

Tóth Pál Péter:

"GAZDÁLKODOM, TEHÁT VAGYOK"

- interjú Sára Sándorral

Beszélgetésünk a Duna Televízió székházában készül, de nem az itteni munkához kapcsolódik. Ennek ellenére miután ma, június 1-jén közvetlenül az országgyűlési választások után vagyunk s mivel az elmúlt években a médiák ügyét - sokszor teljesen értelmetlenül - a belpolitikai élet centrális kérdésévé tették nem lehet nem megkérdezni, hogy mi várható, s hogy hogyan látod ma a Duna Televízió helyzetét?

Teljesen egyetértek azzal, amit a televízió körül zajló háborúskodásról mondtál. Én egyébként nem hiszem, hogy volna még egy olyan ország, ahol akkora jelentőséget tulajdonítottak volna annak, hogy X., Y. vagy Z. legyen-e a rádió vagy a televízió elnöke. Nyilvánvaló, ez politikai háborúskodás volt, bár az is elképzelhető, hogy csak a figyelem elterelését szolgálta, hiszen sokkal lényegesebb kérdésekről nem jelentek meg cikkek.

Nagyon fontos, hogy a Duna Televízió megszületett. Feltételezhető, hogy akik kitalálták, vagy küzdöttek azért, hogy létrejöjjön sem gondolták, hogy mekkora igény van erre a televízióra és hogy milyen fontos azoknak az életében, akik a határainkon kívül ehhez a kultúrához tartozónak érzik magukat. Ezt egyrészt a naponként kapott levelek támasztják alá, másrészt a Marosvásárhelyen, Sepsiszentgyörgyön és Kolozsvárott januárban lezajlott többórás beszélgetések, amelyeken ötszáz, hétszáz vettek részt s mondták el véleményüket. Elmondták, hogy mit jelent számukra, hogy egyszer csak magyarul beszélnek hozzájuk, hogy megszólítják, hogy emberszámba veszik őket. Ezeken a találkozók természetesen kifogásaikat is elmondták, s hogy milyen műsorokat szeretnének látni. Jó az, hogy a kezdeti támadások után a különböző politikai pártok képviselői is elismerték, hogy a Duna Televízióra valóban szükség van. Az elképzelhető, hogy esetleg egy más fajta stílust, vagy szemléletet kérnek majd számon, vagy szeretnének megvalósítani. Azt azonban elmondhatom, hogy eddig a Duna Televízió a saját magunk által kitalált szerkesztési elvek és műsorstruktúra szerint működött. Azért mondom, hogy a "saját magunk", mert ezt az intézményt az első hat hónapban nem mi irányítottuk. Július 1-jén lesz egy éve, hogy Lugossy Lászlóval és Hanák Gáborral együtt nagyon sokat töprengünk azon,

hogy milyen legyen a Duna TV. Arra törekszünk, hogy egy érzékeny, független és mindenre odafigyelő televíziót hozzunk létre. Persze amennyire az anyagi lehetőségek engedik.

Ez az utolsó mondat azt jelenti, hogy anyagi gondokkal küzdötök?

Igen, folyamatosan. Ez ugyan a sajtóban másképp jelentkezett, mert különböző cikkek azt sugallták, mintha ide öntenék a pénzt, holott tudnivaló volt pontosan, hogy mennyiből gazdálkodunk, tavaly két milliárd forintot kaptunk, s eddig az idén is ennyit. Azért mondom, hogy "eddig", mert ez még a folyamatos működéshez kevés. Ez a két milliárd természetesen borzasztó nagy összegnek számít, de az MTV 17 milliárdból gazdálkodik - holott mi csak egyharmaddal kevesebb műsort csinálunk - és szintén további pénzeket kért a parlamenttől.

Egy évvel ezelőtt különlegesebb bürokratikus megkötöttségek nélkül élted életed és végezted alkotó tevékenységedet. Jobb szót nem találok - hogyan ízlik Sára Sándornak, a tegnap még független, szabad értelmiségi tevékenységet folytató alkotónak a sokkal kötöttebb, sokkal lélektipróbb bürokratikus ügyintézés?

Nem könnyű - már utaltam rá - ez a napi robot, amikor látszólag és hivatalosan elkezdted fél kilenckor, de már előzőleg dolgozol, és itt benn vagy hatig vagy nyolcig, és utána még otthon is folytatod. És, ha azelőtt "filmmel" keltem és filmmel ébredtem, akkor most a Duna TV gondjaival és bajaival fekszem és ébredek. Nehéz, de talán azért tudom elviselni, mert megszoktam, hogy minden film egy új feladat, s lehet, hogy tudat alatt most a Duna Televízió filmjét készítem. Tehát meg kell tanulni a "Duna Televíziót", meg kell ismerkedni a jogi, a közgazdasági problémákkal, a szervezéssel, egyéb területekkel. Persze a szakma egy része nem olyan nehéz, mert negyven éve ezt csinálom. Egy film is roppant szervezettséget igényel, egy filmnél is oda kell figyelni a gazdasági problémákra, tehát nincs olyan messze a két terület egymástól, de ezzel együtt mindkettő más.

Talán azért volt eddig jobban elviselhető, mert tavaly májusban fejeztem be egy játékfilmet, és ugyancsak tavaly fejeztem be egy két részes dokumentumfilmet.

A "Vigyázó"-kat.

Igen, s az "Aki magyar velünk tart" című dokumentumfilmet, és tulajdonképpen nem sokkal előtte fejeztem be a három részes "Magyar nők a Gulágon" című filmemet. Arra gondoltam akkor, hogy egy fél évig konkrétan nem foglalkozom filmmel, hanem olvasok, témát keresek, és pihenek. De nem ez, hanem a munka jött. Mostanában kezdett a "harctéri idegesség" elfogni, most már eltelt egy év és nem készíték filmet. De ez sem így van, mert azért úgy, majdnem mellesleg, elkészült egy forgatókönyvünk. Még tavaly nyáron hoztuk tető alá Domahidi Miklóssal. Címe: "A holtak fütyülnek ránk". Ezenkívül pedig "Vád" címmel készül egy másik forgatókönyvem, mely arról szól, hogy egy családot hogyan tesz tönkre a háború.

Beszélgetésünkre készülve arra döbbsentem rá, hogy Rólad, az alkotóról nagyon sokat lehet tudni. Viszont Sára Sándorról, a magánemberről elég keveset. Örülnék, szólnál ha szüleidről, gyermekkorodról, arról a környezetről, amelybe beleszülettél, amely elindított.

Egy Pest megyei faluban, Turán születtem. Apám ott volt segédjegyző. Amikor hat-hét éves lehettem átkerült Ikladra, ahol jegyző lett. Azt, hogy falun születtem, és elég hosszú ideig ott éltem meghatározónak és nagyon jónak tartom. De nem kizárólagosan falusi élmények értek csupán, hiszen anyám jászberényi. A nagyszülők és a rokonság népesebb fele Jászberényben élt és él még ma is. Sokat voltam nagyszüleimnél, s így a falusi élet mellett a kisvárosi léttel is megismerkedhettem. A gimnáziumot Aszódon kezdtem el, de jött a háború, és a háború alatt abbamaradt az oktatás.

Kalandot kedvelő gyermek voltam és egyszer fölkapaszkodtam egy román dzsipre, s azzal szüleim rémületére elmentem Jászberénybe, s egy időre ott is maradtam. Jászberényben nagybátyám beíratott a jászberényi, akkor még József Nádor Gimnáziumba. Három hónap alatt itt elvégeztem az első évet. Ebbe a gimnáziumba még két évig jártam, majd három évig ismét Aszódon, azután Berettyóújfaluban tanultam. Az utolsó évben Budapesten voltam, itt is érettségiztem. Ennek a vándorlásnak az a magyarázata, hogy nyughatatlan gyerek voltam, és elég hamar összevettem tanáraimmal. Ezen konfliktusok azért oldódtak meg békésen, mert egy idő után azt mondtam, hogy akkor én ebből a gimnáziumból elmegyek. Tanulmányi eredményemmel nem volt baj, mert végig jeles vagy kitűnő rendű tanuló voltam. Lehet, hogy éppen a bennem

működő túl nagy öntudat volt az, amit a tanárok nem viseltek el. De talán egyéb magyarázata is van, nevezetesen az, hogy apámat többször internálták megalapozatlan vádakkal. A család rossz anyagi körülmények közé került, s mi négyen voltunk testvérek, és mindenki tanult.

Hogy maradt meg emlékezetedben a szülői ház, milyen volt a berendezése?

Egy kis szoba-konyhás házban születtem, a nagyapámék hajdani lakásában, amihez ôk hozzáépítettek . A konyhában egy kemence volt, ahol kenyeret is lehetett sütni, és a későbbiek folyamán nagyanyám ott is sütötte a kenyeret. Három éves lehettem, mikor szüleim építkezni kezdtek. Az építkezésre nem emlékszem, de arra igen - talán mert sokszor elmondták -, hogy beleestem a nyilván kimélyített árokba, ahol összegyűlt a víz, mert egyszer csak valaki egy vödör vízzel együtt kimerített engem is. A vízbe fúlás többször kísértett életemben, mert nem sokkal később a turai strandon a következô eset történt meg velem. Még nem tudtam úszni, de a medence szélén kapaszkodva mindig a mély vízbe igyekeztem. Egyszer azt éreztem, hogy valaki lenyom a víz alá. Igen ám, de mikor éppen hogy kiértem a vízbôl, megint lenyomtak. Később derült ki, kidôlt az egyik kabinajtó, és az pont a fejemre esett. Eléggé tele volt a medence, tehát mikor leértem a medence aljára és ott elrúgtam magam, akkor a víz felszínére érve megint beleütköztem a kabinajtóba. Arra figyeltek fel, hogy valaki kopogtat, és kihalásztak a vízbôl. Máskor apám a Zagyvából húzott ki. Nagyapáméknál, Jászberényben voltunk ekkor. Nekik a Zagyva mellett, a Donátuson volt egy kis tanyájuk. A tanyát a Zagyva majdnem körbefolyta, és nyaranta az egész népes család, nemcsak a miénk, hanem a rokonok is, a Donátusra jártak fürödni. Anyám hozta ki délután az uzsonnát, és én hengegve mutattam, hogy milyen messzire be tudok már menni a vízbe. A Zagyva elég örvényes volt, így elkapott és vitt-vitt. Apám szerencsére nem ugrott utánam, hanem előreszaladt a parton, elém ugrott, és kihúzott a vízbôl. Fogták a lábam, folyt belôlem a víz, de már verték a fenekem, de életben maradtam. Később mi kamaszok Jászberényben már a Zúgóhoz jártunk fürödni. Ha lehetett, ha nem vigyáztak, föltekertük a zsilipet, és akkor olyan fél méteres, vagy méteres sugárban jött a víz, és belevetettük magunkat. Nagyon élveztük ezt a "játékot", de elég nagy volt a vízen a hullámverés, s én

valahogy rosszul ugrottam vagy jöttem föl, a lényeg az, hogy mindig, amikor föl akartam jönni, akkor egy hullám visszanyomott. Ekkor már tudtam úszni, de nagyon elgyengültem, amíg a hullámverésből kikerültem. Emlékszem, hanyatt feküdtem, és örültem annak, hogy életben maradtam.

És mennyiben játszott szerepet a vallás a család életében?

A család katolikus vallású. Minden vasárnap templomba mentünk. A hitoktatás akkor evidens volt. Otthon reggel-este, étkezés előtt imádkozni kellett. Érdekes, hogy én a negyedik gimnáziumban, mert akkor már választani lehetett, hogy az ember tanul-e latint vagy nem, tehát hogy reál, vagy humán tagozatban folytatja-e a gimnáziumot, én a reál tagozatot választottam, mert furcsa módon volt bennem egy olyan készlet, mely inkább a nevelésből jött vagy jöhetett, hogy papnak kell lennem. Én pedig semmi áron nem akartam pap lenni. Ezt nekem senki nem mondta, se a családban, se az iskolában, sehol, de élt bennem egy ilyen kényszerképzet. És akkor elhatároztam, hogy átmegyek a reál tagozatba, nem tanulok tovább latint, mert ha nem tanulok latint, akkor pap sem lehetek. Így kerültem át a reál tagozatba. Ezt leszámítva nem hagyott mélyebb vagy különösebb nyomot bennem a vallás. Az erkölcsi parancsai igen, mert tulajdonképpen az ember a mai napig aszerint él, vagy igyekszik aszerint élni. De ezek általános emberi követelések is. Úgyhogy később, amikor az ateista nevelési korszak következett, megmaradt ez a fajta vallásosság.

Édesanyádról nem szóltál eddig.

Igen, s ez elég különös. Négyen vagyunk, két nővérem és egy húgom van. Amikor apám elvette anyámat, akkor az egyik nővérem fél éves, a másik pedig másfél éves volt. Ez soha nem jelentett problémát és gondot, nem is tudom, hogy mikor tudtam meg, hogy ôk nekem féltestvéreim. S ez az érzésvilágomban soha meg nem jelent. Talán azért, mert mind a két családban elég "ridegek" voltak a kapcsolatok, az anyával vagy az apával a bensőségebb viszony nem jöhetett létre. A kialakult hűvösebb viszonyoknak lehet, hogy ez volt az alapja, de az is

elképzelték, hogy anyámban alakult ki egyfajta távolságtartás abbéli igyekezetében, hogy nekem ne kedvezzen a két nővéremmel szemben. Így aztán én elég könnyen elszakadtam a családtól, ezt vándorlásaim is mutatják. Persze, ezt a bennem mindig meglévő önállóságra vagy függetlenségre való törekvés is kiválthatta. Ezzel együtt a család összetart, én is hazajárok, látogatom anyámat, aki még hál' Istennek él, s nővéreimet.

Említetted, hogy édesapád jegyző lett. A nagyszülők milyen háttérrel rendelkeztek?

Apám szülei egyszerű falusi emberek voltak. A nagyanyám még a szomszédos hatvani birtokon volt summás. Nagyapám már előbbre lépett, ő kizárólagosan földműveléssel már nem foglalkozott, vasutas volt. Különben Tura egy vasutas falu. Jól jött az embereknek, hogy huszonnégy óra volt a szolgálat és negyvennyolc órával szabadon gazdálkodhattak. Így nemcsak Tura, hanem általában a Galga menti falvak gazdagodtak is, mert az ott élők nagyon sokat dolgoztak, dolgoznak. Nagyapám a vasútnál egészen a kalauz mesterségig vitte. Ennyit a család turai részéről. A jászberényieknél, a Koncsek famíliában már kisenemesi beütések is vannak. Nagyon népes család. Nagyapámék tizenegyen voltak testvérek. Nagyapám, Császár Lőrinc is vasutas volt, mert nem lehetett tanulnia, de a testvére már ügyvéd lett. Nagyapámban az, hogy nem tanulhatott sérelemként élt. Mérnök szeretett volna lenni, de a vasúthoz került. Erdélyben teljesített szolgálatot. 1921-ben, amikor csak az maradhatott meg állami hivatalban, aki fölvette a román állampolgárságot és hűségesküt tett, nagyapám hazajött, és meglehetősen fiatalon nyugdíjas lett. 96 éves korában halt meg. A "Tízezer nap" című filmünk "vének tanácsában" még szerepelt, ott van közöttük ő is. Tehát 1921-ben hazajött és mindennel próbálkozott. Megvett egy pékséget, majd földet vett és bérelt is. A bivalytól kezdve a sertésig, a birkáig mindennel foglalkozott. Vállalkozásai általában nem sikerültek. Szélmalmot is épített vasból, és almáskertet, veteményest locsoltatott vele. Így lett mérnök. Később közösen építettünk vele egy házat a Donatus tanyán. Én sokat veszekedtem vele, azt hiszem azért, mert azonos a természetünk.

Mindig szemben álltunk egymással. De mindig nagyon-nagyon kedveltem és nagyon szerettem. Ő is engem.

A háború időszakában gyerek voltál még, de már nem kiskorú. A gyermekkori háborús emlékek mennyiben érhetők "tetten" alkotói törekvéseidben?

Abban az időben cselédnek mondták, ma finomabban háztartási alkalmazottnak nevezik, így nekünk is volt, aki anyámnak segített: a Terus. Terkát mi gyerekek nagyon szerettük. Most is él Ikladon, ha arra járok, meglátogatom. Részben neki is segítettem, vagy ha valakinek nehezebben ment az írás, akkor a fronton lévő völegényeknek én írtam a leveleket. Később elkezdtem a faluból bevonultatott katonákkal önállóan is levelezni. Ha nagyon akarod, akkor kielemezheted belőle, hogy miért készítettem a II. magyar hadsereg pusztulásáról filmet. Budapest bombázását részben láttuk, részben hallottuk: látszódtak a Sztálin-gyergyák és lehetett hallani a liberátorokat. Ebben az időben apámmal jártam a határt, mert neki feladata volt a különböző robbanó töltőtollak és egyébek összegyűjtésének megszervezése. Ő ment a vadászpuskájával, s nekem - mert mindig valami próbának tett ki - adott egy leventepuskát, ami borzasztó nehéz volt, de én boldogan cipeltem. Akkor is voltak elég hatalmas kukoricatáblák, és ha esti ellenőrzésre mentünk, akkor azt mondta, hogy én itt megyek, te tőlem mész száz méterre és a tábla másik végén találkozunk. Volt, hogy leesett egy repülőgép, s lehet, fantáziált a gyerek, hogy mi találjuk meg a pilótát, s én mentem a leventepuskával a vállamon a kukoricáson és féltem. Egyre közelebb és közelebb jött a front. Egyszer végig géppuskázta a falut egy rata. A községházán az íróasztal alá bújtam. Ezek az emlékek visszatérnek: például a "Könyörtelen idők"-ben van egy jelenet, hogy jön egy tank, és azon sebesültek vannak. Ezt Ikladon láttam. A falu határában volt már a front, a faluból indultak ki a németek és egy Tigris-tankon hozták vissza a sebesülteket. Aztán jöttek az oroszok. Tőlük mindenki - azt hiszem joggal - nagyon félt. Ami bennem megmaradt, az egyrészt a rekvirálások képe, mert állandóan hol vajjat, hol disznót, hol tehenet, hol nem tudom én micsodát kellett beszolgáltatni. Mi a községházánál laktunk, ezeket oda kellett behozni és nem volt pardon. Ehhez éjjelente asszonyi sikoltozások járultak. Hozzánk többnyire tiszteket szállásoltak be, és mindig futottak a bajba jutottak és zörgettek, hogy

próbáljanak valamit segíteni. S a tiszték vagy segítettek, vagy nem. Ez mélyen érintett engem, máig hallom a segélykiáltásokat. Amikor Jászberényben éltem, a nagynénémet bújtattuk hol a pincében, hol a padláson, és össze kellett kormozni, hogy öregebbnek látszon. Maradandó élmény az is, ahogy Ikladról a svábokat, akik netán az SS-ben szolgáltak, vagy akik német anyanyelvűnek vallották magukat, összetartották. De összeszedtek másokat is, egy olyan hatvan vagy nyolcvan fős csoport elindult, és abból nagyon kevesen jöttek vissza évek múlva. Emlékezetes frontélmény volt az amikor megjelentek a menekültek. Először az erdélyiek jöttek kocsikkal, szállást adtunk nekik és énekeltük az erdélyi Himnuszt. Ahogy a front közeledett, egyre több lett a menekült.

Mi szeretnél volna ebben a kószáló, vándorló, kicsit csavargó életedben lenni?

Határozott célom tulajdonképpen nem volt, inkább arról tudok számot adni, hogy mit szerettem. Szerettem az irodalmat, a történelmet. Mint majdnem minden hasonló korú fiatalember, én is verseket írtam. Volt egy olyan időszak, amikor a biológia érdekelt nagyon. Szerettem a matematikát. Máig sajnálom, hogy miután elvégeztem a gimnáziumot, azóta csak összeadni, kivonni és néha szorozni kell, mert a trigonometriát kifejezetten izgalmasnak és érdekesnek találtam. Később, amikor földmérő lettem, hasznosítottam is. De nem volt határozott elképzelésem a jövőről. Hatodik gimnáziumba jártam, amikor a begyűjtásra használt papírok egyikén a következő szöveg ötlött a szemembe: a Színház- és Filmművészeti Főiskolára szakérettségivel is be lehet kerülni. Ez nekem borzasztóan tetszett. A középiskolában túl gyorsan vagy hamar megtanultam amit kellett, és így az iskola tempója nekem túl lassú volt. Arra gondoltam, hogy két évet nyerek. Operatőrnek jelentkeztem, bár azt se tudtam, hogy valójában mi az, csak arra gondoltam, hogy kapcsolatban van a filmmel és a technikával. De ebből nem lett semmi, mert kiderült, hogy a jelentkezési határidő már lejárt.

Mindezt hatodikos gimnazistaként?

Igen. Filmet elég sokat láttam Turán. Ikladról, mert ott nem volt mozi, Aszódra kellett bemenni filmet nézni. Tehát hatodikos gimnazista koromban volt egy elvetélt próbálkozásom. Budapesten, mert említettem itt érettségiztem, Bácskai Pista ösztönzésére újra jelentkeztem. Pistával nagyon jó barátságba keveredtünk, ő akkoriban már gimnáziumi előadásokat rendezett, meg játszott is, és ő mondta, hogy filmrendező lesz. Én meg azt mondtam, hogy én meg elmegyek operatőrnek, s így legalább együtt tudunk dolgozni. Nekem fényképezőgépem nem volt, viszont volt egy barátom, akinek itt Pesten volt egy egyszerű kis gépe, a fürdőszobában pedig be volt rendezve egy kis laboratóriuma. Ő tanított meg engem fényképezni. De körülbelül egy héttel később én Turán, a kultúrotthonban - azt hiszem az országban elsőként - létrehoztam egy fotó szakkört. Ekkor azonban a felvételem nem sikerült a főiskolára. Bácskai Pistát fölvevették, én pedig elmentem geodétának. Nagyon dühös lettem, hogy engem nem vettek föl, és akkor elhatároztam, hogy ha a fene fenét eszik, akkor is operatőr lesz belőlem. Elképzelésemet a család nagyon ellenezte. Mikor meghallották, hogy Színház- és Filmművészeti Főiskola: ááá, színház, színésznők, az maga a pokol. Mindez 1952-ben történt. Ekkor engem, mégpedig felvételi vizsga nélkül, mert kitűnően érettségiztem, bármelyik egyetemre föl kellett volna venni, de ennek ellenére származásom miatt csak behívtak "beszélgetésre", ami tulajdonképpen felvételi volt. Erre én megint dühös lettem, és hogy ne vegyenek föl a Műszaki Egyetemre elég pimaszul viselkedtem. Föladtak például egy trigonometriai példát, amit le kellett volna vezetnem a táblán. Akkor még képes voltam arra is, hogy fejben levezessem és egyszerűen levezetés nélkül fölírtam a végeredményt a táblára. A vizsgáztató megkérdezte: "Biztos maga abban, hogy ez a végeredmény?". "Én biztos vagyok benne" - válaszoltam. "Egészen biztos?" - hangzott a kérdés. S erre nem mást, mint azt feleltem "Ha nem hiszi, akkor számoljon utána". Meg is jött a papír, hogy nem vettek föl a Műegyetemre.

Ekkor el akartam helyezkedni mint fotográfus, jelentkeztem például a Nikexhez fényképészeknek, de nem vettek föl. De nem csak ide, hanem számos más helyre sem vettek fel, és akkor elmentem geodéták mellé figuránsnak Budapesten, a Földmérő és Talajvizsgáló Irodához.

Itt elég hamar technikus lettem. Egy emigráns orosz mérnök, Misa mellé kerültem, aki Jugoszláviából jött ide.

Meddig tartott ez az életmód?

Ez egy évig tartott. Egy év után én újra jelentkeztem a főiskolára. Amikor fényképésznek sehová sem vettek fel rájöttem arra, hogy ez biztosan a származásom miatt van, úgyhogy mikor a Földmérő és Talajvizsgáló Irodához jelentkeztem, és amikor azt kérdezték, hogy az apám micsoda, azt mondtam, pályamunkás. Nem értették, hogy egy kitűnően érettségizett proletárgyerek miért jön ide, s miért nem akar az egyetemre menni. Valamivel elkentem, s így itt, a Földmérő és Talajvizsgáló Irodánál én már jó káder voltam. Annyira jó, hogy be is iskoláztak Sopronba, ahol az erdőmérnöki főiskola mellett volt egy geodétaképző is. Ha én akkor ezt elfogadom - de nem fogadtam el -, akkor valahol most erdőmérnök lennék Kanadában, vagy nem tudom hol, mert az volt az az évfolyam, amelyik testületileg elment ötvenhét elején. E lehetőség helyett én újfent jelentkeztem a főiskolára, és vártam-vártam az értesítést. Nem jött. Egyszer bementem a főiskolára, és összetalálkoztam - akkor még nem tudtam, hogy hívják - Szöllősi Évával, aki művészettörténetet tanított aztán nekünk. Azt kérdezi: "Mi van magával, nem jelentkezett?" Mondom: "De én jelentkeztem". Azt mondja: "És miért nem jött akkor felvételizni?" "Mert nem hívtak." "Holnap lesz az utolsó felvételi vizsga". És akkor Éva szaladgált, rohagált a tanulmányi osztályra. A lényeg az, hogy azt mondták, másnap délután kettőkor jelenjek meg a felvételi bizottság előtt, és hozzam a fényképeimet. Én ugyan sokat fényképeztem, de nem volt kész az anyagom. Gyorsan hazarohantam Turára, mert ott volt a fotólaboratórium. Egész éjszaka dolgoztam. A képeket befőttes üvegben hoztam föl Pestre, vonaton. Akkor már kezdtem reménykedni, illetve azt a következtetést vontam le magamban, hogy ha valaki énrám egy év múlva emlékszik, az két dolog miatt lehet: vagy nagyon hülye voltam, vagy a másik véglet. Nemigen tételeztem fel magamról az első változatot, reménykedtem, hogy valami történik és talán most majd sikerült bejutni a főiskolára. Akkor azt én nem tudtam,

mert politikával nem foglalkoztam, ami aztán később teljesen világos volt - hiszen már 1953-ban jártunk -, hogy ha nem jön a Nagy Imre-féle változás, akkor engem megint nem vesznek föl erre a főiskolára.

Nos, fölhoztam a képeket a befőttes üvegben. Elmentem ahhoz a barátomhoz, aki félévvel azelőtt bevezetett a fényképezés rejtelseibe. Nála úgy szárítottunk, hogy az ablaküveget megtisztítottuk alkohollal, odanyomtuk föl a nedves képeket és azon ott megszáradtak maguktól. Hajnalban följöttem Turáról, fölmentem hozzá és fölraktam a képeket az ablaküvegre. Délután kettő körül mentem a képekért, az első pillantásom a földre esett, ott kellett volna lenni a képeknek, ott azonban csak egy volt, a többi fölragadt az üvegen. Nyilván a nagy igyekezetemben nem tisztítottam meg eléggé gondosan az ablaküveget és fölragadtak. Nem volt más, mint beletenni az egészet a fürdőkádba, és fogkefével addig dörzsölgetni a képek hátulját, amíg azok lejöttek. S így vittem be és raktam ki a bizottság elé a nedves képeimet. A felvételi ekkor végre sikerült.

Mielőtt a főiskolás éveidről beszélnél, hadd kérdezzem meg, hogy ebben a változó, mindenre nyitott életkorban volt-e olyan személy, aki meghatározó jelentőségű volt számodra?

Igen. Először is a tanáraimról kell beszélni, mert elmondhatom, hogy mind a négy gimnáziumban nagyon jó tanáraim voltak, és mindegyikben volt legalább egy-kettő, aki igazán klasszis volt. A fizika, a matematika, a történelem és a magyartanáraimat kell mindenekelőtt megemlítenem. Kiválóak voltak, tényleg sokat tudtak. Nagyon jó rajztanárom is volt, Schéner Mihály, ismert festő. De a többiek is nagy tudású emberek voltak.

Amikor a fölvételi vizsgára készültem, 1952-ben a sógorom, aki a kulturotthon igazgatója volt, mondta, hogy le fog jönni a faluba, Turára egy filmrendező. Tura egy fölkapott falu volt. Részben még most is az ének, a tánc, a népművészet miatt. Ott még most is népviseletben járnak az idősebbek. Tehát jön egy élő, eleven filmrendező - ez óriási dolog volt. És ez a filmrendező Szóts István volt. Két napon keresztül vittem utána felszereléseit. Persze nem tudtam pontosan, hogy ő kicsoda. Sőt, még össze is kevertem valaki mással, mert akkor szinte habzsoltam a föllelhető filmmel foglalkozó könyveket a Szabó Ervin könyvtárban, és összekevertem, mert azt

tudtam, hogy valami Erdélyben játszódó filmet rendezett. Összekevertem az "Emberek a havason"-t "A torockói menyasszony"-nyal. Szöts István nagy hatással volt rám. Elmondtam neki, hogy főiskolára jelentkeztem. Ez még 1952-ben volt. A sikertelen felvételi vizsga után is találkoztam vele a Korzó étteremben, s emlékszem, azt mondta Pista a sikertelen felvételemre: "Emiatt ne búsulj, a tehetség nem vész el, legfeljebb elkallódik". No, gondoltam jól megvigasztalt, s igyekeztem nem elkallódni. Pistával aztán mind a mai napig tartottam és tartom a kapcsolatot. O ötvenhétben elment, én ötvenkilencben voltam először Nyugaton. Ennek pedig az a története, hogy Gaál Pistával csináltuk a Pályamunkások című filmet, ami ugyan nem készült diplomafilmnek, de aztán nem lehetett mást tenni, ezt fogadták el diplomafilmnek. Akkor Bécsben volt a VIT, ez a film kikerült a VIT-re és valami díjat nyert. Pista se volt jelen, én sem voltam jelen, Szabó Pista ott volt, mint gimnazista rádióriporter, úgyhogy ő vette át a díjat. Én pedig beadtam egy útlevélkérelmet, hogy szeretnék kimenni Ausztriába. Volt egy olyan rovat, hogy "miért?". Oda beírtam, hogy azért, mert a VIT-en a filmem díjat nyert, és ha már akkor nem lehettem ott, legalább utólag szeretném megnézni, milyen is Bécs. Kiengedtek. Szöts Pista várt Bécsben, s mint egy Cicerone, mindent tudott Bécsről, minden szögletéről, minden házról.

A főiskolás éveid a magyar történelemnek egy nagyon rövid, de meghatározóan fontos periódusára estek. Hogy maradt meg benned ez az időszak?

Én tulajdonképpen nem értettem azt a világot, csak annyit értettem meg belőle, hogy én apám miatt rossz helyre sodródtam, de ez különösképpen nem foglalkoztatott. Az első évben a főiskolán mi csak fényképeztünk. Jártam a pesti utcákat és fényképeztem, amit láttam. Akkor az volt szokásban, hogy a fölsősök mindig megnézték, hogy mit csinálnak azok, akik éppen bekerültek a főiskolára. Emlékszem, hogy az egyik fölsős fiú megjegyezte, hogy mi az, te a Life-nak dolgozol? Fogalmam sem volt, hogy mi az a Life, hogy miért kell nekem a Life-nak dolgozni. Nyilván olyanok voltak a képek, hogy ezt joggal és jogosan kérdezhetette. Én valóban a szakmával foglalkoztam, úgyhogy ötvenhatot is ilyen nagy csodálkozással vettem tudomásul. A főiskolán mindenféle gyűlések voltak, ahol én fölszóltam: különböző kifogásaim voltak. De nem politikai vonatkozásban, hanem például, hogy miért nem tanulunk nyelveket, hogy miért nem látunk

nyugati filmeket? Mert nem láttunk, vagy csak alig láttunk. Hogy miért nem utazhatunk, meg ehhez hasonlókat. Úgyhogy október 23-án, amikor hol engedték, illetve nem engedték a tüntetést a főiskolán, választottak egy - azt hiszem - háromtagú delegációt, hogy a pártközpontba menjen, kérje és követelje, hogy engedélyezzék a felvonulást. Én is a delegáltak között voltam. A pártközpontban már más delegációk is voltak, várakoztunk. Egyszer csak kijött Apró elvtárs és mondta "de most aztán fiúk mindenki ki az utcára". De akkor már késői volt a döntés, mert én a Petőfi szobornál, sőt azon túl értem utol a főiskolásokat.

Később beválasztottak a főiskola forradalmi bizottságába is. Nagy tetteket nem hajtottunk végre, egyes tanárokat, úgy mondták akkor, hogy "rendelkezési állományba" helyeztünk. A kollégiumot közelebb hoztuk a főiskolához stb. Tehát, ha úgy tetszik, akkor a főiskola forradalmi bizottsága tulajdonképpen nem politizált, inkább szakmai ügyekkel és kérdésekkel foglalkozott. Ezzel együtt én éppen hogy csak be tudtam fejezni a főiskolát, mert Keleti Marci, aki engem nem tanított, de őt is rendelkezési állományba helyeztük, a forradalom után - nyilván, hogy nyomatékot adjon a dolognak - azt találta ki, hogy én géppisztollyal kergettem a főiskola körül - ami nagyon mulatságos lett volna, mert szegény olyan kövér volt, hogy állni alig tudott, nemhogy őt még géppisztollyal kergetni lehetett volna. Ez ma már lényegtelen, de akkor ez komoly elmarasztalásnak számított, úgyhogy mindenféle vizsgálat is indult. Én akkor Szóts Istvánnak, Olty Magdának és Illés Gyurinak köszönhetem, hogy egyáltalán meg tudtam kapaszkodni a pálya szélén. Diplomát sokáig nem kaptam, mert Keleti Marci nem írta alá. Mesélte később a tanulmányi osztály vezetője, hogy odavitte a diplomám, a másik kettőt aláírta, az enyémet meg eldobta. Megint odavitte, megint eldobta. Aztán később valahogyan aláírta. Már a főiskolán kialakult az, hogy ki hova kerül. Az elég egyértelmű volt, hogy én a játékfilmhez kerülök. A fentiek következtében azonban nem a Hunniába, hanem a Könyves Kálmán körútra, a dokumentumfilmhez kerültem. Amit végül is nem bánok, mert mindenféle fajta filmeket készítettem, mielőtt a játékfilmre sor került volna. Ekkor majdnem kettétörött a pályám.

Ez meddig kísért Téged?

Túlzottan nem, mert érdekes módon minket a főiskolán nem "vettek elő". A tanárokat, akik benn voltak, inkább. Ott ültek persze a főiskolán is a kiberek, és figyeltek. Nevetséges, de az akkori állapotokra jellemző: egyszer a laborból jöttünk ki, beszélgettünk arról, hogy hol van a tank, hová tetted a tankodat, add már elő. Egyszer csak elkezdtek vizsgálni, hogy mi ez? Az előhívó tankról volt szó.

A főiskolás éveidet szakmai vonatkozás tekintetében mennyiben hasznosítottad?

Mindig ott lebzeltünk a forgatáson s a másodév végére vagy harmadéves koromban már mindenki ismert. Nem volt olyan rendező, vagy operatőr, akit én ne ismertem volna, ellentétben a maiakkal. Az elképzelhetetlen lett volna, ami velem megtörtént, hogy vagy két évvel ezelőtt az Objektív Stúdióban egy "fiatal" filmrendezőnek, harminc fölött volt már bőven, beszéltük meg a forgatókönyvét, és be kellett mutatkoznia. Ez a mi esetünkben elképzelhetetlen volt! - Tulajdonképpen már az első év végén produkcióban voltam, mert akkor Ranódy Laci készült a "Szakadék"-ra és engem kért meg, hogy menjek le vele Békéscsaba környékére és csináljak hiteles képeket parasztokról. Készítettem is egy elég szép sorozatot, rám is törtek a rendőrök éjszaka a szállodában és el akartak vinni, mert kémnek néztek, aki fotografálja az elesett embereket. Előtte elkeveredtem egy cigánytelepre is, és amikor onnan eljöttem, utánam szaladt egy nagyon szép cigánylány és mondta, hogy tűnjek el, mert figyelnek a rendőrök.

A szakmát mi ott lestük el, tanultuk meg a filmgyárban, mert hogy úgy mondjam, szakmailag eléggé magunkra voltunk hagyva, de ez nem volt olyan nagy baj, mert mindent magunknak kellett kitalálni, s vagy egymástól, vagy a fölsősöktől, vagy a forgatáson lestük el, hogy mit hogyan kell csinálni. Emlékszem, hogy harmadév végén, vagy lehet, hogy már negyedév volt, amikor nem volt a főiskolának pénze arra, hogy diplomafilmeket tudjunk készíteni, amit aztán mégsem tudtunk elkészíteni. Ekkor a főiskola olyan munkákat vállalt föl, amiért pénzt kapott. Emlékszem, hogy Gaál Pistával, Szabó Lóciával "Tűz a Lőrinci fonóban" című hatalmas opust kellett létrehozunk. Ami azért érdekes, mert addig egy közepes méretű szobánál alig nagyobb

műteremben világítottunk, hogy bejön valaki az ajtón, és leül az ablakhoz. Kevés lámpával dolgoztunk, maximum hárman voltak egy ilyen kis helyen. A lőrinci szövôcsarnokot bevilágítani viszont nem egy kezdô fôiskolásnak, hanem egy gyakorlott operatôrnek sem kis feladat.

Elképzeltem, hogy hová helyezem el a lámpákat és úgy gondoltam, hogy megbeszélem Illés Gyurival, aki megígérte, hogy kijön megbeszélem. Ki is jött. Iszonyú nagy zaj volt a fonóban, én mutogattam, hogy ide, meg oda, majd bementünk a művezetôi szobába, ahol már csendesebb volt, s én elkezdtem mondani, hogy így, meg úgy gondolom. De Gyuri kedvetlen is volt, meg sietett is, lényeg az, hogy azt mondta nekem, hogy "nézze, ez nem lesz könnyű feladat, de nem is lesz olyan nehéz, maga meg fogja ezt oldani", s ezzel elment. Állandóan be voltunk szakmai szempontból dobva a mélyvízbe, ami nem volt baj.

No most, hogy miért operatôrnek jelentkeztem? Nem tudtam én, amikor a kezembe került hatodikos gimnazista koromban az a prospektus, hogy mi fán terem. Volt ott színész, rendezô meg nem tudom micsoda. Az operatôrról sejtettem annyit, hogy annak van valami szakmája. A humán és a reál érdeklôdés is megvolt bennem, másrészt az a tudat, hogy "Szakma", mert mást se hallott az ember, mint hogy "szakmád legyen", aztán majd utána bármi lehetsz, de legyen valami szakmád.

Azt hiszem, hogy szükségszerûen idekapcsolódik az a kérdés, hogy elismert, kiemelkedô operatôr lettél, és mégis elhagytad.

Igen. Elég korán kezdtem a rendezést, mert másod-, vagy harmadévesek lehettünk, és mi mindig rendezôkkel készítettük a vizsgafilmjeiket. És ha egy olyan rendezôt fogtál ki, akinek volt képi látásmódja meg érzéke, meg a történet is olyan volt, akkor te brillírozhattál, mint operatôr. Ha mást, egy más jellegût, akkor nem. Úgyhogy én addig bízattam a másik két társamat, amíg aztán közösen elkezdtek követelni, hogy jó, mi megcsináljuk a rendezôkkel a vizsgafilmjüket, de mi saját magunk is csinálhassunk vizsgafilmet. Úgyhogy mi készítettünk is filmeket, egyszer a rendezôkkel, egyszer pedig saját magunk, rendezô nélkül, ahol mi voltunk a filmjeink rendezôje is. Ez késôbb jó gyakorlattá vált a fôiskolán, most azt hiszem, van olyan, hogy az elsô egy vagy két évben nem szakosodnak, csak késôbb. Ez nagyon helyes. A hatvanas évek elején pedig a

Balázs Béla Stúdióban se kérdezte senki, hogy kinek milyen diplomája van, mert mindenki mindent csinált. Tehát hol fényképezett, hol rendezett, hol vágott. Érdekes, hogy az ember kivel milyen minőségben dolgozott együtt. Én például forgattam egy rövid játékfilmet, ahol az első asszisztens Szabó Pista volt, a második asszisztens pedig Sándor Pali volt. Később, amikor Gál Pistának az első játékfilmjét készítettük, ott a Huszárik Zoli volt az első asszisztens. A Tízezer napban első asszisztens Gábor Pali volt és néha besegített Szabó Pista. Egymásnak a filmjét is vágtuk. Tehát mi állandóan többféle funkcióban voltunk egymás filmjeiben. Mindenkit az érdekelt, hogy a film, illetve az a film jó legyen.

Egy nagyon egyszerű tipológia szerint van olyan ember, aki előre tervez, s van, aki az egyik napról a másikra. Hogyan van ez a Te esetében?

Nem tervezek túlzottan előre. Azt, hogy két év vagy három év múlva éppen mi fog érdekelni, hogy mit fogok forgatni, nem tudom. Persze kikövetkeztethető, hogy mi az érdeklődési köröm, de hogy konkrétan mi lesz, azt nem tudom előre. Tehát ha úgy tetszik, a terveimet máról holnapra készítem. Természetesen terveim között nemcsak egy, hanem mindig több dolog szerepel. Tán ezt is nagyapámtól tanultam, mert ő mondta, hogy ha egy dolog nem megy így, akkor fordítani kell rajta, és akkor biztosan menni fog másképpen. Tehát igyekszem, vagy törekszem arra, hogy több tervem legyen készen, mert ha az egyiket nem sikerül elfogadtatni - manapság inkább ez a jellemző, hogy ha nem sikerül pénz szerezni -, akkor legyen egy másik terv, egy másik elképzelés.

Természetesen eddigi életutad igen gazdag és sokrétű, s itt most megszakítanám az alkotói pályádhoz kapcsolódó gondolatokat és újból visszatérnék "Hozzád". Örülnék, ha végezetül saját családotról beszélnél.

Elég korán nősültem és elég gyorsan el is váltam. Második feleségem Moór Mari volt, Tőle született Balázs nevű fiunk, aki azóta operatőr, velem is dolgozott már. Ez a házasság is megszűnt és Szegedi Erika lett a feleségem, akivel már több mint húsz éve élünk együtt. Egy lányunk született, Júlia, aki másodéves a főiskolán. Egyiket sem sikerült lebeszélni arról, hogy erre a rögzös pályára menjen. Balázst egy ideig sikerült legalábbis eltéríteni úgy, hogy először

fotós volt, az MTI-nél dolgozott, majd jelentkezett a főiskolára. Megkérdeztem persze, hogy hogy került oda. Megnyugtató volt az, hogy azt mondták, az első hárommal került be. Azt hiszem, akkor tízen kezdhették a főiskolát. És egyszer csak a lányunk is azzal állt elő, de az utolsó pillanatban, hogy ő a főiskolára megy filmrendezőnek, mert addig elég széles érdeklődési köre volt, és van ma is. Néptánc, sport, ének mindent magától csinált. Őt is az elsők között vették föl. Erikával jól megvagyunk, mert hál' Istennek elegendő humorérzék van mindkettőnkben ahhoz, hogy részben a családi problémákat, részben pedig azokat a problémákat, amelyek akár Erikának a színházban, akár nekem a filmek körül vagy egyáltalán az életben jelentkeznek meghaladjuk. Tizenöt évvel ezelőtt a Káli medencében, Köveskálon vettünk egy parasztházat, és azóta a nyarakat ott töltjük. De egyébként majdnem minden héten vagy hétvégén, különösen akkor, amikor egy filmre készültem, vagy amikor a dokumentumfilmeket állítottam össze, lent voltunk, lent vagyunk. Úgy látszik, hogy az ember attól, ahol fölnőtt nem tud elszakadni, s ahogy idősebb lesz, úgy szeret visszamenni azon a hangulatok és ízek közé, amik régen a falut jelentették vagy jellemezték. Itt, ebben a medencében mindez megtalálható.

Köveskálon később, úgy gondoltam, hogyha már az ember lemegy vidékre parasztnak és elér annyit, amennyit régen egy parasztgazda elért, hiszen van egy parasztházam, s annak megfelelő elég nagy, 900 négyszögöles udvar: még kéne valami föld is hozzá. Nagyon elhanyagolt szőlők voltak, és még most is vannak a domboldalon, úgyhogy vettem egy szőlőterületet. Egyszer forgattam egy dokumentumfilmet, és a ászári ezüst kalászos gazda, aki akkor a tsz vezetője volt, egy tehetséges ember, többek között azt mondta nekem: nézd, egy okos ember a nyugdíja előtt négy évvel szőlőt telepít, mert mire nyugdíjba megy, éppen termőre fordul, s akkor van mivel kiegészíteni a nyugdíjat. Úgyhogy szőlőm is, pincém is van. Van egy kis traktorom és minden olyan eszköz, ami szőlőhöz kell, és természetesen van borom is.

Az elmondottak azt tükrözik, hogy örömmel csinálod.

Igen, igen. Ez másféle munka, ez nekem kikapcsolódás, én nem tudok kifeküdni napozni, nekem valamit mindig tennem kell. Így aztán mindig én vagyok a legbarnább, mert a lányok

napoznak, én meg a szőlőt kötözöm, kapálom, permetezem. Szóval jó pihentető, mert mással foglalkozol, és a szőlő igényli is, hogy ne hanyagolják el. Gazdálkodom, tehát vagyok.

Köszönöm a beszélgetést.

Pap Gábor:

SISA JÓZSEF KERESZTJEI

Ő az a művész, akiről az a hír járja a szakmában, hogy minden sikerül neki...

A zebegegyi nyári képzőművészeti szabadiskolán ismertem meg, valamikor a hetvenes évek közepe táján. A jászberényi Lehel Hűtőgépgyár ösztöndíjasaként tanult ott (már ezért a "kiválasztottságért" is sokan irigykedtek rá a tanulótársak közül), és egy pillanatra sem csinált titkot belőle: nem szórakozni jött ide, mint annyi vele egyívású "kollégája", hanem azért, hogy megtanulja mindazt, amit a rendelkezésére álló rövid idő alatt meg lehet tanulni egy szakma - akkor ez még a festészetet és a grafikát jelentette számára - műhelytitkaiból. Ritka céltudatossággal mérte fel, hogy ha a művészpályán érvényesülni akar, itt és most a maximumot kell kihoznia magából - és belőlünk, tanáraiból. Mert nemcsak dolgozni tudott emberfeletti akaraterővel és kitartással, hanem dolgoztatni is. Mellette egészen egyszerűen nem lehetett "lazítani". Az ilyen típusú hallgatók (nem voltak sokan) juttattak el bennünket odáig, hogy - ha csak néhány évre is - a zebegegyi szabadiskola szakmai-pedagógiai színvonala elérte, sőt, mértékadó vélekedések szerint meg is haladta a budapesti Képzőművészeti Főiskola akkori szintjét. Ha tehát azt halljuk vagy olvassuk Sisa József felől, hogy nem járta végig szabályszerűen, fokozatról-fokozatra a művészképzés hivatalos stációit, akkor ezt feltétlenül a javára kell írunk.

Mióta ismerem, ez volt az első keresztje Sisa Józsefnek, és becsületére legyen mondván, zokszó nélkül viselte - mind a mai napig ...

A következő évszám 1981. A pesti Vigadó épületének Vörösmarty tér felé eső szárnyában, a Magyar Képzőművészek Szövetségének kis tanácskozótermében a Kecskeméti Nemzetközi Zománcművészeti Alkotótelep művészeti tanácsa tárgyalja a következő évre jelentkező művészek beküldött pályamunkáit. Köztük egy addig ismeretlen fiatal "zománcosét", Sisa Józsefét. A tét óriási, a túljelentkezés tetemes - a döntés ilyen körülmények között nagyon nehéz feladat. Dehát dönteni mindenképpen kell. *Kátai Mihály*, a telep művészeti vezetője szünetet kér, és félrevon egy sarokba. - Ki ez az ember? - Mondom róla, amit tudok. - Kockáztassunk? - Kockázat nélkül nincs siker... - Sisa József máig Kátai Mihályt vallja mesterének. Mint látható, teljes joggal.

És megkezdődik a második keresztút, de ennek a nehézségei már inkább szakmai természetűek. Először is: aki a festészet felől érkezik a zománcművészet közelébe, annak az első fájdalmas csapás az, hogy szinte mindent el kell felejtenie, amit addig tanult e műfajban. Ha nem képes rá, sohasem fog tudni felkapaszkodni a Parnasszusra. Legfeljebb ropogósra sült "bilduskákat" gyárt majd, de nem zománcműveket. Sisa Józsefnél rendkívül érdekes módon zajlott le a pályamódosítás. Előbb az olajfestményei kezdtek el "zománcul" beszélni, majd egyfajta "zsilipelés" következett: a festmények olajban és zománcban egyaránt átmeneti állapotba kerültek, hogy legvégül, mint mikor a bábból kibújik a lepke, önálló életre keljen a zománcba foglalt vallomás, most már nem is emlékeztetve táblakép-előzményeire. (Az átmeneti korszak egyik szép darabja a *Szűz Mária* 1986-ból, az érett koré az 1988-as *Zodiákus*.)

Ma a legképzettebb és legsokoldalúbb zománcművészek egyike hazánkban - és ez azt jelenti, hogy a világon is. (A zománcművészet terén ugyanis Magyarország - talán szokatlanul hangzik, de így igaz - nagyhatalom.) Hogy a festői zománcban is kiemelkedik, azon - az előzmények ismeretében - nem csodálkozhatunk. A sgraffito-hatásokat is mesterien alkalmazza összetettebb képvilágú kompozícióiban (*Tört-én-elem*, 1989). Kedvtelvel felelelteti egymással a simára polírozott vagy különféle módokon előkezelt sima fémlapokat és a bontottabb - gyakran többféle vastagságú rekesz-szalaggal tagolt - színes

zománccfelületeket (*Hasadás*, 1989.). Máskor - fittyet hányva a "stílustisztaság" avitt, kriptaszagú szabályrendszerének - térformákat (kalitka), gyúrt lemezfelületeket applikál "klasszikus" felépítettségű zománcképeibe ("*Elindultam a csatába...*", 1989.).

A nyolcvanas évek tanulságainak összefoglalásaként értékelhetjük az 1989-ben befejezett, a jászberényi házasságkötő terem számára készült hatalmas rekeszzománc faliképét. Elkészülésekor az a megtiszteltetés ért, hogy én avathattam fel: az akkor adott jellemzésen ma sincs okom sokat változtatni, legfeljebb tömöríthetem, azt is inkább csak terjedelmi okokból.

MÁR AZ IS SZOKATLAN, HOGY EKKORA FELÜLETET - ÖSSZESEN MINTEGY 8 NÉGYZETMÉTERRŐL VAN SZÓ - A KLASSZIKUS REKESZ-TECHNOLÓGIÁVAL DÍSZÍTSENEK, HISZ EZ AZ ELJÁRÁS EREDETILEG APRÓBB, MINDÖSSZE NÉHÁNY NÉGYZETCENTIMÉTERNYI KÉPFELÜLETEK MŰVÉSZI KIALAKÍTÁSÁRA SZOLGÁLT. AMI AZONBAN KÜLÖNÖSEN MEGKAPÓVÁ TESZI SISA JÓZSEF MŰVÉT, AZ NEM A MÉRETEK FÜGGVÉNYE, HANEM A HALLATLANUL LELEMÉNYES, ÖTLETGAZDAG MOTÍVUMKEZELÉSÉ, A NEMES VONALRAJZÉ, VÉGÜL, ÁM NEM UTOLSÓSORBAN A ZOMÁNCOZOTT, ILLETVE SIMA, FELPOLÍROZOTT FÉMFELÜLETEK EGYMÁST ALKALMAS MÓDON EGYENSÚLYOZÓ VÁLTAKOZÁSÁÉ.

KÜLÖN IS ÉRDEMES SZÓT EJTENI MAGUKRÓL A FELHASZNÁLT DÍSZÍTŐ - PONTOSABBAN FOGALMAZVA: *KÉPÍRÁSI* - MOTÍVUMOKRÓL. LEGKÖNNYEBBEN A KÖZÉPSŐ, ILLETVE A LEGSZÉLSŐ EMBERALAKOS RÉSZLETEK FEJTHETŐK MEG: AZ ELŐBBIEK A MINDENKORI JEGYESPÁRT ÁLLÍJTJÁK ELÉNK, AZ ÉLETFA VÉDŐ-TÁPLÁLÓ ÁGKARJAI ALATT. UGYANEZ AZ ÉLETFA AZONBAN, GRÁNÁTALMÁI JÓVOLTÁBÓL, SZEMBENÉZŐ FEJ-FORMÁNAK IS TEKINTHETŐ, AMELY HARMADIK, UN. "HOMLOKSZEME" SEGÍTSÉGÉVEL A HÉTKÖZNAPOKON TÚLI LÉTTARTOMÁNYOKBA, ÍGY A MÚLTBA ÉS A JÖVŐBE IS ÁTPILLANTHAT. A SZÉLEKEN FELTŰNŐ, NAGYOBB MÉRETŰ EMBERALAKOKBAN A VŐFÉLYT, ILLETVE A NYOSZOLYÓLÁNYT ISMERHETJÜK FEL, AKIK A KÍVÁNCSI TEKINTETEKET MAGUKRA VONVA, SŐT AZOKNAK MINTEGY ELÉBE MENVE, MENTESÍTIK AZ ESETLEGES RONTÓ HATÁSOKTÓL A NÁSZRA ÉRETT IFJÚ PÁRT.

A zománc-kompozíció maradék - tetemesebb - része további két, jellegzetesen elkülönülő motivikus egységre tagolódik. Az egyik a közvetlen történeti-földrajzi környezetet varázsolja a jegyesek köré, amikor a jász főváros címerében is szereplő Lehel kürtjének szegélydíszítményeiből idéz ide jellegzetes ember-, illetve állatalakzatokat. A másik, nagyobb felületsávokat beborító jelcsoport az ácsolt-vésett menyasszonyi ládák - ismertebb nevükön "szuszékok" vagy "szökrönyök" - anya- és csecsemőóvó képeiből ad ízelítőt. A kiváló néprajzkutató, *Lükő Gábor* értelmezése szerint csoportosított jelek a fogantatástól a születésen keresztül a családdá kerekedésig bontják tovább a házasságkötő teremben törvényesített aktus szép következmény-rendjét. A középtengelyben az életszikrákat kipörgető "forgórózsa" ugyancsak általánosan használt teremtés-jelkép népművészetünkben. Ugyanitt a halak kettőse ősvallásunk *Vízanya*-birodalmát idézi, míg a Nap és a Hold korongjait hármassággá kiegészítő alsó körben a kereszt a házasságkötésnek a kereszténység felvétele óta sajátos módon újrafogalmazott, mindamelllett népi gyökereitől soha el nem szakadt, sőt el sem szakítható, magasabb rendű eszmeiségére utal.

A jászberényi házasságkötő teremben kiérlelődött formanyelv más feladattípus, más megrendelői igény esetén értelemszerűen módosul ugyan, de alapvonásait most már megtartja, és ebben a tekintetben valószínűleg nem is következik be nagyobb mérvű változás a közeljövőben. A Masped csepeli irodaházának aulája számára 1993-ban készült falikép például - a cég emblémájának Hermész-figurája adott lévén - a klasszikus ókor, azon belül is elsősorban a görög vázáképek formakészletét, illetve vonalkultúráját kamatoztatja: a

rendelkezésre álló felület tiszta tagolása és a kiegyensúlyozott színvilág azonban elsősorban a jászberényi hagyományokat folytatja.

A NYOLCVANAS ÉVEK VÉGÉRE EGYÉB VONALAKON IS BEÉRNEK A KLASSZIKUS ZOMÁNC-TECHNIKÁK TANULMÁNYOZÁSÁBÓL SZÁRMAZÓ EREDMÉNYEK. SISA JÓZSEF SZINTE SPORTOT ŪZ BELŐLE, HOGY A LEGNEHEZEBBEN ELŐÁLLÍTHATÓ, LEGTÖBB ODAFIGYELÉST ÉS SZAKMAI FELKÉSZÜLT-SÉGET IGÉNYLŐ ZOMÁNC-FÉLE-SÉGEKET SORRA PRÓBÁLJA. IGY KÉSZÜLNEK EL "PLIQUE Á JOUR" (PÓRIASABBAN FOGALMAZVA:) AZSÚR, AZAZ ÁTTETSZŐ ZOMÁNCMUNKÁI, AMELYEK SZÍNES ÜVEGABLAKOK HATÁSÁT KELTIK (REPÜLÉS, 1988.); ILLETVE OLYANOK, AMELYEK-BEN VALÓDI ÜVEGET HASZNÁL EGYENSÚLYOZÓ ELEMNEK A ZOMÁNCZOZOTT RÉSZLETEKHEZ (ORSZÁGALMA, 1989.). AMI AZ ELŐBBI TECHNIKÁT ILLETI, A KÜLÖNLEGES NEHÉZSÉGET AZ OKOZZA, HOGY ITT NINCS HORDOZÓ FÉM-LEMEZ, AMELYRE RÁKÖTHETNE A FELHORDOTT ZOMÁNCRÉTEG, HANEM A REKESZ-ÉK KÖZÖTT MINTEGY LEBEGNI LÁTSZIK AZ ŪR-BEN. AZ ILYEN MŪVEK ELKÉSZÍTÉSE TEHÁT KÜLÖNÖSEN MEGBÍZHATÓ ANYAGISMERETET ÉS FOKOZOTT MŪVELETI FEGYELMET IGÉNYEL.

AZ ORSZÁGALMA VISZONT MÁR ÁTVEZET BENNŪNKET SISA JÓZSEF MUNKÁSSÁGÁNAK LEGŪJABB FEJEZETÉHEZ, AMELY-BEN DÖNTŐ SZEREP JUT A MAGYAR KORONÁZÁSI JELVÉNYEK, KÖZÖTTŪK IS ELSŐSORBAN A MAGYAR SZENT KORONÁNAK. MÁR AZ EMLÍTETT MŪ (ORSZÁGALMA) KERESZTJÉNEK TALPA ALÁ, AZ ÜVEGGÖMBRE IS A KORONA ALSÓ RÉSZÉN ELHEL-YEZKEDŐ ZOMÁNC-KÉPEK MÁSOLATAI KERÜL-TEK: MINTHA AZ AZSÚRZOMÁNC-CAL ÉKES KERESZT EZEK SZIROMKOSZORÚJÁBÓL SZÖK-KENNE ÉGRE.

MÉG UGYANE-BBEN AZ ÉV-BEN KÉSZÜL EL A *KORONÁZÁSI TÁL* - AZ 1989-ES ÉV EGYÉB-KÉNT IS A LEGTERMÉKENYEBB-EK KÖZÉ TARTOZIK A MŪVÉSZ EDDIGI PÁLYA-KÉPÉ-BEN -, AMELYNEK ZOMÁNC-, FILIGRÁN- ÉS GYÖNGYSOR-DÍSZÍTÉSE TELJES EGÉSZÉ-BEN A SZENT KORONA MEGFELELŐ RÉSZEITŐL INSPIRÁLÓDOTT. IGEN JÓ ÉRZÉK-KEL FEDEZTE FEL, HOGY A KIRÁLYI FEL-SÉGJELVÉNY *ÉPÍTMÉNY*-JELLEGŪ, UGYANA-KKOR ALAPVETŐEN *TOPO-LÓGIKUS* SZERKEZETŪ, AZAZ BEL-SŐ, LÉNYE-GI ÖSSZEFÜGGÉSEINEK RENDJÉT NEM SÉRTI MEG, HA "KIFORDÍTJÁK", ILLETVE SZÉTTERÍTIK, CSAK A ZOMÁNC-MŪVEK EGYMÁSHOZ KÉPESTI VISZONYRENDSZERE KELL, HOGY CSORBÍTHATATLANUL MEGŐRZŐDJÉK. MESTERŪNK MINDÖSSZE ANNYI ENGEDMÉNYT TETT A TECHNIKA SZORÍTÁSÁNAK ENGEDVE, HOGY A KORONÁNKON FÉLIG VAGY EGÉSZEN TAKART KÉT APOSTOL-KÉPET (TAMÁS, BERTALAN) ELHAGYTA A TÁL-RÓL, ÍGY AZ EREDE-TILEG 19 FIGURÁLIS ZOMÁNC-KÉP HELYETT EZEN CSAK 17 SZEREPEL. MINTHO-GY PEDIG A TÁL KÉSZÜLÉSEKOR MÉG NEM VOLT KONKRÉT ELKÉPZELÉSŪNK ARRA VONATKOZÓLAG, HOGY A KORONÁRA UTÓLAG FELSZERELT DUKÁSZ MIHÁLY-, KONSTANTIN- ÉS GÉZA-KÉPEK HELYETT EGYKOR KIK SZEREPELHET-TEK, ÍGY KÉNYTELEN VOLT A NEVEZETTEKET "PÁLYÁRA KÜLDENI". AHHOZ AZONBAN, HOGY EZEK NE BONTSÁK MEG A TÖBBI KÉP ÁLTAL MEGTEREMTETT HARMONIKUS RENDET, KÉNYTELEN VOLT APRÓBB ARÁNYMÓDOSÍTÁSOKAT VÉGREHAJTANI MINDHÁROM URALKODÓ-KÉPMÁSON. IGY ESETT MEG AZ A FURCSA, MŪVELŐDÉSTÖRTÉNETI SZEMPONTBÓL IS KIVÉTELESNEK TEKINTHETŐ "CSODA", HOGY A MÁSOLAT - E HÁROM KÉP ESETÉ-BEN - JOBB LETT, MINT AZ EREDETI.

Egyébként a tál zománcképei nem ugyanazzal a technikával készültek, mint a Koronán lévők. Amazokon a klasszikus, a szakirodalomban "bizánci" jelzővel minősített rekesz-zománccal készültek, a szaki-rodalomban "bizánci" jelzővel minősített rekesz-zománccal készültek.

kétféle típusát tanulmányozhatjuk, emiatt egységesen maratással készült a mintázat. Ugyanezt a megoldást alkalmazza Sisa József egyéb Korona-feldolgozásain is (Országalma: a Tört-én-
elem két változata stb.).

A Korona-téma ma sem hagyja nyugodni. Kérdezhetnénk: miért? A választ nyersen is fogalmazhatjuk: magyar ember és zománczik - ugyan mi más érdekelhetné inkább, mint a magyar Szent Korona? De itt, úgy látszik, másról is szó van. A jászok fővárosában ugyanis a római katolikus plébániatemplom tornya tetején - máig felderítetlen okokból - a magyar Szent Korona mása díszel. Mondhatnánk úgy is, a jászági ember alig tud úgy forgolódni, hogy szemébe ne tűnjék a Szent Korona. (Az általam ismert egyetlen hasonló eset Pozsony egykori koronázó templomával kapcsolatos, ott a Korona ilyen emblematikus alkalmazása magától értetődik: hallomásból tudok még egyről, de hogy ez utóbbi és Jászberény toronysisak-koronájának jelenlétét mi indokolhatja, arra nem sikerült ésszerű magyarázatot lelnem.)

Akár így, akár úgy, Sisa József a nyolcvanas évek második felétől mintha egyfolytában készülné arra a feladatra, amellyel annyi kortársa hasztalanul birkózik évek óta, hogy tudniillik teljes egészében, eredeti anyagokból és eredeti méretben újraalkossa a magyar Szent Koronát. Tévedés ne essék, nem azt, amelyet ma vitrinbe zárva őriznek Budapesten, a Nemzeti Múzeumban, hanem a képcserék előtti, eredeti művet, ahogyan azt 1613-ban megjelent könyvében az akkori koronaőr, Révay Péter leírta. Dukász Mihály helyén ekkor még Szűz Mária trónolt a hátsó oromzati képmezőben, Konstantin és Géza helyén pedig - ezt már nem Révay Pétertől tudjuk, hanem jelenkori radiesztéziás vizsgálatok nyomán - nagy valószínűséggel Attilát és Budát kell gyanítanunk. Ugyanezek a vizsgálatok mutatták ki azt is, hogy a csere-képek mögött az eredetiek un. "maradvány-sugárzása" elég erős ahhoz, hogy a fő energiapályákat - ezek jó közelítéssel megegyeznek a zománcképek egykori rekeszrajzolataival - rekonstruálni lehessen. Ez a rekonstrukció azután főbb vonalaiban el is készült, sőt, már jó másfél éve publikálódott is, mindhárom hiányzó képre vonatkozóan.

Igy sem lesz könnyű azonban Sisa József munkája, hiszen mint említettük, az ilyen rekonstrukciós rajzok a dolog természetéből fakadóan csakis közelítő értékűek lehetnek, a hiányzó vagy kétséges részleteket neki magának kell "visszaálmódni". Mindenesre grandiózus, a maga nemében páratlan vállalkozás ez. Hogy Sisa József mennyire lelkiismeretesen készül föl rá, arra egyetlen adalék: az elmúlt évtizedben összesen háromszor készítette el, különböző méretekből, a teljes zománckép-sorozatot, a nyersanyagot pedig három ország, két földrész (Magyarország, Ausztria, Kína - Európa, Ázsia) legjobb kínálatából válogatja össze munkájához.

A kilencvenes évekbe átlépve újabb, nem kevésbé nagyszabású vállalkozásba fogott. (Ha úgy tetszik, ez a harmadik keresztútja.) A Jászberényhez tartozó tötevényi homokon, szemet-lelket gyönyörködtető természetvédelmi környezetben, egy saját elképzelései szerint felújított tanyán létrehívta a Jászági Művésztelepet, amely 1991-es alapítása óta a világ minden tájáról - elsősorban persze itthonról, de Olasz-, Francia- Németországból, az Egyesült Államokból is - fogad vendégeket, s amikor e sorokat írom, éppen kínai látogatók érkezését várják. Mi vonzza ide három világrész művészet iránt lelkesedő lakóit? Ma még elsősorban a zománczolás iránti érdeklődésük. Az első négy művésztelep nyár anyagából éppen ezekben a napokban (1994. augusztus elején járunk) nyílt kiállítás a jászberényi múzeumban: az eredmény valóban imponáló. Igen magas fokú mesterségbeli tudás párosul itt gazdag fantáziával és széles körű előzmény-ismerettel. Nyoma sincs annak a meddő Nyugat-Európa-centrikusságnak, amely olyannyira érdektelenné teszi a hivatalos képzési helyekről kikerülő fiatalok munkáit. A Jászági Művésztelep vendégei a pazyryki szkíta kurgánleletektől a magyar honfoglaláskori díszkorongokig, a Columbus előtti közép-és dél-amerikai művészet remekeitől a Nagyszentmiklósi kincsig vagy a Jászkürtig a legszélesebb spektrumokból válogathatják ki a magukhoz legközelebb állónak érzett értékeket, hogy alapos elemzés után, most már a saját nyelvükön, újrafogalmazzák őket.

Egyelőre, mint mondtuk, a zománcművészet fellegvára a tőtevényi tanya. De már készítik elő a terepet a *kerámia*-műhelyhez, *építész*-hallgatók pedig az első év óta látogatják, s itt is hagyták munkájuk nyomát két kilátótorony és egy "gondokodó-kút" formájában. Ám ha azt hinnék, hogy ezzel kimerítettük Sisa József pedagógiai munkásságát, alaposan tévedtünk. Pályára indulásának helyszínén, Zebegényben éveken át tanított nyaranta; Gödöllőn, a Petőfi Sándor művelődési központban telente (ide még ma is vissza-visszahívják irányítani a zománccosok munkáját); évek óta tanít a budapesti József Attila művelődési központ zománc- és díszítőművészeti szakiskolájában, ahol szakképesítést is kapnak a végzett hallgatók; ugyanilyen típusú iskola foglalkoztatja tanerőként Hatvanban, a városi könyvtárban; szülővárosában, Jászberényben pedig a Tanítóképző Főiskola rajz szakkollégiumán vezeti a zománc fakultációt.

Vegyük hozzá mindehhez, hogy még ez év decemberében nagyszabású kiállítása nyílik a Gödöllői Galériában, jövőre pedig Párizsba, Strassbourgba, majd Winchesterbe várják az anyagát, és akkor jogosnak tűnik a kérdés: hogyan bírja energiával ezt a tempót? Mi ad erőt neki ekkora terhek hordozásához?

AKI CSAK NÉHÁNY ÓRÁT ELTÖLTÖTT JÁSZBERÉNYI OTTHONÁBAN VAGY A TŐTEVÉNYI TANYÁN, AZ KÖNNYEN RÁJÖHET A TITOK NYITJÁRA. AZ ELSŐ SZÁMÚ ERŐFORRÁS A CSALÁD (AZ Ő ESETÉBEN EZT A SZÓT CSUPA NAGYBETŰVEL KELLENE ÍRNUNK!): AZUTÁN A SZŰKEBB PÁTRIA, A JÁSZSÁG: A TÁGABB HAZA, A MAGYARSÁG, AMELYET SOK SZÜRKE KOR- ÉS PÁLYATÁRSTÓL ELTÉRŐLEG Ő NEM TART SIKKESNEK MEGTAGADNI: S VÉGÜL A MANAPSÁG UGYANCSAK "GYENGÉN JEGYZETT" ÁLTALÁNOS EMBERI ÉRTÉKEK, MINDENK FÖLÖTT AZ ÖNFELÁLDOZÓ SZERETET, AMELYBŐL - KÖZÖS TAPASZTALATAINK SZERINT - MINÉL TÖBBET ADUNK MÁSOKNAK, ANNÁL TÖBB MARAD NEKÜNK. IGY AZTÁN PERSZE HOGY HATÁRTALANNÁ TÁGUL A TEHERBÍRÁS, KÖNNYŰVÉ LESZ A KERESZT...

KIVÉVE AZ UTOLSÓT. SISA JÓZSEF 1994. MÁRCIUS 15-ÉN A KÖZTÁRSASÁGI ELNÖK KEZÉBŐL ÁTVETTE A MAGYAR KÖZTÁRSASÁGI ÉRDEMREND KISKERESZTJÉT. ÉS EZZEL KEZDETÉT VETTE A LEGÚJABB, MINDEN EDDIGINÉL NEHEZEBB KERESZTÚT... DE EZ MÁR MÁS TÖRTÉNET - MONDHATJUK *MICHAEL ENDRÉVEL* - AMELYNEK ELBESZÉLÉSÉRE MÁS ALKALOMMAL KERÜL SOR.

Petercsák Andrea:

Disztichon

Nyári színekben fürdik szép születésnap csokrom.
Még hull róla a víz, s életem egyre pereg.

Kocsán László:

Míg a szerelem

Osztott vackom kérge alatt,
rejtőző lárvák szürcsölik az éjt,
csak a szél kószál a redők között,
érintve a szenvedélyt.

Én vagyok s Veled vagyok
míg a szerelem
tiporva-tépve, barázdát von
a csapzott, remegő létre.

Varga Hajnalka:

Ébredés ?

Az ébredés álmosan gázolt végig rajtam
A megvilágosodás csonkatestét felemelte
Majd magábaszívta
A távolból keserűen zokogott fel
A megtisztult gondolat
Az eszmélés átszűrődött vékony húrjain
Hajnal illat lebbentette ruhája szélét
Mít jelentett az álom?
A kávéfőzőben már zubogott a víz
A mentőautó szirénája fejemben kört írt le
Festő színezte az eget
Az álom újból visszatér
A születésnap tortárcipánvirága
Tegnap?
Elolvadt
Hová vezetnek a lépcsők?
A madár csőrével megkocogtatta az ablakot
A szekrény recsegve ásított
A végtelen nem győzhető le
Az ébredés álmosan gázolt végig rajtam
Magábaszívta
Gyermekkorom óta kísért

Az eszmélés átszűrődött vékony húrjain
A festő milyenre festette az eget?
A megvilágosodás csonka-testét felemelte
A születésnap torta marcipánvirága
Hová vezetnek a lépcsők?
Elolvadt
A festő színezte az álmot

A végtelen legyőzhető?

(Megemlékezés)

Konkoly Éva:

HOLDFÉNY - UTAZÁS

Ezüst téglákkal kirakott út,
ahogy a hold teljes
kerekségével, pompájával
rásüt a tengerre,
erre a hatalmas
rettegett lényre,
és a hullámok
ringatják testedet
- eszed a végtelenbe jár -
és visznek az ezüst hídon,
ahol csak a Mindenható jár,
Végtelen nagy üresség
és teltség árad a
holdból, a vízből,
s az ember oly védtelen
és gyenge.
Gyenge, mint a szellő
mi arcodat simogatja,
lányak a hullámok.
Fekszel a víz felszínén,
s az, mint egykor
anyád a bölcsőben
ringat s elaltat.
Elaltat, de azt hiszem
örökre.
Tiéd az angyalok útja
s a mennyeknek világa,
de legfőképpen te vagy most tulajdon.
Végleg és örökre,
megtaláltad a helyed de nem a nagyvilágban,
hanem a íz ringató
ölelő s halálthozó karjában.

Jesoló, 1992. augusztus 12.

Wagner Gábor:

A PROPAGANDISTA

A buszsofőr a negyvenegynéhány fokos hőség miatt hagyta nyitva a vezetőfülke ajtaját, és a kétórás hírek eseményei félhangosan szűrődtek ki az utastérbe. Monoton dobolás volt ez a füleknek, s jó alapot teremtett a bágyasztó meleggel együtt az elbambulásra.

A buszon csak néhány utas volt, néhány, a kánikulától félájult utas. Kifelé néztek a kopott ablakon át az utcára, a vöröslő betont bámulták, miközben agyuk a napi teendőkre, vagy a sorsdöntő kérdésekre próbált koncentrálni.

A busz egy megállót elhagyva éppen átlagos városi sebességét igyekezett elérni, mikor a fiatalember mereven az utasokat nézve a busz legvégéből a letelejére indult. Egy térdigérő világos színű ballonkabát volt rajta, egy barna vaszonnadrág és szandál. Egyik kezével a kabátja alá nyúlt. (Mintha kézbe fogott volna valamit.) A másikkal az ülések támlájába kapaszkodva tartotta meg egyensúlyát, és segítette magát előre. Lépései jól kiszámítottak voltak, mintha előre ásott nyomokba lépne. Senki sem figyelt fel rá, hogy mit csinál. A sofőr füttyörszett, de nyálhiányos szájában néha hártvaként elpattant a hang, s ez erőtlen fújást hallatott ilyenkor. Mindkét kezével a kormányt fogta. Szája sarkából cigaretta lógott alá, s a füst, mit kifúj, szétterülve az ablakon, sugárirányba terjedt mindenfelé.

A nyitány pillanatok alatt lefutott. A fiatalember egyik kezével feltépte a vezetőfülke ajtaját (szinte megrándult az egész busz), másik kezét pedig kirántotta a kabát alól, s egy géppisztolyt tartott a sofőrre.

- Megállni! - üvöltötte, s belerúgott a legközelebbi utasba, aki felsikoltott, s a falhoz húzódott rémületében.

A sofőr szeme - szája tágranyílt a csodálkozással teli rémülettől, s remegve engedelmeskedni próbált. Lába azonban véletlenül a gázra lépett, s a busz meglódult.

- Jajj, elnézést, ne - kezdett gyorsan mentegetőzni, de egy ropogó sorozat keresztülyuggatta a testét, s ő a fülke belső oldalára esett. Szeme élettelenül bámult maga elé, s a szájából kiesett a cigaretta, helyén pedig vércsík jelent meg, s lefutott az állára, onnan pedig a földre.

A fiatalember gyorsan cselekedett; félig belépett a fülkébe, s lefékezte a buszt, miközben fegyverét a halálra rémült utasokra tartotta.

Csak semmi pánik - mondta figyelmeztetően, a pánik azonban rögtön kitört. Egy férfi a földre vetette magát, az ülésorok közé, tarkójára helyezett kézzel. Még ketten követték a példáját. Egy asszony, akiből a lövésekre rögtön kirobbant a hisztérikus sírógörcs, a táskáját nyújtotta a fiatalembernek jobb kezével, miközben a bal remegve a füle körül motoszkált a fülbevalók után. Egy anya elájult, arcából kifutott a vér, a feje hátrahanyatlott. A kislány az ölében ült, rövidnadrágja alól pisicsík vándorolt lefelé a lábán, s befolyt a szandáljába. Nagyokat szipákolt, a könnye fényesítette átvörösödött arcát. Kezével az előtte levő üléstámlát szorongatta, s halkán rimáncodott:

- Ne tessék bántani, engem ne tessék bántani! Meg az anyukámat se tessék bántani! Ne tessék.....

Idős férfi indult el a széksorok között hátulról előre a fiatalember felé. Lassan lépkedett a kora miatt, s a földön fekvők is akadályt jelentettek.

- Kérem, nekem nincsen pénzem, én nyugdíjas vagyok! - nyöszörögte, s könyörögve kulcsolta össze kezét maga előtt.

- Álljon meg! - szólt rá a fiatalember idegesen, de az öreg, mintha eszét vesztette volna, csak jött, egyre előre, s közben könyörgését hajtogatta.

- Azt mondtam, hogy álljon meg! - ismételte meg nyomatékosabban az előbbi felszólítását, majd hirtelen a levegőbe löve felkiáltott:

- Nyugodjanak meg! Nem akarom.....

Felpattant egy férfi, és erőteljes hangon félbeszakította:

- Ide figyeljen! Engedje el.....

- Üljön le! - üvöltött rá a fiatalember, majd hirtelen hátrább ugrott (már szinte a vezetőfülkében volt), mert az öregember a közelébe ért. A fegyver agyával arcon sújtotta, s lábbal a legelső ajtónak taszította. Az öregember arca reccsent, majd ezt rövid, de annál élesebb szisszenés követte, mint mikor a lufiból hirtelen kiengedik a gázt. Nekiesett az ajtónak fejjel, s lassan lecsúszott a lépcső aljára. A véres csíkon - ami a fejéből szivárgott, s amit az ajtó üvegén húzott maga után -, keresztül nézve az utca égni kezdett, s izzása az aláömlő, forró lávára emlékeztetett. Az öreg nem mozdult.

- Ertsék már meg, hogy nem akarom magukat bántani!

A fiatalember hangosan, jól tagoltan ejtette ki a szavakat, hogy a halálba lassan beletörődő utasok jól megértsék, és megnyugodjanak.

Ideges volt, mert jobbra számított. Azt sejtette, hogy erőszakot is kell majd alkalmaznia, de ez az öntudatvesztés az utasok részéről meglepetésként érte. Ez aznap már a harmadik busz volt, s egyikén sem ért el eredményt. A nyugalmit pedig egyre hamarabb kezdte elveszíteni. Már most is csak leheletnyi választotta el, hogy elveszítse az eszét, és lőjön. Lassan, de biztosan nyugalmat erőltetett magára. Végre teljes csend lett, ő folytatta:

- Csak beszélni akarok magukkal - hangja barátságos, már - már behízelgő volt.

- Csak el szeretnék mondani maguknak valamit. Én csak

A férfi újból felállt, és megszólalt kemény, nyugodt hangján:

- Engedje el őket, én itt maradok túsznak. Fontos ember vagyok!

- Ūristen, ez nem igaz - nyögte alig hallhatóan a fiatalember, majd a férfirra parancsolt: Üljön le! Azonnal!

A férfi azonban továbbra is állva maradt.

- Ide figyeljen, próbáljunk megegyezni. - A hangja továbbra is nyugodt és kiegyensúlyozott maradt.

- Utoljára mondom, hogy üljön le! - sziszegte a fiatalember, arca elváltozott, durva vonások gyarapodtak rajta. A fegyvert a férfire fogta, aki azonban állva maradt, sőt folytatta:

- Ne higgye, hogy meg..... A többi utasnak úgy hatott a gépfegyver kalapálása, mintha az az egész tárat a férfibe űrítette volna. A test sokáig pörgött ide-oda a levegőben, nem engedték elesni a beleszapó golyók. A forgástól vér spriccelt körbe-körbe, behintett mindent, mintha vetne. Aztán a fegyver elhallgatott, az élettelen test pedig kizuhant az ülésorok közé. Összecsuklott; olyan volt, mint egy szivacsból készült madárijesztő.

- Így jár mindenki, aki nem hallgat meg - mondta a fiatalember fenyegetően. Erre kitört a pánik. Jajongott, sikított, üvöltött mindenki. Egyesek úgy, hogy fülükre tapasztották a kezüket, s a fejüket rázták ide - oda.

A fiatalemberből is kezdett kitörni valami, valami hasonló érzés. Úgy érezte, hogy az agya lassan kicsúszik a fejéből, és csak üresség marad a helyén.

- Ne csinálják ezt - mondta fenyegetően elvékonyodó hangon, de nem tartotta valószínűnek, hogy meghallotta valaki is. Pánikszerű tanácstalansággal nézett ide - oda, egyik utasról a másikra.

Aztán minden villámgyorsan leját szódott. A fiatalember keményen megragadta a géppisztolyt, ujja belevörösödve a ravaszba nyomódott.

Záporoztak a lövedékek (a férfiba úgy látszik mégsem az egész tárat lőtte bele), a nyögés, a hörgés lassan elhalkult, majd minden zaj elült, s a végső csendet az utolsó test földre puffanása jelezte. A fiatalember leeresztette fegyverét, s elővigyázatosan végigsétált a sorok között. Az egész föld tiszta ragacs volt, s szandálja folyton hozzátapadt a gumiborítású padlóhoz.

Megbökösött mindenkit a fegyverével, s közben folytak a könnyei.

- Miért nem hallgattatok meg?! - kérdezte a kifacsarodott pózban fekvő testektől kétségbeesve.

Megrázta a fejét elkéseredetten, majd megfordult hirtelen, és a busz elejébe sietett. Benyúlt a fülkébe, kinyitotta az ajtót, s lelépett a betonra. Miközben elvegyült a járókelők között, fegyverét visszahelyezve a kabát alá.

Szandálja vörösfekete nyomott hagyott maga után.

II.

Sötétedett. Az ég levetette nagykabátját, s a földre dobta. A levegő enyhült kissé, lágy szellőcske barangolt az utcán.

A fiatalember cigarettázott. Mélyen leszívta és kifújta a füstöt. Idegesen toporgott, a buszra várt. A tizenkettedikre. A legutolsóra. Már nagyon elege volt a sikertelen próbálkozásokból, a lehetetlen, csak magukkal törődő, gyáva emberekből. Úgy gondolta, tesz még egy próbát, aztán ha ez sem sikerül, akkor hazamegy, lefekszik, reggelre elfelejtkezik az egésztől és megpróbál együtt élni a kudarc érzésével.

Az előző buszon felidegesítette magát. Sokan voltak, s mindenki a csomagjai segítségével tülekedett az ülőhelyek felé. Egy terhes asszonyt gyomron vágta, aki erre összegörnyedve háynyi kezdett.

- Nem otthon van! - förmedtek rá egy páran.

Egy öregembert is felökleltek, s egyensúlyát veszítve elzuhant, magával rántva négy - öt embert.

- Nem itt van az ülés, tata!Ez nem majális, öreg! Mit lökdösődik?! - ezek voltak a reakciók. A fiatalemberben forrt a düh. Száját össze kellett szorítani, nehogy megszólaljon, mert az mindent elrontott volna. A helyzete sem volt a legjobb, oldalazva a vezetőfülkéhez ment. Megállat, és várta a pillanatot. Aztán egy beszélgetésfoszlány csapta meg a fülét, és meghozta számára azt, amit várt.

Két negyvenkörüli nő beszélgetett, csacsogtak az élet dolgairól, a napi témákról. Az egyik fontoskodva megkérdezte:

- Hallottad, hogy ma egy ismeretlen férfi kiirtott egy busznyi embert?

Mire a másik őszinte csodálkozással tágra meresztette őzikeszemeit:

- Tényleg, jujj, de érdekes!

Ekkor határozta el, hogy cselekszik. Előhúzta fegyverét, s aztán minden ugyanúgy történt, mint az előző alkalmakkor. Csak most többször a levegőbe kellett lönie, mire észrevette mindenki, hogy ott van, és hogy valamit csinál.

Jött a busz. Komótosan megállt, s nagyot szisszenve kinyíltak az ajtók. A fiatalember az elsőnél szállt fel, s éppenhogy egyensúlyba hozta magát, már fel is tépte a vezetőfülke ajtaját.

Elővarázsolta a géppisztolyt, s a sofőr orra alá dugva fenyegetően rárivallt:

- Ne merj elindulni!

A buszvezető engedelmes rémülettel lehúzta lábát a gázpedálról, kezeit pedig nyílegyenesen maga fölé emelte. A motor halkán duruzsolt tovább. A fiatalember megfogta a sofőr csuklóját, kirángatta a férfit a fülkéből, és az utasok közé penderítette. Nem voltak sokan a buszon, legfeljebb tizen - tizenöten. Rámeredtek a fiatalemberre. A pánik még nem tört ki, de az arcokon látszott, hogy a rémület és a feszültség nőttön nő bennük.

- Jól van, csak nyugalom! - kezdte a fiatalember. - Nem bántok senkit, csak közölnivalóm van magukkal, aztán elmegyek.

Elhallgatott, s aztán farkasszemet nézett az utasokkal, akik próbálták megemészteni a hallottakat, s nem tudták, hogy örüljenek neki, vagy legyenek elővigyázatosak, és féljenek továbbra is.

Nagyon mély volt a csend. Az utasok várták már a folytatást, a fiatalember pedig a megfelelő pillanatot a kezdésre. A fegyvert továbbra is rájuk szegezte biztos, ami biztos alapon. Ennek ellenére bizakodó volt és optimista.

- Nagy bajban van a világ - kezdte - iszonyú nagy bajban. Tudják, hogy Etiópiában s más afrikai országban millióan éheznek és halnak éhen? És azt tudják, hogy Közép - és Dél Amerikában, Afrikában egymást irtják az emberek, hogy testvérek, rokon népek harcolnak egymás ellen, hogy állandó háború van, hogy megállás nélkül folyik a vér?! És azt tudják, hogy még mindig él a fasizmus, a rasszizmus, a fajüldözés, s bemocskolja az emberiség jó hírét?! Hogy egyes országokban oktanulnivalóan gyilkolnak bűnözők, a MAFFIA, hogy senki sincs biztonságban?! Szerte a világon milliók nyomorognak, napokig nem esznek, nem isznak, életük merő vegetáció csak! Gondoljatok rájuk! És gondoljatok a terroristák áldozataira, ártatlanokra, akiket darabokra trancsíroz és tép a bomba! Gondoljatok a gyerekekre, az anyákra, a diktatúrák ellen lázadó névtelen forradalmárookra, mártírookra. Jusson eszetekbe a környezetszennyezés, az hogy

oxigénünk nincs, a szmog lassan beborít mindent, hogy légzőmaszkkal járhatunk majd az utcán, hogy nem lesznek állatok, növények, erdők, csak beton és füst, s aztán majd mi is eltűnünk. Kell ez?! S végül jusson eszetekbe a legfontosabb, a legnagyobb veszély: a fegyverkezés!! Az atom és hidrogénbomba, ami mindent veszélyeztet, mindent ami létezik, mindent ami él az Életet!Az élet csupa félelmetes és labilis dolgokból áll. Ugye nem akartok félni? Elhallgatott, hangja ekkor már nem volt fenyegető és durva, hanem szenvedélyes, nyílt és tiszta. Géppisztolyt tartó kezét leengedte, s a másikat pedig az utasok felé nyújtotta, nyitott tenyérrel lefelé.

- Értitek, emberek? - kérdezte lassan - Értitek? Össze kell fognunksegíteni mindenkin, a nyomorgókon és éhezőkön, az egész Földön. Meg kell akadályozni a pusztulást. Meg kell ragadni egymás kezét, és segíteni. Adakozni kell nekik, értük, magunkért.

Befejezte, s fejét lehajtva lesétált a buszról. Elégedett lassúsággal indult el előre, hátra se nézve. Csak azt hallotta, hogy a buszon zokogás tört ki, s boldog volt. Teljes mértékben ezt várta; hogy beszélni fog, s a beszéde megmozgatja a sziveket, az érzéseket, s könnyet fakaszt először, majd utána segítenivágyást.

Boldog volt, s elégedett önmagával.

El volt telve magától, és tökéletesnek, befejezettnek tekintette a mai napot. A fegyvert messzire elhajtotta, kinyújtózott, és megállt rágyújtani.

Ekkor ugrottak rá a busz utasai. Egyesek még mindig eszelősen sírtak a rémülettől. A fiatalember fel sem fogta, hogy mi történik. Csak annyit látott, hogy közeledik arcához a beton, s kész. Amit utoljára érzett, az az volt, hogy homloka megnyílik, s kiloccsan belőle valami meleg, mint mikor egy teli pohár italt hevesen felkapunk az asztalról, s az ital - például kakaó - egy része kilöttyen. Lelke talán szintén a homlokán távozott, az agy mellett kibújt ő is a résen. Azt már csak felülről - testétől függetlenül - látta, amint darabokra szaggatják. Szerencséjére nem érezte a fájdalmat.

J' étais venu l'esprit léger
avec la bonne conscience d'une culture
Mais que savais-je des Hongrois ?
qu' avaient-ils á m'apprendre
pour que j'enseigne juste _?*

Andre Calvas:

Megismerni, annyi, mint újjászületni

Franciaország egyik déli városából, Nimes-ből a mediterrán tengerpart közeléből érkeztem Jászberénybe. 1992 szeptember elején életemben először jöttem Magyarországra. Egy francia - magyar minisztériumi megegyezés alapján tíz tanártársammal együtt azért jöttünk, hogy segítsük a francia nyelv tanítását. Így kerültem Jászberénybe, a Tanítóképző Főiskolára.

Kezdetben csak két kollégával tudtam francia nyelven beszélgetni, akiket munkájuk végeztével a családjuk vagy egyéb elfoglaltságuk várt. Egyedül maradván, a kollégiumban való üldögélésnél (ahol ideiglenesen laktam) többre tartottam a város felderítését.

Ez az őszele pompás időt hozott, ragyogó napsütésben ismerkedtem Jászberénnyel. Végigjártam a fiákkal és virágokkal szegélyezett kis utcákat. Felfedeztem a gyakran léckerítés mögé bújt házakat, kerteket, az érett fürtöket a szőlőtőkéken, a sárga és zöld paprikákat, a vörös paprikafüzérek, amelyek néhol mint ünnepi virágfüzerek lógtak az erkélyeken. Sétáltam a Zagyva mentén, amely olyan lustán kanyarog a városban, hogy az ember azt sem tudja, melyik irányba folyik. A tájékozódásban a város házai és épületei fölé emelkedő templomtornyok segítettek. Elüldögéltem a parkok padjain, hallgattam a város zaját, figyeltem életét. Gyerekek játszottak, mint bárhol máshol, emberek közlekedtek gyalog vagy kerékpáron, autók húztak el mellettem, igaz ritkábban, mint a hasonló francia városokban. Itt a piaci napokat kivéve az autósok könnyen találnak parkolóhelyet és néha lassítaniuk kell egy-egy lovas kocsi miatt. Gyermekkorom óta nem hallottam lópaták dobogását az úttesten.

Ez volt az első benyomásom Jászberényről. Megváltozott, lelassult számomra az idő. Lassan, kapkodás nélkül járhat az ember távol a nagyvárosi tömegtől, rohanástól. Itt látszólag ismeretlen a nyugati világ modern betegsége, a zaj, a rohanás kiváltotta stressz. Így aztán úgy tűnik itt ismeretlen a tömeg által fojtogatott ember magányérzése is.

Jászberény városa, lakói és tevékenysége nyugalmat és békességet sugall. A férfiak és nők, a fiatalok és kevésbé fiatalok talán gondjaik miatt (tudom, hogy az van elég, és ezek mindegyike teljes embert próbáló) kezdettől fogva komolyaknak, zárkózottnak látszottak, nem olyan spontán módon felszabadultnak, mint én, a délről jött.

A későbbiekben a magyar történelem tanulmányozása adott magyarázatot erre a zárkózottságra. Rájöttem, hogy a magyarok komolysága nem zárja ki őszinte érzelmeik kimutatását.

Lassanként megbarátkoztam új környezetemmel. A tél beköszönte előtt eljutottam a város különböző kerületeibe, a szántóföldekig, ahol törték a kukoricát...

Es mindenekelőtt új ismeretséget kötöttem, találkoztam más franciául beszélő emberekkel. Nem tudom elfoglaltság nélkül felidézni találkozásomat Hamza Dezső Ákossal és feleségével. A két művész - festő és divattervező - Párizsban kötött házasságot, és 15 évig élt ott. Örömmel mentem hozzájuk beszélgetni, amely jó alkalom volt számukra felidézni ifjúságuk Franciaországát. 1993 májusában szomorúan kísértük Hamza urat utolsó útjára. Felesége Olaszországba költözött a testvéréhez. A kettős elválás megrendített és jelezte, hogy a barátság szálai, amelyek engem és feleségem új ismerőseinkhez kötnek, már erősek.

A feleségem végül is csatlakozott hozzám. Együtt indultunk felfedezni Jászberény környékét, a Jászág több települését: Jászfákóhalmát, Jászdózsát, Jászapátit, Jászkísért, Jászárokszállást. Sok új ismerősre, új baráttra találtunk. Jászszentandráson megcsodáltuk Chiovini

Ferenc és Aba Novák Vilmos különös templomi freskóit. Természetesen Jászberényben is meglátogattuk a Jász-múzeumot a híres Lehel kürtjével.

A magyar nyelvet nagyon nehéz megértenünk. Már az utcai táblák és feliratok is sok nehézséget okoznak. Mégis erőfeszítéseket teszünk, hogy a legfontosabb kifejezéseket megjegyezzük. Tudjuk, hogy a magyarok is nem kevés nehézség árán tanulják a francia nyelvet.

A magyar nyelv megértése türelmet és tiszteletet igényel. Csak miután elkezdtem tanulmányozni a történelmet jutottam el oda, hogy kezdtem érteni a körülöttem élőket. Abban, hogy megértsem beszélgetőtársaimat, kollégáimat, hallgatóimat, mindazt, amit magatartásuk, megnyilatkozásaik kifejeztek, leginkább a francia nyelvész, Aurélien Sauvageot "Magyarországi életutam" című könyve segített. (A könyv eredeti címe: Aurélien Sauvageot: Souvenirs de ma vie hongroise - magyar fordításban is megjelent az Európa Könyvkiadónál 1988-ban Várady-Brenner Mária fordításában.) Írója 1923-tól hosszú évekig élt Magyarországon, kitűnően beszélt magyarul, kapcsolata volt a magyar értelmiséggel, és átérezte a magyar nép tragikus sorsát. A könyv elolvasása után érzékelttem magam körül az író megállapítását: "az egész ország beteg Trianon miatt", és szerettem volna jobban megismerni beszélgetőtársaimat, barátaimat. Talán a magyar nép szomorú sorsa is hozzájárulhatott ahhoz, hogy az emberek féltve őrzik személyes sorsukat. Nem kevés idő kell ahhoz, hogy bizalmukba fogadjanak.

Franciaként meg tudom érteni ezt a drámát, amely még mindig kíséri a magyar lelket. Elzász-Lotharingiát is elszakították Franciaországtól, és gyermekkori történelemkönyveink és térképeink őrzik még ezt a csonkítást, ugyanúgy, ahogy az egyik középiskolai tanteremben láttam a jelenlegi és a Trianon előtti Magyarország térképét. Nem tudom megítélni, de értem azokat, akik büszkén, érzékenyen, de gyűlölet nélkül beszélnek ezekről.

És mindenekelőtt, ami leginkább megfogott Jászberénybe érkezésem első pillanatától, az engem fogadók különös érzelmegazdagsága volt, akik olyan tapintatosan, annyi lelki finomsággal fogadtak engem. És ebben az érzelmegazdagságban nincs semmi hivalkodó: egyszerű, tapintatos tettekben nyilvánul meg.

Ennek az általam nagyra értékelt érzelmegazdagságnak egy másik oldala a művészetek és különösen a zene iránti szenvedély. A magyar népnek tehetsége van a zenéhez. Ez meglepő felfedezés volt számomra. Csodálkozom és zavarban vagyok, érzem hiányosságaimat és a franciák lemaradását ezen a területen.

A hallgatók, a közép- és általános iskolások, akiknek tanítom a francia nyelvet, nemcsak zene iránti szeretetükkel és tehetségükkel, előzékenységükkel tűnnek ki. Nagyon tetszik fegyelmük szelleme, figyelmük, munkához való hozzáállásuk. Újra látom bennük ifjúságomat. Azóta nálunk a viselkedés nagyon megváltozott. Az lenne a jó, ha a magyar fiatalok nem látnának példát nyugati kortársaikban, sokoldalúan fejlődnének, de megőriznék erkölcsi tulajdonságaik gazdagságát.

Ha úgy adódik, beszélék tanítványaimnak a kábítószerről, amely annyi pusztítást okoz Franciaországban és másutt. És az első áldozatok mindig a fiatalok. Nem lenne jó, ha az iskolák kapuiból kábítószerárusok várnák a fiatalokat Magyarországon is. Figyelmeztetni kell őket, hogy tudjanak védekezni.

Ami az iskolai munkát, a francia nyelv tanítását illeti, amikor a fiúk és lányok mint tanulók állnak előttem az órákon, sajnos túl passzívok. Azt szeretném, ha jobban bekapcsolódnának az órába, ha francia nyelven beszélnének velem és egymással, hiszen ez az egyetlen alkalom, ahol erre lehetőségük van. A tanulásnak nem a vizsga kellene hogy a célja legyen, hanem, hogy beszélni tudjanak francia nyelven, ha úgy adódik.

Ugyanakkor meg kell mondani, hogy a passzivitás nem egészen az ő hibájuk. Következménye ez még a gyakran alkalmazott tankönyvnek, amelyben nem kap elég helyet a kommunikáció. Így aztán 4 évi középiskolai tanulás után a diákok jól ismerik a nyelvtant, de nem tudják magukat kifejezni francia nyelven.

A kisiskolások sokkal természetesebbek. Nem félnek a nevetségessé válástól. Ezért kell korán kezdeni az idegen nyelv tanulását.

Valamikor a francia nyelv fontos helyet foglalt el Magyarországon. Számos kapcsolat létezett a magyar és a francia irodalomban. Így például: a hallgatók bemutatták nekem Paul Verlaine Őszi Chanson cím versét Tóth Árpád fordításában.

Azt szeretném, ha a francia nyelv ma is ismertebb lenne, több tanuló választhatná, különösen itt Jászberényben.

Azok a tanulók, akik tanulják, azt mondják, azért választották, mert ez egy szép nyelv. A többség az angolt, vagy a németet választja, mert szakmai jövőjük szempontjából ezt tartják fontosabbnak.

Befejezésül engedjék meg, hogy kiálljak a francia nyelv mellett, amely szépségével együtt a gyakorlati életben is hasznos lehet.

*Andre Calvas verse magyarul

Könnyű lélekkel,
egy magát mindenütt ismertnek hívő kultúrával felvértezve érkeztem.
De mily keveset tudok a magyarokról ?
Mennyi a tennivalóm,
Hogy jól taníthassak ?

Fordította: Szilágyiné Hódosi Zsuzsa

Andreas Kathe:

VECHTA HAGYOMÁNYOS ESEMÉNYE A STOPPELMARKT

Ilyet még nem láttak !

Ha Vechtába jöve valami érdekesre kíváncsiak, akkor van az Önök részére egy igazán vonzó ajánlatom: a Stoppelmarkt ! Augusztus közepén jöjjenek ! Az Északi-tenger és Münster között nincs még egy olyan látványosság, amely felvehetné a versenyt a Stoppelmarkttal ! (aratóünnepi vásár) . Évről évre 600 000 ember özönlik a város északi részébe a Westerheidéra. Ezekben a napokban a belváros szinte kihál, hiszen a csecsemőtől az aggastyánig elvéve akad olyan őslakos, aki ezt a látványosságot - az első árusok megérkezésétől a záró tűzijátékig - elszalasztaná.

Mi teszi a Stoppelmarktot ilyen vonzóvá? - Részben a múltidézés: a hétfői marhavásár, a kézművesek és a kereskedők pavilonjai, a sör- és kolbászárusok hangulatos jelenléte. Hovatovább hagyománynak számít a különböző cégek bemutatója. A vásár a régi és az új sajátos keveréke: mindig akad valami újdonság, de a régebbiről megszokottakkal is rendre találkozhat a látogató. Az idősebbek és a fiatalabbak egyaránt szívesen felszállnak az óriáskerékre és a hullámvasútra. Ezt követően szinte kötelességüknek tartják, hogy az ínycsiklandozó ízekkel és illatokkal csábító lacikonyhában falatozzanak.

Az évenként visszatérő helyi jelentőségű vásár fokról-fokra változott messze földön ismert eseménnyé. Ma a Stoppelmarktot Bonntól Hamburgig, Bentheimtől Berlinig ismerik. Ennek érdekében nagyon sokat tesz a vásárbizottság, melynek tagjai frakkot és cilindert öltve júliusban és augusztusban - Jannal és Libett-tel a vásár jelképes figuráival - hírverőként útra kelnek. A felkeresett városokban a városatyák és a polgárok egyaránt szeretettel fogadják őket és az sem mellékes, hogy a médiák is rendre hírt adnak a készülő nagy eseményről.

A Stoppelmarkt régen

A vásár évszázadokon át alakulva-formálódva vált modern népünnepéllé. Franz Hellbrand jeles helytörténész könyvben dolgozta fel a Stoppelmarkt történetét, amely 1988-ban jelent meg (Vechtaer Druckerei und Verlag). Hellbrand munkájából kiderül, hogy a Stoppelmarktnak - habár hosszú ideig nem így hívták - 700 évre visszavezethető múltja van. Kezdetben rövidebb ideig tartott és kevesebben jöttek. Megállapítható azonban, hogy Kölnből, Münsterből és Osnabrückből Oldenburg, Bréma és Hamburg irányába vezető forgalmas kereskedelmi utak kereszteződésében fekvő város régóta kedvelt vásározó helynek számított.

Végeredményben a történészek úgy vélekednek, hogy a XII. század közepén keletkezett a vechtai vár egy mocsaras patak átkelőhelyénél. A város akkoriban a Calvelage grófok (később a Ravensberg grófok) kezében volt. Néhány évtized múltán fejlődött ki ezen a csomóponton egy olyan település, amelyet pénzverési és vámjog illetett meg. A rendelkezésre álló források szerint akkortájt rendezték az első vásárokat Vechtában. Sőt elképzelhető, hogy a későbbi Stoppelmarktot is megtartották. 100 éve írta le Willoh helytörténész, hogy a Stoppelmarkt

kapcsolódik a vechtai templomi búcsú ünnepéhez. Közismert, hogy a templomi búcsúünnepet rendre tartották vásárral egybekötve - Vechtában Mária mennybemenetelének ünnepe (augusztus 15.) utáni vasárnap kezdődött a búcsú. Ez a nap szinte bevésődött a vásár közelebről és távolabbról érkező látogatóinak tudatába.. Jónéhány vechtai családban és kocsmában a legfontosabb beszédtema a Stoppelmarkt. A vásár előtt száz nappal megkezdődik a napok számlálása. Ilyentájt a vásár miatt szinte megáll az élet. Szállóigévé vált: "a Stoppelmarkt után", amivel tréfásan fejezik ki, hogy tanácsai vagy hatósági döntésekre a mindenkit foglalkoztató és lefoglaló Stoppelmarkt előtt semmiképpen sem lehet számítani.

Visszatérve a Stoppelmarkt történetéhez, 1298-ból származik az első írásos dokumentum, amely a templomi búcsú utáni, hétfőn megrendezett vásár létezését bizonyítja. Ennek értelmében Johann von Dinklage jegyző a vechtai vásárt felkereső osnabrücker kereskedők részére adott oltalomlevelet. A következő évtizedekből további oltalomlevelek maradtak ránk, amelyek bizonyítják, hogy már akkoriban fontos szerepet játszott a vásár. A városba vezető kereskedelmi utakon roskadásig telt szekerekkel közelebről és távolabbról származó kereskedők érkeztek és itt aztán kedvük szerint üzleteltek és alkudtak.

A következő évszázadokban a vásár zavartalanul élte a maga életét. A XVI. században viszont háborúk, pestisjárványok, hadseregek átvonulása miatt a vásárt többször el kellett halasztani vagy végképp le kellett mondani a megrendezéséről. Ennek elkerülésére a polgárok és a városatyák a XVI. század második felében arra törekedtek, hogy a vásárnak a városon kívül keressenek helyet. Az áthelyezés nemcsak térbeli változást jelentett - amit Hellbrand is érzékeltet - hanem ekkor lett a "vechtai búcsúvásárból" betakarítási, aratási vásár: a Stoppelmarkt. Az új elnevezés megválasztásában valószínűleg az új hely is közrejátszott. Az új területen, a Westerheidén korábban gabonát termeltek, a vásárt magát pedig az egykori tarlón rendezték. (Stoppel = tarló)

A vásár - az új feltételek közepette - egyre jelentősebbé vált. Mind nagyobb tömegeket vonzott, és messze földön is jól ismert és látogatott marhavásár lett. További jellegzetessége lett a lovak vétele és eladása. Távoli tartományokból is jöttek a vásárlók és eladók, még a fejedelmi udvarok istállóit is innen töltötték fel jó lovakkal. A marhák és lovak mellett egyéb kisebb-nagyobb jószágokkal is kereskedtek. A vásárhoz hozzátartoztak az italt és ételt kínáló árusok, mellettük számlálhatatlan színész, bűvész és mutatványos népesítette be a területet. Mindez jól kivehető és érzékelhető a Stoppelmarktért külön felelősséggel tartozó vásárbíró néhány ránk maradt jegyzőkönyvéből. A vásárbírónak meghatározott helye volt, az ún "tisztviselődomb". A múlt század végéig egyszerű sátrat húztak fel részére a vásár idejére, később egy faházat emeltek. 1974-ben állandó kőépület került a helyére, és ma ennek erkélyéről nyitja meg - a város polgármestere: Bernd Kühling - a vásárt.

A kis piszkostól a körhintáig

XIX. század kezdetétől egyre részletesebb adataink vannak, hiszen bevezették a helypénzt, az árusító helyekről pedig nyilvántartást vezettek. Ezekből pontosan tudjuk, hogy milyen kereskedők és mutatványosok jöttek a Westerheidére. 1834-ben például meghatározott illetéket kellett fizetniük az arany- és ezüstkereskedőknek, a műlovaroknak, a falióra-kereskedőknek, marionett-játékosoknak, a mutatványosoknak, az állatok- és a körhinták tulajdonosainak. A jelzett évben 450 méter hosszúságban 154 árusító- és kiállítóhelyet - habár nem volt mind foglalt - jegyezték fel. (Itt jegyzem meg, hogy ma több mint 5 km hosszúságban

húzódnak a pavilonok.) A vásárra nagyrészt Vechtából és a környező helységekből jöttek, de előfodultak Elberfeld, Bremen, Elsfleth, Nienburg, Stolzenau, Vegesack, Oldenburg, Edeweicht vagy Westerstede képviselői is. A feljegyzések tanúsága szerint sütögetők, lacikonyhások, sütemény- és cukorkaárusok és a kocsmák (amiket csehónak, kis piszkosnak hívtak) gondoskodtak a látogatók gyomráról és torkáról. 1821-ből származik az a hirdetés, amely mutatja, mekkora kínálat volt ezekből. A Stoppelmarkt állandó árusai közé tartozott az oldenburgi Caminada cukrászcsalád, akik likőröket, több fajta bort, málnaecetet, limonádét, selters-vizet, angolnakonzervet, holland heringet, szardellát, rajnai lazacot, angol sajtot, almalét és osztrigát kínáltak. A pecsenye és kolbászárusok és az ivók nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a Stoppelmarktból népnünpély lett. Ma sem csak a látnivalók kedvéért keresik fel sokan a vásárt, hanem a sörstrakban és a legkülönbébb vendéglőkben találkoznak és eszmecseréket folytatnak barátaikkal és ismerőseikkel.

A későbbiekben egyre nagyobb teret kaptak a tömegszórakoztatás modernebb eszközei. Az egyszerű, legtöbbször ló vagy ember által hajtott körhintát 1889-ben váltotta fel az első "gőzkörhinta". Később jöttek a hullámvasutak, a nagyobb hinták, majd 1920-ban az első lánchinta. Ezzel párhuzamosan fokozatosan tűntek el a régi vásárok figurái: a bűvészek, a vásári énekesek, a verklisek. Hasonlókra csak akkor akadunk, ha a Stoppelmarkt idején a jövőmondók és a javasasszonyok bukkannak fel. Helyükbe az Európa-szerte híres cirkuszok léptek, közülük az utolsó 1972-ben lépett fel Vechtában.

A népszórakoztatás eszközeinek tökéletesedése nyomán egyre nagyobb és szédítőbb szerkezetek jelentek meg, amelyek egyre nagyobb sebességgel és gyorsasággal repítették, forgatták és szédítették a publikumot. Mára a modern népnünpélyt a nagy szórakoztató cégek tartják a kezükben: óriáskerék, ciklon, hatalmas hullámvasút, break-dance és holdjáró a mai látványosságok. Azért a régiből maradtak; a szellemvasút, a tükörszoba, a dodzsem és még mindig sok kedvelője van a lánchintának.

Egy naptól hat lett

A vásár napja eredetileg hétfőre esett. A hétfői nagy marhavásárt megelőzően is megélénkült a forgalom a városban. Ezt a napot "Stoppelkirmestag"-nak hívták, amikor családok gyermekeikkel együtt jöttek szórakozni. Hétfőnként áradt a nép a városba, ami a vasút kiépülésével méginkább fokozódott. Utóbb egyre több különvonatot indítottak, részükre Delmenhorst néven állomást építették, amit a vásár alatt ma is rendszeresen üzemeltetnek. A hatalmas buszforgalom fogadására autóbusz állomást alakítottak ki. Ma már legtöbbször gépkocsikkal érkeznek, akiket 30 000 kiépített parkoló vár, s amelyek bevételeiből csinos összeget keresnek a bérbeadók.

A vásárt - évtizedek óta - a városközpontból a tisztviselődombhoz vezető, ünnepélyes körmenettel nyitják. A karnevál jellegű menet a legkülönbébb vechtai és környékbeli csoportok alkotják, vannak akik autókkal vesznek részt a felvonuláson. A csütörtök esti körmenetet a tisztviselődomb erkélyéről a polgármester fogadja és egyúttal megnyitja a vásárt. A város szempontjából azonban még mindig a hétfő a legfontosabb. Ezen a napon korán reggel nyitják meg a marhavásárt (amit még ma is igen kedvelnek), délelőtt a város fogadás keretében köszönti vendégeit. Erre az eseményre évről évre mintegy 800 meghívott gyűlik össze a nagy "Bajor-sátorban". A fogadáson rendszerint igen laktató babételt (Vizebohnenessen) szolgálnak fel

és hagyomány az is, hogy valamelyik híres vendég - miniszterek vagy Dr. Reinhard Lettman münsteri püspök - tréfás beszédet mond.

A keddi nap is meglehetősen régóta vásárnap. Eredetileg ez amolyan vásárbúcsúztatónak számított. A XIX. század végéig azonban se a vasárnap, se a kedd nem volt hivatalos vásárnap. Mindössze 100 éve nyilvánították ünneppé a három napot. A vásár "megnyújtását" növekvő gazdasági és társadalmi jelentősége is indokolta. A II. világháború után négy, 1970-ben öt és 1988-ban hat nap lett - csütörtöktől-keddig - a vásár időtartama. A vechtaiak közül ki így, ki úgy hosszabbítja meg a vásárt. A kíváncsibbakkal napokkal vagy hetekkel a vásár kezdete előtt kilátogatnak a Westerheidére, és figyelik az építkezési munkálatok haladását. Egyik-másikuk nemcsak nézelődik, hanem betér egy-egy magán italmérésbe, így készülve a nagy eseményre.

A vásárbíró elégedettsége

A Stoppelmarkt nemcsak egyszerű népünnepély, hanem egyenesen fogalom. Az esemény előtti és utáni heteket el is nevezték "ötödik évszaknak". Az ötödik évszakban fokozódik a hangulat, kitör a Stoppelmarkt-láz, a vásár mindennél fontosabb beszéd- és vitatémává válik. Ilyenkor a legkisebb hírre is azonnal lecsapnak. Ha a város vezetése éjjel háromkor zeneszünetet és csendet rendel el, akkor erről az újságokban rögtön heves viták támadnak. Vannak akik pro vagy kontra tüntetnek az intézkedések visszavonása érdekében. Az idézett tavalyi példa csak egyetlen a számtalan hasonló közül.

A Stoppelmarkt körül mindig zajlik az élet. Évről-évre eljön például Heinz Peter Schöning mutatónyos-lelkipásztor lakókocsijával. Ő 1972-ig nagy cirkuszi sátorban tartotta istentiszteleteit, újabban pedig a nem kevésbé népszerű Bajor-sátorban. Hétköznapiabb eseményekre is sor kerül: sokakat itt keresztelnek meg, mások itt lesznek első áldozók. Sok vechtai számára magától értetődő, hogy részt vesznek a Stoppelmarkt-istentiszteleten. Az itt élő és dolgozó emberek és a vásár szoros összetartozásának jele ez.

1909 óta rendelkezik a Stoppelmarkt saját újsággal, amit a város polgárai állítottak össze. Versek, képek, a várospolitikát kommentáló írások, olvasói levelek jellemezték a lapot. Az utóbbi évekig a Stoppelmarkt-újság önálló volt, újabban viszont az Oldenburgische Volkszeitung aktuális oldalaként jelentetik meg. A tisztviselődombon kapott helyet a kihelyezett szerkesztőség, akik - Alfons Batke vezetésével - minden vásári eseményen rajta tartják a szemüket. A szerkesztők itt veszik át a vásárlátogatók javaslatait és ilyenkor ingyen teszik közzé apróhirdetéseiket.

A régmúlt marha- és kirakodóvásárából hatalmas, szupermodern népünnepély lett. Az egykori tarlón, a Westerheidén, a város támogatásával jól kiépített, gondozott utak fogadják a látogatókat. Manfred Meyer vásárbíró joggal lehet büszke 6,3 kilométer hosszan elterülő vásárvárosra. Ennek népszerűségét mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy egy kiállítóhelyet kétezren pályáznak meg. A rendezvény a vechtaiak számára főleg szórakozás, de sokaknak komoly jövedelmet is hoz. Elsősorban a szállodások, a vendéglősök, a taxisok keresnek jól, de a város számar sem elhanyagolható az 500 kiállító által kifizetett 600 000 (!) márka helypénz.

A képek jegyzéke:

1. A vásárbizottság hírverői Oldenburgban

2. Lóvásár
3. Heinz Peter Schönig lelkipásztor keresztel
4. Fogadás a Bajor-sátorban

Pethô László

A RENDSZERVÁLTOZÁS HATÁSAI

- erdélyi, ausztriai és jászszági falvak vizsgálatának tapasztalataiból -

Nemrégiben zajlott le az a kutatássorozat, melyet osztrák és erdélyi kutatókkal és tanítványainkkal végeztünk el.¹ A vizsgálat résztvevői - több hónapos felkészülés után - egy-egy hetet töltöttek el három faluban. Vizsgálódásunk középpontjába a kelet-európai változások nyomán kialakult helyzet, a helyi közelet és az egyesületi élet került. Munkánkat - mind itthon mind a határokon túl - több szervezet támogatta, segítettek bennünket a helyi vezetők és megértéssel fogadtak a helybeliek, akiket alaposan kikérdeztünk.² A vizsgálati adatok részletes bemutatása előtt érdemes mindhárom falu helyzetét vázolni.

Az erdélyi falu

Kalotaszentkirály a Kalota patak völgyében fekszik. Az Ady által is megénekelte folyócska tulajdonképpen két települést választ el egymástól: Kalotaszentkirályt és Zentelkét, amelyek *"népe évszázadokon át folytatott versengésével, egymást túlhaladni vágyó igyekezetével elég sok borsot tört egymás orra alá "* - írja a táj krónikása Vasas Samu. Az évszázados gyökerű rivalizálás legfőbb alapja a két falu lakóinak eltérő státusa volt, a kalotaszentkirályiak nemesi jogállásával szemben a zentelkiek jobbágyok voltak.

A legközelebbi várostól, Bánffyhunyadtól hét kilométerre fekvô falu újkori nevezetessége az, hogy 1941-ben határában húzódott a román-magyar határ. Alig találkoztunk olyan idôs emberrel, aki ne idézte volna ezt a néhány évet. Voltak, akik a falu emeletes iskolájában lezajlott díszes ünnepségre emlékeztek, mások az ugyanerre az alkalomra kézigránattal felfegyverkezett, majd lefogott román

¹ Az 1993-ban lezajlott kutatást Neményi Ágnes a Kolozsvári Babes-Bölyai Egyetem Szociológia Tanszékének oktatója, dr. Helmut Retzl és Heinrich Wendt a Linzi Pedagógiai Akadémia tanárai valamint e sorok írója vezették. Az osztrák és a magyar falu vizsgálatában 10 linzi hallgató, az erdélyi faluében 12 erdélyi egyetemista vett részt és velük együtt tevékenykedett mindhárom helyszínen a Jászberényi Tanítóképző Főiskola 20 hallgatója.

² A kutatás anyagi fedezetét Ausztria Kultuszminisztériuma, az Országos Tudományos és Kutatási Alap, az Ezredforduló Alapítvány és a Honismereti Szövetség biztosította. Külön köszönettel tartozunk Fodor István jászjákóhalmi, Johann Veil aigeni és Kisjancsi József kalotaszentkirályi polgármestereknek és megannyi munkatársuknak, akik mindhárom helyen segítettek bennünket.

merénylők meghiúsult akcióját idézték fel. Egyik szállásadónk faluban született, idős román szomszédja viszont a borsod megyei Farkaslyukon munkaszolgálatosként eltöltött hónapjaira gondolt vissza.

Ma Kalotaszentkirály fogalmát kétféle értelemben használják. Közigazgatási szempontból öt falu együttese, melynek 2200 lakójából 73:27 a magyarok, illetve a románok aránya. Más fajta megközelítésben Kalotaszentkirály székhelyközségben (+ a történelmi, de máig számon tartott Zentelkén) 1200-an élnek s ebben a két faluban csak 10 %-nyi a románság részesedése. Tovább árnyalja a képet, ha a felekezeti megoszlást is elsorolom, miszerint 1060 a reformátusok, 50 a baptisták száma, a többiek pedig ortodoxok. A reformátusok természetesen magyarok, az ortodoxok románok, a baptisták között valamivel több a román, mint a magyar. A falu fölötti havasi falvakban viszont már egyértelmű a román többség. *Kalotaszentkirály végeredményben egy magyar többségű, magyar és román lakossággal egyaránt érintkező sziget.* Az idősök közül sokan alig értenek valamit románul, a fiatalok többé-kevésbé bírják az államnyelvet. A mikroközösség többségének hatására viszont a faluban élő románok - a pópa kivételével - mindannyian jól beszélnek magyarul.

Kalotaszentkirályon az 1989-es forradalom előtt kizárólag románok lehettek a vezetők, azóta viszont fordulat állt be. Ma a községet egy 11 tagú, havonta ülésező képviselőtestület irányítja. A tagok közül nyolcan az RMDSZ, hárman a Vatra képviselői, ami csaknem megegyezik a nemzetiségi megoszlással. A testület élére került polgármester az RMDSZ támogatásával lett a falu első embere, abban viszont már a korábbi beidegződéseken alapuló gyakorlat érvényesült, hogy alpolgármestere román. A hazai olvasó számára meglehetősen pejoratív hangzású Vatra a faluban nem az elszabaduló nacionalizmust jelenti, hanem egyszerűen a más nemzetiséghez, a románsághoz való tartozást. A választások alkalmával az RMDSZ-re szavazó magyarokkal szemben a román választó a Vatra-ra szavazott.

A falu önkormányzata, vezetése számos tekintetben eltér a hazai gyakorlattól. A polgármestert, románul *primar*-nak nevezik, ami tükörfordításban *bíró*t jelent és a lakosok nemegyszer inkább az utóbbit is várják tőle. Tegyen igazságot vitás esetekben, gondoskodjon a legelőről, utakról stb. Jogilag is sajátos a primar-polgármester helyzete, hiszen a képviselőtestületben nincs szavazati joga, de a testület utasítására *elrendelhet dolgokat*, ami azért nem kevés hatalmat jelent.

A legjellemzőbb talán mégis az, amit a pénzügyekben és a falu fejlesztése terén tehet az önkormányzat. A község ugyanis nemcsak szűkkörű autonómiával, hanem nagyon csekély mennyiségű forrással is rendelkezik. Így csak akkor érhet el valamit, ha megfelelő kapcsolatot épít ki a prefekturával vagy a

minisztériummal. Példa erre az akuttá vált probléma, az ivóvízellátás megoldása. Erre a lakosság is hajlandó volt áldozni, össze is gyűlt 200 000 lej, amivel már el lehetett indulni. A polgármester felszerelte magát pálinkával s így megszerezte a minisztériumból a tanulmányterv elkészítéséhez szükséges összeget. A tanulmányterv birtokában és újabb pálinkamennyiséget magával víve a prefekturán kopogtatott s így bekerült azon boldog 5 község közé (a prefekturához tartozó 75 közül), amely több tízmilliós támogatással rendbe hozhatja ivóvízellátását.

Az osztrák falu

A cseh-osztrák-német hármashatár közelében fekvő, felső-ausztriai Aigennek szintén van szomszédja. Tulajdonképpen összeépült Schlägl-el amelyhez szoros szálak kötik, de legalább ugyanennyi szétválasztó elem is van köztük. Schlägl a régebbi, ahol 1201-1204 között a ciszterciek kísérelték meg a kolostor alapítását, de ez csak a premonstreieknek sikerült, melynek nyomán az apátság és környéke egyházi érdekelttségűvé vált. Az oklevelekben először 1242-ből említett Aigen viszont "polgáribb alakulat", lakói vásártartási jogot, a schläglienél kedvezőbb státust szereztek. Mindez nem kevesebbet jelent, mint azt, hogy Aigen lakói az erdélyi kalotaszentkirályiakhoz hasonlóan szintén nem éltek jobbágysorban.

A két falunak 3416 lakója van, melyből 1826 esik Aigenre. A lakosok tradicionális foglalkozása az erdő- és a föld hasznosítása, valamint az ehhez kapcsolódó iparűzések (fafeldolgozás, üveggyártás, sörfőzés). Aigenben a második világháború befejezéséig, majd az ezt követő egy-másfél évtizedig nem is történt az életformában lényegesebb változás. Az ötvenes-hatvanas évtizedfordulóra viszont két dolog nyilvánvalóvá vált. Az egyik a vasfüggöny ténye, amely a csehszlovák és a magyar határral közvetlenül érintkező területeket "Todesgebiet"-té, holt vagy nyersebben és találóbban *döglött vidékké* tette. A határmenti vidékek fejlődése és fejlesztése jóval elmaradt az ország kedvezőbb fekvésű területeitől. Nos a cseh határtól hét kilométerre fekvő Aigenre is ez a sors várt volna, ha nyugatabbra nincs itt a közelben a német határ. Az aigeniek hamar ráéreztek erre a lehetőségre és boldogulásuk lényeges forrása lett a német gazdasági csoda. Az onnan érkező kirándulók, síelők és más fajta kikapcsolódást keresők fellendítették a falu idegenforgalmát.

Aigenben 25 tagú képviselőtestület működik, ami létszámában számos tekintetben emlékeztet a mi nagylétszámú tanácstestületeinkre. Üléseik is

ritkábban vannak, hiszen évente 5-8 alkalommal kerül sor ilyen összejövetelekre. A hat évre szóló mandátummal rendelkező képviselők maguk közül választottak polgármestert, amihez szintén érdemes némi magyarázatot fűzni. A 32 millió schillinggel gazdálkodó Aigenben - a magyar és a román faluval szemben - csak részfoglalkozású a polgármester ! - A polgármestert a 17 képviselővel rendelkező néppárti (ÖVP) többség jutatta funkciójához, akikkel szemben 5 szociáldemokrata (SPÖ) és 3 szabadságpárti (FPÖ) képviselő foglal helyet.

Az egyértelműnek tűnő többség ellenére elvétve vannak előre lefutott döntések. V. polgármester és az iskolaigazgató öszülő-kopaszodó fejükre mutatva, félig komolyan, félig tréfásan jegyezték meg, hogy mindez *a demokrácia következménye*. A demokrácia meglehetősen időigényes valami. Ottjártamkor például az iskolaigazgató éppen a délután ötkor kezdődő ÖVP frakcióvezetőségi ülésre sietett, amelyen egyebek mellett az egyik fontos problémában, az idősök panziójának kialakításában kellett döntést előkészíteni, taktikát egyeztetni. Ez valószínűleg nem ment egykönnyen, mert még este 10 órakor is égett a villany a község házában.

Az aigeni testület mozgásteret korántsem korlátlan. Az említett 32 millióból ők is csak 4 millió schillingről dönthetnek saját hatáskörükben, a többi meghatározott feladatok teljesítését szolgálja. További mozgásteret ad a tartománnyal (Land) való együttműködés, melynek sokkal nagyobb jelentősége van, mint nálunk. A területi igazgatásnak bizonyos területeken (oktatás, egészségügy, munkaügy stb.) komoly a szerepe és ami egyáltalán nem mellékes, anyagi eszközökkel is rendelkezik. A községek így ezúton is juthatnak forrásokhoz.

Az osztrák falu nem annyira ebben a tekintetben, hanem *differenciált intézményrendszere* révén van igazán előnyös helyzetben. Ha a látogató csak a község házában tapasztaltakra és az ott meglehetősen mostoha körülmények között dolgozó öt és fél hivatalnokra alapoz, akkor téved. Aigenben ugyanis ezen kívül *bíróság és közjegyző* működik, nem is beszélve arról a *28 egyesületről, amely a fiatalok sportolásától, az önkéntes tűzoltók tevékenységén át, a különféle szabadidő- és hobbykörökön keresztül, a település életében kulcsszerepet játszó idegenforgalmi szövetségig* a falu életének minden területére kihat.

A magyarországi falu

Jászfákóhalmát szintén a város közelsége miatt választottuk ki. A falu mezőgazdasági jellegű hagyományokkal ugyanúgy rendelkezik, mint ipariakkal. Az utóbbiak elsősorban a helyben megtermelt javak feldolgozására épültek. Így

lett a helyi malomban ôrölt liszt a környéken fogalom. Messze földre vitték a település hírért a csizmadiák, a szücsök, a cipészek és nem kevésbé a bútorkészítéssel és épületmunkával egyaránt foglalkozó asztalosok. A számítását megtaláló iparos réteg századunk első felében folyamatosan gyarapodott. A határban vagy az otthoni műhelyekben végzett munka lehetőségének beszűkülése után a jákóhalmiak egyre többen lettek alkalmazottá vagy gyári munkássá. Így a faluból ma többszázan járnak Jászberénybe dolgozni, akik között a segédmunkás ugyanúgy megtalálható, mint a gyári fejlesztőmérnök vagy a jogász.

Jászfákóhalmán megannyi más magyar településhez hasonlóan 1990 őszén alakult meg az új önkormányzat. A környék falvaitól eltérően a korábbi tanácselnök helyébe *új polgármestert választottak*. Ő elődjével szemben nem a közeli városból jár ki, hanem *helybeli*, és az általa vezetett honismereti szakkör tagjainak aktív támogatásával került a polgármesteri székbe. Jászfákóhalmán alakultak ugyan pártok, de hamar népszerűtlenné váltak, mert mindössze egyetlen SZDSZ-es képviselő került be a testületbe - aki hamarosan kilépett - a többiek mindannyian függetlenek. Így végeredményben nem jutott hely sem a kisgazdáknak, sem a FIDESZ-nek, sem az MSZP-nek, sem az MSZMP-nek. A jászfákóhalmi testület tehát párthovatartozás szerint *lényegében értelmezhetetlen*.

A váltás hatása más tekintetben is érződött: a korábbiakkal szemben *nyolc diplomást választottak be a testületbe*. Többek között orvos, jogász, tanár, tanító, népművelő, állatorvos kapott helyet az új grémiumban. A megalakulásuk óta eltelt három év már azt is bizonyította, hogy más értelmiségi szakembernek lenni és más dolog a falu érdekében politizálni. A testületből 1993 nyarára már csak hatan maradtak az eredetileg beválasztottak közül. (*Aigenben egy tag lépett vissza egészségi okok miatt, Kalotaszentkirályon pedig senki.*) Először az orvos mondott le, sokallva a hosszú ülésezéseket, nagyobb vihart okozott viszont kollégájának esete. A testület - még nem sokkal megalakulása után - úgy határozott, hogy mindazon alkalmazottaitól, akik elérik a nyugdíjkorhatárt, megválnak. Első nekifutásra így döntöttek a 60 életévét betöltő háziorvossal szemben is. Döntésük hatását rosszul mérték fel, amiből nem mindennapi kalamajka keveredett. Valószínűleg nem így történt volna mindez, ha Aigenhez hasonlóan rászánták volna az időt minden fórumon az eset megemésztésére és az se lenne baj, ha itt is lenne például helyben bíróság.

Feltételezhető még, hogy Jászfákóhalmán az előbbi esetben és más tekintetben is hiányzik a középszint. Az önkormányzati törvény igen nagy autonómiát biztosít, ami megnövelte a hasonló nagyságrendű települések mozgásterét. Jászfákóhalmán az óvónőtől a könyvtárosig, a hivatalsegédttől a jegyzőig bezárólag kereken százan vannak, akik az önkormányzat alkalmazottai.

Az osztrák és az erdélyi faluban *ezen alkalmazottak többségének nem helyben van a főnöke*. Az autonómia viszont kétségtávol megnövelte a helybeliek cselekvési aktivitását, ami különösen bizonyos fejlesztési kérdések megoldásában (telefon, gáz) jelentős.

Vizsgálati eredményeinkből

Az osztrák kollegákkal összeállított kérdőívek alapján a három hasonló nagyságrendű faluban hasonló mennyiségű lakót kérdeztünk meg.³ Megoszlásukat a következő táblák mutatják.

Település	A lakosság száma	A megkérdezettek száma
Aigen	1802	104
Jászjákóhalma	3143	124
Kalotaszentkirály	1200	102

1. sz. tábla

Település	A megkérdezettek neme	A megkérdezettek életkora
-----------	-----------------------	---------------------------

³ A kérdőívben feltett kérdések:

1. Kihez fordul Ön, ha valamilyen *helyben* megoldható problémája van ?
2. Melyik egyesülethez, szervezethez fordul Ön, ha valamilyen *helyben* megoldható problémája van ?
3. Kihez fordul Ön az következő problémáival ?
 - 3.1 munkahelykeresés
 - 3.2 lakás
 - 3.3 oktatás, iskola
 - 3.4 szabadidő, szórakozás
 - 3.5 szociális problémák (jogi segítség, szociális gondoskodás, segítség)
 - 3.6 egészségügyi
 - 3.7 falufejlesztési, kommunális probléma
4. Melyik azok a legfontosabb problémák, amelyet a falu önkormányzatának feltétlenül meg kell oldania

?

5. A válaszoló neme:

7. A válaszoló életkora

7.1 16 - 30

7.2 31 - 60

7.3 61 -

	Férfi	Nő	16-30	31-60	61-
Aigen	51	53	33	36	34
Jászfákóhalma	59	65	25	60	38
Kalotaszentkirály	51	51	32	39	31

2. sz. tábla

A következőkben sorra vesszük az egyes kérdésekre kapott válaszokat. A 3. sz. táblán azt mutatjuk be, hogy a falvakban mely személyek és milyen mértékben számítanak mérvadónak. Az elzárkozó vagy elutasító válaszok pedig éppenséggel ennek ellenkezőjéről adtak jelzéseket.

Kihez fordul Ön, ha valamilyen *helyben* megoldható problémája van ?

Megnevezett személy	Aigen	Jászfákóhalma	Kalotaszentkirály
Polgármester	74	31	34
Jegyző	10	0	1
Képviselőtestület	11	47	12
Család	5	19	20
Iskolaigazgató	2	0	0
Pap	3	0	5
Kocsmáros	3	0	0
Istenhez	0	0	5
Nem válaszolt, senkihez	19	23	18
Megkérdezettek száma	104	124	102

3. sz tábla

Következő kérdéseink *nem személyekre*, hanem *szervezetekre* vonatkoznak. Az említések száma bizonyos mértékig utal a civil társadalom szervezettségére. A megemlített szervezetek fajtái mutatják, hogy milyen célokkal és milyen tartalommal szerveződnek a helyi egyesületek. Itt is felhívnom a figyelmet az elutasítások számára, melyek mutatják, hogy a falvak lakói mennyire kalkulálnak vagy ellenkezőleg nem kalkulálnak az adott szervezetekkel.

Milyen egyesülethez, szervezethez fordul Ön, ha valamilyen *helyben* megoldható problémája van?⁴

Szervezet, egyesület	Aigen	Jászfákóhalma	Kalotaszentkirály
Néppárt (ÖVP)	8	0	0
Tűzoltó egyesület	8	2	0
Idegenforgalmi szövetség	6	0	0
Képviselőtestület	5	16	31
Zenei egyesület	5	0	0
Nyugdíjas egyesület	4	0	0
Csendőrség	3	0	0
Kereskedelmi kamara	3	3	0
Szociáldemokrata Párt	3	0	0
Kertbarátok köre	2	9	0
FIDESZ	0	3	0
Kisgazdapárt	0	3	0
Ipartestület	0	3	0
RMDSZ	0	0	28
Asszonyklub	0	0	4
Nem válaszolt, semelyikhez sem	54	80	28
Megkérdezettek száma	104	124	102

4. sz tábla

További kérdéseink a speciális problémák jelenlétére, illetve azok megoldásának módozataira vonatkoztak. A 5. sz.táblázatban többféle válaszolási motívumot vontunk össze. A közreadott mutatókban keverednek a válaszolók szükségletei, érdektelensége, elégedettsége vagy elégedetlensége, valamint a

⁴ További, kétszer vagy annál kevesebbszer említett, a táblázatba fel nem vett szervezetek és egyesületek:

Aigenben: Parasztszövetség, Porgárórség, Labdarúgó klub, Veteránklub, Sportegyesület.

Jászfákóhalmán: Horgászegyesület, Vadásztársaság, MDF, MSZP, Takarékszövetkezet.

Kalotaszentkirályon: MADISZ, Bibliakör, Keresztyén Ifjak Köre, Sportegyesület, Legeltetési társulat, Szövetkezet (a felbomlott tsz utódszervezete)

változtatás lehetőségének felmérése. Itt képet kaphattunk arról, hogy a falvak lakossága mennyiben tartja politikai és szakmai vezetőit alkalmasnak és kompetensnek az egyes problémák megoldására. A táblázatban közöltek különösebb kommentálása nélkül is szembeütő, hogy a nagyon is különböző adottságú falvakban az egyes problémák jelenléte és súlya nagymértékben hasonlít egymáshoz. (Munkalehetőségek, a polgármesterek szerepe, orvosok elismertsége, iskolák szerepe.) A táblázatban közreadottak mellett külön érdemes kitérni a lábjegyzetekben közöltekre. Az ott részletezett problémák tekintetében jó néhány speciális vonást fedezhető fel.

Kihez fordul Ön a következő problémáival ?

Probléma jellege	A i g e n ⁵							
	Polgár- mester	Képv. testül ⁶	M. közp.	Tanár	Orvos	Bank	Kultúr- ház ⁷	Pap
Munkahelykeresés	2	2	20					
Lakáskérdés	8	42				1		
Iskola, oktatás			6	47			11	
Szabadidő, szórakozás	3	7					4	
Szociális gondok		14	3		8			
Egészségügyi					94			
Kommunális	40	34						
	J á s z j á k ó h a l m a⁸							

⁵ Aigenben felsoroltakon kívül jelentősebb említést kapott a *szabadidő szervezésében* a turistaegyesület (19), a sportszövetség (10), *szociális kérdésekben* a bíró (27), a nyugdíjas szövetség (5), *egészségügyben* a gyógyszerész (4), a járási rendelő, *kommunálisban* pedig a pártok (7).

⁶ A képviselőtestület fogalma mindhárom helyen keveredett a polgármesteri hivatallal.

⁷ Aigenben a népfőiskola felnőttoktató tevékenységét is beleértették, a másik két helyen főleg a szórakoztató funkcióját hangsúlyozták.

⁸ Jászjákóhalmán *iskolaügyben* külön hangsúlyozták a városi iskolát (10), *szabadidő terén* a városi lehetőségek igénybe vételét (13), az időhiányt (16), *szociális kérdésekben* az ügyvédet (8), ***egészségügyben* a másik orvost (40 !)**, *kommunálisban* falugyűlést (8).

Munkahelykeresés	1	14	49					
Lakáskérdés		27				17		
Iskola, oktatás		8		58				
Szabadidő, szórakozás	4	4					8	
Szociális gondok	6	65						
Egészségügyi					75			
Kommunális	14	79						
	Kalotaszentkirály⁹							
Munkahelykeresés	8	4	34					
Lakáskérdés	12	21						
Iskola, oktatás			3	64				
Szabadidő, szórakozás	8	2	4				28	8
Szociális gondok	7	18						2
Egészségügyi					89			
Kommunális	26	37						2

5. sz. tábla

Nem kevésbé tanulságos a negatív válaszok áttekintése, ami sok mindent elárul az adott falu lakóinak közéleti aktivitásáról, ill. passzivitásáról. A válaszokban lényeges árnyalatnyi különbségek mutatkoznak. Az aigeniek válaszai számítanak a legegyszerűbben nemnek. Ezzel szemben a kalotaszentkirályiak válaszaiban egyfajta rezignáció és kilátástalanság is vegyül. A jászjákóhalmiak többféle módon fejezték ki, ill. árnyalták elégedetlenségüket vagy éppen közömbösségüket.

Nemleges vagy elutasító válaszokat adók speciális problémák esetén.

Probléma jellege	Aigen	Jászjákóhalma	Kalotaszentkirály
Munkahelykeresés	45	53	37
Lakáskérdés	48	72	59
Iskola, oktatás	40	41	25
Szabadidő, szórakozás	58	77	57
Szociális gondok	36	32	38

⁹ Kalotaszentkirályon *szociális kérdések megoldásában* támaszkodnak sokan az ügyvédre (20).

Egészségügyi	6	3	7
Kommunális	32	18	26
Megkérdezettek száma	104	124	102

6. sz. tábla

Záró kérdéseink a szükségletek, az óhajok és a kívánságok firtatásával próbálták meg kipuhatolni, hogy milyen irányú fejlesztéseket és változásokat szeretnének elérni az egyes települések lakói. Az ehelyütt adott válaszok alapján - különösen az infrastruktúra terén - nagyon határozottan körvonalazódtak a jelentős eltérések. Így pl. az osztrák faluban immár a környezetvédelemmel összefüggő és a szociális problémákat hangsúlyozták, addig a magyarban erőteljes infrastrukturális fejlesztést sürgettek. Az erdélyi faluban a meglévő infrastruktúra működtetése okozza a legnagyobb gondokat, másrészt bizonyos igények meg sem fogalmazódtak. (telefon, gáz)

Melyik azok a legfontosabb problémák, amelyeket a falu önkormányzatának feltétlenül meg kell oldania ? (A leggyakrabban, ill. tíznél többször említett három probléma.)¹⁰

A probléma jellege	Aigen	Jászjákóhalma	Kalotaszentkirály
A falun átmenő főút elterelése	56		
A főút rendbetétele			35
Úthálózat bővítése		31	
Parkolóhelyek kialakítása	15		
A helyi politika javítása	15		
Idősek otthonának kialakítása	14	5	
Közbiztonság javítása		12	
Vezetékes gáz bevezetése		15	2
Telefonfejlesztés		15	2
A vezetékes vízellátás megoldása, korszerűsítése		6	33
Szennyvízcsatorna kiépítése, fejlesztése	1	5	12

¹⁰ Ebben a kérdésben az egyes kérdezéstechnikák eltértek egymástól. Az összevethetőség érdekében ezért csak a három legfontosabbnak tartott kérdést emeltük ki, illetve vetettük össze.

Munkahelyek teremtése	9	11	10
A kereskedelem fejlesztése			10
Nem válaszolt, illetve szerinte nincs ilyen probléma	20	5	9

7. sz tábla

Zárszóként

Áttekintésünk számos tekintetben hű képet adott a térségünkben végbemenő nem mindennapi változásokról, sőt a nagyon is eltérő országok helyzetét áttekintve arról is, hogy melyek lehetnek a változások fő irányai. Egyik oldalról plasztikusan kirajzolódnak az el- és lemaradások, de egyúttal az is, hogy egy magasabb szintű infrastruktúra megléte esetén miféle - egyáltalán nem könnyebben orvosolható - problémák jelentkeznek.

Csajbók József - Sándor László:

MAGASSZINTŰ AUTOMATIKÁT TANULTUNK

Városunk önkormányzata testvérvárosra talált a németországi Alsó-Szászország tartományban található Vechtában. Az ipari képzés területén a Liska József Szakközépiskola és Gimnázium léphetett kapcsolatba a Kreishandwerkschaft nevű továbbképző központtal, ahol szerteágazó, az ipar több területét felölelő képzés folyik. A Kreishandwerkschaft, mint gyakorlati oktatási központ sok tanfolyamot szervez. Tanfolyamaikon a megrendelők igényei szerinti továbbképzéseket is végeznek. Olyan hallgatók képzésére vállalkoznak, akik már valamilyen alapszakmával rendelkeznek. Itt kell kiemelni, hogy a német kormány és a tartományok nagy súlyt helyeznek a volt szocialista országokban folyó továbbképzésére és annak finanszírozására.

A kapcsolat ezzel az intézménnyel azt a lehetőséget adta a mi iskolánknak, hogy tanulócsoportokat küldhettünk Vechtába kéthetes kurzusokra. Gépésztechnikus tanulóink egy csoportja 1992-ben, villamosipari technikus tanulóink két csoportja pedig 1993-ban járt Vechtában. A gépész csoportban 12 tanuló, egy szaktanár és egy nyelvtanár, a "villamosok" két csoportjában 13-13 tanuló, 3-3 szaktanár és 1-1 nyelvtanár kapott alkalmat a kinntartózkodásra.

A tanfolyamok gondosan összeállított tematika szerint szerveződtek, naponta fél 8-tól fél 4-ig tartották vechtai kollégáink az órákat. A feladatokat a tanároknak is meg kellett oldani, így a tanfolyam elvégzéséről tanárok és diákok egyformán megkapták a kétnyelvű oklevelet, a Zertifikat-ot. Az oktatás részleteiről a következőket lehet elmondani:

Magyarországon is egyre dinamikusabban fejlődik az ipari folyamatok automatikus irányítása, szerszámgépek és robotok vezérlése. Ennek korszerű eszköze a PLC, amelybe a bonyolult vezérlési folyamatokat lehet beprogramozni, a programok helyességét lehet tesztelni, nincs szükség a vezérelt berendezés jelenlétére, a programozási hibák gyorsan javíthatók. Hazánkban színes a skála, nagyon sok típust alkalmaznak, amelyeknek a programozása eltérő egymástól. A végzős technikusoknak ebből következően fontos, hogy legalább alapszintű ismeretekkel rendelkezzenek. Ebbe a képzésbe szervesen illeszkedett a vechtai tartózkodásunk. A tematika, a kinti szakembergárda felkészültsége garancia volt arra, hogy a résztvevők tartalmas, nagyon hasznos tanfolyamon vesznek részt. A német eszközválaszték egységesebb, néhány PLC-típusra épül az automatika ezen ága. A SIEMENS típusok tanításában nagy tapasztalatokkal és tudással rendelkeznek vechtai kollégáink. Ezek a készülékek, az automatikában egyértelműen világszínvonalat képviselnek. Az általunk ott használt típust speciálisan oktatási célokra fejlesztették ki.

Főleg erre az egy típusra épült a német tananyag. Az oktatási központ jól felszerelt, 2 tanulóra jutott egy PLC, valamint a hozzá tartozó IBM PC-AT számítógép is. Az alapok megismerése, a kézi programozás, majd a számítógépes programozás jól felépített koncepció alapján történt, hasznos alapeladatoktól indult a nagyobb bonyolultságú folyamatok irányítása felé. A tanulóink előképzettsége, érdeklődése lehetővé tette a kezdeti nyelvi nehézségek leküzdése után, hogy gyorsan, jó tempóban haladhassunk. A nyelvtanároknak fontos szerep jutott Vechtában, mert a társalgási nyelv használata mellett folyamatosan alkalmazniuk kellett a szakmai szókincset is. A német nyelvű feladatlapokat egy-két napos előretartással

folyamatosan lefordították. Tanulóink ezeket a feladatlapokat használták a különböző foglalkozásokon.

Első lépésként megismertük az eszköz funkcionális egységeit, kezelőszerveit, majd egyszerű feladatokat készítettek páronként a tanulók és tanárok is. Az egyes munkák elkészülte után a megoldás közös megbeszéléssel zárult. Nagyon hasznos információkat szereztünk magáról a legfontosabb fázisról: a terv készítéséről. Ha a vezérlési terv helyes, már könnyebb a program elkészítése. Pontosan kellett figyelni, mert kezdetben a kapcsoló és a nyomógomb közötti eltérés nem azonos megítélése miatt problémák mutatkoztak. Alfred Kolhoff tanárunk nagy hozzáértéssel és türelemmel közelítette meg a gondok megoldását, jól látszott, hogy ismeri a kezdeti buktatókat, így már az első nap után sikerélménye volt mindenkinek. Egymástól függetlenül, nagyon gyorsan születtek jó megoldások, gyors tempóban haladtunk a feladatokban, még az oktatónkat is megleptük vele. Kezdetben kételkedett, hogy tanulóink többsége valóban megoldotta-e az összes feladatot, de ezek megbeszélése meggyőzte Őt is. Megdicsérte a csapatunkat.

Fontos és hasznos élmény volt a csoport számára, hogy az oktatási központban készített modellen mindenki kipróbálhatta a saját maga által írt programot. Ezzel mindenki megerősítést kapott, láthatta és megérthette, hogy milyen hibát követett el, magától rájött ezek kijavítás módjára. A közös műszaki nyelv (az információk bővülésével) lehetővé tette az eltérő nyelvtől függetlenül a közvetlen kommunikációt németek és magyarok között. A számítógéppel történő programozások során a csoport már teljesen önállóan tudott dolgozni. Az eszközök segítségével lehetőség nyílt a dokumentálásra is, a programokat mágneslemezre lehetett venni, azokat kinyomtathattuk, magunkkal hozhattuk Magyarországra. Ezzel mód nyílt arra, hogy a kint szerzett ismereteket itthon bármikor elővegyük, alkalmazzuk.

A vechtai tartózkodás szakmai vonatkozásain túl számtalan egyéb hatást is kiváltott. Utazás közben - 1400 km - t utaztunk - megismerhettük a földrajzból, irodalomból, történelemből ismert, nevezetes európai tájakat, helyeket. A Rajna-völgy például feledhetetlen élmény, emlék marad. Láthattuk a minden vonatkozásban fejlett településeket, úthálózatot. Szembetűnő volt az ott élő emberek életmódja, pontossága, rendszeretete. Vendéglátóink hétvégeken és az esti időszakban szabadidő-programokról is gondoskodtak. Bemutatták a várost, meghívtak a szabadtéri, fás, ligetes környezetben található kávézó, fagyfaltozó, süteményeket felszolgáló szórakozóhelyükre, tekézni a teke-klub automata pályájára, a szomszéd Lohnéba - a mi falusi búcsúinkhoz hasonló - népünnepélyre. Jártunk Brémában, Hamburgban, Hannoverben, hogy csak a legfontosabbakat említsük: és lehetne még sorolni a számtalan eseményt, élményt, amihez vendéglátóink hozzájuttattak minket.

Hasznos és fontos út volt a vechtai. Köszönetet mondunk a tartománynak a támogatásért és lehetőségért. Kiemelten a központ vezetőjének, Dieter Mertens direktor úrnak, aki küldetésszerűen szervezett, irányított minden részletet. Őszinte köszönettel tartozunk a továbbképző központban dolgozó kollégáinknak és a gazdasági-konyhai személyzetnek.

Közelebb kerültünk a városhoz, a német emberekhez. Láthattuk, hogy hová kell felzárkózni fejlődésünk során.

KISLEXIKON

JÁSZBERÉNY LEGÚJABB TESTVÉRVÁROSÁRÓL AZ USA-BELI SEDALIARÓL

Alapadatok, távolságok. A Missouri államban fekvő kisváros hozzávetőleg 9400 km-re fekszik Jászberénytől. New York 1883 km-re, a legközelebbi nagyváros Kansas City 137 km-re van Sedaliától. A város lakóinak száma 1990-ben 20 049, a hozzá csatlakozó önálló közigazgatási körzetben Pettis megyében 35 437-en élnek.

Egészségügy. A városban 185 ágyas kórház működik. A megyében 57 orvos és 28 fogorvos dolgozik.

Idegenforgalom, vendéglátás, szórakozás. Több mint tízféle szálláslehetőség, mozik, golfpályák, tekepályák, tenispályák, és egyéb sportolási lehetőségek várják a látogatókat. A városka csaknem ötven éttermében és kocsmájában (pub) amerikai, kínai, olasz és mexikói ételekből választhatnak a vendégek.

Ipar, foglalkoztatottság. A hetvenes években lezajlott fejlesztések nyomán jelentős ipar épült ki a városban és a megyében. Több, mint negyvenféle ipari tevékenységet űznek, közülük a kábelgyártó cég és a baromfifeldolgozó a legjelentősebb. Akad egy magyar származású gyártulajdonos is, aki villanymotorok gyártására szakosodott. (Sandor Corporation.) A munkanélküliség 7,2 %-os, ami 1346 regisztrált munkanélkület jelent.

Kultúra. 225 civil szervezet képezi a közösségi és kulturális élet alapját. Szimfonikus zenekart, amatőr színházat és számos további művészeti együttest működtetnek. A városban tekintélyesnek minősíthető, 181 000 kötetes könyvtár található.

Mezőgazdaság. Kiemelkedő szerepet játszik Pettis megye gazdasági életében. A körzet összes földterülete 439 000 hektár. 1987-es adatok szerint a farmok 9,8 %-ának forgalma meghaladta a 100 000 dollárt. A továbbiak számára a mezőgazdaság kiegészítő jövedelemforrást jelent a más ágazatokban dolgozók és családtagjaik részére, hiszen a földek többségét részmunkaidőben vagy családi farmként művelik meg. A farmok forgalmának megoszlása:

10 000 \$ alatt	47,8	%
10-50 000 \$ között	32,7	%
50-99 000 \$ között	9,6	%

Az agrárszektorban a tőkekoncentráció mellett egyre inkább jellemző a birtokok koncentrációja, melyet a következő adatok szemléltetnek:

Év	Farmok száma	A farmok összes földterülete ha	Egy farm átlagos területe ha	A föld és az épületek értéke ha
1950	2381	408 193	171	65, 60 \$
1969	1656	407 169	246	238,01 \$
1978	1380	373 656	271	772,00 \$
1987	1323	372 422	281	610,00 \$

Missouri, szövetségi állam az USA középső részén 115 megyével. Területe 180 516 km², lakosainak száma: 5 141 000. 1821-ben az ún. Missouri-kompromisszummal huszonegyedikként vették fel az Unióba, székhelye: Jefferson City. A vidék átmenet a

csapadékos Kelet és a száraz Nyugat között: területén fennsíkok és síkságok követik egymást. Legmagasabb pontja a Mt Taum Sauk (540 m), a Missouri-folyó kétfelé osztja, északi része nyílt préri, ahol a gabonatermelés (búza, kukorica) és állatenyésztés (baromfi és a szarvasmarha) jelentős. Délebbre az Ozark-fennsík erdőszégei jellemzőek. Texas után ebben az államban van a legtöbb farm. A legfontosabb iparágak: gépgyártás, élelmiszer- és vegyipar, kőolajfinomítás.

Műemlékek. (Ld. képeinken) A történelmi belvárosban sok szép régi épület található. A több tucatnyi jellegzetes épületen a különféle stílusok keveredése és ötvöződése adja meg Sedalia sajátos hangulatát. A *Koppen Trust Building*, a belváros a román stílus újjáélesztését példázó, tornyokkal és egyéb faragásokkal gazdagon díszített, attraktív, várkastélyt idéző épülete. A *Szent Szív katolikus templom* építése során a gótika elemeit alkalmazták. A *Harris House* remekbe szabott, téglából készült épület, amelyben a román és a viktoriánus elemek keverednek. Különösen értékesek a díszes erkélyei, a színes üveglablakai és a kőből készült díszítő elemek.

Nevezetes események, látványosságok. Az egyik kiemelkedő esemény a Scott Joplin Fesztivál, amelyet a névadó fiatal zongorista emlékét idézve júniusban rendeznek, amikor Sedalia a *ragtime* egyik központjává válik. A fesztiváltól is nagyobb közönséget vonz a minden év augusztusában sorra kerülő Missouri Állam Vására. A 396 hektáron elterülő vásár területén kiállítócsarnokok, pavilonok, istállók, lovasbemutatók, autóversenyek és más sportesemények várják az érdeklődőket.

A két kiemelkedő eseményen kívül a karácsonyi fesztivál, a márciusi Szent Patrick napi felvonulás, majd a június 4-i ünnepségek, és a szeptemberben rendezendő Katy Trail Rally kerékpártúra teszik vonzóvá és változatossá a kisváros életét. Az utóbbi versenyt egy óriási parkban, gyönyörű környezetben kiépített 230 mérföld hosszú kerékpárúton rendezik.

Oktatás. Pettis megyében 1993-94-es tanévre 4288 diák iratkozott be öt elemi- és két középiskolába, akikkel 193 tanító, ill tanár foglalkozik. Az állami iskolákon kívül hat egyházi, ill. magániskola működik. Hozzájuk jóval kevesebb tanuló (380) jár és lényegesen kevesebb a pedagógusok száma is (36). Érdemes kiemelni, hogy több iskola foglalkozik iskola előtti és posztgraduális képzéssel. Sedaliában és a körzetben négy egyetem, illetve főiskola működik.

Pettis County. Pettis megye, közigazgatási, tervezési egység Sedalia mellett. A körzet fejlesztésére szerveződött a Sedalia Pettis County Development Corporation (= Sedalia Pettis megye Fejlesztési Társasága).

Testvérvárosi szövetség. A szövetség helyi szervezetének 15 tagja van, ők kezdeményezték a két város közötti kapcsolatfelvételt. Elnökük: Don Brandes vállalkozó, a tagok között könyvelő, mexikói étterem tulajdonosa, újságíró, tanár, nyugdíjas található. Augusztusi látogatásuk alkalmával a Jászsági Évkönyv számára is megerősítették, hogy érdekeltek a testvérvárosi kapcsolatok kiterjesztésében:

A l í r á s o k !!!!!k

Tömegkommunikáció. A városban és a megyében 1 napi és 2 hetilap jelenik meg. Mindezekon kívül 3 rádió és 7 tv csatorna működik.

Történelem. A várost 1857-ben alapította George R. Smith tábornok, aki számolt a városba érkező vasútvonallal. Elképzelése bevált, hiszen a Pacific Railroad 1861 januárjában befutott a városba. 1866-68 között Sedalia élénk forgalmú várossá vált. Akkoriban főleg a hosszú utazástól megfáradt marhapásztorok találtak itt szállást és szórakozási lehetőségeket.

Feljegyezték, hogy a cowboyok csak 1866-ban több, mint 168 000 marhát tereltek a sedaliai végállomásra, hogy onnan aztán Keletre szállítsák azokat.

A századfordulóra Sedalia virágzó várossá vált, 1890-ben már 15 231 volt a lakosok száma. 1899-ben rendezték meg először Missouri állam vásárát, amelyre azóta is rendszeresen sort kerítenek. A vásár jelentősége messze túlnő a város határain, annál is inkább, mert ez a harmadik legnagyobb kiterjedésű vásárterület az Egyesült Államokban.

Vallás. Pettis megyében 25 felekezetnek 69 temploma van. Közülük 66 protestáns (többségük methodista), 2 katolikus templom és 1 zsinagóga is található.

(Sedalia Pettis County Development Corporation anyagaiból fordította: Bangócsné, Telek Éva.)

Selmeczi László:

A JÁSZ ŐSÖK NYOMÁBAN JÁSZÁGÓN

A magyarországi jászok történetének, kultúrájának, nyelvének, etnogenezisének, vándorlásának kutatásában a történelem-, a néprajz- és a nyelvtudomány napjainkra szinte lehetőségeinek a határáig jutott el. Ezeken a területeken új adatok, bizonyítékok felbukkanása már nemigen várható. A hazai jászok szinte teljesen elfelejtett, majd a késői századokban tudatos történetekkel helyettesített múltjáról már sok mindent újra megtudtunk, azonban mégis sok kérdésben, köztük igen lényeges problémákban ma sem látunk tisztán.

Pl. a jászoknak a középkori Magyarország területére történő beköltözéséről sem alakult ki mindmáig egységes álláspont a történelmi kutatásban. A történészek, régészek és etnográfusok tekintélyes hányada úgy véli, hogy a jászok a kunokkal együtt és egyidőben költöztek be az országba.¹ Mivel a *Jazonicus* népnév először egy 1318-ban kiadott oklevélben tűnik fel, vannak, akik a viszonylag kései írásos említés és egyéb más megfontolások alapján azt tartják, hogy a jászok Magyarországra telepedésének időpontja továbbra is megoldatlan kérdés. Ez utóbbi álláspont szerint költözhetek be kisebb számban a kunok beköltözésekor (1239, 1243), ide települhetett egy részük Moldva és Havasalföld területéről 1283 körül, amikor a bizánci császár az utóbbi helyről 10.000 jászt (alánt) telepített a birodalomba a határok védelmére, s költözhetek be ezt követően is, pl. 1342 után Moldvából, annak a románok által történő megszállását követően, de jöhettek az Al-Duna bulgáriai oldaláról is, mint ahogy Kont Miklós nádor 1365-ben Vidin várában jász harcosokat fogott el, akiket Nagy Lajostól azzal kapott adományba, hogy bárhova telepítheti őket.²

Azonban ahogyan a jászoknak a kunokkal együtt történő beköltözésére nincsen írásos forrásadat, ugyanúgy nincs a kunoktól függetlenül megvalósult betelepedésükre sem. Nemhiába volt kénytelen Györffy György erre a körülményre véleményének megfogalmazásakor a következőképpen reflektálni: "A jászok betelepése a Jászságba ugyanolyan észrevétlenül történt, ugyanúgy nem csapódott le történelmi forrásokban, mint a románoké Erdélybe."³

Semmivel sincs jobb helyzetben a kutató akkor, ha azt akarja megállapítani, hogy hol telepedhettek le azok a jászok, akik 1239-ben vagy 1243-ban a kunok beköltözésekor jöttek Magyarországra. Jászágó tekintetében pl. Fodor Ferenc arra az álláspontra helyezkedett, hogy "Ágónak eredeti jászszállás volta is kétségbe vonható, hiszen a király 1516-ban is, 1532-ben is egyes családoknak adományozgatta. Neve szerint azonban lehet jász település: a kaukázusi osszéték egyik törzsének neve "Agu".⁴

Fodor híres művének, a Jászság életrajzának egy másik helyén ismételten megerősítette fentebb idézett nézetét, a következőképpen: "Amint már rámutattunk, az eltűnt Ágó eredetileg talán nem volt jász község. Csak a törökvilágban tűnik fel a jász falvak között mint ilyen. Neve, bár emlékeztet a kaukázusi esszéték Agu törzsére, Melich János szóbeli közlése szerint mégis magyar töből, az ág-ból származhatott, amint arra éppen a Jászságban példa Jákó-halma neve, vagy amint a Péter töből Petre, vagy Kató, Jankó is bizonyíthatja. Ágót 1516-ban II. Lajos az Ági-család magvaszakadtával egy Ficsor nevű családnak adományozta állítólag, amelynek nevét

¹ Vesd össze pl. Hóman B.-Szekfü Gy. 1938. I., Fodor F. 1942., Szabó L. 1979.I.

² Györffy Gy. 1990. 314-315.

³ Györffy Gy. 1990. 315.

⁴ Fodor F. 1942. 140.

valóban megtaláljuk a mostani monostori határban az Ágóhoz közel fekvő Ficsor helynévben. 1532-ben Kerekudvarral együtt a Csábrági-család birtokában találjuk ezt a falut. 1590 körül bekövetkezett pusztulása után lakosai szétszéledtek. Egy részük állítólag a nógrádi Lőrinci községbe menekült, amelynek lakosai között az ottani r.kat. lelkész 1896-i feljegyzése szerint vannak Ágói, Alattyáni nevű emberek is. De valószínűleg másfelé is szétszóródhattak az ágóiak, elsősorban ők is a szabad jáász falvakba igyekezvén behúzódni. Erre vall az, hogy 1657-ben Fényszaru ("Fészaru") egyik határpörében Jancsó Gáspár, Fejér György, Bódis Ambrus és Jancsó Bálint nevű olyan árokszállási emberek vallottak, "kik régi ágói emberek voltak". 1668-ban a gyöngyösi Petheő család kapott rá adománylevelet, de 1670-ben eladta az árokszállásiaknak. A commissio neoacquistica 1728-ban bizonyítványt adott arról, hogy az árokszállásiak birtoka. 1699-ben még fennállott kőből épült templomának szentélye."⁵

A napjaink történeti kutatásait fémjelző Györffy György Fodorhoz hasonlóan bizonytalan több jáász település mellett Jáászágó hovatarozását illetően is. Azt írja, hogy "ha van is néhány jáászági helység, melyre 1241-1332 közötti adattal nem rendelkezünk - ilyen magán Berényen kívül Fényszaru, Ágó, Négyzállás, Jáászladány és Jáászalszentgyörgy a Jáászágó szélén -, ezek annál kevésbé lehetnek a tömeges jáász település magvai, mert az utóbbiak, a "Heves megyei Szentgyörgy és Ladány s velük együtt a Szolnok megyéhez számított Alattyán, Jánoshida, Kér, Szentjakab és Bodonkút 1344 előtt Aba nb. Alattyáni "Kun" László nemesi jogú birtokai voltak, akinek e vármegyei helyeken magyar jobbágyai lehettek."⁶

Tehát az eddigiket összefoglalva azt kell rögzítenünk, hogy az írásos történeti adatok és a történeti irodalom alapján sem a Jáászágó, sem Jáászágó megtelepítésére vonatkozóan határozott álláspontot nem foglalhatunk el. A továbbiakban azonban semmiképpen nem lehet haszontalan, ha a kutatás jelenlegi állásának tükrében újra számba vesszük a Jáászágóra vonatkozó történeti adatokat.

Ágó neve az írásos forrásokban viszonylag későn bukkan fel, először 1478-ban. Ebben az évben, április 3-án ugyanis a király előtt megjelentek Márton kapitány, Kazdach (Gazdag) Mihály, másik Márton és Pál filiszteusok, akik Berényben, Négyzálláson és Ágón laknak és a maguk, valamint Magyarország határain belül bármely más szálláson lévő és tartózkodó többi filiszteus (jáász) nevében megerősítették Zsigmond királynak a jáászok részére 1412-ben kiadott kiváltságlevelét.⁷

Kring Miklós kutatásai alapján egyértelműnek tűnik, hogy a név szerint felsorolt négy filiszteus az autonóm jáász szék képviselőjében lépett fel. Egyéb dokumentumok alapján ismert, hogy a jáász széket Berényszállás részéről mindig két, a többi szállás részéről pedig összesen szintén kettő, esetleg három tisztségviselő képviselte,⁸ egyértelműnek tűnik, hogy a jáászágói küldött Pál névre hallgatott. Ebből egyenesen következik az a megállapítás, hogy 1478-ban Ágó már olyannyira a Jáászágó része volt, hogy küldötte a jáász székben is szerepet játszhatott.

A másik sokat emlegetett oklevél, amelyben Ágó szerepel 1516. június 3-án kelt. II. Lajos királynak ez a biznyságlevele volt az, amelyet Fodor úgy értelmezett, miszerint a király Ágót "egyes családoknak" eladományozta volna. Holott az oklevélben nem erről esik szó, hanem arról, hogy Ágó helység kapitányságát, amely feltehetően egy bizonyos családban öröklődött, ágói Kelemen (Clemens de eadem Ago, a családnevet nem ismerjük) halála után a visegrádi királyi

⁵ Fodor F. 1942. 160.p.

⁶ Györffy Gy. 1990. 314.p.

⁷ Gyárfás I. 1883. 679-680.p.

⁸ Kring M. 1932. 174-175.p.

altisztartó Fychor (Ficsor) Lukács nemesnek adományozta.⁹

A fentebbi adatok ismeretében alapvetően két olyan dolog van, amiről többet kell tudnunk. Az egyik, hogy mi a kapitányi funkció, a kapitány terminus technicus tartalma. A másik pedig az, hogy a Fychor családnak van-e köze a Jászsághoz, a jászokhoz, vagy nincs. Ezek szükségesek ugyanis ahhoz, tudunk-e válaszolni arra a kérdésre, hogy Ágót, mint hűbértartót adományozta-e a király, valamint arra, hogy egy jásztól független magyar nemes kapta-e adományul, vagy esetleg mégsem.

Nos, Kring Miklós alapvető fontosságú tanulmányának megjelenése óta a történetírásban egyetértés van abban, hogy a jásznál (és a kunoknál) a kapitány szó eredetileg a nemzetségi kapitányt (a nemzetségfőt) jelölte, akinek a hatalma nem hivatali vagy valamely öröklött jogán, hanem a személyi kiválóságon, az előkelő származáson, a gazdagságon vagy a magasabb életkoron alapult.¹⁰ A kapitány terminus technicus tartalma a XIV. század folyamán megváltozott, a nemzetségi kapitányból szálláskapitány lett. Azonban a szálláskapitány és a földművelő jász nem úgy viszonylott egymáshoz, mint a nemes földesúr és jobbágya.¹¹ "Kezdetben a szálláskapitány is alig emelkedett jobban a többi... jászok fölé, mint korábban a nemzetségi kapitány (csupán a vérségi kötelékek helyett a területi közösség tartotta össze azt a csoportot, amely felett impériumát gyakorolta). De a birtokossá lett szálláskapitányok gazdasági s így társadalmi tekintetben is elváltak a iurisdictionuk alá tartozó egyszerű kunoktól, jásztól. Ám ezeknek egy része nem került szorosabb függésbe a possessionatus szálláskapitányoktól."¹²

Soós Adorján, aki könyvének utószava szerint Györffy István és Németh Gyula biztatására foglalta össze a kunok és a jászok történetét,¹³ a szálláskapitány mibenlétét a következőképpen foglalta össze: "...minden egyes szállás területén egy-egy előkelőbb család állott szálláskapitányi minőségben, e családok nem voltak egyenes leszármazottjai az ősi nemzetségi kapitányoknak, de az illetők nem voltak indigénák sem, hanem a törzsökös ... jász családokból sarjadtak és mint ilyenek, ennek a népelemnek a legfelsőbb rétegét alkották. Kulturális és gazdasági fokuk kevésben különbözhetett a többi velük élőtől, de jogilag megkülönböztetett helyzetet és bánásmódot élveztek, egyedüli kötelezettségük volt, hogy saját költségükön katonáskodni tartoztak."¹⁴ Úgy véljük, hogy a fentebbiek világosan bizonyítják, a kapitányi funkció nem volt azonos egy-egy település földterületének földbirtokosként, tulajdonosként történő birtoklásával, azaz ágói Kelemen halála után a kapitányi funkcióban királyi adományként részesülő Fychor Lukács aligha lehetett Jászágó földbirtokosa. Ebben a feltételezésében tévedett Fodor. Tehát Ágó kapitányságának adományozása mit sem változtatott Ágó hovatartozásán és az 1478. évi oklevélben megfogalmazott jász mivoltán.

Közelebb vinne bennünket a Fodor által sugallt magyarázathoz, ha a visegrádi altisztartó, Fychor Lukács családjáról be lehetne bizonyítani, hogy tősgyökeres magyar és nincs köze a Jászsághoz. Azonban sajnos ezt sem tudjuk megtenni. A Fychor család ugyanis először II. Ulászlónak egy 1512. június 6-án Budán kiadott oklevelében szerepelt. Ebben a király azt adta elő, hogy "Fychor György, Kovach István és a többi öszves philisteusok részére több hű emberei által előtte tett esedezés következtében, mind pedig azért is, mivel - mint mondják - a kapitányok és philisteusai különben is mindenkor s mindeddig éltek azon szabadsággal, hogy ők egyedül magok választottak magoknak plébánusokat: azon királyi védnökségi jogot, mellyel a király az

⁹ Gyárfás I. 1883. 734.p.

¹⁰ Kring M. 1932. 51.p.

¹¹ Kring M. 1932. 181.p.

¹² Kring M. 1932. 186.p.

¹³ Soós A. 1944. 149-150.p.

¹⁴ Soós A. 1944. 86-87.p-

ország minden más egyházaira, s így az ily plébániák adományozására nézve is elődjei szokása szerint fel van ruházva, ezen kapitányoknak, s a többi, bármely királyi szállásokon és helységekben lakó összes philisteusoknak örök időre adja és adományozza, megengedvén nekik, hogy e kapitányok és a többi philisteusok, valahányszor s bármikor és bármi módon azok parochiája plebanus nélkül marad, szabad tetszésük szerint közönségök egyező akaratából oly alkalmas és becsületes férfiút, s jó és dicséretes életű lelkészt, ki ő nekik tetszeni fog, önmagok magoknak plebanusul választhatnak, magok közzé vihetnek és tarthatnak, a kit azonban megválasztanak, azt kellő becsületben s tiszteletben tartani, s annak szokott jövedelmeit kiszolgáltatni kötelesek."¹⁵ Az oklevél szövegéből nyilvánvalóvá válik, hogy a név szerint említett kérelmező, Fychor György jász kapitány volt. S minden bizonnyal ennek a Fychor családnak a sarja lehetett az ágói jász kapitányságot elnyert Lukács is. Ezt a vélekedést csak erősíti a már említett, a Fodor által a mai Pusztamonostor határából feltalált Ficsor helynév és Szabó László családkutatásainak azon tanulsága, mely szerint a Jászságban a "XV. század elejéig általában egyelemű nevekkel találkozunk, s csak néhány kiemelkedő személy esetében (...Ficsor család) találkozunk kételemű, már öröklődőnek tekinthető nevekkel."¹⁶ Summa summárum, a jászágói kapitányságot 1512-ben elnyert Fychor Lukács visegrádi altisztartó minden bizonnyal maga is jász volt.

Perdöntő történeti forrásnak számít Ágó hovatarozása szempontjából a hatvani szandzsák 1550. évi adóösszeírása, amely Fekete Lajos professzor fordításában 1968-ban jelent meg Tóth János gondozásában a jászberényi Jász Múzeum kiadásában. A török adóösszeírások a XVI. század közepén ti. igen gondos helyszíni szemlék alapján készültek. Az állam egy vagy több megbízott tisztviselője sorra járta az újonnan török uralom alá hajtott vidék falvait, amelyek először kerültek török adózás alá és saját szabályai szerint jegyzékbe vette a falvak lakosait. Csak a lakosság férfi tagjait írták össze, nevezetesen a családfőket, a családfő fiait, testvéreit, néhány esetben vejét és apját, minden megnevezett személy mellett megemlítve, hogy az illető házas-e vagy nőtlen. A török tisztviselő a férfi lakosok mellett jegyzékbe vette a falvak termékeit is és részletesen feljegyezte, hogy a lakosság abban az évben különféle címeken mekkora összegekkel adózott.¹⁷

1550-ben Ágón a török defterdarok a következőket írták össze: "Pál "pap", Tód András, h., fia: Tomás, l., Vincse Mihál, h., fia: Mátí, l., Mátí, l., Főris Balázs, h., F-jr Gergel, h., fia: Gergel, l., Mihál, l., Boszonka Lőrinc, h., Kozsdi Bertók, h., van 100 juha, fia: Gergel, l., testvére: János, l., Pál, l., Tód Bálind, h., Csorba István, h., Bozsó István, h., van 100 juha, Olán Benedik, h., Kun László, h.l, van 70 juha, Voszonga Balázs, h., fia: Tomás, l., Boszonga Balász, h., Boszonga Petre, h., Boszonga Alberd, h., Ká Pál, h., Kis Imre, h., Tomás "ispán".h., Cserge Orbán, h., Gergel,h., Sominyi Gáspár, hl, van 70 juha, Kun benedik, h., testvére: Mihál, l., Kun Gergel, h., Kis István,h., Szobola György, h., Nagy Mátjás,h., Ölcsei(?) Berta,h., Csokon Lukács, h., van 25 juha, Tornos Filip, h., Fír István,h., Fia: istván, l., Jancsó György, h., testvére: Lőrinc, h., Cserge (Csirke?) Pál,h., testvére: István, l., testvére: Borbás, l., Csebres Benedik,h., Mátí, l., Ilijás,h., másik Iliás h., Emődi Pál,h., testvére: György, l., Fodor Márton, h., Nagy Tomás,h., V---jgh Simon,h., Simonyi Lukács,h., Simonyi Bálind, h., Sándor,h., Szabó Egyörgy, h., Nagy Benedik,h., Bálind, l., Vajda Dimitre., h., Tód János,h., Tód Filip, h., Hatás Petre,h., Vak Pál, h., Ádám Benedik,h., Bodor Dimiztre h., Kéri Alberd, h., fia: András, l., Molnár Benedik,h., Bencsik Alberd,h., Mikola Borbás,h., Tód Bendik,h., van 100 juha, fia: Balázs,h., Lukács, h.,

¹⁵ Gyárfás I. 1883. 356-357., 729.p.

¹⁶ Szabó L. 1974. 31.p.

¹⁷ Fekete L. 1968. 5-6.p.

Ádám Bálind, h., Tód Petre, h., Bedő Imre, h., Macskos Bálind, h., Sári Bálind, h., János, l., Sári Petre, h., Badasa Imre, h., van 150 juha, Filip, l., Kun András, h., van 70 juha, Tód János, h., Kürti Vincse, h., Sípos Márton, h., Kürti Imre, h., Kis Pál, h., Tamásvári János, h., Hór István, h., Szakádus Fábíán, h., fia: Pál, h., testvére: Gergel, l., Csürke Bálind, h., van 150 juha, fia: György, l.¹⁸ - összesen 99 férfi lakost. Mindez arra utal, hogy ebben az időben a település lakossága minden bizonnyal meghaladta a 400 főt. S bár a nevek alapján az elmagyarosodottság elég nagyfokúnak, s a lakosság már vegyesnek tűnik (gondolunk pl. itt a Tód és Kun nevekre), még így is találunk olyan neveket, amelyek eredeti jász volta kétségtelen. Ilyen pl. a minden bizonnyal népes Boszonga had: Boszonka Lőrinc, Boszonga Balázs, fia: Tomás, másik Boszonga Balázs, Boszonga Petre és Boszonga Alberd, vagy Csokon Lukács és Bagdasa Imre. Az egyes jász települések összeírása után az adózásra vonatkozóan a defterben semmiféle megjegyzést nem találunk. Azonban az utolsónak felvett Jászboldogháza összeírása után a következőket lehet olvasni a defterben: "Jázberin "varos" tizenkét faluval együtt régebben a királyok korában tizedet és dzsizjét¹⁹ nem fizetett: mivel évenként szabott összegben hatszáz flórit,²⁰ a flórit ötven akcse²¹ értékben számolva, és kétezeröttszáz kila²² búzát és kétezeröttszáz kila árpát szoktak fizetni, a régi szokáshoz híven az új szultáni defterbe is így jegyeztetett fel."²³ Tehát Jászágó, mint önálló település az évi adóját a török megszállás előtt nem külön és önállóan fizette, hanem mint jász település az autonóm jász szék által megállapított összeggel járult hozzá a Jászság együttes adójához.

A XV-XVI. századra vonatkozó történeti adatok áttekintése után azt állapíthatjuk meg, hogy ezek a dokumentumok Ágó jász mívoltát igazolják. A település berendezkedése (élén kapitány állott), adózása és lakossága is a jász voltot igazolják. Azonban egy fontos kérdésre ezek a dokumentumok nem adnak választ, arra ugyanis, hogy mikor történt a településnek a jászok által történő megszállása, s hogy a települést a korábbi századokban kik lakták. Erre a kérdésre a választ írásos források híján egyedül a régészet segítségével adhatjuk meg, s alapvetően ennek a történeti problémának a megoldása miatt kezdtünk 1990-ben régészeti ásatást Jászágón.

ÁGÓ MINDEN SZEMPONTBÓL IDEÁLIS HELYNEK BIZONYULT EGY RÉGÉSZETI FELTÁRÁS SZÁMÁRA. MACSI SÁNDOR ISKOLAIGAZGATÓ UGYANIS TÖBB ÉVTIZEDES MUNKÁVAL EGY ISKOLATÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY MELLETT JELENTŐS RÉGÉSZETI-NAPRAJZI-HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYT HOZOTT LÉTRE, S AZT - BÁR EGYELŐRE MÉG CSAK A MŰVELŐDÉSI HÁZ RÉSZÉKÉNT MŰKÖDŐ - MÚZEUMMÁ SZERVEZTE. A JÁSZÁGÓI FALUMÚZEUMBAN TALÁLHATÓ RÉGÉSZETI ANYAG FELKELTETTE FODOR ISTVÁN RÉGÉSZ (KÉSŐBB A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM FŐIGAZGATÓJA) FIGYELMÉT IS, AKI 1984-BEN ÉS 1986-BAN, EMBERALAKOS GÓTIKUS BRONZ GYERTYATARTÓ JÁSZÁGÓRÓL ÉS KÖZÉPKORI ÉPÍTŐÁLDOZAT JÁSZÁGÓN CÍMMEL KÉT KISEBB TANULMÁNYBAN IS FOGLALKOZOTT A GYŰJTEMÉNY EGYES TÁRGYAIVAL.²⁴

Fodor megállapította, hogy az *"oklevelekben 1478 és 1587 között szereplő Ágó nevű középkori falu, ... a jászárokszállási út jobb oldalán lévő, alapjaiban ma is jól látható gótikus*

¹⁸ Fekete L. 1968. 77.p.

¹⁹ A dzsizje, dzsizje = császár adója, a legfontosabb török állami adó a hódoltságban Magyarországon.

²⁰ Flóri = forint

²¹ Akcse = ezüstből készült török váltópénz. A XVI. században 50 akcse tett ki egy magyar aranyforintot.

²² Kila = mérő, szemestermények mérésére szolgáló űrmérték. A török korból származó kila azonos a pozsonyi mérővel = 62,39 liter.

²³ Fekete L. 1968. 79.p.

²⁴ Fodor I. 1984., 1986.

templom körül helyezkedett el, ahol a felszínen nagy számú 15-16. századi, s néhány 14. századi edénytöredéket leltünk. Ugyanitt került elő az általunk közölt emberalakos gótikus bronz gyertyatartó töredéke, s egy koronás főt ábrázoló kályhacsempe töredék, valamint egy még közöletlen vaseszköz lelet.²⁵ Az ágói Árpád-kori település, amelyet oklevelek egyáltalán nem említenek, nem az Ágó nevű középkori falu helyén volt, amely az Ágó patak bal partján helyezkedett el, hanem az "Ágó patak jobb partján..., amelyet ma ... nyárfaerdő borít. Macsi Sándor elmondása szerint az ötvenes évek közepén, az erdő telepítésekor végzett mélyszántás alkalmával itt nagyszámú bronzkori edény, bronzkori sír, szarmata és Árpád-kori edénytöredék került elő. A bronzkori, szarmata és az Árpád-kori település tehát nagyjából egy helyen volt, amint azt az Alföld sok más településén is megfigyelték."²⁶ Az ágói Árpád-kori településsel igen korán, minden bizonnyal már a X-XI. században is számolhatunk.²⁷

Fodor az ágói Árpád-kori település fennállásának idejéről, a település életének megszűnéséről nem foglalt olyan határozottan állást, mint keletkezésének idejéről, pontosabban nem is foglalkozott ezzel a kérdéssel. Bár meg kell jegyeznünk, hogy tanulmányainak témája ezt nem is tette szükségessé. Az ágói építőáldozatot tartalmazó "edény korát alakja, készítmódja és díszítése alapján is legnagyobb valószínűséggel a késői Árpád-korra tehetjük" - írta, s a jól keltezhető párhuzamok alapján korát a XIII. századra tette. Az okleveles adatokkal azonosítható Ágó létezését terepbejárási megfigyelései alapján a XIV. századtól vélte valószínűnek,²⁸ pusztulását pedig 1587-1600 közé tette.²⁹ Ágót "részben vagy egészben jászok lakta" középkori falunak tekintette. Azt is hangsúlyozta, hogy a település 1478. évi első említése "nyilvánvalóan nem keletkezésének időpontja, hiszen a településnek Árpád-kori előzménye is van. A kontinuitás kérdése azonban ásatások nélkül természetesen nem tisztázható."³⁰ Vagyis, amint láttuk, noha a település területén véletlenül előkerült leleteket Macsi Sándor mind összegyűjtötte, s a hozzájuk fűzhető adatokat is följegyezte, ezek mégsem nyújtanak elégséges alapot ahhoz, hogy Ágó keletkezésével, az Árpád-kori településhez való viszonyával kapcsolatban lényegesebb megállapításokat tehesünk. Tehát egyértelművé vált, ha újabb adatokhoz akarunk jutni Ágó történetére vonatkozóan, rendszeres ásatásokat kell végeznünk.

Természetesen felvetődik a kérdés, hogy miért éppen Jászágón kezdtünk ásatásokat? Először is praktikus okokból. Mert amíg pl. Jászberényben, Jászapátin, Jászfákóhalmán stb. a modern település ráépült a középkori falvak telkeire, azaz a középkori maradványokat részben takarják, részben elpusztították az újkori beépítések, addig Ágó azon elpusztult középkori települések közé tartozik, amely a török hódoltság után nem települt újjá, s a lakosságát 1850-től fokozatosan növelő tanyás szerkezetű területből Jászágó néven 1952-ben alakult község nem a középkori Ágó beltelkeire épült, vagyis a lelőhely ma is mezőgazdasági szántóterület, s ez nagy könnyebbség a feltárás szempontjából. Másodszer pedig azért, mert az első hitelesen feltárt jász temetők (a négyszállási I. és II. sz. temető) olyan középkori jász falu, Négyszállás lakóinak porhüvelyeit őrzik, amely fennállásának idején határos volt a középkori Ágóval. Így azt is feltételeztük, hogy a két település lakossága közötti kulturális kölcsönhatások jobban vizsgálhatók egykor szomszédos falvak temetőinek leletanyagán.

AZ ÁSATÁSOK EDDIGI EREDMÉNYEI IGAZOLTÁK VÁRAKOZÁSAINKAT, S SEGÍTSÉGÜKKEL A KORÁBBINÁL VALÓSÁGHÜBB KÉPET TUDUNK RAJZOLNI

²⁵ Fodor I. 1986. 139.p.

²⁶ Fodor I. 1986. 139.p.

²⁷ Fodor I. 1986. 141.p.

²⁸ Fodor I. 1986. 139.p.

²⁹ Fodor I. 1984. 171.p.

³⁰ Fodor I. 1984. 171.p.

JÁSZÁGÓ MÚLTJÁRÓL.

AZ 1990-BEN MEGKEZDETT, S AZÓTA MINDEN ÉVBEN NÉGY HÉTEN ÁT TARTÓ ÁSATÁSOK KÉT HELYEN, A KÖZÉPKORI ÁGÓ TEMPLOMÁNÁL ÉS TEMETŐJÉBEN, VALAMINT A TELEPÜLÉS EGYES PONTJAIN FOLYTAK, S A KÖVETKEZŐ EREDMÉNYRE VEZETTEK.

A TEMPLOMDOMBON FELTÁRTUK A KÖZÉPKORI ÁGÓ TEMPLOMÁT. JOBB HÍJÁN HASZNÁLJUK A TEMPLOMDOMB KIFEJEZÉST, UGYANIS A TEMPLOM ÉS A TEMETŐ AZ ÁGÓ PATAK EGY FÉLKÖRÍVES KIFOLYÁSÁNAK A PARTJÁN, SZEMMEL IS JÓL ÉRZÉKELHETŐEN A TERÜLET LEGMAGASABB PONTJÁN FEKÜDT. BÁR A PENCZ FÉLE ÖSSZEÍRÁS IDŐPONTJÁBAN, 1699-BEN MÉG RÉSZBEN ÁLLOTTAK A TEMPLOM KŐBŐL ÉPÜLT FALAI, AZONBAN AZOK AZ IDŐK FOLYAMÁN ELENYÉSZTEK. AZ ÁGÓI TANYÁSGAZDÁK, AMÍG LEHETETT, INNEN NYERTÉK AZ ÉPÍTŐANYAGOT, S LASSAN A TEMPLOM ALAPJAIT IS KIBÁNYÁSZTÁK. A HELYI LAKOSOK ELMONDÁSA SZERINT UTOLJÁRA 1960 KÖRÜL BÁNYÁSZTAK KI KÖVEKET AZ ALAPFALAKBÓL A KÖZSÉGI PÁRTHÁZ ÉPÍTÉSÉHEZ.

A FELTÁRÁSKOR AZ EGYKORI TEMPLOM FELMENŐ FALAIBÓL MÁR NEM TALÁLTUNK MEG SEMMIT. EKKORRA A TEMPLOM PADLÓJA IS ELENYÉSZETT. EGYEDÜL A SZENTÉLY HORDALÉKKAVICSBÓL ÉPÍTETT ÉSZAKI ALAPFALA, A HOZZÁ CSATLAKOZÓ OSSARIUM (CSONTKAMRA) FÖLDBE MÉLYÍTETT KŐFALAIVAL ÉS A HAJÓ DÉLI OLDALÁNÁL EGY TÁMPILLÉR EGY KISEBB FALCSONKKAL MARADT MEG. A BOLTOZOTT OSSARIUM VOLT EGYBEN A SEKRESTYE PINCÉJE. A TEMPLOM ALAPRAJZÁT E MARADVÁNYOKON KÍVÜL AZ ALAPÁROKBA VISSZAHULLOTT TÖRMELEK KIBÁNYÁSZÁSA ÉS AZ ALAPÁROK KITISZTÍTÁSA UTÁN MAGÁBÓL AZ ALAPÁROKBÓL, AZ UN. NEGATÍV FALBÓL TUDTUK MEGÁLLAPÍTANI.

ÁGÓ TEMPLOMA 22 M HOSSZÚ ÉS 9 M SZÉLES, TEHÁT VISZONYLAG NAGY MÉRETŰ FALUSI TEMPLOM VOLT. SZENTÉLYE A NYOLCSZÖG ÖT OLDALÁVAL ZÁRÓDOTT. BELÜL A HAJÓ OLDALFALAINÁL, ANNAK FELEZŐVONALÁNÁL EGY-EGY PILLÉRKÖTEG ÁLLOTT. A TEMPLOM FELTEHETŐEN AZOKBAN AZ ÉVTIZEDEKBEN ÉPÜLHETETT, AMIKOR A JÁSZSÁGI FALVAK TEMPLOMAI KÖZÜL PL. JÁSZJÁKÓHALMA VAGY JÁSZFÉNYSZARU EGYHÁZA, VALAMIKOR A XV. SZÁZADBAN, ANNAK IS INKÁBB A KÖZEPÉN, MÁSODIK HARMADÁBAN. AZONBAN A TEMPLOM A KÉSŐBBI IDŐKBEN, FELTEHETŐEN A XVI. SZÁZAD FOLYAMÁN, MINDEN VALÓSZÍNŰSÉG SZERINT 1552-BEN, EGER OSTROMÁNAK ÉVÉBEN ERŐSEN MEGROMLOTT. EBBEN AZ ÉVBEN ROBBANTOTTÁK FEL A TÖRÖKÖK A JÁSZDÓZSAI BOLDOGASSZONY HALMÁN ÁLLÓ GÓTIKUS CSARNOKTEMPLOMOT IS.³¹ AZ ÁGÓI TEMPLOMNAK AZ ÁSATÁS TANÚBIZONYSÁGA SZERINT A SZENTÉLYE PUSZTULT EL, UGYANIS NÉHÁNY TÉGLASOR MEGMARADT ABBÓL AZ ÍVES FALBÓL, AMELLYEL A SZENTÉLY PUSZTULÁSA UTÁN A TEMPLOM HAJÓJÁT LEREKESZTETTÉK, ÉS MELLÉ A KELETI OLDALON, MINDEN BIZONNYAL VÉDELMI CÉLOKKAL, TI. SEGÍTSÉGÉVEL IDEJEKORÁN LEHETETT A VESZÉLYT JELEZNI, EGY TORNÝOT ÉPÍTETTEK. A XV. SZÁZADBAN ÉPÜLT GÓTIKUS TEMPLOMNAK UGYANIS EREDETILEG NEM VOLT TORNÝA, MINT AHOGY NEM VOLT TORNÝA A JÁSZBERÉNYI ÚN. BARÁTOK TEMPLOMÁNAK SEM, PEDIG AZT A HÁLÁS JÁSZ NÉP AZÉRT EMELTE A FERENCSEKNEK, MERT ŐKET A KATOLIKUS HITRE

³¹ Bóna I. 1972. 70-71.p.

TÉRÍTETTÉK.

A XV. században épült ágói templom a település kezdeteire vonatkozóan nem ad semmiféle fogódzót. Történeti jelentősége másban van. A templom felépítésének az ideje jelzi az ágói jászok római katolikus hitre történő térítésének a befejeződését.

EZ MÁSFELŐL AZT JELENTI, HOGY AZ ÁGÓI JÁSZ LAKOSSÁG MÁR A TEMPLOM FELÉPÜLTÉT MEGELŐZŐEN, A XV. SZÁZADNÁL KORÁBBAN EZEN A TELEPÜLÉSEN KELLETT ÉLJEN. MÁR PEDIG HA ITT ÉLT, AKKOR HALOTTAI SZÁMÁRA NEM SOKKAL AZ ÁGÓN TÖRTÉNŐ MEGTELEPEDÉS UTÁN MEG KELLETT ÁSNI AZ ELSŐ SÍRGÖDRÖKET. S MINDEN BIZONNYAL ÍGY IS TÖRTÉNT. UGYANIS A TEMPLOM MEGMARADT ALAPFALAI TÖBB SÍRT IS METSZENEK, ILL. NÉHÁNY, A TEMPLOM ALAPOZÁSI ÁRKÁNAK MÉLYSÉGÉNÉL MÉLYEBBRE TEMETETT SÍR CSONTMARADVÁNYAIRA RÁÉPÍTETTÉK A TEMPLOM FALAIT. EZ PEDIG CSAK ÚGY VOLT LEHETSÉGES, HA EZEK A SÍROK A TEMPLOM ÉPÍTÉSÉNEK A MEGKEZDÉSE ELŐTT MÁR A FÖLDBEN VOLTAK.

SAJNOS ÁGÓ KÖZÉPKORI TEMETŐJE VISZONYLAG KIS TERÜLETEN FEKÜDT. EZÉRT IS, VALAMINT AMIATT, HOGY A TEMPLOM FELÉPÜLTÉ UTÁN ANNAK HAJÓJÁBAN A TELEPÜLÉS FENNÁLLÁSÁNAK UTOLSÓ ÓRÁIG TEMETKEZTEK, KÖVETKEZÉSKÉPPEN A KÉSŐI, XVI. SÍROK MEGÁSÁSAKOR SZINTE MINDEN KORÁBBI SÍRT MEGSEMISÍTETTEK, A TEMETŐ TERÜLETÉN NAGYON KEVÉS ÁGÓ KORAI IDŐSZAKÁBÓL SZÁRMAZÓ SÍR MARADT MEG. DE SZERENCSÉRE NÉHÁNY MÉGIS MEGMARADT. ILYEN VOLT PL AZ 1. SÍR, EGY PÁRTÁVAL ÉS VERETES ÖVVEL ELTEMETETT KISLÁNY SÍRJA, AMELY A TEMPLOM ÉPÍTÉSÉNél BIZTOSAN KORÁBBAN KERÜLT A FÖLDBE, UGYANIS A TEMPLOM ALAPOZÁSI ÁRKÁNAK KIÁSÁSA SORÁN LÁBCSONTJAIT MEGSEMISÍTETTÉK. VAGY PL. ILYEN VOLT A 86. SÍR IS. UTÓBBI HALOTTJÁNAK A CSONTVÁZÁBÓL CSUPÁN A TÖRZS, A FELKARCSONTOK, VALAMINT A BAL ALKAR MARADT MEG. A CSONTVÁZNAK EZ A RÉSE IS FELTEHETŐEN CSAK ÚGY MARADHATOTT MEG, HOGY FÖLÖTTE ÁLLOTT A TEMPLOMI KARZATOT A HAJÓ KÖZÉPVONALÁBAN ALÁTÁMASZTÓ OSZLOP, S EMIATT KÉSŐBB MÁR NEM BOLYGATTÁK EZT A TERÜLETET. A SÍRBA EGY KISGYEREKET TEMETTEK EL GAZDAG MELLÉKLETEKKEL: TÖBBEK KÖZÖTT NÉGY GYŰRŰVEL, DÍZSES INGGOMBBAL, RUHACSATTAL, ÖVVEL, ÜVEGTÜKÖRREL ÉS KÉT KIS PRÉSELT BRONZKORONGGAL. UTÓBBIÁK RENDKÍVŰL FONTOSAK SZÁMUKRA, UGYANIS RAJTUK UN. LÓHERELEVÉL KERETBEN EGY HÁROMSZOR VÁGOTT CÍMERPAJZS LÁTHATÓ, AMELYNEK EDDIGI EGYETLEN PÁRHUZAMÁT A FELSŐSZENTKIRÁLYI KUN SÍR FÖLDBE KERÜLÉSÉT PÁLÓCZI HORVÁTH ANDRÁS A XIII. SZÁZAD UTOLSÓ NEGYEDÉRE, ESETLEG A XIV. SZÁZAD ELSŐ ÉVTIZEDEIRE TETTE.³² KÖVETKEZÉSKÉPPEN AZ ÁGÓI 86. SÍR IS AZ 1200-AS ÉVEK UTOLSÓ NEGYEDÉBEN, LEGKÉSŐBB AZ 1300-AS ÉVEK ELSŐ ÉVTIZEDEIBEN KERÜLHETETT A FÖLDBE. ÉS EZ AZT JELENTI, HOGY AZ ÁGÓI JÁSZ KÖZÖSSÉG EBBEN AZ IDŐBEN MÁR FELTÉTLENŰL A KÖZÉPKORI ÁGÓ TERÜLETÉN ÉLT. VAGYIS A NÉGYSZÁLLÁSI JÁSZOKHOZ HASONLÓAN AZ ÁGÓI JÁSZOK IS MINDEN BIZONNYAL A TATÁRJÁRÁS UTÁN TELEPEDTEK LE ARRRA A FÖLDRE, AMELYEN KÉSEI LESZÁRMAZOTTAIK MA IS ÉLNEK.

A négyszállási jászokkal meglévő kulturális rokonságra utalnak egyes tárgytipusok, pl.

³² Pálóczi Horváth A. 1993. 118-122.p.

fülbevalók, kauri kagyló stb., valamint a korábbi sírokban megfigyelhető sajátos rituális kéztartás. Tehát a régészeti megfigyelések arra utalnak, hogy Ágó falu Árpád-kori elődje a tatárjárás során elpusztult, még pedig oly annyira, hogy a betelepített jászok új faluhelyet választottak maguknak, a mai Telek-dűlő környékét, még pedig feltehetően még a XIII. század folyamán. Ahhoz, hogy a pontos időpontot meg lehessen állapítani még további kutatások, ill. szerencsés korhatározó leletek szükségeltetnek.

MINT MÁR SZÓ ESETT RÓLA, A TEMETŐT ÁROKKAL VETTÉK KÖRÜL. A TEMETŐÁRKOKAT SOK ALFÖLDI KÖZÉPKORI TEMETŐ TERÜLETÉN MEGFIGYELTÉK. AZ ÁGÓI JÁSZ TEMETŐT KÖRÜLVEVŐ TEMETŐÁROK AZONBAN FELTEHETŐEN A MOHÁCSI VÉSZT, TALÁN INKÁBB BUDA 1541. ÉVI ELESTÉT KÖVETŐEN FUNKCIÓT VÁLTOTT. AZ ÁRKOT ÁTALAKÍTOTTA, KISZÉLESÍTTÉK ÉS A BELSŐ OLDALÁNÁL PALÁNKFALAT EMELTEK, AMELYNEK GERENDA- ÉS KARÓNYOMAI AZ ÁSATÁS SORÁN JÓL MEGFIGYELHETŐEK VOLTAK. VAGYIS ÁGÓ ÉLETÉBEN VOLT EGY RÖVID IDŐSZAK, AMIKOR A TEMPLOM ÉS A TEMETŐT ÖVEZŐ PALÁNK, HASONLÓAN A SZÉKELYFÖLDI ERŐDTEMLOMOKHOZ, VÉDELMI CÉLOKAT IS SZOLGÁLT. KÖZISMERT A KÖZÉPKORI KERESZTÉNY TEMPLOMOK ASYLUM (MENEDEKHELY) FUNKCIÓJA, TI. AZ ODA MENEKÜLT EMBEREKET NEM ÉRHETTE BÁNTÓDÁS. AMINT A TEMPLOM ÉPÍTÉSI PERIÓDUSAIVAL KAPCSOLATBAN MÁR ESETT RÓLA SZÓ, MINTHOGY A TÖRÖK HÓDÍTÓK NEM TISZTELTEK A KERESZTÉNY TEMPLOMOKAT, AZ ÁGÓI TEMPLOMOT IS ELPUSTÍTOTTÁK, S VELE EGYÜTT EGYSZER S MINDENKORRA A PALÁNKOT IS. E PUSZTÍTÁS UTÁN AZ ÁGÓIAK A TEMPLOMOT MÉG KIJAVÍTOTTA, A PALÁNKOT AZONBAN MÁR NEM. A TEMETŐÁROK BETEMETŐDÖTT, S A LEGKÉSŐBBI SÍROK MÁR TÚLNYÚLNAK RAJTA.

ÁGÓ VÉGSŐ PUSZTULÁSÁT A KUTATÓK 1587-1600 KÖZÉ TETTÉK. EZT A FELTÉTELEZÉST A SÍROKBAN TALÁLT HALOTTI OBULUSOK IS IGAZOLTÁK. A FELTÁRÁSOK SORÁN SÍRBA TALÁLT LEGKÉSŐBBI PÉNZÉRME RUDOLF CSÁSZÁR 1590-BEN VERT DÉNÁRJA VOLT, AMI AZT JELENTI, HOGY EBBEN AZ ÉVBEN MÉG BIZTOSAN VOLT ÉLET A TELEPÜLÉSEN.

AZ ÁSATÁSOK KITERJEDTEK A KÖZÉPKORI ÁGÓ LAKÓNEGYEDEIRE IS. EZEN A RÉSZEN EGY XIV-XV. SZÁZADI GÖDÖRHÁZAT SIKERÜLT FELTÁRNI, AMELY FÖLDBEVÁJT FÜLKÉIVEL ERŐSEN EMLÉKEZTETETT A NÉGYSZÁLLÁSON FELTÁRT NAGYSZÁMÚ VEREMHÁZRA. EZENKÍVÜL SIKERÜLT RÉSZBEN FELTÁRNI EGY NAGYMÉRETŰ, HÁROMOSZTATÚ, SZOBAI KEMENCÉVEL ELLÁTOTT, XVI. SZÁZADI LAKÓHÁZAT IS. FALAIT VISZONYLAG MÉLYRE ALAPOZTÁK ÉS SZAKASZONKÉNT CÖLÖPÖKKEL ERŐSÍTETTÉK MEG. A LAKÓHÁZ FELÉPÍTÉSÉT ÉS ÉPÍTÉSI TECHNIKÁJÁT TEKINTVE MEGEGYEZIK A XVI. SZÁZADI ALFÖLDI LAKÓHÁZZAL, S ÖNMAGÁBAN IS JELZI A JÁSZOKNAK A XVI. SZÁZADRA BEKÖVETKEZŐ KULTURÁLIS ASSZIMILÁCIÓJÁT.

AZ ÁGÓN FELTÁRT RÉGÉSZETI LELETANYAG RESTAURÁLÁSA ÉS TUDOMÁNYOS FELDOLGOZÁSA MOST VAN FOLYAMATBAN. AZONBAN - ÚGY VÉLJÜK - EZ AZ ELŐZETES ÁTTEKINTÉS IS MEGGYŐZŐ ÉRVEKET SZOLGÁLTATOTT AHHOZ, HOGY LÁSSUK, A RÉGÉSZETI KUTATÁSOK VALÓBAN TÉNYSZERŰEN JÁRULHATNAK HOZZÁ MÚLTUNK FELTÁRÁSÁHOZ ÉS ÚJBÓLI FELFEDEZÉSÉHEZ, MEGISMERÉSÉHEZ.

A HIVATKOZOTT IRODALOM JEGYZÉKE

- BÓNA ISTVÁN: JÁSZDÓZSA-KÁPOLNAHALOM. RÉGÉSZETI FÜZETEK, 1972. SER. I.25.
FEKETE LAJOS: A HATVANI SZANDZSÁK 1550. ÉVI ADÓÖSSZEÍRÁSA. JÁSZBERÉNY, 1968.
FODOR FERENC: A JÁSZSÁG ÉLETRAJZA. BUDAPEST, 1942.
FODOR ISTVÁN: EMBERALAKOS GÓTIKUS BRONZ GYERTYATARTÓ JÁSZÁGÓRÓL. FOLIA ARCHAEOLOGICA, 1984.
FODOR ISTVÁN: KÖZÉPKORI ÉPÍTŐÁLDOZAT JÁSZÁGÓN. COMMUNICATIONES ARCHAEOLOGICAR HUNGARIAE 1986.
GYÁRFÁS ISTVÁN: A JÁSZ-KUNOK TÖRTÉNETE. HARMADIK KÖTET, 1301-1542. SZOLNOK, 1883.
GYÁRFÁS ISTVÁN: A JÁSZ-KUNOK TÖRTÉNETE. NEGYEDIK KÖTET, 1542-1686. BUDAPEST, 1885.
GYÖRFFY GYÖRGY: A MAGYARSÁG KELETI ELEMEI. BUDAPEST, 1990.
HÓMAN BÁLINT-SZEKFŰ GYULA: MAGYAR TÖRTÉNET I. BUDAPEST, 1938.
KRING MIKLÓS: KUN ÉS JÁSZ TÁRSADALOMELEMÉK A KÖZÉPKORBAN. SZÁZADOK, 1932.
PÁLÓCZI HORVÁTH ANDRÁS: HAGYOMÁNYOK, KAPCSOLATOK ÉS HATÁSOK A KUNOK RÉGÉSZETI KULTÚRÁJÁBAN. KARCAG, 1993.
SOÓS ADORJÁN: A KUNOK ÉS JÁSZOK TÖRTÉNETE A KUNOK BETELEPÍTÉSÉTŐL A MOHÁCSI VÉSZIG. PÁPA, 1944.
SZABÓ LÁSZLÓ: A KÖZÉPKORI JÁSZSÁGI LAKOSSÁG ETNIKAI JELLEGÉHEZ. JUBILEUMI ÉVKÖNYV A JÁSZ MÚZEUM ALAPÍTÁSÁNAK 100. ÉVFORDULÓJÁRA. JÁSZBERÉNY, 1974.
SZABÓ LÁSZLÓ: A JÁSZ ETNIKAI CSOPORT I. SZOLNOK, 1979.

KÉPALÁÍRÁSOK

1. KÉP: JÁSZÁGÓ X-XVI. SZÁZADI LELŐHELYEI. 1. HONFOGLALÁSKORI SÍR: 2. XIII. SZÁZADI ÁLDOZATI EDÉNY: 3. A KÉSŐ KÖZÉPKORI ÁGÓ FALU: 4. XI. SZÁZADI EDÉNY.
2. KÉP: A JÁSZÁGÓI XIII. SZÁZADI ÁLDOZATI EDÉNY ÉS RAJZA
3. KÉP: A JÁSZÁGÓI EMBERALAKOS GYERTYATARTÓ
4. KÉP: A JÁSZÁGÓI GYERTYATARTÓ REKONSTRUKCIÓS RAJZA
5. KÉP: A JÁSZÁGÓI KÖZÉPKORI TEMPLOM ALAPRAJZA
6. KÉP: A HAGYOMÁNYOS JÁSZ RITUSSAL ELTEMETETT SÍROK JÁSZÁGÓRÓL

7. KÉP: KIS MELLÉKLETTEL ELTEMETETT KETTŐSSÍR

8. KÉP: XVI. SZÁZADVÉGI, IMMÁR MEGVÁLTOZOTT RÍTUSSAL ELTEMETETT SÍR
AZ ÁGÓI KÖZÉPKORI TEMETŐBŐL

Kiss József:

HÚSHAGYÓKEDD ÁROKSZÁLLÁSON 1740-BEN

Tiszta forrásból

A mai fiatalság számára már nem sok varázsa maradt meg a húshagyókeddeknek. Pedig ez a méltán nevezetes és sokszínű hétköznap nem csupán a vízkeresztől hamvazószerdáig tartó farsangolás, a mozgalmas táncmulatság és a vidám bálozás időszakának végét jelentette, s jelenti ma is a kereszténység jeles napjai sorában, hanem erős gyökerei visszanyúlnak az antik világ, a görög-római mitológia hagyományvilágához. Jól tudták ezt árokszállási elődeink is. A 15 évfolyamot megért helybeli hetilap, a Jászvidék is kiemelte többek között, hogy a farsangzáró húshagyókeddi népszokások a rómaiaknál a szaturnáliákból fejlődtek ki.¹ Ezek Saturnus és felesége, Cybele tiszteletére rendezett hétnapos ünnepségek voltak.

Saturnus - mint ismeretes - a római mitológiában a vetés és az aratás istene, Cybele pedig a termékenység és az anyaság istennője, a pesszinusi istenek nagyasszonya volt, akinek tiszteletére Pessinusban /ma Galatia = Bela Hınzar török város) óriási szobrot állítottak. Farsangi időszakban ehhez a kultikus szoborhoz vonult fel a termékenység varázsától ihletett, nőtisztelő ifjúság. Ehhez hasonló megkülönböztetett hódolat ismerhető fel nálunk, a kereszténység Mária-kultuszának ünnepségsorozatában, évente több alkalommal.²

Idézett hetilapunk utalt arra, hogy Saturnus és Cybele legidősebb leánya, Vesta = Hestia istennő, a család, a házitűzhely őrzője volt, s ennek fia, Jupiter földi halandó nőt, Semelét vette feleségül. Az ő fiuk volt Bacchus, akit nem csupán a bor és a mámor isteneként, hanem a szőlőművelés feltalálójaként és a jó illatú bor (vineus odoratus) védnökeként is különös tiszteletben részesítettek a sokistenhívő rómaiak. Hazánkban, a nagy szőlőkultúrával rendelkező helyeken, így elsősorban a Tokaj vidéki, a Mecsek és a Mátra vidéki helységeikben mindenütt évszázados hagyományai éltek a farsangbúcsúztató napnak. Tudjuk, hogy Árokszállás jómódú gazdáit Gyöngyösön, valamint a gyöngyös-visontai borvidék néhány községében (Abasár, Karácsond, Gyöngyöshalász, Visonta, Gyöngyöstarján, Gyöngyöspata, Nagyréde, Mátrafüred stb) virágzó szőlőskerteket műveltek. Ezen a területen keskeny völgyekben kanyargott az Árokszállásról kiinduló, hajdani híres Jász út, amely Kékestetőig vezetett, s amely időszakunkban a "borral való iparkodás" útvonala is volt. Így az árokszállásiak már akkor gazdag szőlőkultúrával rendelkeztek.³ Dióhéjban ennyit a húshagyókedd időtálló, sőt ma is időszerű művelődéstörténeti forrásairól.

Visszapillantó tükör

Árokszállás a Pesti Invalidus Ház jász-kunsági földesúrasága idejében (1731-1745) a Jász kerület legnépesebb, gyorsan fejlődő agrárgazdasággal rendelkező községe volt. Az 1745. évi redemptiót megelőző évtizedben lakossága fokozatosan gyarapodott: amíg 1735-ben még csak 246 gazdaságáról adtak számot az adóösszeírások, 1745-ben már 343 gazdasága került bele az összeírásba. De ez utóbbi már nem a földesúri adóztatás céljait szolgálta, hanem a visszaváltási

¹ Jászvidék, 1926. január 15. Ez a jászárokszállási hetilap 1921. május elején jelent meg először, utolsó száma pedig 1936. december 28-án

² Szentpétery Imre: Oklevéltani naptár Bp. 1974. 38-56.

Mária ünnepei: *január 1.* Újév, Szűz Mária Isten anyja, *február 2.* Gyertyaszentelő Boldogasszony, *március 25.* Gyümölcsoltó Boldogasszony, *május 24.* Mária a keresztények segítője, *július 2.* Sárlos Boldogasszony, *július 16.* Karmelhegyi Boldogasszony, *augusztus 15.* Nagyboldogasszony, *szeptember 8.* Mária születésnapja (és 12-én), *szeptember 15.* Mater Dolorosa, *október 8.* Magyarok Nagyasszonya, *november 21.* Boldogasszony bemutatása, *december 8.* Sanctificatio Mariae, *december 18.* Salutatio Mariae.

³ Kiss József: A Pesti Invalidus Ház jász-kunsági földesúrasága 1731-től 1745-ig. Bp. Akadémiai Kiadó 1992. 89-90

terhek arányos elosztását célozta.⁴ Ha gazdaságonként 6 főnyi lakossal számolunk, akkor a korábbi esetben csak 1476 főre tehető a község lakosainak a száma, az utóbbi esetben azonban már 2058 főnyi lakossággal számolhatunk. Számításba kell azonban vennünk azt, hogy az 1735. évi adóösszeírásba nem vették fel a községi elöljáróság tisztségviselőinek (főbíró, másodbíró, jegyző, 12 esküdt, tehát a 7 tizedes, a székbíró, a korcsmárosok, a malomfelügyelő, az egyháziak, az adószedők és a mezőfelügyelők) nevét, gazdaságát, ingatlan és ingó (állatállomány) vagyontárgyait. Pedig ezek a tisztségviselők éppen a legvagyonosabb községlakosok közül kerültek ki. Ezzel szemben 1744-45-ben már ezek a tehetségek (facultates) is belekerültek az összeírásba. Sőt a tíz év folyamán több család is beköltözött a községbe. Ezzel magyarázható tehát az összeírt lakosság jelentős mértékű számbeli gyarapodása. Nem okozott embervesztéséget az 1738-40-ben sok helyütt pusztító pestisjárvány sem, amely szerencsére elkerülte Árokszállást.⁵

A község területét a kb. 6 ezer kh-as Ágó külső-pusztával együtt mintegy 25 ezer kh-nyira becsülhetjük. Hozzá tartozott azonban 1735 után tulajdonjogilag is a kb. 8 ezer kh-as Szentandrás puszta, amelyet korábban az Egri Káptalantól bérelt a község. Ezt megelőzően többtizedes per volt folyamatban a Királyi Ítéltótblán Árokszállás és a káptalan között Szentandrás tulajdonjogáért. Végül azonban a bécsi Udvari Kamara kötelezte a káptalant, hogy fizessen 2 ezer rajnai Ft-ot a császári kincstárnak s mondjon le a pusztáról Árokszállás javára.⁶ Így tehát 1745-ben már Árokszállás fizette ki Szentandrás községi közbirtok 5 ezer Ft-os megváltási összegét a Pesti Invalidus Ház, ez pedig a Magyar Kamara pénztárába. Ezek szerint községünk a redemptio megelőző évtizedben mintegy 32 ezer kh területen gazdálkodott, s Jászberény mezőváros után a legnagyobb külterülettel rendelkezett a Jász Kerületben.

Alapvető érdekében állt a bécsi főhatóságoknak (Udvari Kamara, Haditanács és az Udvari Commissio), hogy Árokszállás népessége gyarapodjék, gazdasági erői növekedjenek, adófizető képessége fokozódjék, hogy a hazánk területén nagy mozgásban lévő császári-királyi katonaság ellátását megfelelően biztosítsa, továbbá, hogy az igen gyakori katonai beszállások és átvonulások során részükre jó élelmezést és elegendő legelőt adjon. S mivel ez a község a királyi országút mentén (in publica Via Regia) feküdt, s mind Felső-Magyarország, mind a Tiszántúl részei felé utat nyitott a katonai átvonulás és beszállásolás során - többször 2-3 ezrednek kellett elhelyezést biztosítania -, a bécsi főhatóságok figyelemmel voltak arra, nehogy valami károsodás érje, ami szükségképpen a lakosság csökkenését hozná magával.⁷

Ismeretes, hogy e község északi peremén húzódott a híres-nevezetes Csörsz-árka, amelynek magas töltésén épült a község magva. Időszakunkban a község kiterjedt határát öntözte a Gyöngyös folyócska, a Sártság és az Ágó patak. A község már akkor fontos útvonalak mentén feküdt: északnyugati szélén az Árokszállás-Gyöngyös-Hatvan-Pest útvonal északkeletre, az Árokszállás-Jászberény-Szolnok útvonal délre, illetve a Tiszántúlra nyitott utat. Az árokszállási iparosok és kereskedők Berény, Gyöngyös, Eger, Vác és Pest vásárait jártak áruikat értékesíteni és vásárolni. A pesti-kassai országútba torkolló Fő utcában volt található a királyi postaállomás (Statio Regia Veredariorum), amely nagy kocsiszínnel, istállóval és kerttel fogadta a katonai és a polgári postaforgalmat.

Ebben a Fő utcában emelkedett a község évszázados, erős kőfallal körülvett, szép temploma, hirdetőn a község kiegyensúlyozott, viszonylagos jólétét. Benne 306 bérelt ülőhely (cathedra lectica) állt rendelkezésére a tisztségviselők, illetve a módosabb lakosok számára.

⁴ Jász-Nagykun-Szolnok megyei Levéltár, Jászkun Kerület Iratai: a továbbiakban JNSZM LT, JKI B Capsa I. Fasc. 3. Nr 3. Conscriptio Districtus Jassicum, de Anno 1735., továbbá uo. Conscriptio Districtus Facultatum Jassicum, de Anno 1744-45.

⁵ Staatsarchiv, Wien, Kriegsarchiv, Invaliden-Amt Register: a továbbiakban: KA Inv. 1740. Nr 73. f. Ir. "Lues pestifera per Divinam gratiam ubique cessat et valde remittit = a pestis Isten kegyelméből mindenütt megszűnt és erősen lecsillapodott."

⁶ KA Inv. 1734.Nr 70. f. 1-2. "...letzhin aber einer ad Aerarium pro Z weimille Rheinische Gulden erlegten Summa kauflich überlassen sogenannten Prädii Szentandrás... einholen wollen."

⁷ KA Inv. 1734. Nr 70. f. 1-2. "...per consequens Publico etiam intersit eundem in Bono semper Statu conservare ... unde necessario Incolarum eius numerus diminueretur."

Ezekért évente egyenként 40 dénárt és 1 kila vegyes búzát (siligine mixtum) fizettek a tehetősebb hívek. Ez évente 275 rajnai Ft 40 dénár bevételt jelentett a templompénztár javára. Plébánosuk Aranyosy Zsigmond volt.⁸ A templom szomszédságában foglalt helyet a szintén kőből épült és kőpincével rendelkező "Parochiális ház", a papok, lelkészek otthona, valamint az iskola a sűrű növényzettel övezett kertben. Mindkét épületet a község tartotta fenn, idetartozott még a külterületen 4 szekér szénát adó kaszálórét, továbbá 16 kilás őszi búza- és 12 kilás tavaszi búzavetés.⁹ Szintén a Fő utcára nyílt nagy udvarral és kerttel a községháza (Curia Communis), ahol éjjel-nappali portás, fegyveres hajdú, ármás teljesített szolgálatot. Feladata volt nemcsak a hivatal személyi állományának védelme, hanem a beszállított természetbeni járandóságok, termények és értékek őrzése is.

Árokszállás - a Jászkun Kerület valamennyi helységéhez hasonlóan - szabadon rendelkezett a királyi kisebb haszonvételekkel (regalia minora): a közbirtok járadékai, a malomjövedelem, a mészárszéki, a korcsmáltatási, a szesz- és serfőzési, a téglá- és a mészégetési, a vámentességi, a piactartási, az örökösödési és a hagyatéki, a halászati, a vadászati, a madarászati, valamint a nádvágás és a faizás jövedelmeivel. E jövedelmekről a földesuraság részére semmiféle nyilvántartást nem vezettek, mert jól tudták, hahogy ezeket is megadóztatnák, akkor e jövedelmekből semmi sem térülne vissza a községi gazdálkodásba.¹⁰ Különösen jól jövedelmezett a község kétköves vízimalma a Gyöngyösön, két szárazmalma, serfőzőháza és italmérése, két mészárszéke és a vendégfogadója. A Fő utca végén, szinte a község északi sarkánál emelkedett az a nagy vendégfogadó (diversorium), amely 1740-ben a farsangot záró húshagyókedd napján került az érdeklődés homlokterébe, amikor az évente szokásos ünnepséget és az azt követő táncmulatságot gyászos események követték.

"Most farsang vagyon, szabad kinek-kinek vigadni "¹¹

"Nem új dolog, évszázados szokás Árokszálláson, hogy a jó jáász nép különös fénnel ünnepli meg a farsang végét. Még valamikor a sarkantyús csizma meg a zsinóros dolmány a férfiaknál, a fehérnépnél pedig az ingvállas pruszlik és a bokorugró szoknya járta; dúsan ékesítve fehér és kék pántlikával" - írta a Jászvidék.¹² Húshagyókedd 1740-ben éppen március elsejére esett, de a tél még pompás fehér szőnyeggel, vastag hótakaróval borította be a vidéket és a község utcáit. Ámbátor nemcsak a község öltött magára hófehér ruhát, hanem a fiatalság is ünneplőbe öltözött ennek a még téli, de már tavaszt váró napnak a reggelén. Ismeretes, hogy a jáászságiak nem szerették a tobzódó tarka-barka színeket, a jáászok színe a fehér és a kék szín, amely az ifjúságot, a jóságot és a békét jelképezi.

Amíg az idősebbek a harang hívó szavára a templomba siettek a reggeli misére, a fiatalság inkább a farsang végi ünnepi játékokra és az esti táncmulatságra készülődött. A legények világoskék ünneplő mentét, a leányok könnyű, prémes felsőkabátot vettek magukra. Többen tréfás maszkot - jelesen a "pogány" török basát vagy a "kutyafejű" tatárt jelképező álarcot készítettek elő, mert a török hódoltság korának, sőt az 1717. évi tatár betörésnek, valamint az 1737-39. évi osztrák-török háborúnak az emlékényaga elevenen élt a köztudatban. A fiatal emberek előhúzták a fészerekből a lovas-kocsikat és a széles talpú szánokat, feldíszítették és befogták a díszesen szerszámozott lovakat és már délelőtt kiindultak az udvarokból. Vidám

⁸ JNSZMLt. JKI Conscriptio ... de Anno 1735. Observatio ad Árokszállás. A postamester Wiener János volt.

⁹ KA Inv. 1734. Nr 208. f. 7r-v. "... in facto Conscriptio Templorum et Parochiorum, Anno 1735. Die 26. Junii.

¹⁰ Kiss József: Helyhatósági bíraskodás a Jászkun Kerületben az 1730-40-es években Keskemét 1990. Cumania 12. 256.

¹¹ KA Inv. 1740. Nr. 73. f. 1-8. In Possessione Arokszallas nocte ultimo Bacchanaliorum contigit infelix casus... De Eo Utrum ... Michael Morvay mp. Inclitorum Districtuum Cumanorum et Jassicum Vice-Capitaneus. Arokszallas, Die 4. Mensis Martii, 1740. Morvay Mihály korábban Árokszállás jegyzője volt, most pedig a Jászkun Kerület összközségi kaptányhelyettese.

¹² Jászvidék 1926. április 4. "...valahányszor megnövekedett a veszedelem a Jász síkon, a Mátra rengetegjeibe menekültek ősanyáink a Jász úton." A Jász-út vezetett a Világos hegy felé.

énekszóval, dalolva vonultak fel a község Fő utcáján. A "suhancár" kislegények és az iskolás-
gyermekek kézi-szánkókkal vagy gyalogosan, zajongva követték a fogatokat. A középkorú és az
idősebb nemzedék tagjai kiálltak a kapuba, az utcaajtóba, mások - főként a kíváncsi menyecskék
és az asszonyok - az ablakon vagy a kerítésen át, belülről nézték a csilingelve, dalolva és
zajongva felvonuló ünneplőket, akik áthaladva a községen, betértek a nagy vendégfogadóba egy-
egy pohár borra, hogy ezzel is fokozzák az ünnepség rangját.

A látványos felvonulás és a nagy mozgás semmiféle ellenkezést nem váltott ki a községi
előjáróság körében, szokás szerint mind a farsangi felvonulásra, mind a délutáni és az esti
táncmulatságra az ünnepség szervezőinek engedélyt adott. Csupán azt írta elő, hogy az ott
elszállásolt idegen katonaság "közé ne menjenek", s azok se menjenek a helybeliek közé.¹³ A
felvonulás és az ünnepség szervezői Vigh János és Bordás Márton árokszállási fiatalok voltak. Az
elszállásolt katonaság azonban egyáltalán nem tartotta magát a parancsnoksággal egyetértésben
hozott határozatokhoz. Ez a katonaság - a Lotharingiai Károly-féle gyalogezred egyik teljes
létszámú százada - a téli hónapokban Arokszálláson úgy volt elhelyezve, hogy egyik felét a
község adófizető gazdáinak a házaiban, a másik felét pedig a vendégfogadó 24 belső szobáiban
szállásolták el. A házaknál elhelyezett katonák egy része - látván a helybeli fiatalok farsangi
készülődéseit - ugyancsak maszkot öltött magára, de fegyveresen járőrözött a községben.
Ezenközben inkább csak fölényesen hatalmaskodtak, kötözködtek, dévajságukban időnként
rárontottak a felvonuló ünneplőkre, sőt mezítelen fegyverrel (panganet, spádé) válogatás nélkül
vagdalkoztak és többeket is megsebesítettek.¹⁴

Pataki Jánosné Sánta Anna 46 éves tanú - akit később, a tanúkihallgatások során a 17
árokszállási lakos közül beidézték - bátran megvallotta: "Látta, hogy a katonák mezítelen
fegyverrel Vigh Jánost kergették, hozzá vagdaltak és a hátán az új, kék mentéjét ki is vágta.
Kéry György a maga háza ablaka alatt ülven, egy a többi között a spádét a mellibe ütötte, mi is
eltört. A tanút pedig - hogy Vigh János után a kaput betette - hajánál fogva hurcolván, mezítelen
pallossal megverték".¹⁵ Ezek az elvadult katonák Kéryt valami maskarás embernek nézték, azt
gondolták, valaki leányzó lehet. Egyébként a leányokat akár álarcosan, akár anélkül is utca
hosszat, sőt a mellékcúák kertjein át is gyakran kergették. Ezek az erőszakoskodók láthatóan
azon voltak, hogy a leányok és a fiatal menyecskék közül minél több farsangos hölgyet (edonides)
elfogjanak, túsul ejtsenek, s őket majd csak egyenként 100 rajnai Ft készpénz fizetése ellenében
eresszék szabadon. A legtöbben csak nehezen tudtak elmenekülni. Kovács Magdaléna 33 éves
asszony vallomását így foglalták jegyzőkönyvbe: "A katonák maskarában az utcán fel s alá
jártanak, s midőn a tanú kijött az utcára, egy a többi közül kiválván, nekiesett, mezítelen
fegyverrel ütötte-verte, csapta és szúrta. Ezt nem állhatván, szaladásra vette dolgát, úgy előzte
állapotját". Nyilvánvaló tehát, hogy az ilyenféle erőszakosságok már húshagyókedd délelőttjén,
fényes nappal is előfordultak.¹⁶

Egyébként az adófizető lakosság és az idegen császári-királyi katonaság bizalmatlansága,
kölcsonös ellenszenvé, sőt ellentéte már eleve teljesen kézenfekvő volt. Ugyanis a lakosság
körében az a hír járta, hogy ennek a gyalogezrednek a katonasága hozta fel az Alföldre, a két
Kunságba is a pestisjárványt a délmagyarországi török határsávból két évvel azelőtt. Jóllehet,
közöttük jelenleg már nem volt pestises beteg, a gyanú árnyéka alól azonban ők sem tudtak
szabadulni. Másfelől ez az elbizakodott katonaság úgy értesült, hogy a jászkunsági lakosság - s
köztük az árokszállásiak is - az elmúlt évről adós maradt a hadiadó és a földesúri árenda
kétharmad részével, s ennek törlesztését éppen a katonai visszaélések és a rossz hadbiztossági

¹³ KA Inv. 1740. Nr. 73. f. 5v. " ...mivel az Uraktul meg van parancsolva, hogz nem szabad nektek miköyénk jönni,
és minekünk sem tiközétek."

¹⁴ KA Inv. 1740. Nr. 73. f. 4v. "Anna Sánta, vidua pie defuncti Joannis Pataki, Incola Arokszállasiensis, annorum
circiter 46. Jurata examinata..."

¹⁵ KA Inv. u.o.

¹⁶ KA Inv. u.o. "Magdalena Kovács consors, Incola Arokszállasiensis, annorum circiter 33., fide mediante fassa ad
Punctum-primum..."

elszámolások miatt halogatta.¹⁷ A katonai parancsnokság fölöttébb rossz néven vette tudomásul azt is, hogy az elmúlt nyáron Árokszállás lakossága 202 négyökrös szekérral építőanyagot szállított Jászberénybe 151 rajnai Ft fuvarköltéssel, amikor "a Felsőes Commisio Jászberényi Residentialis Házának építésére, nyári munka idején hetelő szekerek minden Helységekben munkára adigáltattanak (köteleztetnek)".¹⁸

Nem volt közömbös a községi előjáróság részére az a körülmény sem, hogy a katonai jelenlét miatt nem tudtak szállást biztosítani még a hivatalos és az átutazó vendégeknek sem. E vendégfogadó belső szobáiban, az u.n. "Kőház"-ban volt elhelyezve a katonaság a parancsnoksággal együtt, míg a vendégfogadó külső, u.n. "Fás-háza", az italmérő és az étkező a táncelhelyiséggel együtt a helybeliek részére szabadon maradt. A Kőház épületrésznek nem volt külön utcai kijárata, az italmérőbe nyíló ajtajánál fegyveres strázsát (őrséget) állított fel a parancsnokság. Az egész vendégfogadónak tehát csak egyetlen utcai kijárata volt, ez vezetett a vastag, gömbölyű fatörzs-oszlopokkal épített, tágas tornácra át az utcára. Már önmagában ezek a sajátos építészeti elrendezések, továbbá az, hogy tilos volt a katonaság és a lakosság egyazon társaságban, egy-asztalnál való mulatozása és a közös táncmulatság (Cherchez la femme = keresd a Nőt!), éppen elegendő okot szolgáltatott arra, hogy a súrlódás és az összeütközés a vendégfogadón belül is elkerülhetetlen legyen.

Az őrszolgálatban álló katonák már a délelőtt folyamán morcosan, sőt ellenségesen léptek fel. Erről Bóna András 34 éves tanú vallomását így jegyezték fel: "Jelen volt a tanú a vendégfogadóban, borért küldetvén, amidőn Bordás Márton negyed- vagy ötödmagával a Fásházba bement volna, és egy magyarul tudó német asszony elébe állott volna, mondván: mit akarnának? Erre Bordás így felelt: Most farsang vagy, szabad kinek-kinek vigadni. Mi senkit sem bántunk, csak egy kevéssé mulatunk, mindjárt elmegyünk". Mire a katonák azonnal ütni, verni kezdtek, az ajtón kitaszigálták a lakosokat, pangánéttal csapdostak hozzájuk, kik is szaladásra yevén dolgukat, mezítelen fegyverrel utánuk rohanván, egyik utcáról a másikra kergették. És a népet ott is, kit találtak, verték és ütötték. Testi szemeivel látta. A lakosok közül pedig egy sem bántott senkit is".¹⁹ Tudták a katonák, hogy Bordás a felvonulás és a táncmulatság egyik szervezője volt. Kiténik egy másik tanúvallomásból, hogy már csak azért is szemet szűrt az őrségnek, mert Bordás társaival és álarcos menyecskékkal együtt feldíszített lovas szánkán érkezett a vendégfogadóhoz éppen ebédidőben és a Fás-házban foglaltak helyet.

Ezt követően valószínű azonban, hogy a katonai parancsnokság egyelőre megelégedte az őrszolgálat hatalmaskodását és erőszakos túlkapásait, mert a kora délutáni órákban lecsillapodtak a kedélyek. Így az italmérőben és az ebédlőben nagyobb rendezavarás nélkül szórakoztak a helybeli fiatalok. Sokan mások azonban már az este kezdődő táncmulatságra készülődtek otthon. Többen álarcos ruhába öltöztek, a lányos arcú, nagy loboncos hajú, de bátor, kalandvágyó legények közül többen női ruhát és álarcot öltöttek magukra, viszont a harcias, amazon-természetű leányzók között voltak olyanok is, akik kemény, álarcos legénynek látszottak. A tanúvallomási jegyzőkönyv nem részletezi ugyan, de néhány vallomásból kitűnik, hogy e húshagyókeddi táncmulatság nagyobb rendezavarás nélkül csak éjfél tájáig tarthatott, a zenészek is addig muzsikáltak a Fásházban. Ez idő tájban történt, hogy a zenekar prímását, Hegedűs Márton - aki nem akart bemenni a Kőház katonai szállására muzsikálni - a katonák kizavarták a táncelhelyiségből, jól megverték, majd túszként strázsára alá vették, fegyveresen őrizték. Innen csak úgy szabadulhatott meg pénzért, hogy "a Postamester úr vétette meg tőlük". Ezzel aztán meg is kezdődött a verekedés.²⁰

¹⁷ KA Inv. 1740. Nr. 402. f. 1-5. Die 4. Decembris, anno 1740. továbbá 1740. 208. f. 1-16. Conscriptio Caducitatum...

¹⁸ JNSZM Lt., Jászberény It., Hiv. Tud. 9. cs. Praetensiones Districtus Jassicum, locatim Arokszállas. In puncto 10. Itt a Jászkun Kerület összkerületi Székházáról van szó, amelynek építése 1735-től 1742-ig tartott.

¹⁹ KA Inv. 1740. Nr. 73. f. 5rv. Andreas Bona Incola Arokszállasiensis, annorum circiter 34. Juramento deposito fassus ad punctum 1. et 2.

²⁰ KA Inv. u. o. Martinus Hegedűs Incola Arokszállasiensis, annorum circiter 37. fide mediante ... - a kerületi kaptányi törvényszék igen szűkszavúan erről csak ennyit írt: "...ibidem in quarterisata militia una cum Incolis in

"Éjszakának üdején egy Fährndrich közjük ment..."²¹

Jóllehet, az éjféli utáni eseményeket már igen nehéz nyomon követni, a világító lámpásokat is leverték. Fölöttébb érdekes azonban, hogy arra a tanúvallatási kérdésre, miszerint a katonaság miért fogott fegyvert, ki fegyverezte fel őket, honnan szerezték a lőport és a golyóbist, hogy azzal embert ölhessenek, Bata Gergely 40 éves tanú vallomásában ezt olvashatjuk:

"Éjszakának üdején a tanú is egy ital borra a vendégfogadóba, a legények közé amidőn bement volna, egy Fährndrich (zászlós tiszt) azonnal közjük ment. Kit is borral kínálván, szép szóval mondták neki, hogy menne ki közülük, mivel az uraktól meg van parancsolva, hogy nem szabad nektek miközénk jönni, s minékünk sem tiközétek. Ő nem akarván kimenni, vonakodott. Végére az ajtón kitaszították, másképpen egy újjal sem ütötték meg... Hanem mintegy 3 óra tájban éjféli után, a maga házában irányában, az utcán, nagy lármát közt négy lövést hallott. Hogy történt, nem tudhatja, azt hozzátevéen, hogy három katona fegyverrel két "bundás legényt" a kerten által kergetett".²²Lehetséges, hogy ez a három katona mámorosan azt gondolta, hahogy ezek a bundások álarcos leányok lettek volna.

Az 1740. március 3-án és 4-én lebonyolított jász kerületi kapitányi törvényszéken a tanúknak a következő kérdésekre kellett válaszolniuk:

1. "Tudja-e, látta-e, hallotta-e, hogy a katonaság a vendégfogadóban maskarába öltözött, az utcán fel- s alá jártában a lakosokat mezítelen fegyverrel hajtogatta és verte?

2. Először is mikor kezdődött a verekedés, nappal volt-e avagy éjszakának ideje?

3. Ex fundamento a miliciától vagy pedig a lakosoktól kezdtek-e a verekedést? Személy szerint ki volt az elindítója és a legfőbb oka annak, amiből emberhalál is következett?

4. Miért kelt fegyverre a milícia, ki adott neki fegyvert, lőport és golyóbist, hogy azzal embert ölhessenek? Hány lövést adtak le? Hol kaptak össze? A lövés az utcán vagy a Házban esett-e?²³

5. Ezen megholt ember ellenkezésben esett-e el vagy pedig történetből (véletlenül)?"

Ez a törvényszéki tanúvallatási jegyzőkönyv nem részletezi az éjszakai összecsapásokat, csupán arra utal, hogy az éjszakai verekedés során a katonák három pisztolyt lőttek ki a lakosok közé, s ekkor halt meg Vigh János fiatalember, de nevét ezúttal a jegyzőkönyvből kihagyták.²⁴ A nappali hatalmaskodásban és az éjszakai lövöldözésben résztvevő katonákat csak a hadbíróság vonhatta felelősségre, ezért ezek a kerületi törvényszéken meg sem jelenhettek, tanúvallomást sem tehettek. Így csak a tanúvallomásra önként vállalkozó helybeli lakosok vallomásaira tudunk hivatkozni, köztük olyanokra is, akik az éjszaka folyamán katonai őrizetben voltak.

Ezek közül Guba Jakab árokszállási lakos²⁵ eskü alatt arról vallott, hogy "a katonák a Kőházban, a lakosok pedig a Fás-házban külön ittak fényes nappal... Éjszaka a katonák négyszer mentek ki a lakosokra: először csak simpliciter, másodsor kivont fegyverrel, harmadszor az ajtóban egyet lőttek, negyedszer három töltött pisztollyal, melynek egyikét a fogasról vették le, és azt a Decsi Imrénél való káplár töltögette meg, s kimenvén rajtok, akkoron esett a szerencsétlenség. Azután behajtották őket (a katonákat) úgy, hogy egymás hegyén-hátán jöttek be a Házba. Utána egy közülük spádéval szurkált ki az ablakon, amire valaki kívülről hozzá ütött, az ablakot is betörte, és az ajtót is betörték. Őtjüket strázsá alá vetvén, strázsáltak, sőt - *salve venia* =

Popina bibendo et saltando rixari ad invicem ceperunt = az ugyanitt elszállásolt katonaság a lakosokkal egyazon mulatóban italozván és táncolván egymással verekedni kezdtek."

²¹ KA Inv. u. o. Georgius Bata Incola Arokszállasiensis, annorum circiter 40. Azt vallotta, hogy látta, amint Vigh Jánost az utcán éjjel kergették és utána lövöldöztek, de hogy a fiú megsebesült-e, meghalt-e, arról nem tud semmit.

²² KA. Inv. u. o.

²³ KA Inv. 1740. Nr. 73. f. 5. A tanúvallatási jegyzőkönyvet Nagy Ádám Árokszállás község esküdt jegyzője vezette.

²⁴ KA Inv. 1740. Nr 73. f. 7. " ...ita ut Milites poti tres ictus ex pistoletis inter Incolas explorendo, unum Juvenem arokszállasiensem occiderunt = amint az ittas katonák a pisztolyokból három lövést adtak a lakosok közé, egy árokszállási fiatalembert megöltek."

²⁵ KA Inv. u. o. 6r. Jacobus Guba Incola Arokszállasiensis, annorum circiter 35. fide mediante fassum ad 2.

elnézést kérek - hugyozni sem bocsátották ki, hanem csak 500 rajnai Ft kezességen". - Kitűnik tehát, hogy Gubáék ötten már nappal fogságba estek, így belülről látták az eseményeket, főként a katonák tevékenységét. Gubán kívül strázsa alatt voltak: Füleki János, Talpas Mihály, Váradi András és Váradi János. Hogyan látta a történeteket Talpas Mihály?²⁶

Körülbelül 45 éves árokszállási lakos, eskü alatt vallotta, hogy "éjszakának idején hallotta, amint a legények együtt beszélgettek, mondván: Menjünk el innét, mivel a katonák rajtunk akarnak jönni, megesik rajtunk a szerencsétlenség. Aminthogy kijöven a Házból, elindultak és a Postamester uram házának irányában az utcán menvén, a katonák falkástul kirohantanak és az ajtó előtt mindjárt egyet lőttek. Erre a legények egymás közt mondják fennszóval: No, úgymond, ihon, rajtunk jönnek, meg ne szaladjunk, mert ha megszaladunk, ezeket a suhancár gyermekeket összevagdadják! Azonnal összemenvén, közjük lőttek. Lövést hallott ötöt. A legények akkoron a Házba behajtottak, és akit értek, ütötték. A borbélyt pedig kizárván, elévették és a kapuban lévő kunyhóba szalajtották. Ott kézbe akadván, a katonák jól megverték, annak előtte már fegyverét elejtetvén véle a legények. Itt talán a katonai seborvosról van szó, aki pórul járt.

Barta Gergely 33 éves árokszállási lakos²⁷ az előzőekhez hasonló, de új elemeket is tartalmazó vallomást tett: "A katonák külön Házban ittak a lakosoktól. Az első verekedésekről semmit sem tud. A lakosok amidőn borért mentek volna be a Fás-házba, ahol mulattak, ott mérvén a bort mindenkor, a katonák által kitaszigáltattak. Holott is mire s mire nem, a katonák a Házból négy iromban rohantak ki; elsőben csak simpliciter, másodsor egy puskát az ajtóban kilőttek, utolszor mindnyájan kirohantak fegyveres kézzel és töltött puskákkal. Csak három asszony és egy katona maradt odabenn. A tanú is több társával a Házban lévén, ki sem mentek. Való, hogy négyet

hallott, hogy oda kilőttek közjük, melyre a lakosok rajtuk hajtván, behajtották a Házba, egymás hegyén-hátán szaladtak be. Egyik pedig annak utána a spádéval szurkált ki az ablakon, s kintről ahhoz csaptak a legények, az ablakot is beütötték, az ajtót is betörték. A katonáknál pisztolyt hármat látott, melynek egyikét a fogasról vévén le a Házban, meg is töltötték".

Kun János 45 éves árokszállási lakos, Bordás Márton főszervező egyik famulusa (segítője)²⁸ arról vallott, hogy még reggel volt, amikor két becsületes nemes ember 2 poltura (6 dénár) ára pálinkáért beküldte a Vendégfogadóba. Mihelyt belépett, mindjárt megárestáltatott, fegyveres kézzel - a panganét a puskájuk végiben lévén - strázsa alá vettetett, s mindaddig ki nem bocsátatott, amíg meg nem jelentette, hogy ő itt portás volna. Akkor a strázsamester plajbásszal (Bleistift) nevét felírván, nagy hitre kibocsátotta".

Nemes Melegi Imréné Tóth Erzsébet 40 éves tanú²⁹ arról vallott, hogy az ő házában volt elszállásolva az a tizedes, "akit mondanak, hogy lövöldözött volna a legények közibe, ki is egy katonája által a maga fél-pisztolyát és patronját betakartatta és este mindjárt elvitette. Testi szemeivel látta, aminthogy az a katona sem tagadta, szemtül szemben confrontálván, a dolgot sponte megvallotta." Kiderült tehát, hogy a vizsgálat szembesítéssel járt együtt.

Az árokszállási lakosok tanúvallomásaiból nem tűnik ki, hogy a katonák közül név szerint kik lövöldöztek az összecsapás során. Csupán két altiszt (tizedes) lőfegyveres részvételét bizonyították: az egyik a községben, Decsi Imre házánál, a másik Meleginé Tóth Erzsébet házában volt beszállásolva. Nem valószínű azonban, hogy a fent már említett, feltűnően kihívó fellépést tanúsító zászlós - akit szóváltás közben a legények kitaszítottak a Fásházból az utcára - veszteg maradt volna a lőfegyverekkel történt rajtaütések során. A szintén strázsa alatt lévő Füleki János 36 éves tanú arról vallott, hogy "egy pisztolyon látott cafrangot"³⁰, s ez a cifra rojt a

²⁶ KA Inv. u. o. f. 6v. Michael Talpas Incola Arokszállasiensis, annorum circiter 45.

²⁷ KA Inv. u. o. f. 5v. Gregorius Barta Incola Arokszállasiensis, annorum circiter 33., juratus examinatus fassus ad 2-3.

²⁸ KA Inv. u. o. 5r. Johannes Kun, Incola Arokszállasiensis, annorum circiter 45. fide mediante fassus est ...

²⁹ KA Inv. u. o. 6v. Elisabetha Tóth consors nobilis Incola Emerici Melegi, annorum circiter 40, conficiencia ducta examinata fassa

³⁰ KA Inv. u. o. f. 6. Johannes Füleki, Incola Arokszállasiensis, annorum circiter 36. Deposito fide fassus ad omnia testes 10-11.

tiszti fegyverek tartozéka volt. Szóba jött még az őrpáncsnok strázsamester (Feldwebel) is, aki a strázsa alá vetett lakosok nevét a naplóba felírogatta.³¹ Ezt a naplót azonban a katonai páncsnokság természetesen nem hozta nyilvánosságra. Ezért azt sem lehetett kideríteni, hogy a túsokért mennyi rajnai Ft-ot zsaroltak a katonák a lakosságtól, illetve a postamestertől.

A Jász Kerület törvényszéki eljárása

Még a Hamvazószerdára virradó éjjel lovas-futárok vitték az árokszálási községi hatóság jelentését Jászberénybe, hogy a megrendítő eseményről értesítsék Podhradszky György összkerületi földesúri adminisztrátort és sürgős intézkedést kérjenek tőle. Ő azonban kényelmesen ki sem mozdult a városból, hanem úgy intézkedett, hogy kerületi törvényszéki nyomozás útján indítsanak eljárást és körültekintően derítsék fel az események részleteit. E célból hozzanak létre mind a katonaság, mind a helybeli emberek részvételével egy vegyes nyomozó-hatóságot (inquisitio mixta). A törvényszéki eljárás vezetésével és lebonyolításával Morvay Mihályt, a Jászkun Kerület vicekapitányát bízta meg. Ő jól ismerte a helyi viszonyokat.³²

Morvay még aznap, tehát március 2-án reggel meg is érkezett a gyászos események színhelyére. Először a községi előljáróságot kereste fel. Itt megalakították a kerületi kapitányi törvényszéki bizottságot, amelynek elnökévé Morvayt, tagjaivá pedig a Jász Kerület választott kapitányát, Nagy Mátyást, valamint Árokszálás esküdt jegyzőjét, Nagy Ádámot választották meg. Ez a bizottság felszólította az érintett községi lakosokat, hogy tanúvallomástétel végett jelenjenek meg a bizottság előtt. A tanúkihallgatást két napon át folytatták, de összesen csak 17 tanú vallomását foglalták jegyzőkönyvbe. Időközben a bizottság tagjai felkeresték az ott elszállásolt század páncsnokát, akitől a községi károsultak részére megfelelő elégtételt és kártérítést követeltek. A páncsnok közölte, hogy az eseményekben résztvevő katonák kihallgatása századkötelékben megtörtént. Ennek során világossá vált, hogy a maskarás katonák fegyveresen, hatalmaskodva léptek fel a fegyvertelen lakossággal szemben; az éjszaka folyamán nem jogos önvédelemről, hanem tiltott fegyverhasználatról, löfegyverrel történt, erőszakos büntettről van szó, amely egy helybeli fiatalember halálát okozta. A lövöldöző katonák személyét eddig még nem sikerült kideríteni - "interim tamen nullatenus evenire potuit".³³ De az illetékes strázsamestert és a két tizedest fogságra vetették, javasolják ezek lefokozását, a fegyveres támadásban résztvevő közkatonákat pedig egyenként 100-100 botütésre fogják elítélni. Ez ügyben azonban a végső szót csak az ezred hadbírósa mondhatja ki. Ez pedig még hosszabb időt igényelhet.

Ilyen körülmények között a jogot végzett bizottsági tagok úgy határoztak, hogy a Jász Kerület felperes (A = Actor) minőségben lép fel a hg. Lotharingiai Károly-féle gyalogezred Árokszáláson elhelyezett százada - mint alperes (inactionatus inquisitus, in causam attractus, vulgo: Incattus = I) - ellen. A katonai szolgálati szabályzat értelmében nyilvánvaló volt, hogy a jász kerületi törvényszéki eljárást nem lehet összevonni a katonai hadbírósa eljárással. Ennek ellenére az összkerületi adminisztrátor a földesúri főhatósághoz - a bécsi Udvari Commissióhoz - intézett jelentésében mintegy kérkedni szeretett volna, hogy ő gondoskodni tud a vegyes törvényszéki eljárásról (inquisitio mixta). Ez a korabeli joggyakorlat szerint valójában kétoldalú törvényszéki eljárás (inquisitio collateralis) is lehetett volna, de ez mégsem valósult meg, mert a kerületi törvényszéken egyetlen katonát sem hallgathattak ki. A kerületi bizottság kérésére mégis megjelent a katonaság részéről Esvon Kessel zászlós, továbbá Johann Andreas Müller és Andreas Lietzer altiszt, de nem azért, hogy ott tanúvallomást tegyenek, hanem hogy ők is tájékozódjanak a polgári személyek tanúvallomásairól, továbbá hogy azokat névalírással és bélyegzőjükkel is elismerjék. Ugyanakkor a tanúvallomási jegyzőkönyv egyik példányára nekik is szükségük volt az ezred hadbírósa eljáráshoz való felterjesztés céljából. A tanúvallomásokat tartalmazó jegyzőkönyvet

³¹ KA Inv. u.o. mint a 26. sz. jegyzet anyaga

³² KA Inv. 1740. Nr. 73. f. 1v. " Quare a Domino Supremo Vigiliarum Praefecto petendo Satisfactionem ", Curavit Processum per Dominalem Auditorem formari".

³³ KA Inv. 1740. u. o. f. 1r.

1740. március 4-én zárták le és írták alá a törvényszéki bizottság tagjai és a megjelent három katona.³⁴

Feltűnő, hogy Podhradszky adminisztrátor igen késedelmesen, csak március 13-án keltezte jelentését a bécsi Udvari Haditanácstól függő földesúri főhatóságához, a Pesti Invalidus Házhoz, illetve a bécsi Udvari Bizottsághoz. Ebből a jelentésből kitűnik, hogy - ellentétben a Morvay vezette törvényszéki bizottság elégtételt és kártérítést követelő fellépésével - még csak meg sem kísérelte a károsultak veszteségeinek a számbavételét, a meghalt fiatalember családjának, a megsebesített személyeknek, valamint a vendégfogadónak okozott veszteségek kártérítését. Igazság szerint kártérítési keresettel kellett volna fellépnie a katonai és a bécsi főhatóságokkal szemben. Amde evégett szélesebb körű és alaposabb vizsgálatokat kellett volna elrendelnie és a katonaságtól is megbízható, hiteles adatokat követelnie. Úgy tűnik, hogy ezt a nagyobb felelősséget és kétségtelenül kockázatot is igénylő lépést sem a megszálló katonasággal, sem a földesúri főhatósággal szemben nem merté vállalni.

Mindezek helyett a földesúri árendával, a hadiadóval és a katonatartással amúgy is túlterhelt Árokszállás, továbbá a jelen esetben is emberáldozattal és súlyos veszteségekkel sújtott lakosság számára szinte érdektelen aggályokat és fenntartásokat foglalt jelentésébe: - véleménye szerint a katonák részére kilátásba helyezett büntetés aránytalanul enyhe, mert "a vér vért követel - ut sangvis pro sanguine effunderetur";³⁵ miért kell függőben hagyni a javasolt büntetéseket az ezred hadbíróóságának jóváhagyásáig; mi a biztosíték arra, hogy az elítéltek valóban megkapják büntetésüket; mi van, ha Árokszállásról máshová helyezik át a századot; s ha a belső katonai szolgálat érdekében eltekintenek az érintett altisztek lefokozásától?³⁶ Ilyen esetekben hova fellebbezhet a Jász Kerület kapitányi törvényszéke? Hol lehet óvást emelni a netalán végre nem hajtott büntetések ügyében?

A hivatalos eljárásban természetesen ezek a kérdések is felmerülhettek, de az árokszállási lakosság megnyugtatóra ezek teljesen alkalmatlanok voltak. Sőt, úgy tűnik, inkább arra voltak alkalmasak, hogy eltereljék a bécsi főhatóságok figyelmét a lakosság érdekeit szolgáló intézkedések megtételéről, nevezetesen a kártalanítás elrendeléséről, a kárösszegek megtérítéséről.

Noha történeti felelősséggel valljuk, hogy tiszta kútfőből, forrásokból érdemes meríteni, s lehetőség szerint törekedni kell a teljes forrásanyag feltárására, ez esetben mégis rejtve marad előttünk a húshagyókeddi események több fontos részlete. Ez esetben azonban már az is nagy eredménynek számít, hogy az árokszállási eseményekkel kapcsolatban felfedezhettük a Jász Kerület kerületi törvényszékének tanúvallatási jegyzőkönyvét a bécsi Hadilevéltárban. Ugyanis az árokszállási levéltár 18. századi anyaga sem a Magyar Országos Levéltár mikrofilmtárában, sem a Jász-Nagykun-Szolnok vármegye levéltárában nem található meg, hiányoznak a községi és a kerületi közgyűlések jegyzőkönyvei, az igazgatási, a bíraskodási, az adóügyi és az adópénztári iratanyagok. Hová tűnt ez a hatalmas, szinte nélkülözhetetlen helytörténeti forrásanyag? Ez a mai napig is rejtély!

Mentségül talán megjegyezhetjük, hogy ezeket az iratokat már Fodor Ferenc sem találta meg 1942-ben, a községi tanácsülési jegyzőkönyveket is csak 1748-at követő évektől kezdve találta meg. Témánk vonatkozásában pedig éppen az 1740-45 közötti forrásanyag volna a döntő. Csak ennek ismeretében lehetne részletesebb választ adni a húshagyókeddi eseményekkel kapcsolatos, de függőben maradt kérdésre; az elhunyt fiatalember családja részesült-e valamilyen kártalanításban a hatóságok részéről; hogyan foglaltak állást a tragikus eseménnyel kapcsolatban a községi előjáróság, a főbíró, az esküdt tisztségviselők, a helybeli és az egri egyházi hatóságok;

³⁴ KA Inv. u. o. f. 7r. "...praesentes nostras sigillo et manus propriae subscriptione roboratas Futura pro Cautela extradeditus Inquisitionales Literas. Arokszállás. Die 4. mensis Martii 1740. = jelen törvényszéki nyomozati levelünket saját pecsétünkkel és aláírásunkkal megerősítve kiadtuk a jövőre nézve: Morvay Mihály, a Tekintetes Jászkun Kerület vicekapitánya, Nagy Mátyás, a Jászkun Kerület választott kapitánya, Nagy Ádám, Jász-Árokszállás község esküdt jegyzője, Esvon Kessel zászlós, Johann Andreas Müller, Andreas Lietzer.

³⁵ KA Inv. u. o. f. 6r.

³⁶ KA Inv. u. o. "...jam nescio illorum duorum degradatio utrum tantum tamdiu durabit, donec hic in Quarterio morabuntur..."

kaptak-e valamilyen jóvátételt az ártatlanul megsebesített vagy fogságba hurcolt helybeli lakosok; visszafizette-e a megszálló katonai parancsnokság a tús-zsedés során zsarolt pénzt a községnek és a károsult postamesternek; kaptak-e valamilyen adókedvezményt a helyhatósági adópénztáruk a veszteségek pótlására; stb.

Netalántán éppen ezek a súlyos veszteségek és e függőben hagyott kérdések és követelések voltak az okai annak, hogy Árokszállás igazában nem is bízott meg a Jász Kerület választott tisztségviselőiben sem, s ellenzékiességét fenntartotta az 1745. évi redemptioig is!

Remélhető, hogy lesz még történekutató, aki szerencsés kézzel valahol rábukkan azokra a levéltári forrásanyagokra, amelyek alapján válaszolni lehet a húshagyókedd kapcsán függőben maradt kérdésekre.

Papp Izabella:

GÖRÖGÖK JÁSZBERÉNYBEN

A magyar társadalmi fejlődés sajátosságaiból következett, hogy a polgárosodás, a modernizáció folyamatában igen nagy szerephez jutottak az ún. nem modern népelemek: a németek, görögök, majd a zsidók.

A XVIII. században a korai kapitalizmus feltételeinek megteremtésében kiemelkedő szerepet töltöttek be azok a balkáni kereskedők, akiket a köznyelv görög gyűjtőnévvel jelölt.¹ A görög kereskedőket a fokozódó török elnyomás és a megélhetési lehetőségek hiánya készítette hazájuk elhagyására. A bécsi udvar vámpolitikája kedvező lehetőséget biztosított számukra az európai kereskedelembe való bekapcsolódásra. A Habsburg Birodalom és a Török Porta közötti békeszerződések aránytalanul nagy kedvezményekhez juttatták őket, így tevékenységüket egyes városokban a belföldi kereskedők elégedetlensége, panaszai kísérték.² A bécsi udvar gyakran adott ki korlátozó rendelkezéseket, amelyeknek azonban a hatóságok sokáig nem tudtak, és valójában nem is kívántak érvényt szerezni. A külpolitikai szempont elsődleges volt, így amíg a török birodalom jelentős tényezőnek számított, nem volt tanácsos módosítani az államközi szerződéseket. Változás csak az orosz-török háború (1768-74) után következett be, amely a török birodalom meggyengülését eredményezte. Ezt követően határozottabb intézkedéseket hoztak a görög kereskedők jogi helyzetére vonatkozóan. Az 1774-es királyi rendelet pedig megszüntette korábbi kivételezett helyzetüket, és a végleges megtelepedésre kötelezte őket.

A görögök fogadtatása a magyar területeken változó volt. Az ország északi területein és a szabad királyi városokban nem fogadták szívesen őket, hiszen veszélyeztették a belföldi kereskedők pozícióit. Ugyanakkor a Duna-Tisza közén fekvő Jászkunság térségében igen fontos volt tevékenységük. Az idegenekkel szemben elzárkózó kiváltságos terület kezdettől fogva szívesen fogadta a balkáni kereskedőket, s a XVIII. században a települések többségében csaknem kizárólag ők látták el a kereskedelemmel, bolt- és kocsmabérletekkel, hitelügyletekkel kapcsolatos tevékenységet.³

A levéltári forrásokból az is nyilvánvaló, hogy a betelepült görögök Jászberényben, a Jászkun Kerület központjában jutottak a legjelentősebb szerephez. Ez már nem csupán gazdasági téren érvényesült, hanem az idők folyamán tevékenyen bekapcsolódtak a város közéletébe is.

A továbbiakban erről a folyamatról, a görögök betelepüléséről, a kiváltságos közösségbe való beilleszkedésről, gazdasági, majd közéleti szerepvállalásukról szeretnénk képet adni.

¹ A "görög kereskedő" elnevezés nem népi, hanem vallási hovatartozás jelölésére szolgált. Voltak közöttük görögök, albánok, bolgárok, szerbek, akik valamennyien görögkeleti vallástúak voltak. Ld. Bur Márta: A balkáni kereskedők és árukészleteik a XVIII. századi Magyarországon (1737-1753) In: Ethnographia XCVI. 1985. 2-3. 251.p.

² Az 1718-as pozsareváci békeszerződés szerint a két birodalom alattvalói 3 % vám mellett kereskedhettek, amit később 5 %-ra emeltek. A bécsi udvar a vámkedvezményekkel saját termékeinek kívánt jó piacot teremteni, de feltételek hiányában ezt a balkáni kereskedők használták ki. Eckhardt Ferenc: Kereskedelmünk közvetítői a XVIII. században. In: Századok, LII.(1918) 357-358.p. - Bur Márta: A balkáni kereskedők és a magyar borkivitel a XVIII. században. In: Történelmi Szemle, 1978. 2.sz. 285-287.p.

³ Jászkunsági betelepülésükről: Papp Izabella: Görög kereskedők a Jászkunságban a XVIII. században. In: Zounuk 2. Szerk.: Botka János, Szolnok, 1987. 303-321. - Izabella Papp: Greek merchants in the eighteenth-century Jászkunság. In: Balkan Studies 30.2. Thesszaloniki, 1989. 261-289.p.

Görögök egy kiváltságos közösségben a XVIII. század elején

A három tájegységből - Jászság, Kiskunság, Nagykunság - álló Jászkunság jogi és közigazgatási helyzete teljes mértékben különbözött az ország más törvényhatóságától. Az eltérés alapjai azok a kiváltságok voltak, melyeket az ide beköltöző kun és jász népcsoportok kaptak az uralkodóktól a XIII. és XIV. században. Ezeket a későbbiek során többször megerősítették, ami különleges jogállást biztosított az itt élőknek. A kiváltságok legfőbb eleme az volt, hogy a lakosok mentesültek a földesúri függéstől és az ehhez kapcsolódó terhektől. A jogokért cserében elsősorban katonai szolgáltatással tartoztak.

A Jászkunság népének két jelentős sorsfordulója éppen a görögök beköltözésének idejére, a XVIII. század első felére esett. 1702-ben I. Lipót eladta a területet a Német Lovagrendnek, s ezáltal jobbágyi helyzetbe kerültek az itt élők. Sorozatos kérelmeik hatására Mária Terézia 1745-ben lehetővé tette számukra a megváltást (redemptio), amihez a lakosok maguk vállalták az eladási ár visszafizetését a kincstárnak. A megváltásban való anyagi részesedés alapján a társadalom redemptusokra, illetve irredemptusokra tagolódott, ami a későbbiekben meghatározta a jogokból való részesedés mértékét.⁴

A kiváltságos terület központja Jászberény volt. A várost egy 1357-es oklevél említi először, ekkor már mint a Jászság központját. Fekvése, földrajzi helyzete következtében igen korán a táj központjává vált, vezető közigazgatási szerepét a török hódoltság ideje alatt is megőrizte. Kiváltságos helyzetét a törökök is tiszteletben tartották, és fontos szerepet szántak a városnak katonai szempontból is. Elfoglalásától kezdve a szultán magánbirtokai közé tartozott, ami bizonyos védeltséget jelentett az itt élőknek. Bár a török időben többször elpusztult, s részben elnéptelenedett, mégis ebben az időszakban vált már nem csupán a Jászság, hanem az egész Jászkunság központjává.⁵

A török idők után megindulhatott a város gazdasági fejlődése, amit az is elősegített, hogy I. Lipót három vásárjogot adományozott Jászberénynek. Malmokat, hidakat építettek, ami fontos feltétele volt a kereskedelem megindulásának is. Az 1699-es összeírás alapján 388 család élt a városban 2256 fővel, amelynek 57,4 %-a helybeli volt. A lakosság itt nagyobb számban maradt meg, mint a többi jász településen. Központi rangját, szerepkörét még 1702 után, az eladottság állapotában is meg tudta őrizni, sőt bizonyos mértékű gazdasági fejlődés is megfigyelhető volt a városban.⁶

Jászberény közigazgatási vezető szerepe mindinkább szükségessé tette a kereskedelmi, hitelezési, pénzügyi tevékenységet. A XVIII. században azonban ez nem a helyiek, hanem elsősorban az ide érkező balkáni kereskedők tevékenysége nyomán valósult meg.

Jászberényben több szempontból is sajátos közösségbe kerültek a görögök, melynek legfőbb jellemzője a kiváltságos helyzet volt. Ez viszonylag zárt társadalmat hozott létre, ahová idegeneket nem szívesen fogadtak be. A helyi lakosok értékrendjében a föld és az ehhez kapcsolódó tevékenység volt a meghatározó. Ugyanakkor a város kiemelt helyzete

⁴ A Jászkunság jogi helyzetéről bővebben: Bagi Gábor: A Jászkun Kerület és a reformországgyűlések. Szolnok, 1991. 9-14.p. - Bánkiné Molnár Erzsébet: A Jászkun Kerület helységeinek közigazgatási szervezete. In: Cumania 10. Kecskemét, 1988. 119-154.p.

⁵ Fodor Ferenc: A Jászság életrajza. Bp. 1942. 430-437.p. - Adatok Szolnok megye történetéből. I.Szerk.: Tóth Tibor, Szolnok, 1980. 240-242.p.

⁶ Fodor F. 1942. 437.p.

elengedhetetlenül szükségessé tette az árucseré, kereskedelem fejlődését, a hitelezés gyakorlatát. A helyiek azonban nem szívesen vállalkoztak erre a hajlamuktól és tehetségüktől idegen tevékenységre, és kezdetül fogva átengedték azt az arra vállalkozó görögöknek.

A Jászkunság és benne Jászberény is a török hódoltsági terület része volt, így bizonyára már a törökökkel egy időben megjelentek itt a görög kereskedők.⁷ Később a balkáni kereskedelem Pest, illetve Bécs felé haladó fő útvonalai nem érintették Jászberényt.⁸ A városhoz legközelebb eső útvonal Eger, Gyöngyös, Hatvan városokon haladt keresztül, ezért először ott telepedtek meg a görögök, s onnan költöztek később Jászberénybe.

A jászberényi iratokban 1701-ből található az első olyan adat, amely görögök tevékenységére utal.⁹ A tavaszi vásár előtt pesti és egri görögök állandó sátorhelyet kértek a városban. A tanács teljesítette kérésüket, s határozatából az is tükröződik, hogy a városnak szüksége volt a görögök áruira. A lakosok igényelték azokat a keleti és nyugati cikkeket, melyekhez ebben az időben csak a balkáni kereskedők közvetítésével juthattak hozzá. Helyi kereskedők hiányában már a 18. század elején megkezdődött letelepülésük Jászberényben. Fő tevékenységi körük a bolti árusítás lett, de ellátták a környék lakóit is áruikkal, amit gyakran terményre is cseréltek. Amikor 1737-ben elrendelték a görög boltok összeírását, Jászberényben már három üzletben árusítottak görögök.

A berényi görögök történetét is végigkísérik azok a rendelkezések, melyeket - a külpolitikai helyzet változásának hatására, a belföldi kereskedők panaszai nyomán - a kormányzatszervek időről időre kiadtak. Az első korlátozó rendelkezésre 1725-ben került sor.¹⁰ Eszerint a görögök csak vásárokon kereskedhettek kicsiben és csak török árukkal. Jászberényben, és sok más településen ennek a rendeletnek nem lehetett érvényt szerezni, és a hatóságok elnézőek voltak a végrehajtásában. 1737-ben az orosz-török háború idején az egész országban elrendelték a görögök áruinak összeírását, és több településen bezárták azokat a boltokat, ahol tiltott árukat találtak.¹¹

Jászberényben, Kristóf András, Nesztor Mihály és Kozma görög boltjában az áruk legnagyobb része keleti eredetű volt.¹² Ez arra utal, hogy bár megtelepedtek már Jászberényben, mégsem szűnt meg a kapcsolatuk az anyaországgal, és onnan is kaptak árukat. A görög boltokban legnagyobb mennyiségben és értékben ruhaféleségeket találtak az összeírók. Igen nagy értékű volt az abaposztó,¹³ ezen kívül különféle vásznak, selymek, posztók gazdag választéka szerepelt az összeírásban. Emellett tartottak boltjaikban keleti fűszereket és különféle apró árukat, mint fésűt, pipát, kést, tükröt stb. Ugyanakkor a tiltások ellenére mindhárom boltban árusítottak nyugati

⁷ Füves Ödön: Görögök a Duna-Tisza közén. In: Antik Tanulmányok. Bp. 1966/1. 93.p.

⁸ Füves Ödön: Görögök Pesten 1686-1931. Bp. 1972. MTA Kézirattár. (Kandidátusi értekezés) 281.p. A szerző összeírások alapján térképvezetést készített a balkáni kereskedők által leggyakrabban használt kereskedelmi útvonalokról.

⁹ Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár (Továbbiakban: SZML) Jászberény tanácsi jegyzőkönyve 1701. 2.p.

¹⁰ Füves Ö. 1966. 93.p.

¹¹ Uo.

¹² SZML Jászkun Kerület iratai. Capsa D Fasc. 2.No.9. Az összeírás közli a Jászság valamennyi görög boltjának árukészletét. - Az 1737-es boltösszeírások adatait elemzi Bur Márta, s ezt összehasonlítja az 1753-as boltösszeírásokkal, melyek jászkunsági adatokat is tartalmaznak. Bur M. 1985. 251-274.p.

¹³ A balkáni kereskedelem igen fontos behozatali cikke volt az abaposztó. A Rákóczi szabadságharc idején Rákóczi hadseregének ruhaellátásához az abaposztót görög kereskedők szállították a Thesszalonikiben lévő textilmanufaktúrákból. Bánkuti Imre: Egy görög kereskedő tevékenysége Kecskeméten és a Délalföldön. In: Cumania, Kecskemét, 1975. 80. - Bur Márta, 1987. 312.p.

árakat is: bécsi gyolcs, eperjesi vászon, sziléziai gyolcs, lengyel patyolat is szerepelt árukészletükben. Ugyancsak mindhárom boltban találtak puskaport és sörétet is, ami pedig kifejezetten tiltott áru volt számukra. A város vezetői a nyilvánvaló szabálytalanságok ellenére sem zárták be üzleteiket, és később sincs nyoma boltbezárásnak sem Jászberényben, sem a Jászkunság más településein.

A görögök a boltokat a várostól bérelték meghatározott évi díjért. A bérleti időszak eleinte egy év volt, amit később három évre hosszabbítottak meg. A bérleti szerződéseket a Kerület és a város vezetőinek jelenlétében kötötték, amit rendszerint licitálás előzött meg. A város vezetői bizonyára elégedettek voltak a görögök tevékenységével, mert 1747-ben a tanács újabb öt boltot adott bérbe a görögöknek. A kereskedők a bérleti díjon felül meghatározott adót fizettek tevékenységük után, amivel a város jövedelmét növelték. 1747-ben ez az alábbiak szerint alakult:¹⁴

Kristóf Áron	35 forint
Ágoston Demeter	10 forint
Görög Deme	15 forint
Görög Mihály	15 forint
Görög András	20 forint
Görög Gyurka	15 forint
Altredo	15 forint
Jankó	8 forint

A nevek nem sokat árulnak el a személyekről, hiszen a magyarok a nehezen megjegyezhető idegen hangzású név helyett egyszerűen a "Görög" vezetéknevvvel különböztették meg őket. A névhasználat a későbbiekben is megnehezíti azonosításukat.

Tevékenységük jó jövedelmet biztosított a kereskedőknek, amiből vagyont tudtak gyűjteni. Bár ebben az időben még nem szerezhettek hivatalosan ingatlant, az egyik forrás szerint Kristóf Andrásnak már 1740-ben háza volt Jászberényben.¹⁵ Később a város maga is épített házakat és boltokat a kereskedők számára.¹⁶

A helyiakkal kialakult jó kapcsolatot segítette az is, hogy a görögök a kötelező kiadásokon kívül is részt vállaltak a lakosokat sújtó terhekből. Kiemelkedő jelentősége volt annak, hogy maguk is hozzájárultak a redemptió összegének kifizetéséhez. Az 1745-ös megváltás rendkívüli terhet jelentett a jászkunok számára.¹⁷ Jászberény lakói összesen 65.150 rajnai forint megváltási összeget fizettek ki, melynek nagy részét csak különféle kölcsönökből tudták biztosítani. A jászberényi Demeter görög ekkor 1000 rajnai forintot kölcsönzött a város számára, amivel közvetlenül segítette a megváltást.¹⁸ Mivel a lakosok a felvett kölcsönöket hosszú éveken át törlesztették, a későbbiekben is gyakran fordultak hitelekért a városban élő görögökhöz.

¹⁴ SZML Jászberény, tanácsi jegyzőkönyv 1747. 219.p.

¹⁵ SZML Jászberény Hivatalos Tudósítások, 8.cs. 15.sz. 1740.

¹⁶ Fodor F. 1942. 203.p. - Az 1760-as években volt olyan törekvés, amely a katolikus vallásra való áttérést ösztönözte, de a görögök közül csak néhányan tértek át. A későbbiekben nincs nyoma vallási ellentétnek, a görögök a csaknem tisztán katolikus környezetben igen sokáig megőrizhették görögkeleti vallásukat. SZML Jászberény, tanácsi jegyzőkönyv 1766. 181.sz., Uo. 1767. 215.p.

¹⁷ Mária Terézia 1745. május 6-i oklevelével engedélyezte a megváltást. A jászkunok kötelezték magukat az eladási ár, 500 ezer Rajnai forint és kamatai visszafizetésére a kincstárnak, vállalták 1000 lova katona kiállítását és a nádori cenzus fizetését. Bagi G. 1991. 13.p.

¹⁸ SZML Jászberény tanácsi jegyzőkönyv. 1747. 234.p.

A redemptiót követő időszak lett Jászberény történetének legsikeresebb korszaka. Ettől kezdve egyértelműen érvényesült a város közigazgatási központi szerepköre. Innen irányították a kerület közigazgatását, itt folyt a törvénykezés, a választások, s ez lett a politikai közélet színtere is. 1780-ban Jászapátiból Jászberénybe került a gimnázium, felépült a város kórháza, 1782-ban pedig a Jászkun Kerület székháza.¹⁹ A város történetének sikeres időszaka egybeesett a görögök beilleszkedésével, gazdasági, majd közeleti szerepvállalásával, amit többen közülük igen sikeresen valósítottak meg

Különösnek tűnhet, hogy a kiváltságaikra büszke, zárt jász közösség a görögöket ellenállás nélkül fogadta be olyan időszakban is, amikor mások beköltözési kérelmét elutasította. A sorsközösség, a nagy sorsfordulók együttes megélése, az anyagi és egyéb terhek vállalása magyarázhatja azt, hogy az idegenekkel szemben bizalmatlan helyi lakosok a görögöket - a források tanúsága szerint - valójában sosem tekintették idegennek. Ahol később a zsidóknak komoly küzdelmet kellett folytatniuk azért, hogy legalább árúikat értékesíthessék, a görögöket nem korlátozták tevékenységükben, gyakran inkább segítették beilleszkedésük folyamatát. A gazdasági érdekeken túl bizonyára szerepe volt ebben annak is, hogy ez esetben a befogadók, az iráni eredetű jászok korábban maguk is befogadottak voltak, a XIV. században telepedtek meg végleg Magyarországon. A keleti eredet, a mentalitásbeli hasonlóság adhat magyarázatot azokra a kérdésekre, melyek a gazdasági szempontokon túl jellemezték kapcsolatukat.

Az összeírások adatai, és a hűségeskü letétele

A balkáni kereskedők jogi helyzetének rendezése során gyakran készültek összeírások, melyek igen értékes forrásoknak tekinthetők. A görögök első országos összeírására 1754-ben került sor.²⁰ A Jászkunságban ekkor 75 balkáni kereskedő tevékenykedett, közülük a legtöbben Jászberényben tartózkodtak. Itt volt a legmagasabb a boltjaikban található árúk értéke is. Az árukészlet hasonló volt az 1737-ben összeírtakhoz, de tovább nőtt benne a nyugati árúk aránya. A boltokban elsősorban ruházati cikket tartottak, az ehhez szükséges tartozékokkal. Továbbra is megtalálható volt a tiltott puskapor és sörét is, aminek most sem volt hátrányos következménye a kereskedőkre. Az összeírásból az is látható, hogy már létrejött a kereskedők között a munkamegosztás bizonyos formája. Voltak közöttük önálló kereskedők, akik gyakran társkereskedőt választottak maguknak. Ez lehetővé tette, hogy míg egyikük a boltban tevékenykedett, másikuk a környéket járja árúival és terményt vásároljon fel a lakosoktól. A kereskedők egy része inast is foglalkoztatott az üzletében. Inasok elsősorban azokból lettek, akik a Török Birodalomból ide érkezve a már itt megtelepedett kereskedőknél vállaltak munkát. Athanasius Genovics és testvére például a Jászberényben már korábban megtelepedett Petrovics Tamásnál kezdett dolgozni.²¹

Az 1769-es második országos összeírás már a hűségeskü letételét készítette elő. A részletes személyi adatokat tartalmazó összeírás 62 görög kereskedőt tüntet fel a Jászkunság területén.²² Közülük 15 élt ekkor Jászberényben, az alábbiak szerint:

¹⁹ Fodor F. 1942. 443.p. - Scheftsik István: Jász-Nagykun-Szolnok vármegye múltja és jelene. Pécs, 1935. 542.p.

²⁰ Országos Levéltár, Helytartótanácsi iratok. Görög nem egyesült Osztály, Misc. Fasc. 2.No.8. Idézi: Papp I. 1989. 268.p.

²¹ SZML Jászkun Kerület közigazgatási iratai, Fasc.8. No. 165/1973.

²² SZML Jászkun Kerület közigazgatási iratai, D Capsa VI. Fasc.4. No. 24.

Név	Származási hely	Életkor	Családi állapot
Demeter Joannes	Seres	21	nőtlen
Demeter Michael	Kozáni	19	nőtlen
Demeter Georgius	Kozáni	23	nőtlen
Gergely Joannes	Tornan(Románia)	53	nőtlen
Juhász Joannes	Servia	38	nős, Egerből
Kristóf Bernardus	Kasztória	32	nőtlen
Kristóf András	Servia	62	nős, felesége török
Demetrovics Daniel	Dorian	36	nős, Egerből
Demetrovics Christophorus	Dorian	...	nős Szentendréről
Morzal Petrus	Sziatisztya	33	nőtlen
Morzal Stephanus	Sziatisztya	25	nőtlen
Nestor Michael	Kozáni	38	nőtlen
Sigmond Paulus	Kozáni	46	nős, felesége török
Thodor Ladislaus	Kozáni	41	özvegy
Sredo Demetrius	(adatait nem tüntették fel)		

Az ekkor összeírt berényi görögök egy kivétellel Macedóniából származtak, és valamennyien görögkeleti vallásúak voltak. Három kereskedőnek már magyar volt a felesége, ketten Egerből, egy társuk pedig Szentendréről való házastársat választott magának. Az összeírás szerint a görögök bécsi és török árukkal kereskedtek. A bizottság kérdésére legtöbbször azt a választ adták, hogy vállalják a hűségeskü letételét.

A magyarországi görögök életében, így a jászberényiek számára is meghatározó volt Mária Terézia 1774-es rendelete, melyben a hűségeskü letételét követte meg a balkáni kereskedőktől. Ennek nyomán dönteniük kellett arról, hogy megtelepednek Magyarországon, ami egyben a vámkedvezmények megszüntetését jelenti, vagy visszatérnek hazájukba. A berényi görögök közül legtöbbször esküt tettek, hiszen sokan közülük már végleg megtelepedtek a városban. Több kereskedő már családot alapított, és itt született gyermeke is. Morzal Péternek 1 éves lánya, Juhász Jánosnak 1 éves és egy újszülött lánya, Bosnyák Antalnak 1 éves fia és 3 éves lánya volt a hűségeskü idején.²³

Néhányan visszatértek hazájukba, így Demeter Joannes és Demeter Georgius nem vállalta az eskü letételét.

MÍG AZ ORSZÁG MÁS VIDÉKEIN A HŰSÉGESKÜ LETÉTELÉVEL MEGSZÚNT A GÖRÖGÖK BEVÁNDORLÁSA, JÁSZBERÉNYBE A KÉSŐBBIEK SORÁN IS ÉRKEZTEK GÖRÖGÖK. 1792-BEN ÉRKEZETT GEORGIUS CONSTANTIN ÉS JOANNES JANKOVICS, 1793-BAN PEDIG ATHANASIVS GENOVICS ÉS TESTVÉRE TETT ESKÜT A KERÜLETI KÜLDÖTTSEÉG ELŐTT.²⁴

A görögök tevékenységének főbb jellemzői a XVIII. század végén

A végleges megtelepedéssel megindult a görögök beilleszkedésének, később

²³ SZML Jászkun Kerület közigazgatási iratai, D Capsa IX. Fasc.4. No.5.

²⁴ SZML Jászkun Kerület közigazgatási iratai, Fasc. 8.ad 62/2700/1793.

elmagyarosodásának folyamata, ami jelentős sikereket hozott számukra. A magyarországi görögség gazdasági virágkora a XVIII. század második felére tehető. Ekkor ugyanis még nem jelentkezik komoly vetélytársként a zsidó kereskedő, még élnek a kapcsolatok az óhazával a megtelepedett görögök esetében is. Üzleteikben így a keleti és nyugati áruk egyaránt megtalálhatók, s a lakosság igényeit megfelelő színvonalon tudják kielégíteni. Az elmagyarosodást, a közéletbe való bekapcsolódást segítette II. Lipót 1790-es rendelete, ami a szabad vallásgyakorlásra kívül lehetővé tette számukra az ingatlanok szerzését és a hivatalviselést is.²⁵

Mint láttuk, Jászberényben már 1740-ben is volt olyan görög, aki házzal rendelkezett, 1747-ben pedig a város épített boltokat a kereskedőknek. 1772-ben a boltok mellett házakat is építettek a görögök számára. 1771-ben Demetrovics Daniel megrongálódott háza helyett újat építettek.²⁶ A tanács segítőkészségéhez bizonyára hozzájárult, hogy a jómódú kereskedő gyakran nyújtott kölcsönöket a lakosok számára. 1774-ben a városház udvarán lévő régi börtönt átalakították boltnak, melynek bérleti jogát Morzál István görög kereskedő kapta meg.²⁷

A bolti árusítás továbbra is a fő tevékenységi formája maradt a görögöknek. Század végére szinte minden boltot ők béreltek, amihez a megfelelő anyagiakkal és hozzáértéssel is rendelkeztek. Az 1760-as években volt ugyan olyan törekvés a város vezetői részéről, hogy a bérbeadásoknál a helyieket részesítették előnyben. Ennek nyomán egyes esetekben valóban helybeli lakosok vállalták a boltok bérletét.²⁸ Legtöbbször azonban még a bérleti időszak letelte előtt visszaadták, mert számukra nem volt jövedelmező, és nem szívesen végezték ezt a munkát. A nagy értékű kocsmák és vendégfogadók bérletét a város gyakran magának tartotta fenn.

1779-ben Mária Terézia újabb országos vásár tartását engedélyezte Jászberénynek,²⁹ ami elősegítette a város további fejlődését. Szükségessé vált az utak építése, utcák rendezése, és még inkább szükség volt a hozzáértő kereskedők tevékenységére is.

A görögök tevékenysége az idők folyamán sokoldalúbbá vált. 1790-ben Morzál István kérte, hogy házánál kávémérést nyithasson. A tanács engedélyezte számára, így nyílt meg Jászberény első kávéháza.³⁰ A város 1796-ban folyamodott a sómérés jogáért, amitől gazdasági hasznot remélt. Eleinte egy helyi lakos, Pölöskei József kapta meg az engedélyt a sómérésre, de néhány év múlva a licitálás során ezt a jogot is a görög Hadzsi Antal nyerte el évi 150 forint díj ellenében.³¹ A későbbiekben görögök kapták meg a halászatra és vadászatra vonatkozó bérleti jogokat is. Kialakult a hitelezés gyakorlata, már nem csupán a lakosok, hanem a város is rendszeresen a görögök boltjaiból vásárolt - sok esetben hitelbe -, és gyakran nagy összegű kölcsönöket is igénybe vett tőlük. 1795-ben Hadzsi László 1000 rajnai forintot kölcsönzött a városnak, 1813-ban pedig 5000 forintot a mészárszék fenntartására.³²

Az elmagyarosodás felé

²⁵ Papp I. 1989. 279.p.

²⁶ SZML Jászberény, tanácsi jegyzőkönyv, 1773. 195.p.

²⁷ SZML Jászberény, tanácsi jegyzőkönyv, 1774. 96.p.

²⁸ SZML Jászberény, tanácsi jegyzőkönyv, 1760. 236.p.

²⁹ Kálmán Ödön: A zsidók letelepülése a Jászságban. Bp. 1916. 36.p.

³⁰ SZML Jászberény, tanácsi jegyzőkönyv, 1790. 347.p.

³¹ SZML Jászberény, tanácsi jegyzőkönyv, 1790. 347.p.

³² SZML Jászberény, tanácsi jegyzőkönyv, 1795. 45.p. 1813. 114.p.

A görögök a XVIII. század végére kedvező helyzetbe kerültek Jászberényben. A munkamegosztásban olyan szerepet tölthettek be, amelyre más nem szívesen vállalkozott. Anyagi helyzetük lehetővé tette a kölcsönök nyújtását, ami igen fontos volt a lakosok és a város számára egyaránt. Ebben az időben jelentkezett áruival egy új kereskedőcsoport, a zsidóság, amely egyre inkább veszélyeztette a görögök elért pozícióit. A város vezetői egyértelműen a görögöket részesítették előnyben, s elutasítóak voltak a zsidók beköltözésével, árusításával szemben.

A város vezetésének több szempontból is előnyös volt ebben az időben a görögök tevékenysége. Amellett, hogy munkájukkal egy meglévő hiányt pótoltak, igen fontos volt, hogy vállalták az adófizetést és a rájuk háruló egyéb közterheket is. Fizették a boltok, házak bérleti díjait, kereskedésük után az évi adót és a hadiadót. Ugyanakkor a kötelező közterheken kívül gyakran tettek önként is felajánlásokat az őket befogadó nagyobb közösség, a birodalom, és a szűkebb haza, a város számára is. Bosnyák Antal 1779-es kérelmében arra hivatkozik, hogy a török háború idején Belgrád várának ostromához két katona kiállítását vállalta, a franciák elleni háborúra pedig évi 25 forint segélyt fizetett.³³ A többi lakosokkal együtt részt vállaltak a város egyéb kiadásaiból is. 1810-ben az iskolaalapra 15 jászberényi lakos tett önkéntes felajánlást. Közöttük nagy összeggel szerepelt Hadzsi László, Harsányi Konstantin, a Jankovics kereskedő testvérek és Konstantinovics Demeter.³⁴

Végrendeleteik is arról tanúskodnak, hogy milyen fontosnak tartották a haza és a város részére történő hagyományozást. Kristóf András 1781-ben a város templomára, kápolnára hagyományozott jelentős összeget.³⁵ Morzál István 1794-ben készült végrendeletében 200 forintot ajánlott fel a francia háború terheire az uralkodónak, de hagyományozott Jászberény két templomára és kórházára is.³⁶ A kereskedő ekkor már Pesten élt, de mint írta, Jászberény nyújtott számára lehetőséget a vagyon szerzésére, amiért úgy érezte, köszönettel tartozik. A végrendeletben mindig kiemelt helyen szerepelt a saját vallásukra, egyházukra történő hagyományozás, de nem feledkeztek meg az országban élő szegényebb honfitársaikról sem.

A görögök asszimilációs folyamatának része, hogy az országban többen nemesi címet is kaptak közülük. A XVIII. század végén a görög eredetű nemesi családok száma 500-ra tehető.³⁷ Jászberényben is éltek görög nemesek Avakumovics Dávid és Sefarin személyében.³⁸ A jászkunok sajátos világában azonban a nemesi cím nem jelentett különösebb előnyt. Míg máshol a nemesek a társadalmi hierarchia legfelsőbb szintjén helyezkedtek el, itt ezt a helyet a kiváltságos jogállás következtében a redemptusok foglalták el.³⁹ A két görög számára sem jelentett semmiféle előnyt a nemesi cím. A források szerint maguk sem sokat törődtek nemesi származásukkal, megmaradtak az ősi foglalkozásnál, a kereskedésnél.

Bár a XIX. század elején is a bolti árusítás volt a legfőbb megélhetési forma a görögök számára, ebben az időben egyre többen vásároltak földet közülük. Míg korábban a források nevüket az állandósult jelzővel említik: boltos kereskedő, árendás görög, a későbbiekben gyakrabban szerepel nevük mellett a birtokos lakos megjelölés, később pedig a közeleti tisztség

³³ SZML Jászkun Kerület közigazgatási iratai. Fasc. 7. No. 376/1779.

³⁴ SZML Jászberény, Hivatalos Tudósítások. Capsa 50. Fasc. 4. No.66.

³⁵ SZML Jászberény, Végrendeletek. Capsa 26. Fasc. 1. No.54.

³⁶ Uo. Capsa 25. Fasc. 2. No.153.

³⁷ Schäfer László: A görögök vezetés szerepe Magyarországon a korai kapitalizmus kialakulásában. Bp. 1930. 40.p.

³⁸ SZML Jászberény, Conscriptiók 1803-1804. 82-85.p. A család egyik tagja Pál aradi püspök volt.

³⁹ Bánkiné Molnár Erzsébet: A "rendszeres bizottsági munkálatok" szerepe a Jászkun Kerület közigazgatásának megreformálásában 1791-1843/44. In: Zounuk 1. Szerk.: Botka János, Szolnok, 1986. 106-107.p.

feltüntetése is. Hadzsi Lászlót, aki mint kereskedő igen sikeresen tevékenykedett, az 1840-es évektől már mint birtokos lakost említik a források. 1845-ben tanácstagságra jelölték,⁴⁰ aminek feltétele a redemptusság volt.⁴¹ A jogi szabályozás szerint tanácsstagok csak redemptusok lehettek, így Hadzsi László erre az időre már bizonyára rendelkezett az ehhez szükséges feltételekkel, és a jáász közösség már nem csupán befogadta, hanem fontos tisztségre is jelölte őt.

A jáászberényi görögök közül igen jelentős szerepe volt a Harsányi családnak. Esetük jól példázza azt a kettős típusú beilleszkedést, ami a görögöket jellemezte az elmagyarosodás időszakában. Míg a család egyik tagja megmarad a kereskedői foglalkozásnál és így ér el jelentős sikereket, a másik családtag már felhagy ezzel és más pályát választ.⁴²

Harsányi Szilárd 1785-ben született és 1880-ban, 95 éves korában halt meg. Hosszú életútja a beilleszkedett görögök sikeres pályáját mutatja. Mind a kereskedelem, mind pedig a város közéletében meghatározó szerepe volt. Kezdetben Hadzsi László társkereskedőjeként dolgozott, és 1817-ben folyamodott lakosi jogért a tanácshoz. Ettől kezdve önálló kereskedőként dolgozott. Pénzügyi, kereskedelmi tevékenységével kapcsolatban sok bejegyzést olvashatunk a városi iratokban, jegyzőkönyvekben. Rátermettségét bizonyítja, hogy ő volt a jáászberényi kereskedelmi kamara elnöke is, amely csaknem teljes egészében görög kereskedőkből állott. Az 1848-as szabadságharc idején Szentkirályi Móric főkapitány felhívására elsőként ajánlotta fel boltjából a nemzetőrök számára kért anyagokat, ágyneműket. 1848 májusában városi képviselővé választották. Lovas nemzetőrként maga is részt vett a szabadságharcban Hadzsi György, Constantin János, Dantsa Mátyás és más görög társaival együtt. 1859-ben lett városi tanácsos, s ebben a tisztségében személyesen is dönthetett a várost érintő ügyekben. Jelentős szerepe volt abban, hogy a jáászberényi görögök a város vezetésének támogatásával igen sokáig tudtak eredményesen fellépni a zsidó kereskedők beköltözésével szemben.

Harsányi Mihály testvére volt Harsányi Szilárdnak. Ő felhagyott az ősök által folytatott foglalkozással és az ügyvédi pályát választotta. Aljegyző, majd kerületi esküdt lett, 1850-től pedig a jáászok legmagasabb tisztségét, a jáász kerületi kapitányi tisztséget is betöltötte. A Harsányi család rokonságban állott Szendrey Júliával, így közvetve Petőfivel is.⁴³

Természetesen Jáászberényben sem volt minden görög hasonlóan sikeres. Itt is található elszegényedésre, eladósodásra vonatkozó adat az egyes kereskedőkről. Ilits Györgyről, aki korábban sikeres kereskedő volt, azt olvashatjuk a jegyzőkönyvben, hogy halála előtt "semmi vagyona nem maradt, jótékony adakozásokból élt."⁴⁴

A gazdasági helycsere

Jáászberény központi helyzete, a Jáászág jó felvevő piaca nemcsak a görögöket vonzotta. Szívesen jöttek volna zsidó kereskedők is erre a területre már a XVIII. században is. Itt azonban az ország más részén ilyen mértékben nem tapasztalt ellenállással találkoztak. Nem csupán a görögök tiltakoztak árusításuk és beköltözésük ellen, hanem a Kerület felsőbb rendelete is kifejezetten tiltotta tevékenységüket.

⁴⁰ SZML Jáászberény, tanácsai jegyzőkönyv, 1939. 40.p., 1845. 1129.sz.

⁴¹ Bánkiné Molnár Erzsébet: 1988. 121.p.

⁴² A családról bővebben: Papp Izabella: Görögök és zsidók gazdasági helycsereje a Jáászágban. In: Zounek 5. Szerk.: Botka János, Szolnok, 1990. 36-38.p.

⁴³ Harsányi Mihály dédunokája Harsányi Julianna ma Budapesten él és értékes adatokat közölt a családról.

⁴⁴ SZML Jáászág Kerület közigazgatási iratai. Fasc. 4. No. 1964/1832.

A zsidók elleni első panaszt 1750-ben a jászberényi vargák és szíjjártók fogalmazták meg.⁴⁵ Ezt követően egymást követték a különböző panaszok és tiltakozások több mint száz éven át, elsősorban a görögök részéről. Ezekben az ügyekben a Kerület és a város vezetése mindig a zsidók ellen foglalt állást, igyekeztek minden módon megakadályozni a betelepülésüket. A legfelsőbb hivatkozási alapot erre Mária Terézia kiváltságlevelének az a része képezte, mely szerint a Kerület és annak települései nem kötelezhetők idegenek befogadására. Mint láthattuk, ez a görögöknél semmiféle akadályt nem jelentett a beköltözésnél. Őket abban az időben is befogadták, amikor a zsidók beköltözési kérelmeit sorozatosan elutasították. A Kerület és a város vezetői ekkor még úgy látták, hogy a kereskedelem, árucsera a görögökkel, illetve a csekély számú helyi vállalkozóval is megoldható lesz. Álláspontjukon akkor sem változtattak, amikor ennek ellenkezője már nyilvánvalóvá vált.

A zsidó kereskedők már korábban megjelentek Jászberényben, de ekkor tevékenységük még nem jelentett konkurenciát a görögök számára. Ekkor ugyanis főleg ócskavassal, faggyúval, tollal kereskedtek. Később, amikor próbálták megszerezni a pálinka, nyersbőr és gyapjúkereskedést és egyéb árusítást is, ez a görögök erős tiltakozását váltotta ki. Az első közös fellépésre 1782-ben került sor két jászberényi görög, Hadzsi László és Kristóf András panaszos levele alapján. Ehhez a Jászokunsgban élő valamennyi görög kereskedő csatlakozott, és kérték a zsidók tevékenységének korlátozását. Kérelmüket a Kerület vezetése a helytartótanácsához továbbította.⁴⁶

Panaszok levelükből nem csupán fő sérelmeikről kaphatunk képet, hanem jól tükröződik az a kedvező helyzet, melyet az idők folyamán a Jászokunsgban elfoglaltak. Mint a kiváltságos terület teljes jogú tagjai öntudatosan hivatkoznak áldozatvállalásaikra az adófizetés, katonasállítás, közterhek viselése terén. Legfőbb sérelmük, hogy ugyanakkor a zsidó kereskedők a vásárokon kívül is, egész éven át árusítanak, anélkül, hogy a közterhek viseléséhez hozzájárulnának.

A ZSIDÓK SZÁMÁRA EBBEN AZ IDŐBEN AZ EGÉSZ ORSZÁGBAN ELÉRHETETLENEK VOLTAK AZOK A JOGOK, MELYEKKEL A GÖRÖGÖK MÁR RENDELKEZTEK. NEM KAPTAK POLGÁRJOGOT, NEM SZEREZHETTEK INGATLANT, ÍGY TŐKÉJÜKET KERESKEDÉSBE, PÉNZÜGYI TEVÉKENYSÉGBE FEKTETTÉK BE. MIVEL NEM TELEPEDHETTEK MEG A VÁROSOKBAN, MENTESÜLTEK AZ ADÓFIZETÉSTŐL ÉS A KÖZTERHEKTŐL, EZÉRT JÓVAL OLCSÓBBAN TUDTÁK ÁRUIKAT ELADNI MINT A GÖRÖGÖK.

A GÖRÖGÖK ÁLTAL ÍROTT ELSŐ KÖZÖS TILTAKOZÁST A KÉSŐBBIEKBEN SZÁMOS HASONLÓ PANASZOS LEVÉL KÖVETI, MOST MÁR TÁJEGYSÉGENKÉNT VÁLTOZÓ MÓDON.⁴⁷ A GÖRÖGÖK SZEREPÉNEK, GAZDASÁGI EREJÉNEK CSÖKKENÉSE ELŐSZÖR A KISKUNSGBAN TESZI LEHETŐVÉ A ZSIDÓK BEKÖLTÖZÉSÉT. A JÁZSGBAN, FŐKÉNT JÁZBERÉNYBEN AZONBAN IGEN ERŐS ELLENÁLLÁS TAPASZTALHATÓ VELÜK SZEMBEN, AMIT A KERÜLET VEZETÉSE IS TÁMOGAT.⁴⁸

A zsidók a tiltó rendelkezések ellenére is bejuttatták áruikat a jászberényi piacokra. A

⁴⁵ A jászokunsgai görögök és zsidók ellentéteiről bővebben: Papp I. 1990. 25-54.p.

⁴⁶ SZML Jászokun Kerület közigazgatási iratai, D.Capsa, Fasc. 18.No.64. - Ez volt a második alkalom a jászokunsgai görögök együttes fellépésére. Először 1732-ben került erre sor, amikor azt kérték, hogy a Jászokunsgban megmaradhassanak és szabadon kereskedhessenek. A Jászokun Kerület vezetése mindkét kérelmüket támogatta.

⁴⁷ Papp I. 1990. 30-36.p.

⁴⁸ Kálmán Ö. 1916.

közeli, nem kiváltságos településeken lerakatokat tartottak, és piacra, vásárookra innen vitték be a városba áruikat, melyeknek választéka már jobban igazodott a lakosok igényeihez mint a görögöké. A görög kereskedők jól felismerték ennek veszélyét, és 1830-ban a főkapitányhoz fordultak azzal, hogy a zsidókat tiltsák el a heti vásárokon történő árusítástól. Kérelmüket a nádorhoz is eljuttatták, aki a város vezetésétől kért véleményt a görögök indítványáról.⁴⁹ Ekkor már látható a különbség a Kerület és a város eltérő álláspontja között. A Kerület vezetése továbbra is igyekezett távol tartani a zsidókat, a város vezetői azonban úgy látták, hogy a lakosok érdekét szolgálná, ha a zsidóknak is megengednék az árusítást.

Erre az időre a görögök elmagyarosodása már csaknem teljessé vált, ami azzal is járt, hogy kényelmesebb életformát szoktak meg, és egyre inkább a hazai termékek eladóivá váltak. Sokan közülük földet, kertet vásároltak, már nem a kereskedés jelentette a fő megélhetési forrást. Ennek ellenére ragaszkodtak az eddig elért jogaikhoz, s befolyásukat bizonyítja, hogy végül kérelmükre valóban megtiltották a zsidók számára a heti vásárokon történő árusítást.

A ZSIDÓK HELYZETÉBEN ORSZÁGOSAN AZ 1840. XXIX. TÖRVÉNYCIKK HOZOTT VÁLTOZÁST.⁵⁰ A TÖRVÉNY A BÁNYAVÁROSOK ÉS A HATÁRŐRVIDÉK KIVÉTELÉVEL JOGOT ADOTT A LETELEPEDÉSRE ÉS MEGENGEDTE KERESKEDÉSÜKET. IGY MOST MÁR AZOKBA A VÁROSOKBA IS BEKÖLTÖZHETTEK, MELYEK NAGY RÉSZE KORÁBBAN EZT NEM ENGEDTE MEG. JÁSZBERÉNY AZONBAN TOVÁBBRA IS KOMOLY ELLENÁLLÁST TANÚSÍTOTT A BETELEPÜLÉSÜKKEL SZEMBEN. ITT MÉG MINDIG JELENTŐS VOLT A GÖRÖGÖK SZEREPE ÉS BEFOLYÁSUK MOST MÁR HIVATALI TISZTSÉGÜKNÉL FOGVA IS ÉRVÉNYESÜLHETETT. SOK ESETBEN FORDULTAK KÖZÖSEN KÜLÖNBÖZŐ FÓRUMOKHOZ TILTAKOZÁSUKKAL. 1842-BEN AZT KÉRTÉK A NÁDORTÓL, HOGY A ZSIDÓK VÁSÁROKON CSAK OLYAN ÁRUKAT ÁRUSÍTHASSANAK, MELYEK AZ Ő BOLTJAIBAN NEM TALÁLHATÓK.⁵¹ IGYEKEZTEK AZT IS MEGAKADÁLYOZNI, HOGY A ZSIDÓK A VÁROSBAN LERAKATOKAT TARTSANAK. ELLENÁLLÁSUK EGYIK UTOLSÓ MEGNYILVÁNULÁSA VOLT, AMIKOR AZT KÉRTÉK, HOGY SZÜNTESSÉK MEG A HETI VÁSÁROKAT CSUPÁN AZÉRT, HOGY A ZSIDÓK SZÁMÁRA LEHETETLENNÉ VÁLJÉK AZ ÁRUSÍTÁS. EHHEZ MÁR A NÁDOR SEM JÁRULT HOZZÁ, ÉS A TANÁCS IS A LAKOSOK ÉRDEKEIT TARTOTTA ELSŐDLEGESNEK, AMIKOR 1850-BEN MEGENGEDTE AZ ELSŐ ZSIDÓNAK, BUCK GÁBORNNAK A BEKÖLTÖZÉST.⁵² BÁR EZT KÖVETŐEN FOLYAMATOSAN ÉS NAGY SZÁMBAN TELEPEDTEK MEG A VÁROSBAN, A GÖRÖGÖK RÉSZÉRŐL A KÉSŐBBIEKBEN IS TAPASZTALHATÓ ELLENÁLLÁS VELÜK SZEMBEN. UTOLSÓ TEKINTÉLYES KÉPVISELŐJÜNK, HARSÁNYI SZILÁRD MINT VÁROSI TANÁCSOS MÉG A KÉSŐBBIEKBEN IS A ZSIDÓK BEKÖLTÖZÉSE ELLEN FOGLALT ÁLLÁST.⁵³

A gazdasági szükségszerűség azonban erősebbnek bizonyult a jogi tilalmaknál, és az 1850-es évek végére itt is végbement a gazdasági élet helycseréje, a görögök helyét és szerepét a

⁴⁹ Papp I. 1990. 41.p.

⁵⁰ Magyar Törvénytar. Szerk.: Márkus Dezső. Bp. 1896. 175-176.p. 1840. XXIX.tc.

⁵¹ Papp I. 1990. 48.p

⁵² Családjáról bővebben: H.Bathó Edit: Adatok az első jáász zsidó család történetéből. In: Jáászági Évkönyv. Szerk.: Pethő László, Jáászberény, 1993. 67-75.p.

⁵³ 1859-ben őt bízták meg Weisz József beköltözési kérelmének elbírálásával, amit különböző indokokkal elutasított. Papp I. 1990. 49.p.

kereskedelemben a zsidó kereskedők foglalták el.

A JÁSZBERÉNYI GÖRÖGÖK EMLÉKEI

A JÁSZBERÉNYI GÖRÖGÖK MÁRA MÁR TELJES MÉRTÉKBEN ELMAGYAROSODTAK, ÉS LEGTÖBBEN ELKÖLTÖZTEK A VÁROSBÓL. AZ ELMAGYAROSODÁS KÖVETKEZTÉBEN VILÁGI EMLÉK ALIG MARADT UTÁNUK. A JÁSZBERÉNYI MÚZEUMBAN KÉT VALLÁSI TÁRGY ÉS A TEMETŐBEN MEGLÉVŐ SÍREMLÉKEK ŐRZIK EMLÉKÜKET.

A VILÁGBAN SZÉTSZÓRÓDOTT GÖRÖGSÉG SZÁMÁRA A NYELV ÉS A VALLÁS VOLT A LEGFONTOSABB ÖSSZETARTÓ ERŐ. MÍG AZONBAN A NYELVET AZ IDEGEN KÖRNYEZETBEN SZÜKSÉGSZERŰEN ELFELEJTETTÉK, A VALLÁSUKAT NAGYON SOKÁIG MEGŐRIZTÉK. A VALLÁS SZÁMUKRA TÖBB VOLT AZ ORTODOX HIT MEGŐRZÉSÉNÉL. AZONOSSÁGOT JELENTETT A SZÜLŐFÖLDTŐL MESSZIRE KERÜLT TÁRSAIKKAL, EGYBEN A TÖRÖK HÓDÍTÁS ELŐTTI NAGY HELLÉN NEMZETTEL.

MAGYARORSZÁGON A GÖRÖGÖK II. JÓZSEF TŰRELMI RENDELETE UTÁN EMELHETTEK TEMPLOMÉPÜLETEKET. A JÁSZKUNSAÁGBAN EGYETLEN HELYSÉGBEN, KARCAGON ÉPÜLT GÖRÖGKELETI TEMPLOM.⁵⁴ A JÁSZBERÉNYI GÖRÖGÖK NEM ÉPÍTETTEK TEMPLOMOT. VISZONYLAG CSEKÉLY LÉTSZÁMUK MELLETT EZT AZ IS INDOKOLTA, HOGY AMIKOR A VÁROSBAN MEGTELEPEDTEK, A KÖZELI HELYSÉGEKBEN, GYÖNGYÖSÖN ÉS EGERBEN MÁR MŰKÖDÖTT IMAHÁZ. KÉSŐBB, AMIKOR A TEMPLOMOK ELKÉSZÜLTEK, MÉG SZOROSABBÁ VÁLT KAPCSOLATUK EZEKKEL A TELEPÜLÉSEKKEL. ITT VEZETTÉK A JÁSZBERÉNYI GÖRÖGÖK ANYAKÖNYVEIT, EGERBEN VAGY GYÖNGYÖSÖN KÖTÖTTÉK HÁZASSÁGOT, ÉS HALÁLUK ESETÉN IS A KÉT HELYSÉG PAPJA TEMETTE EL ŐKET GÖRÖG SZERTARTÁS SZERINT.⁵⁵

Vallásukhoz való ragaszkodásukat bizonyítja az a két egyházi emlék, amely a jászberényi múzeumban található, és a Jászságban ritkaságnak számít. Egyik egy XVIII. századi Triptichon. Az észak-görög népies munka jelképes tartalmat is hordoz: a görögök sorsának, a vándorlásnak, majd az idegen hazában való megtelepedésnek a szimbóluma. Tulajdonosa ugyanis a vándorlás időszakában magával vitte útjaira, később, amikor megtelepedett Jászberényben, egy fából kifaragott keretben helyezte el, és házioltárként használta.⁵⁶ A Triptichon közepén Mária látható a gyermekkel, a szárnyakon pedig Szent György, Szent Demeter és más félalakos szentek ábrázolása. A szárnyakat becsukva a "Jézus Krisztus győzni fog" felirat olvasható. A becsukott szárnyakat faragott motívumok díszítik, melyek a magyar népművészet elemeire emlékeztetnek.

Fennmaradt egy szentföldi ikon is, melynek bal szélén ugyancsak Mária látható a gyermek Jézussal. A több szintre tagolt bibliai jelenetek sokaságát festették meg. Az ikont görög feliratokkal látták el, közepén a Hatzi (Hadzsi) Demeter nevet és az 1796-os évszámot

⁵⁴ Márta Nagy: The Iconostasion of the Greek Orthodox Church in Karcag. In: *Balkan Studies*, 28. 1987. 237-258.p.

⁵⁵ Heves Megyei Levéltár, IV-416. Eger és Gyöngyös görögkeleti anyakönyvei 1827-1880.

⁵⁶ Nagy Márta: Görögök a Tiszántúlon. Kecskemét, Szentes, 1988. 7.p. - Művészettörténeti elemzése: Nagy Márta: Balkáni Madonna a Jászságban. In: *Zouk* 9. (Megjelenés alatt)

olvashatjuk. A "hadzsi" címet azok kapták, akik a szentföldet megjárták,⁵⁷ később ezt nevükben is feltüntették, gyakran ez lett a vezetéknevük. Jászberényben már a legkorábbi forrásokban olvashatunk egy Görög Demeter nevű kereskedőről, aki később Hadzsi Demeter néven szerepel. Vándorlásai során feltehetően járt a Szentföldön, de lehetséges, hogy egy később érkező ismerőse készítette számára az ikont.

A görögök valláshoz való ragaszkodása tükröződik végrendeleteikből is. Gyakran nem csupán a környező települések templomaira hagyományoznak. Kristóf András például az egész országban már működő görögkeleti templomra hagyott bizonyos összegeket 1781-es végrendeletében.⁵⁸

A jászberényi görögök a katolikus temető elkülönített részén temették el hozzátartozóikat, síremlékek közül tíz ma is megtalálható.⁵⁹ A sírfeliratok szövege és az egyes személyekhez kapcsolódó levéltári források alapján lehetővé vált a családi, rokonsági kapcsolatok rekonstruálása. (1. táblázat) Ennek alapján megállapítható, hogy a síremlékek - Bosnyák Márta és Jankovics János kivételével - két, egymással rokonságban álló család, a Hadzsi és Harsányi család tagjainak emlékét őrzik. A Hadzsi családnak három nemzedékéből nyugszanak itt hozzátartozók. Itt temették el Hadzsi Lászlót, aki a betelepülés idején volt a helyi görögök vezető egyénisége, és itt nyugszik Harsányi Szilárd is, aki pedig a XIX. században játszott kiemelkedő szerepet a görög közösségben, és a város közéletében is.

A sírfelirat már a legkorábbi, 1813-as és az összes többi síremléken is magyar nyelven íródott.⁶⁰ A feliratokból is érzékelhető, hogy tulajdonosai büszkék voltak a városban kapott polgárjogra, amit a síremlékeken is feltüntettek: "Hadzsi László jászberényi polgár s kalmár", "Hadzsi Tódor érdemes jászberényi polgár, becsületes kalmár" - olvashatjuk a feliratokon. A síremlékek egy része szív alakú sírjel, és a hazai stílusirányzatnak megfelelően barokk, illetve rokokó stílusban készült. Ilyen például Hadzsi László, Domotsai Mária vagy Hadzsi Tódor síremléke. A XIX. század második felében inkább klasszicizáló táblás síremlékeket állítottak, mint Patsu Vaszília vagy Scopián Harsányi Erzsébet esetében. Valamennyi síremlék felső része egyenlő szárú görögkeresztben végződik, amit olykor díszítő jelekkel is elláttak. Hadzsi László síremlékének keresztjére szomorúfüzfát véstek, ami a halál és a bánat jelképe. Scopian Anastaz 1857-ben felállított síremlékén pedig rozmaringágot ábrázoltak, ami a néphit szerint távol tartja a gonoszt a halottól. A síremlékek arról tanúskodnak, hogy megrendelőik igényesek voltak, ügyes kőfaragó mesterekkel dolgoztattak.⁶¹

A további kutatásoktól azt reméljük, hogy a görögök korábbi, esetleg görög felíratos síremlékeit is sikerül megtalálni.

Összegzés

⁵⁷ Füves Ödön: A pesti görögök nevei. In: Nyelvtudományi értekezések. Bp. 1970. 262-263.p.

⁵⁸ SZML Jászberény, Végrendeletek. Capsa 25. Fasc. 10. No. 104. Idézi: Papp I. 1989. 276.p.

⁵⁹ A jász-kunsági és ezen belül a jászberényi síremlékekről: Papp Izabella: Görög síremlékek a Jász-kunságban. In: Zounuk 7. Szerk: Botka János, Szolnok, 1992. 61-86.p. - Síremlékek megformálásáról: Nagy Márta: Jász-kunsági görög sírkőformák. Uo. 87-98.p.

⁶⁰ A magyarországi görög síremlékek feliratait Füves Ödön tette közzé, 1966-ban. A jász-kunsági sírfeliratok ekkor még nem voltak ismereteseek. Füves Ödön: Görög sírfeliratok Magyarországon. Thesszaloniki, 1966.

⁶¹ Nagy M. 1992. 94. - Az elhanyagolt állapotban lévő görög síremlékeket a Jászberényi Városvédő Egyesület szépen kialakított védett temető kertben helyezte el a Fehértói temetőben.

Feldolgozásunkban csupán vázlatos képet tudunk adni a jászberényi görögök történetének mintegy száz évről. Ennek alapján is megállapítható, hogy a görög kereskedők a XVIII. században és még a XIX. század elején is igen fontos szerepet töltek be a város kereskedelmi és hiteléletében. A kiváltságos terület központja nem tanúsított ellenállást beköltözésükkel szemben, és segítette beilleszkedésük folyamatát. A görögök maguk is alkalmazkodtak a befogadó közösséghez, részt vállaltak annak terheiből, és önként is tettek felajánlásokat a város számára. Kezdetben gazdasági téren értek el sikereket, később jelentős közeleti tisztségeket is betöltöttek. Az elmagyarosodás azonban bizonyos tekintetben hátrányokkal is járt számukra. Kényelmesebb életformát szoktak meg, beszűkültek az árubeszerezés lehetőségei, és egyre inkább a hazai termékek eladóivá váltak. Ekkor jelentek meg versenytársként a zsidó árusok, akiknek áruválasztéka már jobban alkalmazkodott a kor színvonalához és a lakosok igényeihez. Jászberényben a görög közösség sokáig meg tudta akadályozni a zsidók beköltözését. Ebben a kerület és a város vezetése is támogatta őket, még akkor is, amikor ez már gazdasági károkat jelentett.

A 19. század közepére az elzárkózás, a feudális kiváltságok védelme már túlhaladottá vált, ellentétbe került a polgári haladás szellemével. Már nem lehetett vállalni azokat a gazdasági károkat, amelyeket a beköltözés és a polgárjog megtagadása jelentett. Így az 1850-es években ebben a városban is a zsidók vették át azt a szerepet, melyet a kereskedelemben és hiteléletben a görögök sokáig igen eredményesen töltek be.

Az egykor Jászberényben élt görög családok emlékét a gazdag levéltári iratanyag, néhány vallási tárgy és a temetőben meglévő szép síremlékek őrzik.

FEJEZETEK A JÁSZKUN HUSZÁROK TÖRTÉNETÉBŐL
(a kezdetektől 1849-ig)

Kevés olyan vidéke van Magyarországnak, mely annyira kivette részét a háborúskodásból történelmünk vérzivataros évszázadai során, mint a Jászkunság. A háborúk, hadjáratok során véreink, a jászok és kunok mind emberileg, mind anyagilag sokat áldoztak a haza oltárán. Főként könnyűlovasságuk által váltak híressé, olyannyira, hogy a "jászkun virtus" a XIII. század második felétől a II. világháború végéig fogalom volt.

Dolgozatomban elsősorban a XVIII-XX. század között felállított reguláris jászkun kiegészítésű huszárezredek történetét, híresebb haditetteit kívánom felvázolni.¹

Történeti előzményként nem hanyagolhatjuk el azt a fontos tényt, hogy IV. Béla (1235-1270) 1239-ben elsősorban katonai megfontolásból fogadta be országába a tatárok nomád-könnyűlovas taktikáját alaposan ismerő és használó kunokat és jászokat. A tatárjárás után nyilvánvalóvá vált: a nehézlovasság mellett feltétlenül szükség-szerű a mozgékonyabb könnyűlovasság harctéri alkalmazása. Az uralkodó által újból visszahívott kun és jász népeket letelepítette a Duna-Tisza közének néptelen területeire, a később róluk elnevezett Jászkunságba, s több fontos kiváltsággal ruházta fel őket. Csupán egy dologgal tartoztak a király felé: háború esetén vérükkel adóztak, azaz ijász könnyűlovasságuk a királyi haderőt kellett, hogy erősítse.

A XIII-XV. század folyamán többször hívták őket hadba a magyar sereg sajátos fegyvernemi kombinációja harcmódoruk, taktikájuk egyediségét is jelentette. Mindenképpen megemlítendő az 1278-as dörmkruti csata, ahol IV. Kun László (1272-1290) hadseregének kun lovasai csataeldöntő szerepet kaptak!²

A XV. század elején feltűnő délszláv eredetű huszárok egy másfajta könnyűlovassági szellemet, harcmódot képviseltek.³ A huszárság térnyerése és virágzása a XVI. századtól a XIX. század végéig tartott.

A jászkun huszárok először a Rákóczi-szabadságharc idejében tűntek fel. A hadihelyzettől függően, alkalmanként szereltek fel huszárszázadokat a kuruc hadsereg számára.

XVIII. század közepén, Mária Terézia (1740-1780) uralkodásának kezdetén a Habsburg Birodalmat több oldalról is fenyegette halálos veszedelem. 1741-ben, a szentimentális pozsonyi jelenet követően kihirdették a nemesi felkelést, s a "Jász-Kún Kerület" Podratzky Lipót ezredes vezetése alatt az elsők között szerelt fel 400 huszárt.⁴ (Tették ezt azért, hogy az 1702-ben elvesztett függetlenségüket visszakapják. Ez 1745-ben, redemptio útján valósult meg.) Az április-május hónapok folyamán elindított huszárok fegyelmetlenségük miatt nem örvendtek túlzottan jó hírnek. Egyedül a jászkunokkal kiegészített 1. pesti huszárezred állta meg a helyét. 1741. június 7-én, éjjel, az oldendorfi porosz helyőrséget megszalasztották, annak dacára, hogy a helybéli lakosok is beavatkoztak a

¹ Itt szeretnék köszönetet mondani kedves barátomnak, *dr. Barcy Zoltán* ny. hadseregtörténésznek, aki hasznos tanácsaival, illetve szakirodalommal látott el.

² Reé László szerk.: A magyar huszár- a magyar lovaskatona 1000 évének története. Bp., 1936. 29-33.o.

³ Zarnóczki Attila: Mátyás király katonái. Libra Kiadó, Bp., 1992. 8-9., 17-19.o.

⁴ Barcy Zoltán: Életünket és vérünket - Mária Terézia hadserege kézirata. 96.o. (Továbbiakban Barcy id. m.)

küzdelembe a magyarok ellen, sőt, még 800 porosz ulánus és huszár is a helyőrség segítségére érkezett.⁵

1745-ben a sziléziai hadszíntérre vezényelték a Kerület lakossága által lábra állított 1000 fős " miliz " huszárkülönítményt, amelyet gróf Haller ezredes vezetett. ⁶

A poroszokkal vívandó új háború előkészületeként, 1756-ban 2 új huszárezred szervezését is elrendelték. Az egyik ezred megalakítását a nádor, Batthyányi Lajos gróf irányította, s a toborzásokat a Jászkun és a Hajdú Kerületekben ejtették meg. A Palatinális-vagy Jászkun huszárezred legénységét 600 jászkun és 400 hajdúsági legény képezte. Haláláig, 1765-ig, a nádor gyakorolta ezredtulajdonosi jogait, 1765 és 1775 között pedig az alakulat egyik alezredese, az 1759-ben Mária Terézia Renddel kitüntetett Török András báró, későbbi tábornok.⁷

Az ezred egyik leghíresebb fegyvertényét Hadik András altábornagy 1757-es berlini portyázása alatt vitte véghez. A poroszok vonalai mögé behatolt különítmény hat nap alatt érkezett Berlin városához, s 215 000 tallér hadisarcot vetett ki a megszeppent polgárookra.

A pénzösszeg behajtását követően vágta sarkantyúzták hátasaikat, az osztrák vonalak felé véve útjukat. Frigyes hiába küldte a főváros felmentésére az erre kirendelt 3 lovas- és 4 gyalogezredet, Hadik kikerülte őket, de arra azért még maradt gondja, hogy Frankfurt nevezetességeit, no és persze a polgárok és a város pénzerszényét is megtekinthesse.⁸

1759-ben több ütközetben is kitüntették magukat, főként Kaaden, Buchan és Meissen mellett. 1761-62-ben ott voltak Augustenburgnál, Gross-Bohránál, Döbelnnél, Pretschendorfnál és Freibergnél.⁹

Az ezred a hétéves háború során elég súlyos veszteségeket szenvedett:¹⁰

	tiszt	huszár
elesett	6	145
rokkant	7	223
eltűnt	?	34

A háború befejezése után Máramarosszigetre került garnizonba az ezred, majd később több áthelyezést is megéltek.

1775-ben a nagyhírű alakulatot feloszlatták és osztályait a következő ezredek kapták meg:¹¹

Ezredesi osztály	Császár-huszárezred
Alezredesi osztály	Barcó-huszárezred
Órnagyi osztály	Hadik-huszárezred

Mária Terézia jászkun huszárjai. Egyenruházat:

Az ezred száma és neve	Csákó	Dolmány/ mente	Nadrág	Gomb	Zsinór	Zsinóröv	Szőrme
------------------------	-------	----------------	--------	------	--------	----------	--------

⁵ Barcy id. m. 97. o.

⁶ Berkó István: A magyar huszárság története. Bp., 1918. 147.o. (Továbbiakban Berkó id. m.)

⁷ Alphons Freiherrn von Wrede: Geschichte der K. und K. Wehrmacht. Wien. 1901-1903. 725-726.o. (Továbbiakban Wrede id. m.)

⁸ Barcy Zoltán- Somogyi Győző: Magyar huszárok Móra Kiadó, Bp., 1987. 32-36. o.:(A továbbiakban Barcy- Somogyi id. m.)

⁹ Berkó id. m. 145.o.

¹⁰ Barcy- Somogyi id. m. 37. o.

¹¹ Wrede id. m. 725. o.

Palatinális vagy Jászkun	barna kalpag, piros leffentyű	világoskék	piros	fehér	fehér	fehér/piros	fekete
33. Br. Török András tbk-altbgy	szürke	világoskék	világoskék	fehér	fekete-sárga	fekete-sárga	fekete

1. sz. táblázat.

A napóleoni háborúk újabb áldozatokra készítették a Kerület lakosságát. 1800-ban a Hajdú és a Jászkun Kerületek közösen állítottak fel egy nemesi felkelő huszárezredet, melyet 1802-ben a sorhadi ezredek közé soroltak be 12-es sorszámmal. Tulajdonosa Magyarország mindenkori nádora lett, s később az ezredet egészen 1867-ig a Kerület-ből egészítették ki.

Első híres parancsnokuk Hertelendy Gábor ezredes volt. 1805-ben kerültek először harci bevetésre. Az ulmi erődbe szorult osztrák csapatoknál található a 12 század erősségű Nádor-ezredet. A franciák által bekerített császári erők parancsnoka, Mack Károly altábornagy, e tehetségtelen hadvezér, a fegyverletétel mellett döntött. A 12. ezred azonban inkább átvágta magát az ostromgyűrűn, s valóságos huszárvágtában igyekezett biztonságos területre érni. Az eset érdekességéhez tartozik az is, hogy velük lovagolt a huszáruniformisba bújtatott Ferdinánd trónörökös, a későbbi V.Ferdinánd!¹²

Az ezred 1805-ben 2 arany és 12 ezüst vitézségi érmet kapott. 1809-ig nem kerültek újabb harci alkalmazásba, ebben az esztendőben bátorságukat és vitézségüket 18 ezüst vitézségi érem bizonyítja!¹³

1813-ban végigverekedtek a lipcei csatát, 1815-ben a jászkun lovak patái már francia földön dobogtak.

1809-ben a közeledő francia hadsereg ellen újabb insurrectiós seregetestek felállítására került sor. Véreink a Dunán Innen Kerület 2. Nógrádi lovasezredébe nyertek beosztást. Az önkéntesek száma mintegy 287 embert tett ki.¹⁴ A csúfos győri vereség után még 1809-ben sorra szerelték le a nemesi felkelés alakulatait.

Napóleoni háborúk. Jászkun lovassági egyenruhák:

Az ezred száma és neve	Csákó	Mente/dolmány	Nadrág	Gomb	Zsinór	Zsinóröv	Szőrme
12. Magyarország nádora	fekete	búzavirágkék	búzavirágkék	fehér	fekete-sárga	fekete-sárga	fekete
2. Nógrádi-lovas-ezred. Nemesi insurrectio. Dunán Innen Kerület	fekete	világoskék	világoskék	fehér	fehér	fekete-sárga	fekete

2.sz. táblázat.

1815 után a 12. Nádor-huszárezred különböző állomáshelyeken tartózkodott külhonban. 1821-ben a piemonti felkelést leverő császári alakulatok között szerepelt. 1848-

¹² Wrede id. m. 297-298.o.

¹³ Wrede id. m. 299.o.

¹⁴ Veress D. Csaba: Napoleon hadai Magyarországon. Zrínyi Kiadó, Bp.,1987. 29.o.

ban a csehországi Saazban állomásozott az ezred. A prágai forradalom vérbefojtásakor a kivезényelt huszárók még megállták a helyüket.¹⁵

Az új magyar kormány 1848 nyarán a külföldre vitt magyar kiegészítésű ezredek hazahozatalát szorgalmazta több-kevesebb sikerrel. Amikor már a fegyvereké volt a szó, szeptember végétől megindultak a huszárók Magyarország felé, a Kárpátokon keresztül. A hazaszeretet legszebb példáját a Nádor-huszárók adták.

Ezernyi veszélyt vállalva, dacolva az elemekkel és a császári csapatok túlerejével jónéhány szakaszuk, századuk hazaverelkedte magát - iszonyú véráldozatokat hozva -, mert olyan idők jártak, amikor "... a haza parancsolt ..."!

A szabadságharc végéig 650 huszár kísérelte meg a szökést, de közülük csak 265-nek sikerült hazatérnie. Hősi halált halt 24 fő, a többi fogságba esett, 13 embert a császáriak kivégeztek.¹⁶

A függetlenségi háború alatt megpróbálták feltölteni háborús létszámra a csonka ezredet is, de az újoncokban inkább hiány, mint bőség mutatkozott, nem beszélve a nyereg alá tört lovakról. Összesen 2 osztály képezte a tényleges állományt. A tartalék osztály 650 huszárja viszont felszerelés híján nem vonulhatott hadba.

Milyen vakmerők és bátrak voltak a jászkun fiúk? Erre legjobb, ha két honvédtiszt korabeli feljegyzéseiből idézünk: "Érdekes volt az is, hogy a Nádor huszárók már annyira elkaptak, hogy vezény szót nem várva minden alkalommal kisebb csapatokban is attakra száguldoztak. Ennek fékezésére, D. (Davidek István főszázados -B. Z) osztály parancsnok így adta ki a napiparancsot: " Akinek elébb lessz véres a kardja, mint az enyém, az huszonöt botot kap. ¹⁷A vakmerő csornai attakról (1849. június 13.) Degré Alajos főszázados (16. Károlyi - huszárezred) így írt:

" Bámulatos volt a csornai lovasroham is, midőn az Olaszországból megérkezett Császárdzsidásezred, az osztrák hadsereg leghíresebb lovassága kikérte magának, hogy a Nádor - huszárók ellen őt bocsássák, s a ló szügyéig érő búzában lépést mentek egymás ellen. Dessewffy Dénes olyan pikaszúrást kapott, mely a hasán ment be, s hátul jött ki. Az mentette meg a haláltól, hogy harminchat óra óta nem evett ... Négyszer visszaverték a Nádor - huszárók a dzsidásokat, kik ötödször is sorakoztak megmérkőzni. Ezen ötödik összeütközésnél mindkét részről az osztályokat már altisztek vezényelték, mert valamennyi főtiszt a földön volt ".¹⁸

A Csász. Kir. Hadsereg 12. huszárezredének vitézségi érmei 1805 - 1849.

	arany	ezüst
1805.	2	12
1809.	-	18
1813 - 1819.	5	11
1848 / 49.	1	I.o. II.o. 7 5
Összesen :	8 arany	53 ezüst

3. sz. táblázat.

¹⁵ Barcy Zoltán - Somogyi Győző: A szabadságharc hadserege. Corvina Kiadó, Bp., 1985. 39.o.

¹⁶ Barcy-Somogyi id. m. 1985. 53.o.

¹⁷ Karsa Ferenc (20. zlj.- később Görgey törzskarának ordonánca a Feldunai Hadseregben) hadnagy: A körültem és velem 1848.és 1849-ik években történt események. 1853., Sátoraljúj hely - Zsujta, Kiadatlan kézirat, másolata a szerző tulajdona. 164.o.

¹⁸ Degré Alajos: Visszaemlékezéseim. Szépirodalmi Kiadó, Bp.,1983., 273-274.o.

Az ezred a háború folyamán a Feldunai Hadsereghez tartozott. A függetlenségi háborúban a Jászkun Kerület ismét megmutatta, mennyire magyarabb a magyarnál ! 1848 szeptemberében a 14. Lehel-huszárezredet állították lábra, helyesebben szólva ültették nyeregre a jászkunok. A kiképzés rövidségénél fogva a tűzbe került újoncok kezdetben igen sűrűn le-lehullottak lovaikról, ezért ragadt rájuk a "Lehull-husár" név. A későbbi csatáknál már egyre kevesebb lovat lehetett látni hasuk alá fordult nyereggel, a-melyek a 14. ezredé voltak. A derekasan harcoló Lehel-husárok 3 százada előbb az I. és II. hadtestben küzdött, helyesebben szólva csak két svadron, mivel a harmadik, pótszázad lévén később került a harcoló alakulatokhoz. Majd a VIII. hadtestbe (Komárom) osztották be őket. A maradék 5 század az Aradot ostromló V. hadtest lovasságához tartozott, létszámuk 1849. július 31-én 752 fő volt, míg Komáromban 315 fő.¹⁹ Az 5 század feladata az Erdélybe vezető út biztosítása volt. A Lehel-huszárezred kapcsán két különlegesnek számító tény érdemes megemlíteni. A temesvári csatában (1849. augusztus 9.) Bem altábornagy fegyveres kíséretét Potemkin Ödön és Mészáros hadnagyok szakasza alkotta. A függetlenségi háború utolsó lovassági összecsapása a Lehel-husárok nevéhez köthető. 1849. szeptember 5-én a Komáromban állomásozó egység legényei Csomortányi Lajos őrnagy vezetésével 3 szotnya kozákokat kergettek meg Hetény mellett.²⁰

A szabadságharc jászkun huszárjainak egyenruházata:

Az ezred száma és neve	Csákó	Mente/ zeke	Nadrág	Gomb	Zsinór	Zsinóröv	Szörme
Jászkun nemzet- őrség lovas osztálya	fekete kunsági kalap	gombos kék dolmány szürke köpeny	kék	fehér	a nadrá- gon fe- hér	--	--
14. Lehel vezér	fűzöld	sötétkék	sötétkék	sárga	piros	piros-zöld	fehér

4. sz. táblázat.

A régi ezredekhez is kerültek önkénteseink 1848/49-ben. Nézzük mely ezredekről is van szó, s mennyi az odakerült jászkunok létszáma:

5. Radetzky-huszárezred	kb. 1 század
6. Württemberg-huszárezred	kb. 3/4 század
7. Reuss -Köstritz -huszárezred	kb. 1 1/2 század
8. Coburg -huszárezred	kb. 2 század ²¹

Több, alkalmi lovascapatot is szerveztek, ezek csak pár hétig működtek.

Az osztrák-orosz hadak túlereje térdre kényszerítette a végsőkig elcsigázott honvédsereget. A 12. huszárezred Világosnál (1849. VIII. 13.) és Borosjenőnél (1849. VIII. 21.), a 14. ezred Borosjenőnél és Komáromnál szíjazta - a megadást kifejezve - a hátsó nyeregkápára a kardot.

Egykori őseink - mint azt láthattuk - életüket és javaikat nem kímélve az elsők voltak az elsők között a harcban. A jászkun huszár páratlan vitézsége és lovaglótudása méltó módon öregbítette a magyar lovasság hírnevét !

¹⁹ Breit József: Magyarország 1848-49. évi függetlenségi harcának katonai története. Bp. 1929. II. 38-43. o. III. 16-21. o. Gelich Richárd: Magyarország függetlenségi harca 1848-49-ben Bp. 1889. III. 495-498. o. Az V. hadtest létszámkimutatása 1849 július hónap - Hadtörténeti Levéltár 1848-49: 41. -145 1-2.

²⁰ Szinnyei József: Komárom 1848-49-ben Bp. 1887. 306. o.

²¹ A Jászkerületi Honvéd egylet 1848-49 évi Szabadság és Alkotmány védőinek névjegyzéke Jászberény, 1969. A közöltek alapján számított adatok

Czettler Antal:

TELEKI PÁL KÜZDELME A MAGYAR FÜGGETLENSÉG MEGŐRZÉSÉÉRT

- Magyar külpolitika 1939 - 1941

1939 nyarán mint kisdíák Jászón, az előző ősszel visszakerült Felvidéken voltam cserkész táborban. Egyik délután a tábort váratlanul meglátogatta Teleki Pál miniszterelnök, aki délelőtt hivatalos minőségében részt vett az új jászóvári premontrei prépost, Gerinczy Pál beiktatása alkalmából pontifikált szentmisén. Cserkész tiszti ruhában jött titkára, Incza Péter kíséretében, leült közénk, együtt énekelt velünk, majd - mielőtt visszatért Budapestre - időt talált arra is, hogy velünk, cserkészfiúkkal elbeszélgesse. Amikor hozzám szólt néhány szót, autogramot kértem tőle. Okos, jóságos, de kissé gúnyosan csillogó szemével erősen megnézett: "Maradandóbb emléket adok Neked". S berajzolta jegyzetfüzetembe saját karikatúráját. A karikatúra ugyan nem volt "maradandó", mivel a jegyzetfüzet Budapest ostroma idején elveszett. De a jászói rövid találkozás emléke egy életre szóló maradt. Ma is látom magam előtt Teleki mélységesen bölcs, de finom iróniától sugárzó tekintetét, őrzöm magamban az akkor hatvanéves, örökifjú főcserkész vonásait. Két év sem telt el, s a lelkiismeretével vívódó és hazája sorsáért aggódó államférfi önkezeléssel vetett véget életének. Az ő emlékének, a magyar függetlenségért vívott tragikus küzdelmének szentelem az alábbi tanulmányt.

Teleki kormányalakítása, s Kárpátalja visszatérése az anyaországhoz

Teleki Pált 1939. február 15-én nevezte ki Horthy kormányzó miniszterelnökké. Előzőleg a túlzottan németbarát, a nemzet alkotmányos hagyományait megtagadó és parancsuralmi rendszer bevezetésére törekvő Imrédy Bélát lemondatta, s helyébe Teleki kultuszminisztert, az Európa szerte nagy tekintélynek örvendő egyetemi professzort bízta meg kormányalakítással. Mivel az ezt követő két évben Teleki irányította az ország külpolitikáját, nem tekinthetünk el egy rövid személyes jellemzéstől.

A régi erdélyi családból származó gróf széki Teleki Pál Bethlen István és Kállay Miklós mellett a Horthy-korszak egyik legmarkánsabb személyisége volt. Magas kultúrája, széles látóköre szinte predesztinálta őt, hogy olyan időben vegye át a magyar külpolitika irányítását, amikor a nemzet célkitűzései arra irányultak, hogy egyrészt megőrizze függetlenségét és önállóságát a magyarságra nézve halálos veszélyt jelentő Harmadik Birodalommal szemben, másrészt minden alkalmat megragadjon a trianoni békeszerződés igazságtalanságainak kiküszöbölése érdekében. Teleki heroikus erőfeszítése és önként vállalt tragikus halála még a vele szemben álló és őt bíráló történészek elismerését is kiváltotta. Elég, ha pars pro toto a neves angol történész, C.A. Macartneyt idézem, aki így jellemezte őt: "In many respects Teleki was the best man whom Hungary could have chosen to guide her through this crisis now so fast approaching" ("Sok tekintetben Teleki volt a legkiválóbb ember, akit Magyarország kiszemelhetett arra, hogy átvezesse az országot az oly rohamosan közeledő krízisen.")¹

Alig vette át Teleki a kormány vezetését, kieleződött az 1938 őszi események óta meggyengült Csehszlovák Köztársaság belső válsága és a magyar kormánynak lépéseket kellett tennie Kárpátalja visszaszerzése érdekében.² Miután Hacha köztársasági elnök 1939. március 10-én a szlovák szeparatista törekvések elfojtása céljából a Köztársaság egész területén ostromállapotot rendelt el, a szlovák tartománygyűlés március 14-én kikiáltotta Szlovákia

¹ Macartney, C.A., October Fifteenth. A History of Modern Hungary, Edinburgh 1956 (továbbiakban: October), I.kötet, 224 p.

² Az 1938. szeptember 29-i Münchener Négyhatalmi Egyezmény a csehszlovák állam németlakta területeit a Német birodalomhoz csatolta. Ezt követően Teschent és környékét Lengyelország egy huszonnégyszáz évvel ezelőtti ultimátum révén szerezte meg. Magyarország a Trianonban elszakított Felvidék déli, túlnyomó részben magyarlakta részét az 1938. november 2-i német-olasz Bécsi Döntés segítségével kapta vissza.

önállóságát, és Jozef Tisot, a Szlovák Néppárt elnökét választotta meg államfővé. A következő napon német csapatok vonultak be Cseh- és Morvaországba, s Hitler a maradék cseh és morva területeket "Birodalmi Protektorátussá" nyilvánította. Ezzel egyidejűleg a németek által támogatott s Volosin páter vezetése alatt álló nagyukrán nacionalisták kikiáltották "Kárpátukrajna" önállóságát, s az 1918 előtt ezer éven át Magyarországhoz tartozó "Ruthénföldön" egy Magyarországot és Lengyelországot egyaránt fenyegető német csatlós ukrán államalakulat körvonalai kezdtek kibontakozni.

A nagyukrán nacionalista törekvések megakadályozása és a baráti Lengyelországgal régebben fennálló közös határ helyreállítása céljából 1939. március 15-e és 17-e között a magyar honvédség - eleget téve a Bródy András vezette magyarbarát ruszin párt kérésének - a Teleki-kormány gyors döntése alapján bevonult Kárpátaljára. Ellentétben az 1938. novemberi eseményekkel, a németek ezúttal nem ellenzték a magyar bevonulást.³ Valószínűleg azért, mert tudomásukra jutott, hogy a magyarok passzivitása esetén Beck lengyel külügyminiszter lengyel csapatokat akart bevonultatni Kárpátaljára.⁴ Bár a magyarok a kárpátaljai bevonulást Hitler világszerte felháborodást kiváltó és a II. világháború előjátékának tekinthető prágai bevonulásával párhuzamosan hajtották végre, Anglia és Franciaország mérvadó államférfiai, így Sir Alexander Cadogan brit külügyi államtitkár és Georges Bonnet francia külügyminiszter helyesléssel vették tudomásul a magyar akciót, amely végső sorban a német külpolitikai törekvések ellen irányult.⁵

A Teleki-kormány külpolitikája a háború előestéjén és a "furcsa háború" idején

1939 nyarán az európai feszültség háborúval fenyegető válsággá fokozódott. Hitler prágai bevonulása, az addig általa fennen hangoztatott önrendelkezési jog lábbal tiprása olyan méretű felháborodást váltott ki nemcsak Anglia kormányköreiben, hanem a széles közvéleményben is, hogy e hangulatváltozás örökre elsöpörte a "megbékélési politika", az ún. "Appeasement" eszméjét. Chamberlain brit miniszterelnök 1939. március 31-én garantálta Lengyelország függetlenségét és területi integritását, s rövidesen mindenki előtt nyilvánvalóvá vált: ha Hitler folytatja eddigi agresszív külpolitikáját, ezzel újabb európai háború veszélyét idézi fel. Európa egyre közelebb került a szakadék széléhez, szaporodtak a német-lengyel határincidensek s a Szovjetunió és Németország 1939. augusztus 23-án megkötött barátsági és megneemtámadási szerződése bizonyossá tette: a háború elkerülhetetlen.

Milyen külpolitikát folytatott Teleki ebben az időben, amikor az ország függetlensége és külpolitikai cselekvőképessége egyre nagyobb veszélybe került? Mindenekelőtt az olasz és angol kapcsolatok ápolását tekintette legfőbb feladatának. Ez nem bizonyult könnyű feladatnak. Olaszország az 1939. májusában aláírt "acélpaktum" után egyre inkább felzárkózott a Német Birodalom mellé. Anglia pedig oly kedvezőtlenül tartotta Magyarországot geopolitikai helyzetét, hogy - bár Lord Halifax külügyminiszter és Cadogan államtitkár rokonszenvvel fogadták a kárpátaljai bevonulást - Magyarországot az angol külpolitika szempontjából már 1939 tavaszán "leírták".⁶ A magyar közvélemény ugyanakkor megütközéssel fogadta Chamberlain 1939. április 13-i, Romániának adott garancianyilatkozatát. E garancianyilatkozatot relativálták ugyan, amikor Beck lengyel külügyminiszter kérésére Halifax közölte Barcza György londoni magyar követtel: a Romániának adott garancia csak német támadás esetén lép életbe, s Anglia - hogy nyitva tartsa a magyar revíziós lehetőségeket - csak Románia függetlenségét garantálta, de nem területi integritását.⁷

³ A magyarok már 1938. novemberében be akartak vonulni Kárpátaljára. E tervezett bevonulást közös német-olasz ultimátum akadályozta meg.

⁴ _Adam, Magda, Magyarország és a Kiszántal a harmincas években (továbbiakban: Kiszántal), Budapest, 1968, 368-369.p.

⁵ Macartney, October, I. 355-356.p.

⁶ Barker, Elisabeth, British Foreign Policy in South-East Europe in the Second World War (Továbbiakban: British Policy), London 1976, 63 p., Macartney, October, I, 355-356.p.

⁷ Back, Jozef, Dernier Rapport (továbbiakban: Rapport), Neuchâtel 1951, 195-196.p.

A német-szovjet barátsági és megnehtámadási egyezmény aláírása után Telekiben az a meggyőződés kristályosodott ki, hogy Magyarországnak *morális szempontból* is a nyugati hatalmak győzelmét kell kívánnia. 1939 augusztus végén titkos üzenetet juttatott el Lord Halifaxnak, amelyben az angol külügyminiszter tudomására hozta, hogy a magyar kormány nem fog Németországgal együttműködni Lengyelország ellen. Bár Magyarország nem tesz közzé hivatalos semlegeségi nyilatkozatot, a küszöbön álló háborúban semleges álláspontot foglal el - szögezte le a brit külügyminiszterhez intézett üzenetében Teleki Pál.⁸ Ezzel egyidejűleg gróf Csáky István külügyminiszter lengyel kollégája, Jozef Beck tudomására hozta: Magyarország nem enged át területén német csapatokat Lengyelország ellen.⁹

Az 1939. szeptember 1-én kirobbant háború gyökeresen megváltoztatta Európa térképét. Lengyelország a német hadigépezet és a szovjet hadsereg együttes nyomása alatt összeomlott. Magyarország szomszédságba került a Szovjetunióval. E hatalom expanzív törekvései ugyanúgy veszélyeztették Magyarország függetlenségét, mint a Harmadik Birodalom terjeszkedése, bár 1939 őszén még utóbbi jelentette a tényleges veszélyt.

A lengyel hadjárat és az ezt követő "furcsa háború", a "drôle de guerre" idején a Teleki-kormány külpolitikáját, amelyet a gróf Bethlen István volt kormányfő köré tömörülő konzervatív, keresztény, legitimista, liberális és mérsékelt baloldali pártok is támogattak, két célkitűzés vezérelte: a függetlenség megóvása a Harmadik Birodalom törekvéseivel szemben, és ezzel párhuzamosan: minden adódó lehetőség kihasználása a trianoni szerződés revíziója érdekében.

A Teleki-kormánynak a függetlenség megóvására irányuló erőfeszítései a drôle de guerre idején eredményesek voltak. Csáky külügyminiszter a lengyel hadjárat idején erélyesen elutasította a német birodalmi kormány arra irányuló kérését, hogy Magyarország engedélyezze német csapatok átvonulását és engedje át vasútvonalait a német véderő részére.¹⁰ Több fenyegető hangú német jegyzék ellenére a magyarok kb. 140 ezer lengyel menekültet fogadtak be. Számos Magyarországra menekült lengyel katonai egységnek sikerült a magyar hatóságok tudtával Franciaországba, illetve Angliába menekülnie. Szinte valamennyien részt vettek a Szövetségesek oldalán a Hitler elleni háborúban.¹¹

A Németországgal fennálló feszült viszonyt ellensúlyozta az Olaszország és Magyarország közötti barátság. Ugyanakkor egyre barátságosabbá váltak az angol-magyar kapcsolatok is. Nagy érdeme volt ebben az 1939 első felében Budapestre kinevezett új angol követnek, Owen St. Claire O Malleynek, aki állandó nyomást gyakorolt a Foreign Office-ra s sürgette a magyar kívánságok fokozott figyelembevételét. Ebben az időben - 1939 őszén - felmerült egy dél-kelet-európai blokk létesítésének a gondolata olasz és - burkolt - angol támogatással. E blokk tagjai lettek volna Magyarország, Románia, Jugoszlávia, Bulgária, Görögország és Törökország. Ciano olasz külügyminiszter - aki e semleges blokk egyik szorgalmazója volt - abból a felvetésből indult ki, hogy a két expanzív nagyhatalmat, Németországot és a Szovjetuniót távol tartsa a dél-kelet-európai térségtől.¹² Magyarország szívesen csatlakozott volna ehhez az államcsoporthoz, de feltételként szabta, hogy Románia tegyen bizonyos területi engedményeket, különben a közvélemény nem támogatja ezeket a törekvéseket. Ciano és Mussolini azonban ebben az időszakban erősen elleneztek Románia bármilyen gyengítését.¹³ O Malley budapesti angol követ viszont javasolta a Foreign Office-nak, gyakoroljon nyomást Romániára a magyar revíziós igények legalább részbeni kielégítése érdekében. A Foreign Office azonban nem osztotta O Malley álláspontját. Amikor 1940. február 9-én Barcza György Lord Halifaxnál tett látogatása

⁸ Juhász, Gyula, Magyarország külpolitikája 1919-1945 (Külpolitika), 221 p.

⁹ Macartney, October, I, 362.p.

¹⁰ Ránki, György/Pamlényi,Ervin/Tilkovszky,Lóránt-Juhász,Gyula, A Wilhelmsgrasse és Magyarország (továbbiakban: Wilhelmstrasse), Budapest 1968. 438-439.p., Juhász Gyula, A Teleki-kormány külpolitikája (továbbiakban: Teleki-kormány), Budapest 1964, 51-56.p., Macartney,October,I. 366-367.p., Ciano, Galeazzo, Tagebücher 1939-43, 144. p.

¹¹ Macartney,October I, 368-369.p.

¹² Juhász, Teleki-kormány, 71-79.p., Ciano, Tagebücher, 179.,180. és 184.p.

¹³ Uo.

alkalmából kérte "Őfelsége kormányát", adjon diplomáciai támogatást a Romániával szemben fennálló revíziós igények békés rendezéséhez,¹⁴ a Politikai Osztály vezetője, Sir Orme Sargent, Halifax részére írt feljegyzésében így ítélte meg Barcza kérését: "Mivel Magyarország nem tud szolgáltatásokat tenni számunkra ebben a háborúban, nem érdemes részünkről javára áldozatokat hoznunk."¹⁵ Ez volt az angol külügyminisztérium hivatalos álláspontja olyan időszakban, amikor az angol külügyeket még a magyarok iránt viszonylag barátságos érzelmeket tápláló Lord Halifax irányította.

A Romániával szemben követett magyar revíziós politikát ebben az időben mind a négy európai nagyhatalom, Németország, Olaszország, Anglia és Franciaország egyaránt ellenezte. Egyedül a Szovjetunió lett volna hajlandó támogatni a magyar revíziós igényeket Erdélyben, hiszen a szovjet állam maga is követelte Romániától Besszarábia visszaadását és Bukovina elcsatolását. A balkáni blokk létrejötte azonban nem a magyar revíziós törekvések miatt bukkant fel. A német véderő 1940 tavaszán Nyugat-Európában aratott lenyűgöző hatású győzelmei, valamint Mussolini eltántorodása a "nonbelligeranza", a nemhadviselés politikájától az európai egyensúly teljes felbomlását vonták maguk után. Franciaország összeomlása következtében a britek kiszorultak az európai kontinensről, s miután 1940. június 10-én Olaszország hadat üzent a nyugati hatalmaknak, Magyarország külpolitikai elszigeteltsége erős mértékben fokozódott. Ugyanakkor Teleki a nyilasok és az Imrédy Béla köré tömörülő szélsőjobboldali hatalomátvitel elhárítása érdekében kénytelen volt politikáját erősebben a tengelyhatalmakéhoz igazítani, mint a "drôle de guerre" idején.

A második bécsi döntés és következményei

Közvetlenül a német hadsereg nagy franciaországi győzelmei után váratlanul újabb lehetőség nyílt a trianoni békeszerződés revíziójára. 1940. június 26-án a Szovjetunió 48 órás ultimátumot adott át Romániának, s követelte Besszarábia és Észak-Bukovina azonnali átadását. E követelésnek a román kormány német tanácsra eleget tett.¹⁶ A magyar közvéleményt leírhatatlan láz kerítette hatalmába. Teleki - a közvélemény nyomásának engedve - néhány korosztályt mozgósított a román határon, s több honvédelakulatot vonultatott fel. 1940. július 2-án Erdmannsdorff budapesti német követ Ribbentrop külügyminiszter utasítására erélyes szóbeli jegyzékben tiltakozott a magyar mozgósítás ellen. Nyomatékosan felhívta a magyar kormány figyelmét, tartózkodjék attól, hogy revíziós követeléseit "erőszakos módon oldja meg". Erőszakos megoldást a Német Birodalom ellenez és ezzel kapcsolatban minden felelősséget elhárít, hangoztatta a német jegyzék.¹⁷ Ezzel egyidejűleg Molotov szovjet külügyminiszter Kristóffy magyar követ előtt kijelentette, a Szovjetunió nem ellenzi a jogos magyar revíziós igények érvényesítését.¹⁸

Az ezt követő hetekben a német kormány megakadályozta a magyar revíziós követelések fegyveres úton történő érvényesítését. Rövid berlini tartózkodás után visszatérve Erdmannsdorff július 4-én szigorú hangú note verbale-ben hívta fel Csáky figyelmét egy esetleges erdélyi magyar beavatkozás várható következményeire.¹⁹ Augusztus közepén a magyar és a román kormány megbízottai Turnu-Severinben közvetlen tárgyalásokat kezdtek a viszály elhárítása érdekében. A tárgyalások nem végződtek eredménnyel, úgyhogy román-magyar fegyveres összetűzés veszélye

¹⁴ Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához (továbbiakban: DIMK), IV.kötet, 529 sz. irat

¹⁵ Barker, British Policy, 63.p. - Ennek ellenére az angol kormánykörök Magyarország iránt tanúsított magatartása ebben az időben inkább barátságosnak volt mondható. Február 8-án - tehát egy nappal Halifax és Barcza megbeszélése előtt - Cadogan úgy nyilatkozott a magyar követ előtt Horthy kormányzóról, mint az európai vezető államférfiak közül Angliában leginkább becsült személyről ("One of the most respected of Europe's leading figures"), Macartney, October, I, 376.p.

¹⁶ Hillgruber, Andreas, Hitler, König Carol und Marschall Antonescu, Wiesbaden, 1954, 72-73.p.

¹⁷ Ránik, Wilhelstrasse, 500-501.p., DIMK, V.kötet, 147.sz. irat

¹⁸ Juhász, Teleki-kormány, 128-129.p.

¹⁹ DIMK, V, 161.sz. irat

fenyegetett.²⁰ A németek attól féltek, hogy a háború eredményes folytatása érdekében életfontosságú romániai olajszállítások veszélybe kerülnek, s aggasztotta őket a hír, miszerint a Szovjetunió csapatokat vont össze a moldvai határon,²¹ eleget tettek a román kormány arra irányuló kérésének, hogy az Erdély kérdésében fennálló magyar-román ellentétet német-olasz döntőbírósi határozattal oldják meg. Ilyen előzmények után került sor 1940. augusztus 30-án a második bécsi döntésre.²²

Az 1940. augusztus 30-i második bécsi döntés értelmében Észak-Erdély visszakerült Magyarországhoz. A Magyar Királyság területe 43529 négyzetkilométerrel gyarapodott, a lakosság 2,5 millióval (ebből kerekén másfélmillió magát magyarnak valló lakos tért vissza a magyar állam kebelébe). Teleki az 1940. júniusában elrendelt mozgósítással²³ kényszerítette az abban az időben Európában legyőzhetetlennek tartott Németországot, hogy eredeti szándékától eltérően járuljon hozzá Észak-Erdély visszatéréséhez. E ragyogó diplomáciai teljesítmény Bethlen Istvánt és az ellenzék vezetőit is arra készítette, hogy elismeréssel nyilatkozzanak a Teleki-kormány diplomáciai sikeréről.²⁴

E siker ellenére a magyar függetlenségért küzdő Teleki-kormány helyzete egyre nehezebbé vált. A bécsi döntés napján a németek olyan szerződést erőltettek a Teleki-kormányra, amelynek következtében a magyarországi német népcsoport, a Volksbund, állam lett az államban: a Közép-Európát hatalmi övezetébe kényszeríteni akaró Harmadik Birodalom legalizált ötödik hadoszlopává vált.²⁵ A Szálasi Ferencnek adott amnesztia után a nyilas és szélsőjobboldali pártok tevékenysége is megélénkült. Imrédy és tizennégy képviselő kilépett a kormánypártból, s Magyar Megújulás Pártja néven új, nemzetiszocialista jellegű pártot alakított. Imrédy és hívei élesen támadták a Teleki-kormányt, s követelték Magyarország átalakítását parancsuralmi országgá, s a teljes felzárkózást a tengelyhatalmak mellé.

Teleki és a politikai vezető körök helyzetét - akik közé maga a kormányzó is tartozott - megnehezítette az angolok megváltozott magatartása. Az angol kormány még a nyár folyamán elismerte a Benes elnöklete alatt Londonban megalakult csehszlovák emigráns kormányt, s bár Halifax és Cadogan biztosították Barcza követet, hogy ez az elismerés nem jelenti az első bécsi döntés előtti határok elismerését,²⁶ az angol kormánynak e lépése Magyarországon kedvezőtlen visszhangot váltott ki, s a német propaganda malmára hajtotta a vizet. Magát a bécsi döntést Churchill szeptember 5-én az alsóházban így kommentálta: bár ő személy szerint sohasem helyeselte azt a módot, ahogyan Magyarországot Trianonban kezelték, mégis aggályosnak tartja, ha a háború befejezése előtt területi kérdéseket az egyik háborús fél - a tengelyhatalmak - bevonásával rendeznek.²⁷ Az angol rádió ezzel egyidejűleg nyíltan románbarát propagandát folytatott, s arról biztosította Románia népét, hogy angol győzelem esetén a bécsi döntés semmissé nyilvánítására számíthat. Halifax a Lordok Házában különbséget tett a bolgár-román és a magyar-román rendezés között. Míg az előbbit a két fél közötti megegyezés eredményeként

²⁰ Hory, András, Bukaresttől Varsóig, Budapest 1987, 316-342.p.

²¹ A szovjet csapatösszevonások kérdése a történetírásban máig is vitatott. Tény, hogy Kristóffy augusztus 25-i távirata szerint Molotov kifejezésre juttatta, hogy Magyarország területi követeléseit jogosnak tartja és szovjet támogatást helyezett kilátásba (DIMK, V, 318.sz.) Csáky külügyminiszter szovjet csapatösszevonásokra irányuló kérésére (DIMK, V, 314.sz.) Molotov kitérő választ adott. Bár Dekanozov külügyminiszterhelyettes cáfolta a szovjet csapatösszevonások hírét, e híreszteléseket mind a német, mind a román kormány hitelesnek tartotta. Hitlert az orosz csapatösszevonások híre annyira nyugtalanította, hogy Szlovákia területén több hadosztályt vont össze, hogy adott esetben Románia védelmére küldje őket (Hillgruber, Hitler, König Carol und Marschall Antonescu, 89.p.)

²² A második bécsi döntés szövegét l. DIMK, V, 329.sz. irat

²³ Lakatos Géza vezérezredes, volt miniszterelnök véleménye szerint egy esetleges magyar-román háború magyar vereséggel végződött volna, mivel a román hadsereg lényegesen korszerűbb fegyverekkel rendelkezett, mint a honvédség. Lakatos, Géza, Ahogyan én láttam, München 1981, 37.p.

²⁴ Bethlen, István, Emlékirata 1944 (kiadta Bolza Ilona és Romsich Ignác) Budapest 1988, 100.p.

²⁵ Juhász, Teleki-kormány, 205-206.p.

²⁶ Barker, British Policy, 64-65.p.

²⁷ Juhász, Teleki-kormány, 207-208.p., Macartney, October, I, 426.p.

értékelt, a bécsi döntést a tengelyhatalmak által Romániára erőszakolt diktátumnak minősítette. Macartney szerint az angol külügyminiszter téves premisszákból indult ki. Halifax szerint - írja Macartney - a tengelyhatalmak megbüntették Romániát nyugatbarát magatartásáért, és "megjutalmazták" Magyarországot a tengelyhatalmak iránt tanúsított hűségért. Macartney helyesen mutat rá, hogy az igazság ennek éppen a fordítottja volt. 1939/40-ben Románia - főként a szovjet expanzió miatt érzett félelmétől motiválva - németbarát politikát folytatott. Magyarország viszont a 20 éven keresztül fenntartott területi igényeit akarta Romániával szemben érvényesíteni. Hitler, aki egyébként vonakodott a döntőbírói szerepet elfogadni, a román olajszállítások biztosítása céljából akarta megakadályozni a magyar honvédség várható támadását.²⁸ Hiába tanácsolta O Malley budapesti követ a Foreign Office-nak, tánúsítsanak nagyobb megértést Magyarország nehéz és bonyolult helyzete iránt. Benes aktivizálódása óta angol hivatalos körökben erősödött a volt kisantant befolyása, és újra érvényesültek a magyarelles tendenciák.²⁹ Viszonylagos megértést tanúsított az angol kormány az un. német "tancsapatok" Romániába szállítása kérdésében. Romániában ugyanis még a nyár folyamán jelentős változások történtek. II.Károly király lemondott és elhagyta az országot. Névlegesen fia, I.Mihály lépett a trónra, de a hatalmat a Conducatorként tisztelt új miniszterelnök, Ion Antonescu marsall gyakorolta. Antonescu eleinte a szélsőjobboldali Vasgárdára támaszkodott, de az 1941 februári vasgárda-lázadás után, amelyet német csapatok segítségével vert le, ideológiamentes, nyílt katonai diktatúrát vezetett be. Mivel 1940 őszétől kezdve egyre feszültebbé vált a német-szovjet viszony, Németország jelentős katonai erőket szállított az időközben általa és Olaszország által garantált Románia területére. E csapatokat lezárt vagonokban Magyarországon keresztül szállították Romániába. Az angol és amerikai titkos szolgálat e csapatszállításokról tudomást szerzett. O Malley Teleki, Cadogan pedig Barcza előtt aggályának adott kifejezést. Ebből az alkalomból Cadogan Barczának az alábbi - a későbbi események tükrében végzetesnek hangzó - kijelentést tette: mivel Románia nem tartozik Anglia barátai közé (a Chamberlain-féle garanciát a román kormány még 1940 júliusában felmondta), a csapatszállítások "Ófelsége kormányát" közömbösen hagyták. Ha azonban Magyarország a jövőben megengedné, hogy német csapatok Magyarországon keresztül egy Angliával baráti kapcsolatban álló ország ellen vonuljanak fel, e lépés az angol-magyar diplomáciai kapcsolat megszakítását vonná maga után.³⁰ Juhász Gyula "A Teleki-kormány politikája" c.könyvében egyoldalúan ecseteli a Romániába irányuló német csapatszállítások kérdését, sőt odáig megy, hogy a magyar semlegesség feladását nem a Jugoszlávia elleni akcióban való részvételtől, hanem a német "tancsapatok" átengedésének időpontjától kezdi számítani.³¹ Elisabeth Barker viszont a brit Foreign Office azóta nyilvánosságra hozott okmányai alapján kiemeli, hogy az angol kormány éppen a magyar külügyminisztériumtól és a magyar elhárító szervektől szerzett tudomást arról, hogy Románia irányába német csapatokat szállítanak. Ezzel kapcsolatban idézi William Strang, a Foreign Office magas rangú tisztviselője alábbi feljegyzéseit. Különös helyzet, ha tekintetbe vesszük, hogy egyáltalán kapcsolatokat tartunk fenn egy olyan kormánnyal, amelyik megengedi olyan ellenséges csapatok átvonulását, melyek célja ellenünk irányuló hadműveleti bázis létesítése a Közép-Keleten. De a magyarok javára szól, hogy sokkal jobban viselkednek velünk szemben, mint a románok.³² Amikor O Malley követ 1940 októberében két alkalommal kifogásolta Csaky külügyminiszterrel folytatott megbeszélés alkalmából a német csapatok átvonulásának kérdését s kijelentette, hogy az angol kormány "nem hunyhat szemet" a csapatok magyar területen való átszállításával szemben, Csaky eleinte azzal védekezett, hogy német polgári ruhában utaztak át Magyarországon,³³ de november 12-én hivatalos jegyzéket intézett az angol követséghez, amely jegyzék többek között az alábbiakat tartalmazta: "A Romániába irányuló német

²⁸ Uo.

²⁹ Barker, British Policy, 64-65.p.

³⁰ Macartney, October I, S. 464.p.

³¹ Juhász, Teleki-kormány, 229-234.p.

³² Barker, British Policy, 65.p.

³³ Dimk, V, 410 és 448.sz. irat

csapatszállításokkal kapcsolatban a magyar kormány nem látott olyan okot fennforogni, hogy a német és román kormány ilyen irányú kérését megtagadja. A csapatok szállítása nem szolgálja háborús akció célját, és a befogadó ország azon kérésére történt, hogy a németek a legmodernebb harcászati képezzék ki a román hadsereget". A jegyzék befejező részében leszögezte Csáky, hogy Magyarország nem veti alá magát a tengelyhatalmak vezetésének.³⁴ Az angolok e formális, de gyenge hangvételű tiltakozások után napirendre tértek az ügy fölött.

A Háromhatalmi Egyezmény és a magyar-jugoszláv baráti szerződés

Az 1940-es év utolsó hónapjaiban a tengelyhatalmak nyomása egyre erősödött, a Teleki-kormány mozgási tere viszont egyre szűkült. Hosszú távon súlyos - akkor még előre nem látható - következményekkel járt Magyarország csatlakozása a Háromhatalmi Egyezményhez.

Az 1940. szeptember 27-én Németország, Olaszország és Japán által kötött Háromhatalmi Egyezmény az Egyesült Államok ellen irányult. E paktum lett volna hivatott megakadályozni az USA hadba lépését Anglia oldalán. Kisebb államok csatlakozását eleinte nem vették tervbe. A túlbuzgó, a német győzelemben rendületlenül bízó berlini magyar követ, Sztójay Döme, Ribbentrop külügyminiszternek a Deutsche Allgemeine Zeitung szeptember 28-i számában téves szöveggel közzétett nyilatkozatát úgy értelmezte, hogy kisebb államok is csatlakozhatnak az egyezményhez.³⁵ E vélt lehetőségről azonnal tájékoztatta Csákyt, aki utasítást adott Sztójajnak a kérdés tisztázására. A követ erre vonatkozó kérdésére Weizsäcker államtitkár kijelentette, hogy a három aláíró állam nem óhajtja más államok bevonását.³⁶ Rövid időre elaludt az ügy, de novemberben már maga a német kormány gyakorolt a csatlakozás érdekében erős nyomást Magyarországra, Romániára és Szlovákiára. A csatlakozásról szóló okiratot Teleki és Csáky 1940. november 20-án írták alá. Két nappal később Szlovákia, majd november 25-én Románia csatlakozott a paktumhoz. Ebből az alkalomból Hitler az egyezményt aláíró Antonescu marsallal folytatott tárgyalása során hangoztatta, a bécsi döntés nem végleges, mivel a nemzetiszocialista külpolitika nem ismer végleges határokat.³⁷

A Háromhatalmi Egyezményhez történt csatlakozásunk végzetes hatással volt hazánk további sorsára. 1941 decemberében, Japán Pearl Harbour elleni támadása után e paktumra hivatkozva csikarták ki a német és olasz követek a vonakodó Bárdossytól az Egyesült Államok elleni hadüzenetet. Igaz, e paktum aláírásakor a következményekkel sem Teleki, sem a kormány, sem a parlamentbeni többsége nem volt tisztában. Teleki abban bízott, hogy az aláírásnak csak szimbolikus jelentősége van, s háborús győzelem esetén az angolok majd megértéssel lesznek Magyarország szorongatott helyzete iránt. Amint tudjuk, Teleki hite illúzióknak bizonyult.³⁸

A parlamenti vita során többen felszólaltak a paktum ellen, így a képviselőházban Eckhardt Tibor, Bajcsy-Zsilinszky Endre és Peyer Károly, a felsőházban Bethlen István. Bethlen többek között azzal érvelt, hogy Magyarország további revíziós igényeit a tengelyhatalmak segítségével már nem tudja kielégíteni, tehát semmilyen magyar külpolitikai érdek nem kívánja

³⁴ Juhász, Teleki-kormány, 232-233.p.

³⁵ Ribbentrop az aláírást követő sajtóértekezleten kijelentette, hogy minden államot, amely állást foglal a tömb mellett, örömmel üdvözlnek. A Deutsche Allgemeine Zeitung szeptember 28-i számában, amelyre Szojaj hivatkozott, e kijelentést tévesen azzal a szöveggel közölte, hogy minden államot, amely csatlakozni akar e tömbhöz, örömmel üdvözlnek.

³⁶ Ránki, Wilhelmstrasse, 534 l. Juhász, Teleki-kormány, 225-226.p.

³⁷ ADAP, XI. 381.sz. dokumentum, Lukács, John, The Last European War, London 1976, 337.p. ., Gosztony,Péter, Magyarország katonai szerepe a második világháborúban, Katolikus Szemle, Róma, 4/1983. 13.sz.jegyzet

³⁸ Telekit abban a hitében, hogy a paktumhoz való csatlakozásnak csak jelképes jelentősége van, erősítette Ribbentropnak az aláírás előtti kijelentése: "Ha a tengelyhatalmakat olyan állam támadná meg, amely a háborúban még nem vett részt, Magyarország köteles a megtámadott hatalommal szolidaritást vállalni, de szabad ítéletére van bízva annak eldöntése, hogy ez a szolidaritás a segítségnek milyen formáját foglalja magában." (Kiemelés tőlem: Cz.A.)

meg a hármass paktumhoz való csatlakozást.³⁹ A német megszállás alatti bujkálása során írt emlékiratában Bethlen többek között arra hivatkozott, hogy Finnország ellen tudott állni a német nyomásnak és nem csatlakozott a Háromhatalmi Egyezményhez.⁴⁰ Bethlen érvelése azonban nem meggyőző. Finnország geopolitikai helyzete lényegesen különbözött a közép-európai államokétól. Az 1941 tavaszán Jugoszláviával szemben követett német politika arra enged következtetni, hogy Hitler ebben az időben a Háromhatalmi Egyezményhez való csatlakozást dogmának tekintette. Teljes bizonyossággal nem állíthatjuk, csak valószínűnek tartjuk: Magyarországnak 1940 őszi kevés esélye volt arra, hogy kitérjen a paktumhoz való csatlakozás elől.

Teleki tisztán látta: csatlakozásunk a Háromhatalmi Egyezményhez állásfoglalás a tengelyhatalmak mellett, még akkor is, ha csak jelképes jelentősége van. Ennek ellenére nem adta fel független külpolitika követésére irányuló erőfeszítéseit. 1940. december 12-én Csáky magyar és Cincar-Markovic jugoszláv külügyminiszterek Belgrádban Örökbarátsági Szerződést írtak alá és megállapodtak abban, hogy Magyarország és Jugoszlávia az országaikat érintő kérdésekben tanácskozással útnak közösen fognak eljárni.⁴¹ Juhász Gyula "A Teleki-kormány külpolitikája" c. könyvében a jugoszláv-magyar paktum jelentőségét csökkenteni igyekszik, s úgy tünteti fel, hogy az egyezmény létrejött a tengely érdekeit szolgálta.⁴² Érdekes módon Bárdossy is hasonlóképpen érvelt a népbíráóság előtt.⁴³ Természetesen 1940 végén, amikor az európai kontinens jelentős része Németország befolyása alatt állott, a tengely elleni külpolitika - amint azt néhány hónap múlva a belgrádi Simovic-puccs következményei bebizonyították - a öngyilkossággal lett volna egyenlő. Nem hagyhatjuk azonban figyelmen kívül - s ezt számos történelmi munkából, elsősorban Hillgruber és W.Fabry kitűnő műveiből tudjuk, hogy a német vezető körök, de az irányított német sajtó is, nagyon hűvösen fogadták a magyar-jugoszláv közeledés hírére.⁴⁴ S bármennyire hangoztatta is Teleki a "tengely"-hez való hűségét, a németek átláttak szándékán, s tudták: a jugoszláv-magyar közeledés nem egyéb, mint "ablak" a nyugat felé.⁴⁵

A fokozódó német nyomás ellensúlyozása céljából a Teleki-kormány 1941 elején mélyíteni akarta az angolokhoz fűződő kapcsolatokat. Ez egyre nehezebb feladatnak bizonyult. A magyarok iránt inkább jóindulatú Halifax 1940 decemberében Churchill nyomására lemondott. Az új külügyminiszter Halifax elődje, Anthony Eden lett, az Olaszország elleni népszövetségi szankciók egykori "Bayard-lovagja". Eden nagyrészt Benes és az egykori kisantant befolyása alatt állott, és ha nem is volt kifejezetten magyarelles, mint ahogyan azt sokan feltételezték, nem is viseltetett irántunk olyan jóindulattal, mint Halifax. 1940. december 28-i és 1941. január 30-i nyilatkozataiban a Foreign Office nyomatékosan hangoztatta, hogy az 1938. november 2-i első bécsi döntést a müncheni egyezmény zárónyilatkozatától eltérően csak a tengelyhatalmak külügyminiszterei hozták, s ezért "Öfelsége kormánya" számára nem kötelező.⁴⁶ Cadogan egyidejűleg hangoztatta Barcza előtt, hogy Anglia nem akar Magyarországra újabb Trianont erőszakolni. Néhány nappal később Eden is megismételte e kijelentést Barcza előtt, hozzátette azonban, hogy Angliának tekintettel kell lennie szövetségeseire, akik közé nyilvánvalóan az emigráns csehszlovák kormányt is számította.⁴⁷

Időközben nemcsak Angliában történt külügyminiszter változás, hanem Magyarországon is. Az 1941. január 27-én elhunyt Csáky István helyére a kormányzó Teleki javaslatára Bárdossy László bukaresti követet nevezte ki külügyminiszterre. Ebben az időben újra felmerült a már 1940 tavaszán fontolóra vett terv: arra az esetre, ha a németek megszállnák Magyarországot, Bethlent

³⁹ Juhász, Teleki-kormány, 250 p., Macartney, October, I.445.p.

⁴⁰ Bethlen, Emlékirata, 101-102.p.

⁴¹ A szerződés szövege megtalálható a DIMK, V, 517.sz. iratában.-

⁴² Juhász, Teleki-kormány, 252-269.p.

⁴³ Pritz, Pál, Bárdossy László a népbíráóság előtt, Budapest 1991 (továbbiakban Bárdossy), 215.p.

⁴⁴ Fabry, Philipp V., Balkan-Wirren 1940-41, Darmstadt, 68-69.p., Hillgruber, Andreas, Deutschland und Ungarn 1933-1945, Wehrwissenschaftliche Rundschau 1959, 660 p.

⁴⁵ Macartney, October I, 446.p.

⁴⁶ DIMK, V, 535 és 561.sz. irat

⁴⁷ DIMK, V, 570.sz. irat

és néhány ellenzéki politikust Angliába kell küldeni abból a célból, hogy Horthy megbízásából az emigrációban kormányt alakítsanak. O Malley követ azt tartotta volna leghelyesebbnek, ha maga a kormányzó menne ki Angliába. A Foreign Office e tervet örömmel fogadta.⁴⁸

A jugoszláv válság és Teleki halála

A német-jugoszláv viszonyban beállt drámai fordulat gyökeresen új helyzetet teremtett Közép-Európában. Hetek óta folyó tárgyalások után Cvetkovic miniszterelnök és Cihcar - Markovic külügyminiszter 1941 március 25-én Bécsben aláírták a Jugoszláviának a Háromhatalmi Egyezményhez való csatlakozását rögzítő okmányt. Két nappal később, március 27-én a jugoszláv légierők parancsnoka, Dusan Simovic tábornok, államcsínyt hajtott végre, Pál régensherceget és a Cvetkovic-kormány tagjait őrizetbe vetette s a kiskorú Péter király nevében átvette a hatalmat. Ezt követően Jugoszlávia szerb tartományaiban heves tengelyellenes tüntetések folytak. A német vezérkar nyomtatékosan követelte a magyar kormánytól, engedélyezze német csapatok átvonulását Jugoszlávia ellen. Úgy látszott, hogy e kérés teljesítése a Teleki által eddig folytatott független külpolitika végét jelenti. A március 28-i minisztertanácson a kormány leszögezte, hogy abban az esetben küld csapatokat a Délvidékre, ha:

1. a jugoszláv állam szétesik, vagyis amennyiben a horvátok proklamálják függetlenségüket,
2. szerb katonai akciók a magyar kisebbség életét és biztonságát veszélyeztetnék,
3. német katonai lépések következtében a Vajdaságban vákuum keletkezne.⁴⁹

A Simovic-puccs utáni napokban riasztó jelentések érkeztek Budapestre a délvidéki, bánáti és horvátországi német kisebbség paramilitáris alakulatainak riadókészültségbe helyezéséről. Nagy Iván délvidéki magyar politikus Zágrábból jelentést küldött, miszerint a német kisebbség egy Pécsről Temesvárig terjedő s közvetlenül a Német birodalom fennhatósága alá tartozó "Prinz Eugen Gau" létesítését tervezi a jugoszláv állam várható szétesése után a magyar csapatok esetleges bevonulásának a megakadályozására. Telekire, aki évek óta Magyarország "német bekerítésétől" félt, e hír riasztó hatással volt. Magához kérte két bizalmasát, Kovrig Bélát és Rónai Andrást, a Statisztikai Hivatal igazgatóját. Statisztikai és térképészeti anyag összeállításával bizta meg őket. Ezt az anyagot ki akarta küldeni Angliába, hogy felhívja az angol kormány figyelmét, Magyarország csak a német bekerítés veszélyének elhárítása érdekében kénytelen a Délvidéket birtokba venni. Április 3-án elkövetett öngyilkossága következtében ez az anyag sohasem került ki Angliába.⁵⁰

Március 30-án Bárdossy külügyminiszter magához kérte az ellenzék vezetői közül a liberális Rassay Károlyt, s a támogatását kérte a délvidéki akcióhoz. Bárdossy nyomtatékosan hangsúlyozta, ha nem vonul be a magyar honvédség a Délvidékre, a németek magyarországi csatlósai segítségével átveszik a hatalmat, szélsőjobboldali kormányt juttatnak hatalomra.⁵¹

A Legfelsőbb Honvédelmi Tanács 1941. április 1-i ülésén, amelyen a kormányzó elnökölt, jóváhagyta a minisztertanács március 28-i, az esetleges délvidéki bevonulás feltételeire vonatkozó határozatát. Elhatározták egyúttal, hogy a magyar honvédség önálló alakulatként, a németektől függetlenül lép fel a kormányzó legfőbb parancsnoksága alatt. Levelet intéztek továbbá a német véderő legfőbb parancsnokságához, az OKW-hoz, azzal a kéréssel, tekintsenek el attól, hogy Magyarországot német felvonulási területként használják fel. Teleki kívánságára a határozatot azzal a záradékkal egészítették ki, amelyben leszögezték, hogy Magyarország semmilyen körülmények között sem kerülhet szembe Angliával vagy az Egyesült Államokkal.⁵² Ezt megelőzően - 1941. március 30-án - Bárdossy külügyminiszter táviratban kérte Barcza

⁴⁸ Barker, British Policy, 68-69.p., Macartney, October I, 468-469.p.

⁴⁹ Macartney, October I, 476.p., Juhász, Teleki-kormány, 296-299.p.

⁵⁰ Rónai, András, Térképezett történelem, Budapest 1989, 292-295.p.

⁵¹ Pritz, Bárdossy, 328-329.p.

⁵² Szakály, Sándor, Náray Antal visszaemlékezése 1945, Budapest, 1988. 44-54.p.

Györgyöt, tájékoztassa a Foreign Office-t Magyarország kétségbeesítő helyzetéről.⁵³ Április 2-án a németek - az előző napi magyar kérelmet figyelmen kívül hagyva - megkezdtek a Jugoszlávia elleni felvonulást a Dunántúlon. Ugyanezen a napon megérkezett Barcza választávirata Londonból. Ebből kiderült, hogy az angol kormány Magyarország rendkívüli helyzetét nem hajlandó figyelembe venni s abban az esetben, ha a kormány az ország területét a Jugoszlávia elleni német felvonulás bázisává engedni válni, a brit kormány megszakítja Magyarországgal a diplomáciai kapcsolatokat. Ha pedig Magyarország a német támadáshoz bármilyen indoklással (Jugoszlávia területén élő magyarok megvédése) csatlakoznék, úgy számolni kell Nagy Britannia és szövetségesei (Törökország, később esetleg az USA és a Szovjetunió) hadüzenetével is.⁵⁴ Amint tudjuk, másnap, 1941. április 3-án, a kora éjszakai órákban Teleki Pál föbe lőtte magát.

Mivel a háború utáni irodalomban eltérő nézetek merültek fel az öngyilkosság motivációjával kapcsolatban,⁵⁵ érdemes néhány mondatot Teleki utolsó napjának szentelni. Április 2-án délelőtt egy komor hangú levelet írt Apor Gábor vatikáni követnek, amelyben hangsúlyozta, hogy a kormányzó, a hadsereg és a kabinet fele vele ellentétes álláspontot foglal el.⁵⁶ Este - miután értesült arról, hogy a német csapatok megkezdtek az átvonulást magyar felségterületen Jugoszlávia felé - részt vett a Bazilikában egy cserkészek számára tartott misén, majd bement a külügyminisztériumba, ahol Bárdossy megmutatta neki Barcza Londonból érkezett táviratát. Ezt elolvassván mély depresszióba esett, és így kiáltott fel: "Tudtam, hogy ez lesz a következménye. Megtettem mindent, amit tudtam. Nem tudok többet tenni." Utána halálosan beteg feleségéhez sietett a szanatóriumba, ahol egy telefonhívást kapott. "Hát mégis, mégis" - kiáltotta, lecsapta a kagylót, úgy, hogy az összetört. "Rossz hírt kaptam egy cserkész barátomtól" - mondta feleségének, de soha nem derült ki, ki hívta fel és mi volt a hír.⁵⁷

Másnap, április 3-án reggel holtan találta inasa, mellette revolvère. Jobb halántékán hatolt be a golyó. Az éjjeliszekrényen Barcza távirata hevert, íróasztalán Széchenyi "Napló"-ja. A másik szoba íróasztalán a kormányzóhoz írt búcsúlevele.⁵⁸ A levél egyrészt a depressziós lelkiállapotra jellemző önvádat tükrözi, másrészt utal a Barcza-táviratban említett angol megítélésre. A boncolás megállapította, hogy éjjel 2 óra 30 perckor állt be halál, s hogy vagy 15-16 órája embólia keletkezett az agyában, ami rendkívül erős fejfájással kellett, hogy járjon.

Teleki halála után a kormányzó - Bethlen István és Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter tanácsára - Bárdossy Lászlót bízta meg kormányalakítással. A közhiedelemmel ellentétben Horthy és Bárdossy Teleki politikáját folytatták Jugoszláviával szemben. Horthy Hitlernek írt levelében közölte, hogy Teleki annak a lelkiismereti válságnak esett áldozatául, amelyet az egész nemzet érez, s Magyarország csak a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács április 1-én meghatározott feltételek beállta esetén veszi birtokba a Délvidéket.⁵⁹ Bárdossy április 4-én összehívta a pártok vezetőit, s a többség elfogadta az április 1-ji határozatokat. Az események a görög drámák végzettségével követték egymást. 1941. április 6-án, a hajnali órákban a német

⁵³ DIMK, V, 664.sz. irat

⁵⁴ DIMK, V, 681.sz. irat. Bárdossy a népbíróság előtti felszólalásában kétségbe vonta Barcza állításának hitelét. Valóban, Anglia csak 1941 decemberében üzent hadat szovjet nyomásra. Kétségtelen, Barcza gyakran szötte bele az általa közvetített angol álláspontba a maga nézeteit, de mindig jóhiszeműen, hazája érdekében.

⁵⁵ Borbándi Gyula, Barcza, György, A svájci misszió c. emlékirattöredékének az előszavában (München, 1983, 2.1.) az állítja, nem Barcza távirata, hanem a német átvonulás híre kergette Telekit az öngyilkosságba. Mivel Teleki legfőbb törekvése az angol jóindulat megtartására irányult, e sorok írója afelé a nézet felé hajlik, hogy Barcza távirata váltotta ki Teleki öngyilkosságát.

⁵⁶ Macartney, October I, 486 p.

⁵⁷ Uo., Juhász, Teleki-kormány, 307-309.p.

⁵⁸ A kormányzóhoz írt levél szövege: "Főméltóságú Úr, Szószegők lettünk - gyávaságból - a mohácsi beszéden alapuló örökbékeszerződéssel szemben. A nemzet érzi és mi odadobtuk becsületét. A gazemberek oldalára álltunk, mert a mondva csinált atrocitásokból egy szó sem igaz. Sem a magyarok ellen, de még a németek ellen sem. Hullarablók leszünk. A legpocsékabb nemzet. Nem tartottalak vissza. Bűnös vagyok." (A másik oldalon: Főméltóságú Úr, Ha cselekedetem nem sikerülne teljesen és még élnék, ezennel lemondok.)

⁵⁹ DIMK, V, 685.sz. irat melléklete

véderő megkezdte a Jugoszlávia elleni hadműveleteket. Ezt követően jugoszláv repülőgépek bombázták a németek magyarországi felvonulási bázisait, de bombát dobtak néhány városra, így Szegedre és Pécsre is. Április 10-én Zágrábban proklamálták Horvátország függetlenségét. Az önálló horvát állam megalakulásával a jugoszláv állam megszűnt létezni. Ezzel megvalósult az egyik feltétel, amelytől a minisztertanács és a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács a magyar honvédség délvidéki bevonulását függővé tette. Április 11-én a magyar honvédség megkezdte a bevonulást a bácskai területre. Ezt megelőzően - Cadogan Barczának tett nyilatkozata értelmében - 1941. április 7-én az angol kormány megszakította Magyarországgal a diplomáciai kapcsolatokat.⁶⁰ Barcza megkérte egy bizalmasát, magyarázza el Churchillnek Magyarország kétségbeesett helyzetét. Churchill válasza meglepő volt és ma, több mint ötven év távlatából olvasva, némileg igazolni látszott mind Teleki, mind a helyébe lépő Bárdossy Jugoszláviával szemben követett politikáját: "A magyar követnek valóban igaza van. Mi, angolok, bűnösök vagyunk, a múltban komoly hibákat és mulasztásokat követtünk el. Magyarország végül is mindig nyíltan fenntartotta revíziós igényeit és most, amikor a magyar csapatok arra szorítkoznak, hogy csupán olyan területeket foglalnak el, amelyek azelőtt magyarok voltak, ez emberileg érthető. Sajnálom, hogy számomra politikailag lehetetlen mást tenni, mint a diplomáciai viszonyt megszakítani, de mindaddig, amíg magyar csapatok nem kerülnek szembe harctéren angol erővel, valóban nincs szükség hadüzenetre. Egyébként a magyar nagyon rokonszenves nép."⁶¹

Az USA nagyobb megértést tanúsított. Sumner Welles külügyi helyettes államtitkár 1941. április 7-én közölte a magyar követtel, hogy az amerikai kormány megérti Magyarország nehéz helyzetét, de Magyarország formális magatartása rendkívül fontos. Magyarország formailag nem tűnhet támadónak.⁶² Később - április 16-án - Rooseveltnél elnök Magyarországot a Semlegességi Törvény alapján agresszornak nyilvánította.⁶³

Mivel Bárdossy még április 9-én is vonakodott Erdmannsdorff német követ kérésének eleget tenni, és csak a horvát önállóság proklamálása után - tehát április 11-én - járult hozzá a honvédség délvidéki bevonulásához,⁶⁴ ami megfelelt a Teleki által elfogadott álláspontnak, remélte, hogy a Szövetségesek megértéssel viseltetnek majd politikája iránt. De joggal jegyzi meg Macartney, hogy "bár a Szövetségesek sok mindent csináltak a háború alatt, amit könnyebb volt metafizikai úton megmagyarázni, mint a nemzetközi jog alapján, nem szerették, ha mások is követték példájukat."⁶⁵

Teleki Pál külpolitikájának értékelése

A marxista pártállam egyoldalú történelemszemlélete nem tette lehetővé a Teleki által követett külpolitika tárgyilagos elemzését. Juhász Gyula 1964-ben írt kitérő munkájában a nagy államférfi szemére veti, hogy nem szállt szembe a németek politikájával és öngyilkosságba menekült. "Nem tudott felemelkedni osztálykorlátain" - írta e többször idézett, egyként jól dokumentált művében Juhász.⁶⁶ E nézetet - amelytől Juhász különben a fordulat után gyökeresen

⁶⁰ DIMK, V, 703.sz. irat (Barcza távirata a külügyminiszternek Cadogan szóbeli jegyzékéről) valamint DIMK, V, 708.sz. irat (O Mallyey Bárdossynak címzett levele).

⁶¹ Macartney, October II, 8.p.

⁶² Uo., 9.p.

⁶³ DIMK, V, 745.sz. irat

⁶⁴ Ránki, Wilhelmstrasse, 573-574.p.

⁶⁵ Macartney, October II, 10.p.- E sorok írója a rendelkezésre álló dokumentumok alapján meggyőződött arról, hogy Bárdossy a jugoszláv válság idején szigorúan ragaszkodott a Teleki által is helyesnek tartott külpolitikai vonalhoz. Ugyanakkor, helyteleníti Bárdossynak a német-szovjet háború kitörése utáni magatartását, in concreto Kassa bombázása után a Szovjetunióval szembeni hadiállapot elhamarkodott - és a németek által nem követelt - bejelentését.

⁶⁶ Juhász, Teleki-kormány, 311-312.p.

eltért,⁶⁷ - e sorok írója nem tudja osztani. 1941 tavaszán Németország hatalma tetőfokán állott, a jugoszláv állam a német véderő támadása következtében néhány nap alatt felbomlott. Görögország kapitulált, s a Peloponneszra partra helyezett angol expedíciós hadsereg pánikszzerűen menekült vissza hajóira. A váratlan gyors német győzelemnek hatása alatt a Szovjetunió mindent megtett Hitler szimpátiájának visszaszerzése érdekében. Az 1945 utáni történetírás azt is szemére vetette Telekinek, hogy nem támaszkodott a "haladó" körökre és rétegekre. Milyen haladó körökre támaszkodhatott volna Teleki? Az 1938-1941 közötti időszakban a szociáldemokrácia befolyása a munkásság széles tömegeire egyre csökkent, a nyilas és radikális jobboldali pártok befolyása viszont erős volt. A németektől megszállt Európában a kommunisták (akik mögött Magyarországon egyébként sem álltak tömegek) Hitlernek a Szovjetunió elleni támadása előtt mindenütt passzivitásra - sőt egyes országokban kollaborációra - buzdították híveiket. A nyílt társadalom és az alkotmányosság eszméjét, amelyért Franciaország összeomlása után fegyveres erővel egyedül Anglia harcolt, Magyarországon egyedül éppen az a politikai vezető réteg igyekezett ébren tartani, amelyet a marxista történészek "osztályszemlélettel" és "osztályérdekkel" vádoltak. E vezetőréteghez tartozott Teleki Pál is, akit egyrészt családi körülményeire visszavezethető depressziója, másrészt - miként egy évszázaddal előbb Széchenyi Istvánt - a "nemzethalál" vízióján töprengő lelkülete hajtott a halálba. Eljött az ideje annak, hogy személyét a magyar történetírás a megfelelő helyre állítsa.

Végkövetkeztetésként megállapíthatjuk, hogy Teleki Pál életének feláldozásával - ha nem is tudta a jövő győzteseket nemzete kíméletére bírni - bebiztosította, hogy az ő független magyar külpolitikai elképzelései valósuljanak meg. Ha nem is lehetett a németek átvonulását megakadályozni, a magyar csapatok csak Jugoszlávia felbomlása után, önálló alakulatokként és Horthy parancsnoksága alatt vonultak be a Délvidékre. A délvidéki bevonulással kapcsolatos magyar akció kizárólag a történelmi magyar föld visszaszerzésére korlátozódott. Igaz, Teleki Magyarország későbbi katasztrófáját nem tudta megakadályozni. De a magyar függetlenség megőrzéséért folytatott hősies küzdelme és önként vállalt mártírhalála kiváltja a kései nemzedékek tiszteletét is.

⁶⁷ Juhász, Gyula, "Teleki Pál külpolitikája", megjelent a Csicsery-Rónay István és Vigh Károly szerkesztésében "Teleki Pál és kora" c. Budapesten 1992-ben kiadott tanulmánykötetben, 37-43.p.E tanulmányát Juhász így fejezi be: "Teleki Pál öngyilkossága - mivel az egyetlen ilyen, bátor tett volt a korabeli világban - nagyobb hatást gyakorolt a határokon kívül, mint ideheza. A diplomáciai kapcsolatok megszakadtak ugyan Nagy-Britanniával, de Churchill, egy nyilatkozatában egy széklet üresen javasolt javasolni Teleki számára a békekonferencián."

Valér Éva:

A ZAGYVA-VÖLGYI AGGLOMERÁCIÓ 1970-1990 KÖZÖTTI FEJLŐDÉSE

1991 óta az Országos Távlati Kutatási Alap támogatásával folyik *a magyarországi agglomerálódás folyamatának alakulása 1970-1990 között* című vizsgálat.

A kutatás abból indul ki, hogy az agglomerációk (agglomerálódó térségek) olyan településegységek, ahol

- igen sok tényező sűrűsödik, koncentrálódik. Ezek mérése viszonylag egyszerű, de a különböző jelenségek mérése nem állandó, a koncentráció tartalma és területi kiterjedése állandóan változó folyamat.

- Sokrétűek és sokirányúak a településközi kapcsolatok, továbbá ezek a térségek az újdonságok, innovációk elsődleges megjelenési helyei. E két utóbbi jellemző szintén folyamat, de az elsőtől eltérően igen nehezen mérhető, számszerűsíthető.

Kutatásunk módszere az első munkafázisban a faktoranalízis, pontosabban ugyanazon sűrűsödést, népességen belüli ill. területi koncentrációt kifejező mutatók 1970-es, 1980-as és 1990-es értékeivel készített faktoranalízisek egymással való összehasonlítása volt.¹

A faktoranalízisek az SPSS-PC statisztikai programcsomag faktoranalízis programjával készültek. Mind a három évben 8 faktor magyarázta az összes eltérések 70 %-nál nagyobb arányát, azokon belül az első faktornak 35 % feletti volt a súlya.

1970-ben és 1980-ban egyaránt a városiasodottság faktoraként volt interpretálható az első faktor, bár csak fele részben azonos tartalommal. 1990-re a városiasodottság jelentősége csökkent, már csak a második faktoral volt azonosítható, de igen nagy tartalmi hasonlóságot mutatott az 1980-as városiassági faktoral. 1990-ben a fejlődés és a fejlődési dinamika mutatói alkották az első faktort, ezek váltak a területi koncentráció fő differenciáló tényezőivé. Összefoglalóan az a következtetés vonható le a vizsgálat első fázisának eredményeiből, hogy az 1970-1990 közötti időszakban az agglomerálódás társadalmi jellemzői erősödtek, műszaki jellemzői pedig gyengültek Magyarországon.

¹ Számítástechnikai munkatársam Vári Ferenc volt.

A kutatás második fázisában mindhárom vizsgált évre vonatkozóan kiválasztásra kerültek az ország teljes településállományából azok a települések, amelyek a 30 sűrűsödést kifejező mutatóból legalább 5-ben országos átlag feletti, tehát a területi koncentráció minimális hordozói voltak. 1970-ben 593, 1980-ban 657, 1990-ben pedig 880 ilyen település volt az országban. A hetvenes években tehát 10,8 %-al, a nyolcvanas években 33,9 %-al nőtt a területi koncentrációval jellemezhető települések száma, ugyanakkor az átlag felettség mértéke (a területi különbségek miatt) csökkent. A területi koncentrációt hordozó települések - attól függően, hogy hány tényezőben átlag feletti - 5 kategóriába kerültek besorolásra (5-9, 10-14, 15-19, 20-24, 25-30). Ez a területi koncentráció mértékét jelzi.

Annak vizsgálatára, hogy mely tényezők területi koncentrációja állt fenn és az hogyan változott (országosan), csak a kutatás következő fázisában kerül sor. Agglomerációnak, agglomerálódó térségnek az olyan településcsoport tekinthető, amelyben legalább 5 egymás melletti település a területi koncentráció hordozója, ezek tipizálásának alapját pedig a területi koncentráció tartalma fogja képezni (térségenként) a kutatás végső fázisában. A Zagyva-menti térség e szempontú jellemzése jelen cikk számára készült.

A Zagyva-völgyi térség agglomerálódásának folyamata

1970-ben a Zagyva völgyében fekvő települések még nem alkottak összefüggő agglomerálódó térséget.

Jelentős területi koncentráció hordozója volt - 24 tényező átlag feletti értékével - Salgótarján és 13 mutató átlag feletti sűrűségével a szomszédos Bátortereny (akkor még Kistereny és Nagybátöny). Hozzájuk nyugatról Karancsalja, Karancslapujtó és Kishartyán, délről pedig Mátraverebély, Tar és (a Mátraszőlőssel csak később egyesített) Pásztó csatlakozott 5-9 tényező átlag feletti sűrűségével. Ez tehát egy 8 településből álló agglomerálódó térség volt.

Ezt a térséget a tőle délre fekvő következő agglomerálódó térségtől Szurdokpuszti választotta el, ahol a területi koncentráció a vizsgált 30-ból 5-nél kevesebb tényező esetében állt fenn.

A következő térség központja Hatvan volt a 30-ból 17 tényező átlag feletti sűrűségével, és a szomszédos Lőrinciben is 17 tényezőnek volt átlag feletti a koncentrációja. Délről Boldog, nyugatról Heréd és

Palotás, északról Zagyvaszántó (6-9 tényező sűrűsödésével), Apc és Jobbágyi (11-12 tényező átlag feletti sűrűsödésével), keletről pedig Rózsaszentmárton (7 tényező) és Ecséd (11 tényező) tartozott ehhez az agglomerálódó térséghez.

Ezzel tulajdonképpen véget is ért a Zagyva völgyének 1970-es agglomerálódottsága, mivel délebbre tovább haladva csak Jászberény és a szomszédos Jászárokszállás, kissé távolabb Jászapáti, majd még délebbre Ujszász, és végül a Zagyva torkolatánál Szolnok a szomszédos Szajollal, Rákóczifalvával és Törökszentmiklóssal rendelkezett 5-nél több tényezőben átlag feletti koncentrációval. A szintén területi koncentrációt hordozó Martfű és Tiszaföldvár nem volt közvetlenül határos ezzel a 4 településsel.

1980-ra a Zagyva völgyének északi és déli végén változott meg az agglomerálódottság. Salgótarján mellett Kishartyán és Tar veszített ugyan területi koncentrációjából, de a területi koncentráció hordozójává vált kelet felől Vizslás és Kazár összekapcsolva Salgótarjánnal és az 1970-ben még különálló Mátraterenyével. Ezzel Pásztó és Mátraverebély elszakadt a salgótarjáni térségtől, és az 7 településre csökkenve kissé keletre húzódott.

Mivel Szurdokpüspökiben nem jött létre még a megfelelő mértékű területi koncentráció, Pásztó és Mátraverebély nem kapcsolódott össze a tőlük délre fekvő hatvani térséggel. Annak kiterjedése kissé csökkent, mivel Heréden mérséklődött a területi koncentráció. A térségen belül viszont fokozódott az agglomeráltság Zagyvaszántó területi koncentrációjának növekedésével.

A Jászságban nem nőtt meg a területi koncentrációt hordozó településszám, nem alakult ki agglomerálódó térség, csupán Jászberényben nőtt meg 9-ről 12-re az átlag feletti sűrűségmutatók száma.

Kiterjedtebbé vált viszont a Szolnok agglomerálódó térség. Szolnok, Rákóczifalva, Szajol és Törökszentmiklós mellett a területi koncentráció hordozójává vált nyugaton Tószeg, keleten pedig Örményes, ezzel itt egy 6 településből álló agglomerálódó térség jött létre. Ez azonban még mindig nem kapcsolódott össze Martfűvel, Tiszaföldváron pedig 5 alá csökkent a területi sűrűsödés átlag feletti mutatóinak száma.

A nyolcvanas években felerősödött a Zagyva völgyének agglomerálódottsága, különösen a középső és déli részen.

A salgótarjáni agglomeráció ismét nyugat felé húzódott. Keleten Vizslás és Kazár megszűnt a területi koncentráció hordozója lenni, azzá vált viszont Dorogháza és Mátramindszent, így Mátraterenye rajtuk keresztül kapcsolódik Bátonyterenyéhez. Nyugaton a salgótarjáni agglomeráció része lett Karancsalján és Karancslapujtón túl Karancskeszi, továbbá Kishartyán mellett Sóshartyán. Ezzel a salgótarjáni agglomeráció 10 települést tartalmazó térséggé nőtt.

Pásztótól délre Szurdokpüspökiben kialakult az agglomerációs településekre jellemző területi koncentráció, ezáltal Pásztó és Mátraverebély összekapcsolódott a hatvani térséggel. Ez utóbbi nemcsak Szurdokpüspökivel bővült, hanem nyugaton Heréddel, keleten Horttal, délen pedig Jászfényszaruval is.

A Jászság még 1990-ben sem volt agglomerálódó térség, annak ellenére, hogy a hatvani térséghez csatlakozó Jászfényszarun kívül Jánoshidán is kialakult a területi koncentráció minimális mértéke. De a Jászárokszállás-Jászberény-Jánoshida településhármas nem kapcsolódik sem Jászapátihoz, sem az Újszásszal és Szászberekkel kezdődő szolnoki agglomerációhoz.

Szolnok agglomerációs térsége viszont lényegesen kiterjedt. Magán Szolnokon megnőtt az átlag feletti sűrűséget kifejező mutatók száma, környékén pedig a területi koncentrációt - ha csak minimálisan is - hordozó településeké.

Észak felé Zagyvarékassal és Szászberekkel, dél felé Tiszavárkonyal és Rákócziújfaluvall egészült ki az agglomeráció, ezáltal Szolnokhoz kapcsolódott Újszász is és Martfű is a területi koncentrációs jellegét visszanyert Tiszaföldvárall együtt. Így 1990-ben a szolnoki agglomeráció már 13 települést tartalmazott.

Ha eltekintünk attól, hogy Pásztótól északra Tar és Sámsonháza, Jászfényszarutól délre Jászsalsószentgyörgy nem tekinthető agglomerációs településnek, azt mondhatjuk, hogy a Zagyva völgyének egésze a Zagyva forrásától torkolatáig folyamatos agglomerálódó térség. Ha viszont nem tekintünk el ezektől a "szakosodásoktól", akkor megállapítható, hogy itt 3 agglomeráció van, amelyeket éppen ezek a "szakosodások" választanak el, amelyek éppen ennek megfelelően rendelkeznek eltérő sajátosságokkal: a salgótarjáni, a hatvani és a szolnoki.

Ha nem a Zagyva völgy, hanem a Jászság a vizsgálat tárgya, az állapítható meg, hogy az agglomerálódás alig jellemző. A 18 településből

1970-ben és 1980-ban mindössze 3 volt a területi koncentráció hordozója: a már régóta városi jogállású Jászberény mellett az azóta várossá lett Jászárokszállás és Jászapáti, 1990-re még 2, Jászfényszaru a hatvani agglomerációhoz csatlakozóan, valamint Jánoshida. De 13 jázsági települést még 1990-ben sem jellemezett a területi koncentráció minimuma sem a népesség-foglalkoztatottság, sem a termelés-idegenforgalom, sem az infrastruktúra terén.

A Zagyva-völgyi agglomerációk jellemzése

A Salgótarján körül kialakult agglomerációnak a hatvanas években (egy település kivételével) általános jellemzője volt a népességszám növekedése. A hetvenes években ez sokkal kevésbé volt jellemző a községekre, de Salgótarján népességszáma még nőtt. A nyolcvanas években éppen ellenkezőleg, a községekben nőtt, és az ipari válságjelenségekkel egyre inkább küzdő Salgótarjánban csökkent a lakónépesség száma.

A népességszám növekedése mellett a salgótarjáni agglomerációnak tartósan általános jellemzője volt az ipari aktív keresők átlag feletti aránya és az átlagosnál nagyobb arányú beingázás, ugyanakkor a helyben foglalkoztatottakból csak Salgótarjánban és Bányaterenyén volt átlag feletti az iparban dolgozók aránya. E mögött az áll, hogy a községek ipari aktív keresői tömegesen ingáztak be az agglomeráció két ipari központjába, miközben igen jelentős volt a Salgótarjánból a többi településbe való tercier, azon belül szellemi dolgozók kiingázása. (A szellemi potenciál mutatói csak Salgótarjánban voltak átlag felettek.)

Fentieken túlmenően a települések közigazgatási területéből a belterület és a lakóépületekkel való beépítettség magas aránya volt tartós jellemzője a salgótarjáni agglomerációnak, az ipari állóeszköz-sűrűség és az ipartelep-sűrűség nem. Ez tehát főleg társadalmi, foglalkoztatottsági értelemben volt ipari agglomeráció, nem az ipari létesítmények területi koncentrációja értelmében, bár a nyolcvanas években nőtt az átlag feletti 1 főre jutó ipari állóeszközértékkel rendelkező települések aránya. De az átlag feletti ipari szellemi dolgozót foglalkoztató települések aránya is nőtt, ami tovább erősítette az agglomeráció társadalmi jellegét.

A tercier ágazatokban foglalkoztatottak magas arányával rendelkező települések aránya csökkent, elsősorban amiatt, hogy ennek területi különbségei 1970 és 1990 között jelentősen mérséklődtek - a tercier foglalkoztatás megszűnt újdonságként agglomerációs jellemző lenni. Csökkent a lakásállomány növekedése a hetvenes években, amikor országosan is főleg a városokra koncentrált - itt Salgótarjánra. És csökkent a kereskedelmi szállásférőhelyek területi koncentrációjának átlag feletti mértékével rendelkező - amúgy is kevés - település aránya a tercier foglalkoztatáshoz hasonlóan az átlagos elterjedés következtében. (Lásd 1.sz. táblázat.)

A Hatvan környékén - tőle északra és délre húzódóan - kialakult agglomerációnak a salgótarjánival ellentétben egyik vizsgált időszakban sem volt általános jellemzője a népességszám növekedése. A hatvanas években csak Hatvanban, a hetvenes években csak Hatvanban és Zagyvaszántón nőtt a lakónépesség száma (e két időszakban az agglomeráció közel ugyanazon településekből állt.) A nyolcvanas években a főleg észak felé kiterjedtebb térségen belül (14 település) is csak 4-nek nőtt a népességszáma.

A népességszám növekedés nem, de az aktív keresők, és főleg azon belül az ipariak átlag feletti aránya tartós jellemzője volt a hatvani agglomerációnak. E mellett tartós volt a települések többségébe a beingázás nagy aránya és - a salgótarjánitól eltérően - a helyben foglalkoztatottakból az iparban dolgozók átlag feletti aránya is. E mellett Hatvanban és tőle északra tartósan jellemző volt az átlag feletti ipartelep-sűrűség. A hatvani tehát sokkal szélesebb értelemben volt ipari agglomeráció, mint a salgótarjáni, az ipari foglalkoztatás és az ipartelepek koncentrációja nem korlátozódott egy-két településre. Nemcsak a nagyobb településekbe való ipari beingázás, hanem a keresztbe ingázás, községközi ingázás is jellemző volt. (A tercier foglalkoztatás és az átlag feletti szellemi potenciál azonban nem.)

Ezen tényezőkön túl - a salgótarjáni agglomerációhoz hasonlóan - a belterületek közigazgatási területen belüli magas aránya és a lakóépületekkel való intenzív (városias) beépítés volt tartósan jellemző a hatvani agglomerációra. Ugyanakkor nemcsak a lakásépítés és az egységnyi területre jutó kereskedelmi szállásférőhelyek számának átlag feletti koncentrációjával rendelkező települések aránya csökkent, hanem azoké is, ahol az ipari állóeszköz állományon belül magas volt a gépek-berendezések értéke. Ez arra utal, hogy az ipar magas fokú

gépesítettsége egyre kevésbé volt újdonság, csak az agglomerációk jellemzője. (Lásd 2.sz.táblázat)

Amint arról korábban már említést tettem, a Jászságot alig jellemzi az agglomerálódás. Még 1990-ben is csak három egymással határos települést jellemzett a területi koncentráció. (Lásd. a 4. sz. táblázatot.)

A Jászságban a koncentráció elsősorban területi jellegű volt, ami tartósan az egységnyi területre jutó kereskedelmi szálláshelyek számának és a lakóépületekkel való beépítettségnek átlag feletti voltában nyilvánult meg. Csökkent az egységnyi területre jutó ipartelep-sűrűség, ugyanakkor mind az öt településen jellemzővé vált a háztartási villamosenergia fogyasztás átlag feletti mértéke, a viszonylag magas életszínvonal egyik kifejezője. A Jászság területi koncentrációt hordozó települései kissé másképp ipari jellegűek, mint a Zagyva-völgyi agglomerálódó térség többi települése. Tartósan átlag feletti az ipari aktív keresők aránya, 1990-ben már az ipar korszerűsége (gépesítettsége) is, de nem mindenhol magas a helyben foglalkoztatottakból az ipariak aránya, és nem jellemző az átlag feletti beingázás.

A szolnoki agglomerálódó térség nemcsak abban különbözött az előzőektől, hogy 1970 és 1990 között alakult ki (nőtt 4 települést tartalmazóból 13 települést tartalmazóvá), hanem abban is, hogy mások voltak tartós, növekvő ill. csökkenő jelentőségű jellemző vonásai.

A lakónépesség számának növekedése tartós jellemzője volt Szolnok növekvő méretű agglomerálódó térségének, de nem minden településben. Hasonlóképpen tartós jellemző volt az aktív keresők átlag feletti aránya de szintén nem annyira általános mint a Zagyva völgyének északabbi területein, feltehetően azért, mert itt több volt az előregedő korstruktúrájú település. A beingázás is általános jellemzőnek volt tekinthető, bár volt néhány település, ahol nem volt átlag feletti. Mindezek mellett - a Zagyva völgye többi térségéhez hasonlóan - tartósan jellemezte a szolnoki agglomerációt is a lakóépületekkel való intenzív, városias beépítettség.

Ahogy területileg terjedt az agglomeráció, úgy nőtt ipari jellege. Egyre több olyan település tartozott hozzá-, amelyben átlag feletti volt az ipari aktív keresők aránya, az 1 foglalkoztatottra jutó ipari állóeszközállomány, de csökkent az olyan települések aránya, ahol átlag feletti volt az egységnyi területre jutó ipartelepek száma. Az ipari jelleg

tehát mint társadalmi jellemző vált egyre általánosabbá, miközben az ipari termelőhelyek koncentrációja volt megfigyelhető (az országos átlaghoz viszonyítva). Ugyanakkor az ipari jelleg növekedése életszínvonal növekedést hozott, jelentősen nőtt az átlag feletti háztartási villamosenergia fogyasztású települések aránya.

A szolnoki agglomerációban a lakásépítés éppen úgy csökkent, mint a másik két térségben, de a kereskedelmi szálláshelyek területi koncentrációja - ahol volt - nem. Viszont - összhangban azzal, hogy itt, a Zagyva torkolata környékén már nagy határú alföldi települések váltak az agglomeráció részévé - nem nőtt, hanem csökkent az átlag feletti belterületi aránnyal rendelkező települések aránya. (Lásd 3.sz.táblázat)

Összefoglalóan az állapítható meg, hogy a Zagyva-völgyi agglomeráció egyértelműen ipari jellegű. Északi és déli részét még jellemzi a népességkoncentráció, középső részét már nem. Általános jellemzője az intenzív beépítettség főleg lakóépületekkel, de ipari létesítményekkel is. Ugyanakkor a létesítményi koncentráció helyett az agglomerálódás társadalmi tényezői azok, amelyek súlya növekszik. Az a körülmény, hogy sem az iskolázottság, sem a szellemi foglalkozásuk aránya nem volt jellemzően átlag feletti, egyfelől a válságjelenségek meglétére, másfelől az azokból való kitörés nehézségeire utal.

M e l l é k l e t e k

A kiválasztott és a táblázatokban szereplő mutatók a következők voltak:

1. a lakónépesség számának 10 év alatti változása
2. az aktív keresők aránya a 15 éven felüliekből
3. az ipari aktív keresők aránya
4. a terciér aktív keresők aránya
5. a szellemi foglalkozású aktív keresők aránya
6. legalább érettségizettek aránya a 15 éven felüliekből
7. felsőfokú végzettségűek aránya a 15 éven felüliekből
8. bejárók aránya a helyben foglalkoztatottakból
9. az iparban dolgozók aránya a helyben foglalkoztatottakból
10. a szellemi dolgozók aránya az iparban foglalkoztatottakból
11. 1 foglalkoztatottra jutó bruttó állóeszközérték az iparban
12. gépek-berendezések aránya az ipari bruttó állóeszközértékből

13. 1 foglalkoztatottra jutó villamosenergia felhasználás az iparban

14. szállodai férőhelyek aránya a kereskedelmi férőhelyekből

15. 1 kereskedelmi férőhelyre jutó vendégéjszakák száma

16. külföldiek által eltöltött vendégéjszakák aránya az összesből

17. vezetékes vízzel ellátott lakások aránya

18. közcsatornába bekapcsolt lakások aránya

19. csatornázott lakások aránya a vezetékes vízzel ellátottakból

20. az utolsó 10 évben épített lakások aránya

21. emeletes lakóépületek aránya

22. 1 háztartásra jutó villamosenergia fogyasztás

23. 1 km² közigazgatási területre jutó kereskedelmi szálláshelyek száma

24. 1 km² belterületre jutó belterületi lakónépesség

25. belterület aránya a közigazgatási területből

26. 1 km² közigazgatási területre jutó ipartelepek száma

27. 1 km² közigazgatási területre jutó kereskedelmi szálláshelyek

száma

28. 1 km² közigazgatási területre jutó lakóépületek száma

29. 1 lakóépületre jutó háztartások száma

30. 1 km² közigazgatási területre jutó helyben foglalkoztatottak

száma

Zsámboki Sándor:

GONDOLATOK A KÁRPÓTLÁSRÓL ÉS A FÖLDTULAJDON RENDEZÉSÉRŐL

Befejezéséhez közeledik egyes politikusok által "történelmünk legnagyobb földrendezése"-nek nevezett folyamat, amely - túlzás nélkül mondható - több millió egyént érint közvetve vagy közvetlenül. Célszerű tehát, ha néhány mondatban összefoglaljuk azokat a terveket és tényeket, tapasztalatokat, amelyek jó megközelítésben már jellemzést adhatnak a sok vitát kiváltott folyamatról.

Kárpótlás - kiemelt kormányzati célkitűzés

Ismeretes, hogy az 1990-ben megalakult új kormányzat egyik fő célkitűzése volt az elmúlt évtizedek vagyoni sérelmeinek, valamint a politikai üldözötteknek és hadifoglyoknak a kárpótlása. Ennek végrehajtására alkotta meg az Országgyűlés az 1991 évi XXV. számú törvényt, majd ezt követően még két törvényt. Ezen törvényekben - különösen az 1991 évi törvényben - kiemelt szerepet kapott a termőföld. Már 1939-től kezdődően megindult ugyanis a vagyoni sérelmek folyamata, amely 1945-től, de különösen 1950-es évektől felgyorsult, kiszélesedett és a társadalom egyre szélesebb rétegeit érintette. Több millió hektár mezőgazdasági terület, egyéb ingó és ingatlan vagyon került elvételre, államosításra, miközben a törvénytelen ségek sorozatát követte el az akkori hatalom. Nem jelentéktelen azon területek mennyisége, amelyeket több, kettő-három egymást követő tulajdonostól is elvettek, akik jogosan éltek kárpótlási igényükkel ugyanazon földterületre.

A kárpótlási törvényekkel kapcsolatban meg kell jegyezni még az Alkotmánybíróság határozatát, amely csak az úgynevezett részleges kárpótlást tette lehetővé. Egyszerűbben kifejezve ez azt jelenti, hogy a termőföldek volt tulajdonosai sem kaphatták vissza eredeti tulajdonukat, hanem kárpótlási jegyet kaptak az elvesztett földért, aranykoronánként ezer forint értékben. A kárpótlási törvények által biztosított lehetőségekkel élve több, mint egymillió károsult adta be kárpótlási igényét, amelynek közel 80%-a termőföldre vonatkozott.

Tulajdonrendezés a termelőszövetkezetekben

A kárpótlással párhuzamosan megindult a termelőszövetkezetek átalakulása is, amelyeknek egyik jelentős fázisa a szövetkezeti vagyon nevesítése azaz magántulajdonba vétele volt. Külön törvény - az 1993. évi II. számú - szabályozta a szövetkezetek közös használatában lévő, úgynevezett részaránytulajdonosok termőföldjének nevesítését. A részaránytulajdon fogalma számos félreértést okozott, és okoz ma is, ezért érdemes kissé bővebben is foglalkozni ezen kérdéssel. A problémát az a felfogás okozta, amely szerint a szövetkezetbe belépő tagok többsége nem volt tisztában a közös használatba bevitt föld tulajdonjogi viszonyaival. Igaz, hogy a belépő tag elvesztette rendelkezési jogát a földje fölött, tulajdonjoga azonban megmaradt.

Annak érdekében, hogy az említett rendelkezési jogot a tulajdonosok kötöttségek nélkül gyakorolhassák, szükség volt a közös használatban lévő földtulajdonok rendezésére. Ennek során az aranykorona értékben nyilvántartott tulajdont a természetben is kijelölik, a kataszteri térképen feltüntetik, és az ingatlan-nyilvántartásban is név szerint bejegyzik.

A feladat nagysága jól érzékelhető, ha leírjuk, hogy ez a munka országosan több, mint 1 300 000 részaránytulajdonos termőföldtulajdonát érinti.

"Miért tart ilyen hosszú ideig?" - A tulajdonrendezés főbb adatai

A címben feltett kérdés nap, mint nap elhangzik mind a kárpótlási igényjogosultak, mind a részaránytulajdonosok részéről. Elégedetlen továbbá a feladat végrehajtásának ütemével a politikai vezetés egy része is. Valóban mekkora is az a feladat, amelynek végrehajtása már 1991-ben elkezdődött, és még jelenleg is tart? - Igazuk van-e a türelmetlen politikusoknak és a tulajdonuk birtokba vételét váró jogosultaknak? - Nem könnyű válaszolni a feltett kérdésre. Olyan esettel állunk szemben, amikor számadatokkal lehet feleletet adni, illetve magyarázattal szolgálni.

A kárpótlással, illetve a részaránytulajdonosok nevesítésével érintett földterület mennyiségét számba véve azt kapjuk, hogy ennek volumene meghaladja az 5 millió hektárt. Ez több, mint fele az ország teljes területének, amely - mint valószínű ismert - 9,3 millió hektár.

Az érintett tulajdonosok - kárpótlási, részaránynevesítési, tagi és alkalmazotti - számát tekintve szintén meglepő számadatot kapunk, nevezetesen azt, hogy ez év végére 2,1 millió földtulajdonossal kell számolni. Megjegyzendő azonban, hogy a kárpótlási földtulajdonosok száma jelenleg 510 ezer, de bizonyosan eléri, sőt meg is haladja a 600 ezret. Összességében tehát az ország lakosságának 20%-át érinti közvetlenül a földtulajdon rendezése. Közvetett módon pedig, a családtagokat is beleszámítva, az ország lakosságának kétharmada valamilyen formában érintve van. Mindkét számadat bizonyítja tehát azt, hogy - bár sok szempontból valóban lehetett volna a végrehajtás gyorsabb - ekkora feladat korrekt megoldása, bizony időigényes.

A helyi bizottságok tevékenysége és egyéb tapasztalatok

A földtulajdonok rendezésére, amint arról már az előzőekben említés történt, több törvényt is alkotott az Országgyűlés. Ezek a törvények, többek között, helyi társadalmi bizottságok létrehozását írták elő a tulajdonrendezés intézésére. A kárpótlási feladatok egy részét az *egyeztető fórumok* és a *földrendező bizottságok*, míg a részaránytulajdonok rendezését a *földkiadó bizottságok* végezték és végzik.

Az említett bizottságok részletes értékelése ugyan nem lehet tárgya egy rövid tanulmánynak, néhány főbb észrevétel azonban feltétlenül említésre érdemes. Elsőként rögzíthető, hogy hiba volt és számos zavart okozott az, hogy egy komplex, nagyobb részben szakmai munka végzésére három helyi bizottság alakult, amelyek eltérő hatáskörökkel, sajnos felügyelet nélkül igyekeztek megoldani a nem könnyű feladatot. Az egyeztető fórumok és a földrendező bizottságok munkája, amely elsősorban a kárpótlási földalapokkal kapcsolatos, aránylag egyszerűbbnek mondható, szemben a részaránytulajdonokkal foglalkozó földkiadó bizottságok bonyolult, volumenében lényegesen nagyobb feladatkörével. Ez a különbség a feladatok elvégzése során is megmutatkozott. A fórumok és a földrendező bizottságok többsége gyakorlatilag befejezte tevékenységét, míg a földkiadó bizottságokról kedvezőtlenebb a kép. Csupán a bizottságok egyharmadáról lehet azt mondani, hogy nagyobb probléma nélkül, a törvénynek megfelelően tevékenykedett, és munkájuk utolsó fázisát végzik. Sajnos - jelenleg - a bizottságok 20-30%-a egyáltalán nem is működik. Ennek egyik lehetséges magyarázata az, hogy a felmerülő költségeik megtérítése igen-igen vontatottan halad. A bizottságok szakmai munkájával kapcsolatban hasonlóan ellentmondásos kép alakult ki. Általánosan elmondható, hogy mind a három bizottság részére nagy terhet jelentett az, hogy a törvények a szakmai munka nagyobb részét is rájuk hártották. Jobb lett volna, ha

azt az ebben járatos földügyi szakemberekre bízva a törvény, míg a bizottságok - a helyi ismeretek birtokában - a döntéshozatalban kapnának szerepet.

Általános tapasztalat, hogy elsősorban ez utóbbi kérdéskör számos, csak részben megoldott problémát hagyott maga után. A teljesség igénye nélkül említhető néhány, a főbb, megoldatlan, vagy csak részben megoldott kérdés:

- A külterületi dűlőutak rendezése, illetve általában a külterület rendezettségének kérdése.

- A tanyatulajdonosok földjének kiadása, összevonása a tanya mellett.

- Az árverezés és a részaránynevesítés során elaprózódott földtulajdonok összevonása.

- Vízügyi létesítmények - csatornák, öntözőberendezések, stb. - tulajdonjogának kérdése.

- Természetvédelmi területek tulajdoni kérdése, ezek további hasznosítása.

A felsorolt - és a még említésre nem került - problémák megoldatlansága jelentős mértékben zavarja egyrészt az érintett települések nyugalmát, másrészt befolyásolja a termőföldek rendszeres művelését.

A tulajdonbiztonság - kormányzati célkitűzés

A földtulajdon rendezésének folyamatában igen szemléletes módon lehetett tapasztalni a magántulajdon szerepének, súlyának fejlődését, emelkedését. A kárpótlási munkák előrehaladásával az új tulajdonosok egyre sürgetőbben kérik földjük kitűzését és birtokba adását, sőt - ezeken túlmenően igen gyakran - az ingatlan-nyilvántartási bejegyzést is. Nem vitatva az igény jogosságát - hiszen minden tulajdonos biztos szeretne lenni a tulajdonát illetően - a következőket célszerű megjegyezni:

- Mint arról az előzőekben is említés történt, csak a kárpótlás során több, mint fél millió új tulajdon keletkezett ezideig. Ezek kitűzésének és átvezetésének költségeit, mint ismeretes, az állam magára vállalta. Ez azt jelenti, hogy a munka többsége a földhivatalokra hárul. Figyelemmel arra, hogy ilyen mennyiségű feladat elvégzése meghaladja a hivatalok kapacitását, jelentős mértékben kellett, és kell bekapcsolni földmérési vállalkozókat. Az ehhez szükséges költségkeretek biztosítása ugyanakkor - magyarázható okok miatt - nem volt ütemes, illetve teljes mértékű.

- A földművelésügyi miniszter intézkedésére, eddig is és a jövőben is soronkívüliséget kell biztosítani a helyszíni kitűzésnél és a bejegyzésnél azok részére, akik évelőt akarnak telepíteni, illetve akik hitelt akarnak felvenni.

A felsorolt problémák megoldása, különösen a költségkeretek biztosítása, a kormányzati célkitűzések között kiemelten kell, hogy szerepeljen. A földtulajdon rendezésének hiányosságai ugyanis minden érintett számára -, szövetkezet és új tulajdonos részére egyaránt - előnytelen és káros. A jövő egyik fő feladata kell, hogy legyen tehát ezen problémák mielőbbi megoldása, ezen keresztül a tulajdonbiztonság erősítése.

Néhány szó a Jászság tapasztalatairól

Jász-Nagykun-Szolnok megye - mint az köztudott - az ország egyik legjelentősebb mezőgazdasági területe. Ez a jelleg, természetesen, a földtulajdonok rendezésénél, de különösen a termőföldre vonatkozó kárpótlásnál is megmutatkozott. Az ide vonatkozó számadatok jól bizonyítják azt, hogy a megyében ténylegesen nagy volt - és jelenleg is az - a termőföldigény.

A Kárrendezési Hivatalhoz közel 111 ezer kárpótlási igényt nyújtottak be az elfogadott törvények alapján, amely adattal a megye országos viszonylatban, az első helyen áll. Kárpótlási célra 218 ezer ha (4,1 millió AK) területet kellett kijelölni, amelyből május 31-ig 180 ezer ha-t elárvereztek. Ez utóbbi adat tekintetében csak Békés megye előzi meg megyénket, kevés különbséggel. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy a kárpótlási új tulajdonosok száma - 27 ezer - alapján a megyék sorrendjében Jász-Nagykun-Szolnok megye pontosan középen foglal helyet. Ebből kiszámítható az átlagos földrészlet területe, nevezetesen 6,6 ha. Ez a méret majdnem kétszerese az országos átlagnak. Lényegesen kedvezőtlenebb birtoknagyság adódik, ha a részaránytulajdonosok adatait is elemezzük. Ez esetben ugyanis a 114 ezer részaránytulajdonos és tagi-alkalmazotti létszámhoz csupán 169 ezer ha föld tartozik, amely még a 2 ha-os átlagot sem éri el.

A Jászság településeinek adatait érdemes külön is elemezni. A kárpótlás során 3 ezer új földrészlet keletkezett 37 ezer ha területtel. Az átlagos birtoknagyság több, mint 10 ha, ami a kedvező képet mutató megyei átlagot is lényegesen meghaladja.

Nem lennének tárgyilagosak, ha a megye és a Jászság aránylag kedvező képét csupán a számadatok alapján alakítanánk ki. Sokkal többet jelentenek azok a benyomások és tapasztalatok, amelyeket a tulajdonrendezés eddigi munkái során szerezhettünk.

Az egyik ilyen fontos tapasztalat a megyék munkájának megítélésében a Földművelésügyi Minisztériumhoz érkező panaszok száma és ezek jellege. Mellőzve a számszaki adatokat megállapítható, hogy a megye ilyen tekintetben kiválóra vizsgázott. Ez úton is adassék meg az elismerés a feladat végrehajtását végző, irányító és segítő három hivatal - Kárrendezési, Földművelésügyi és a Földhivatal - munkatársainak, vezetőinek. Példamutató módon, nagy türelemmel és hozzáértéssel végezték a sokszor feladatkörüket is meghaladó munkát. Nem tekinthető véletlennek az sem, hogy az elárverezett földek többsége, közel 80%-a a megyében kítűzésre és birtokbaadásra is került.

Nem kisebb elismerés illeti azonban a helyi bizottságokat és az önkormányzati, szövetkezeti vezetőket, illetve a tulajdonrendezésben érintettek többségét is. A különböző rendezvényeken - fórumok, bizottsági ülések, stb. - olyan kedvező tapasztalatokat szereztek a minisztérium vezetői, amelyeket dr. Gergátz Elemér a tárca volt vezetője, még ma is emleget. Különösen értékelhető a rendezvényeken tapasztalt higgadt és tárgyilagos magatartás, amely - engedtségük megkülönböztetését kiemelve - elsősorban a Jászságra volt ez ideig jellemző.

Reméljük, hogy a jövőben is ez a hozzáállás lesz a jellemző mind a munkát végző szakemberek, mind az új tulajdonosok részéről. Ez esetben abban is bízhatunk, hogy ennek a hatalmas, több millió embert érintő feladatnak a végrehajtását nagyobb probléma nélkül befejezik be.

Kármán Antal - Kollár Márton

AZ APRÍTÓGÉPGYÁR ÁTALAKULÁSÁNAK ÉS PRIVATIZÁCIÓJÁNAK KRÓNIKÁJA

Mintegy fél évvel az események után talán nem lehetetlen megkísérelni egy józan, higgadt és reális összegzést mindarról ami történt. Ha erre vállalkozunk, akkor három gondolat köré kell minden ide tartozó eseményt, véleményt csoportosítani.

Először is tény: az Aprítógépgyár az átalakulási és privatizációs folyamatot nem kerülhette el. Azt, "ha ez nem a történetek szerint zajlott volna le, akkor a végeredmény jobb is lehetett volna", már soha senki és semmi nem bizonyíthatja be hitelt érdemlően. Felidézve az ÁVÜ terhelését, az egyes döntésekre jutó figyelmet és energiát, a megannyi gyakran csak "konjunkturalovag"-ként megjelenő tanácsadó céget, a sok-sok tanácsstalanságot, akkor az eredmény alighanem közel van az elérhető optimumhoz.

A másik gondolat a társaság méreteiből, fontosságából, az egész privatizációhoz mért jelentőségéből következik. Az Aprítógépgyár - talán ez nem is okozott különösebb problémát - igazából sohasem volt annyira fontos a különböző érdekcsoportok, vagy éppen az állam számára, hogy ezek a jelentős erők beleszóljanak a privatizációba. Így az adott körülmények között a társaság vezetői, a munkavállalók képviselői tudtak dolgozni, elő tudták készíteni a szükséges lépéseket.

A harmadik az öntevékenység. Az átalakulást és a privatizációt mindvégig az jellemezte, hogy a társaság "előre menekült", azaz mindig igyekezett az eseményekkel szinkronban maradni, sőt, ha volt rá mód akkor elébe vágni azoknak, felkészülni minden lehetőségre. Az biztos, hogy enélkül előbb-utóbb komoly problémák merültek volna fel, s a késések, a sorozatos elmaradások rontottak esélyeinket.

Mindemellett érdemes megemlíteni azt a tényt, hogy az átalakulás és a privatizációs folyamat ideje alatt a cég - a gazdálkodás nehézségeit leszámítva - normálisan dolgozott. Nem volt sztrájk, rendkívüli munkásgyűlés, termelés leállítás, vagyonkimentés, vezetőcsere, nem volt botrány.

Végül is azt gondoljuk, hogy a körülményeket figyelembe véve talán a legjobb megoldást sikerült elérni. Összevetve a három-négy éve magunk elé tűzött célokat és a mai valóságot, megállapítható, hogy az következett be, amire tudatosan felkészültünk. S ez sokunk számára sikert kell, hogy jelentsen. A cég megmaradt a magyar gépipar egyik - sajnos már igencsak kevés - működő gyárának, az itt dolgozók munkalehetősége továbbra is biztosított. Mindez a városnak sem közömbös, hiszen ez a gyár az elmúlt negyven évben természetes része lett Jászberénynek.

A privatizáció a rendszerváltás zajos eseményei közepette esélyt jelent. Új alapokon szerveződhet a gazdaság és társadalom. Az egyes szereplőinek számára egyben kihívás az új feladatok megoldása. Résztulajdonos, munkavállaló, vezető és beosztott egyaránt helyét keresi ebben az új, formálódó világban. Azt, hogy milyen eredménnyel teszi mindezt, évek múlva, egy újabb, átfogó elemzés és tapasztalatcsere után lehet majd megítélni.

Az a véleményünk, hogy erről a folyamatról akkor nyújtunk a szemléletes képet az olvasónak és az utókornak, ha különösebb kommentár nélkül, időrendben felsoroljuk a több éve tartó "küzdelem" legfőbb állomásait.

AZ ESEMÉNYEK KRÓNIKÁJA

1990

december 29.

A Vállalati Tanács határozatban bízza meg az októberben általa beiktatott új igazgatót, Kármán Antalt az átalakulás és szervezetfejlesztés előkészítésére.

1991

április 4-5.

Az átalakulási illetve a privatizációs előkészületek megkezdése kétnapos csoportmunka keretében a Miskolci Egyetem szakembereinek a támogatásával.

április 21

Szerződéskötés az Arthur Andersen és Társa cég budapesti irodájával az Aprítógépgyár vagyonértékelésének elvégzésére (alvállalkozója az American Appraisal Magyarország kft.). A konkrét munka szeptemberben kezdődött meg, s jelentős késéssel, 1992. május 28-án fejeződött be.

szeptembertől-márciusig

A társaság megbízott vezetői kijárják az átalakulás és a privatizáció önképzőkörét. Mindennaposá válik a szaksajtó rendszeres figyelése, a továbbképzéseken való gyakori részvétel, a jogszabályok megismerése és értelmezése, más cégek tapasztalatainak hasznosítása. (Talán ez volt a későbbi siker egyik igen fontos alkotóeleme, hiszen rengeteg, a későbbiekben hasznos ismeretet, kapcsolatot, sőt a kritikus pillanatokban esélypozíciót is jelentett.)

szeptember 27-28.

Újabb kétnapos csoportmunka a szervezetfejlesztéssel és a privatizációval kapcsolatban, ugyancsak a miskolci szakértők közreműködésével.

november-december

A szervezetfejlesztés áttekintésének folytatása kiscsoportos team munkák keretében

december 6

Megjelennek a pályázati kiírások az új szervezetek vezető munka köreire. (Benyújtási határidő: 1992. január 15.)

december 30

A Vállalati Tanács felhatalmazza a vállalat igazgatóját szervezet átalakításra és a gazdasági társasággá alakulás munkáira.

1992

március

Konzultáció az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium Privatizációs és Szervezetfejlesztési, valamint Humánpolitikai Főosztályával az átalakulással kapcsolatos teendőkről és személyi kérdésekről.

március 11

A VT jóváhagyja az átalakulási programot

március 17

Az Állami Vagyonügynökség - Szűcs Endre igazgató - megkeresése levélben, az átalakulási szándék bejelentése és az ÁVÜ tanácsos kijelölésének a kérése.

március 24.

Az ÁVÜ tudomásul veszi a bejelentést és az Aprítógépgyár átalakulásához konzulensként Kérdő Bálint tanácsost jelöli ki.

április

Tanácsadó cégek versenyeztetése ÁVÜ felügyelettel. A MACON Rt. kapott megbízást átalakulás tanácsadási feladatainak az elvégzésére.

április 3-4

Kétnapos csoportmunka a miskolci szakértők irányításával (a szervezet véglegesítése, átalakulási változatok).

április

A Miskolci Egyetem Állam-és Jogtudományi Karának Civilisztikai Tanszékének munkatársa: Novotni Zoltán tanulmányt készít az átalakulás jogi lehetőségeiről.

április 27

A társaság Knorr János ügyvéddel köt szerződést az átalakulás jogi feladatainak az elvégzésére.

május

A hitelezők és a fontosabb partnerek átalakulást támogató nyilatkozatainak a beszerzése (Kereskedelmi Bank Rt., CIB, Magyar Hitelbank Rt., Inter Európa Bank, NIKEX, Chemokomplex, DV Lőrinci Hengermű).

Egyeztetések az önkormányzatokkal (Jászberény, Hatvan, Siófok) a belterületi föld értékelésével kapcsolatosan, nyilatkozataik beszerzése (kisürgetése).

Az átalakulási terv keretén belül 1992-96 évekre nagyvonalú üzleti terv készítése, folyamatos konzultáció a vagyonértékelőkkel, a tanácsadókkal és az ÁVÜ tanácsosával

Folyamatos tájékoztatás a Szakszervezeti Bizottság, a Vállalati Bizalmi Testület és a VT fórumain.

május 8

A személyi javaslatok elküldése (egy fő ügyvezető, három fős felügyelő bizottság, egy fő könyvvizsgáló). A tervezett társasági forma: kft. (Előtte, április 9-én a VBT Szabó Andrászt választja meg a felügyelő bizottság dolgozói képviselő tagjává).

május 25

A VBT jóváhagyja az átalakulási tervet.

május 28

Az Aprítógépgyár dolgozóinak 71,2%-a egyetért az átalakulással.

május 29

A VT jóváhagyja az átalakulási tervet.

június 4

Az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium pozitív véleményt mond az átalakulási tervről, majd 15-én véleményezi a személyi javaslatokat is.

június

Szakmai viták az ÁVÜ képviselőjével és a tanácsadó céggel az átalakulás gyakorlati kérdéseiről. A viták tárgya a leendő társaság cégformája, a jegyzett tőke és a tőketartalék, az átalakulás módjának végrehajtása.

június 11

A vállalat vezetői teljességi, titoktartási, felelősségvállalási nyilatkozatokat tesznek az ÁVÜ előírásai szerint.

Az átalakulási szándék első közzététele a "Céglőny" c. hivatalos lapban. A második közzétételre július 2-n került sor.

június 12

Az átalakulási terv benyújtása az ÁVÜ Ipari Privatizáció I. igazgatóságához.

július 1

Életbe lép az Aprítógépgyár új szervezeti rendje. Az új felépítés szerint a cég fejszervezetből és kilenc részlegesen önálló végrehajtó szervezetből, ún. divízióból áll. Ezzel egyidejűleg hatályba lép a pályázaton korábban nyertes vezetők megbízatása (munkaszerződése).

júliustól-szeptemberig

Az ÁVÜ Igazgató Tanácsának döntését előkészítő és sürgető személyes tárgyalások az ÁVÜ és az IKM illetékeseivel.

október 21

Az ÁVÜ IT meghozza az átalakulási döntést, amely visszamenőleges hatályú 1992. július 1-re (ld. a mellékletet).

november

Az Alapító Okirat elkészítése aláírásra való benyújtása.

november 19

Megjelenik az részvénytársasággá való átalakulás közzététele "Céglőny"-ben (a második közzététel időpontja: december 10.).

december 10

Az Aprítógépgyár Rt. cégvezetése több ajánlat áttanulmányozása után a ZAREX Magyarország Kft.-t választja privatizációs tanácsadónak.

december 31

Az ÁVÜ ügyvezető igazgatója Csepi Lajos aláírja a Jászberényi Aprítógépgyár Részvénytársaság Alapító Okiratát.

február 24

A VT - amely már lényegében 1992. július 1. óta nem létezik - de az átalakulás utómunkálatait felügyelte, megtartja záróülését.

januártól - májusig

Ezek a hónapok - az említett eseményeken túl - a várakozás, az érdeklődés, a privatizációra való készülődés jegyében telik. Beindultak a társasági működés, elkészültek az új szabályzatok, megalakultak a vezető testületek és ekkor került előtérbe az új privatizációs forma, a munkavállalók tulajdonszerzése, a törvényileg szabályozott MRP keretében.

március-május

Megindult a társaság számára az egyetlen - ekkor úgy tűnik - elfogadható privatizációs változatra, a dolgozói kivásárlásra alapozott megoldásra való tudatos felkészülés a ZAREX kft. közreműködésével.

1993

április 1

A VBT ülésén tájékoztató hangzott el az előkészületi munkák helyzetéről.

április 2

Az ÁVÜ pályázatot ír ki az Aprítógépgyár Rt. privatizációs tanácsadói feladatainak elvégzésére. A pályázat a Pesti Hírlapban jelenik meg. A jelentkezési határidő: április 18.

április 5-8

A társaság különböző egységeiben dolgozói gyűlésekre kerül sor, ahol a cég menedzsmentje által eltervezett privatizációt ismertetik..

április 9

Az MRP részvételről és annak feltételeiről szóló nyilatkozatok kiadása az erre jogosult munkavállalóknak (részvétel, saját erő vállalás, a szervező bizottság személyi összetétele a nyilatkozattétel határideje: április 16).

április 16.

A Rt. tisztségviselőit első alkalommal hívta össze az ÁVÜ. Az igazgatóság elnökévé: Reisz Istvánt, a felügyelő bizottság elnökévé: Pónya G. Vilmost választják.

május 6

Első tárgyalás a Kereskedelmi Bank Rt. Szolnoki Igazgatóságával az MRP szervezet számára biztosítandó Egzisztencia-hitel ügyében.

május 24

Az Aprítógépgyár Rt. első közgyűlése.

június 1

Az MRP Szervező Bizottság megalakulása (tagjai: Kollár Márton, Mihályi Antal, Móra Tiborné).

május-július

Az ÁVÜ több mint tíz pályázó közül az Aprítógépgyár Rt. privatizációs feladatainak bonyolításával a MERITUM Rt.-t bízza meg.

Újabb információs anyagok készülnek, amelyek beépülnek a pályázati tenderfüzetbe.

augusztus

A társaság vezetői, az MRP SZB és a ZAREX Kft. képviselői közösen készítik el az MRP szervezet számára a megvalósíthatósági tanulmányt és az E-hitelkérelmet.

augusztus 3

Az ÁVÜ IT július-i döntése alapján megjelenik Aprítógépgyár Rt. állami tulajdonban lévő részvényeinek nyilvános pályázata. Ajánlatokat a jegyzett tőke 51 %-ára lehet tenni a tenderfüzetben leírtak szerint. Benyújtási határidő: szeptember 17. 12 óra.

augusztus 18

Az MRP szervezet benyújtja az E-hitelkérelmét a Kereskedelmi Bank Rt. Szolnoki Igazgatóságához.

szeptember

2-10. Az MRP-be jelentkezett munkavállalók befizetik a vállalt saját erőt: 4 millió 300 ezer forint készpénzt és 1 millió 500 ezer forint értékű kárpótlási jegyet.

14. A társaság tíz vezetője - felmérve az MRP szervezet reális esélyeit - egy vezetői csoport megalakítását határozza el és javasolja az MRP szervezetnek a közös pályázat benyújtását. A javaslatot a felkért partner elfogadja és megállapodás születik két pályázat benyújtásáról, egy az MRP, egy pedig az MRP-vezetői Csoport által.

17 Az MRP szervezet és a Vezetői Csoport benyújtják a megállapodás szerinti pályázataikat.

21 A VBT és az Üzemi Tanács tájékoztatása a pályázat benyújtásának körülményeiről. Ugyanilyen tájékoztatót kapott írásban az MRP-be jelentkezett minden munkavállaló. (ld a melléklet).

28. A pályázatok hiánypótlásának teljesítése (kárpótlási jegy vásárlás, további saját erő befizetés, hitelgarancia igérvény kisürgetése az MRP szervezet számára).

október

Az ÁVÜ a birtokában maradt részvények közül 20 millió forint értékben pályázatot hirdet kárpótlási jegyben fizetéssel és két másik társaság részvényeinek az "árukapcsolásával". A pályázat nyertese a Batthyány és Társa Befektető és Tanácsadó kft., amely így 3,2% erejéig az Aprítógépgyár Rt. részvényese lett.

A társaság első számú vezetője, mint pályázó résztulajdonos, a pályázat körülményeire és az MRP-vezetői csoport közös pályázat esélyeire való tekintettel intenzív kapcsolatépítő lobbyszást folytat a valós társasági érdekek érvényesítéséért.

november 3.

Az ÁVÜ IT a benyújtott pályázatok közül az MRP-vezetői csoport közös pályázata javára dönt. Ennek megfelelően a társaság tulajdonosi szerkezete az alábbiak szerint alakul:

- ÁVÜ	39 %
- Az Aprítógépgyár Rt. MRP szervezete	36 %
- Az Aprítógépgyár Rt vezetői csoportja (MBO)	15 %
- Jászberény Város Önkormányzata	4 %
- Battyány és Társa Beektetési. és Tanácsadó kft	3 %
- Hatvan Város Önkormányzata	2 %
- Siófok Város Önkormányzata	1 %

november 29

Az MRP alakuló közgyűlése, a szervezetet a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság december 3-án nyilvántartásba veszi. Az ügyintéző szerv tagjai: Tóvizi Tibor elnök, továbbá András Gábor és Kollár Márton.

december 10.

Az MRP szervezet megkötö az E-hitel szerződést a Kereskedelmi Bank Rt. Szolnoki Igazgatóságával.

december 21

Az MRP szervezet képviselői és a vezetői csoport tagjai megkötik a "Részvényátruházási szerződés"-t az ÁVÜ-vel (ld a mellékletben).

december 30

A nyertes pályázat alapján megvásárolt részvények (51%, 311 millió forint) átvétele.

1994

január

Az MRP szervezet ügyintéző szerve a törvények és az alapszabály szerint elkezd rendszeres munkáját.

január-április

A vezetői csoport tagjai belső ügyeiket "Konzorciális megállapodás"-ba foglalják.

május

Az MRP szervezet megtartja első rendes közgyűlését, melyen rendez belső viszonyait, s határozatot hoz a tulajdonosi jogok gyakorlásának kérdéseiben.

május 27

Az Aprítógépgyár Rt. közgyűlése a privatizációt követő új tulajdonosi szerkezet képviselőinek részvételével.

DOKUMENTUMOK

1993. szeptember 21.

Tisztelt Asszony/Úr!

Önt, mint az Jászberényi Aprítógépgyár Rt.-ban szerveződő MRP szervezetbe jelentkezett és saját erő befizetést is teljesített munkavállalót ezúton szeretnénk tájékoztatni az utóbbi hetek eseményeiről.

Az AGJ Rt. MRP Szervező Bizottság tájékoztatója

Az MRP Szervező Bizottság a munkavállalók megbízása alapján megvásárolta az 1993. augusztus 3-án meghirdetett nyilvános pályázat részletes kiírását és a hozzá tartozó információs anyagot. Az MRP Szervezet tanácsadójával, a ZAREX Magyarország Kft.-vel közösen kidolgozta a megvalósíthatósági tanulmányt és hitelkérelemmel fordult a Kereskedelmi Bank Rt. Szolnoki Igazgatóságához E-hitel felvétele érdekében. Előzetesen több bankot is megkerestünk, azonban a folyószámla vezetés, a nagyon magas hitelállomány és az ingatlanokra bejegyzett 676 millió Ft jelzálogteher miatt végül is csak a Kereskedelmi Bank volt hajlandó érdemben is foglalkozni a hitelkérelmünkkel. Ugyanezek a problémák vezettek oda, hogy többszöri tárgyalás és hitelkérelem módosítása után az előzetes elképzelésünknel lényegesen alacsonyabb, 70 millió Ft-os E-hitelre adott ki a bank feltételes hiteligérvényt (a Hitelgarancia Rt. garancia igérvényének függvényében).

A Szervező Bizottság felszólítására a munkavállalók közül szeptember 13-ig 302 fő fizetett be ún. saját erőként különböző összegeket készpénzben és kárpótlási jegyben. Sikeres pályázat esetén az MRP Szervezet a készpénzt is kárpótlási jegyre fogja átváltani, a Lupis Brókerház Rt. erre vonatkozó nyilatkozatával rendelkezünk.

A fentieket figyelembe véve a Szervező Bizottság az MRP Szervezet nevében - beszámítva a Vagyonpolitikai Irányelvek szerinti munkavállalói kedvezményt is - az eladásra meghirdetett 311,1 millió forint névértékű, a tőzstőke 51 %-ának megfelelő részvénycsomagra csak alacsony kivásárlási árat tudott megajánlani.

A pályázat 1993. szeptember. 17-én 10 óra 30 perckor leadásra került.

1993. szeptember 21.

Az AGJ Rt. vezérigazgatójának tájékoztatója

A privatizációs pályázat hivatalos, sajtóban történt megjelenését követően az ÁVÜ tanácsadója, a MERITUM Rt. lehetőséget adott az érdeklődőknek, hogy a megvásárolható írásos információs anyagon túlmenően meglátogassák a társaságot, és kérdéseket tegyenek fel. Így itt járt az Aprítógépgyárban augusztus 3. és szeptember 13. között több potenciális pályázó, érdeklődő képviselője is.

Megismerve az MRP Szervezet pályázatának korlátait, és levonva az érdeklődőkkel folytatott megbeszélések tanulságait, úgy éreztem, hogy az MRP Szervezetnek kevés az esélye a részvények meghirdetett 51 %-ának a megszerzésére. Hosszas mérlegelés és a lehetőségek többszöri ismételt áttekintése után megkérdeztem a társaság 10 meghatározó beosztású vezetőjét, hogy hajlandóak-e további anyagi áldozatot hozni egy a sikerre esélyesebb pályázathoz, a vállalat sorsának, ügyeink esetleges kézben tartása érdekében. A vezetők véleménye találkozott az elképzeléseimmel, és a pályázatok benyújtási határideje, szeptember. 17. előtt 3 nappal megalakult egy vezetői csoport (menedzser-team) a társaság 15 %-ának megvásárlására.

Azzal a javaslattal fordultam az MRP Szervező Bizottsághoz, hogy alakítsunk egy konzorciumon belül az MRP Szervezet a többséget megtartva pályázzon a részvények 36 %-ára, a vezetői csoport pedig a részvények 15 %-ára, megigényelve a rendeletekben ugyan még részletesen nem szabályozott, de esetenként már működő, banktól független, az ÁVÜ által biztosított részletfizetési kedvezményt. Az MRP Szervező Bizottság a javaslatot elfogadta és ezután szeptember 14-16 között éjjel-nappali munkával összeállítottunk egy másik pályázatot is, amelyet szintén sikerült határidőre benyújtani.

Bízom benne, hogy az MRP Szervezetbe jelentkezettek is egyetértenek a fentiekkel, méltányolják a vezetők anyagi kockázatát, és a pályázat sikere esetén nagy többséggel fogják támogatni ezt a változatot is.

Mi következik ezután?

A pályázatok benyújtása után most az következik, hogy nagy érdeklődéssel várjuk a Bíráló Bizottság véleményét és annak alapján az Állami Vagyongyűnökség Igazgatótanácsának határozatát.

A számunkra pozitív döntés esetén az ÁVÜ-vel megkötendő szerződés előkészítése érdekében a következő sürgős teendők lesznek:

- Meg kell tárgyalni és véglegesíteni kell az MRP Szervezet alapszabályát és hivatalosan is meg kell alapítani az MRP Szervezetet (alakuló közgyűlés megtartása, ügyvezetés megválasztása, cégbejegyzés, számlanyitás stb.). Természetesen abban a formában, amelyik pályázatunkat elfogadják.

- Ismételten lehetőséget adunk néhány napi gondolkodási idővel arra, hogy további munkavállalók csatlakozhassanak a szervezethez, és arra is, hogy a már belépettek növeljék saját erő befizetéseiket. (Erről szíveskedjék tájékoztatni az érdeklődő, de befizetést eddig még nem teljesítő munkatársait.)

Mivel a pályázat eredményhirdetése és a szerződés megkötése között 30 napnál több nem telhet el, a fentiekre igen kevés idő áll majd rendelkezésre.

Sikertelen pályázat esetén természetesen igyekszünk a legrövidebb időn belül hiánytalanul visszaadni a befizetett készpénzt és az átadott kárpótlási jegyeket.

Tisztelt Munkatársunk!

A pályázat eredményhirdetésére legkorábban október 18-án, legkésőbb november 18-án kerül sor a kiírás szerint. A fejleményekről a továbbiakban is folyamatos tájékoztatást fogunk adni.

Kérjük, hogy az eredmény megismeréséig és azután is nyugodt, tervszerű, szorgalmas napi munkával segítsék elő az 1993. évi gazdasági elképzelésünk megvalósítását. Ezáltal is támogassák a tevékenység folyamatosságát, a társaság jövőjének biztosítását.

Sok szerencsét, jó munkát és jó egészséget kívánunk:

az MRP Szervező Bizottság nevében

Kollár Márton

Mihályi Antal

Móra Tiborné

Kármán Antal
vezérigazgató

1993. október 27.

K i v o n a t

Az Állami Vagyongyűnökség Igazgatótanácsa 1992. október 21-i üléséről készült E-42/ÁVÜ/92.sz. emlékeztetőjéből

E-42/ÁVÜ/92.sz. határozat:

1. Az Állami Vagyongyűnökség 1992. július 1-el az Aprítógépgyár (Jászberény) jogutódjaként megalapítja a Jászberényi Aprítógépgyár Rt-t (rövidített neve Aprítógépgyár Rt.)

2. A társaság tőkeszerkezete átalakuláskor:

Jegyzett tőke	610.000 Ft
Tőke tartalék	383.121 Ft
Összes vagyon	993.121 Ft

3. A társaság tulajdonosi szerkezete az átalakuláskor:

ÁVÜ	573.650 eFt 94,04 %
-----	---------------------

Jászberényi Önkormányzat	24.640 eFt	4,04 %
Hatvani Önkormányzat	10.310 eFt	1,69 %
Siófoki Önkormányzat	1.400 eFt	0,23 %
Összesen:	610.000 eFt	100,0 %

Az ÁVÜ részvényeinek 10 %-a kárpótlási jegyek ellenében történő értékesítésre tartandó fenn.

4. Az Állami Vagyonügynökség az Rt. tisztségviselőinek az alábbi személyeket jelöli:

Igazgatóság:

Kármán Antal	Aprítógépgyár ezérigazgatója
Reisz István	Mátravidéki Építő-és Szakipari Szövetkezet
Iván László	KTK Közlekedés-Technikai Kft

Felügyelő bizottság:

Pónya G.Vilmos	Ipari és Kereskedelmi Min.
Kun Eszter	Közép-Európai Nemzetközi Bank
Szabó András	Aprítógépgyár dolgozói képviselő

Könyvvizsgáló:

Vidra István (K-610/89/VII.)

5. A társaság privatizációjának érdekében 1992. december 31-ig nyilvános pályázatot kell kiírni az ÁVÜ-vel egyeztetett kondíciókkal.

6. A munkavállalók a privatizáció során a Vagyonpolitikai Irányelvek szerinti kezdveményeket kaphatják.

7. A vállalat egészére és egyes részegységekre is tehető kivásárlási ajánlat.

8. A Vállalati Tanács döntését a társasági formára tekintettel meg kell változtatni.

Tóth Tamás
titkárságvezető

1993. november 11.

Állami Vagyonügynökség
Ipar Privatizációs Igazgatóság I.

Aprítógépgyár Rt.

Kármán Antal Úr
vezérigazgató részére

Jászberény
Pf. 65.
5101

Tisztelt Vezérigazgató Úr!

Mellékelten megküldöm az Állami Vagyonügynökség Igazgatótanácsának 1993. november 3-i, az Aprítógépgyár Rt. privatizációjáról szóló határozatát.

A pályázat nyertese az Igazgatótanács döntése értelmében az MRP Szervezet és a Vezetői Csoport konzorciumi ajánlata lett.

Kérem Vezérigazgató Urat az adásvételi szerződés előkészítésének megindítására és a vételár kifizetésének előkészítésére.

A pályázat megnyeréséhez ezúton gratulálok és további munkájukhoz sok sikert kívánok.

+ Melléklet

Üdvözlettel

Kérdő Bálint
igazgatóhelyettes

1993. november 11.

K I V O N A T

az Állami Vagyonügynökség Igazgatótanácsa 1993. november 3-i üléséről készült E-48/ÁVÜ/93.sz. Emlékeztetőből

E-48/5/ÁVÜ/93. sz. határozat:

Az Állami Vagyonügynökség Igazgatótanácsa az Aprítógépgyár Rt. nyilvános pályázatát a részvények 51 %-ára eredményesnek nyilvánítja.

2, Az Állami Vagyonügynökség Igazgatótanácsa felhatalmazza az Ipar Privatizációs I. Igazgatóságot, hogy tárgyalásokat kezdjen az Aprítógépgyár Rt. MRP Szervezet - Vezetői Csoport konzorciummal.

3, Az Állami Vagyonügynökség Igazgatótanács az 51 %-os részvénycsomagot 186.700.000 Ft vételárért adja el az MRP Szervezet - Vezetői Konzorciuma részére.

4, A vételárat a vevők a következők szerint fizethetik:

MRP Szervezet kárpótlási jegy	8.400.000 Ft
Vezetői Csoport kárpótlási jegy	8.200.000 Ft
MRP Szervezet E-hitel	70.000.000 Ft
Vezetői Csoport 15 évi részletfizetés	46.700.000 Ft
Munkavállalói kedvezmény	53.400.000 Ft.
Összesen:	186.700.000 Ft

5, Az ÁVÜ tulajdonában maradó részvénycsomag felhasználható az ÁVÜ felé fennálló kötelezettségek teljesítésére.

6, Az ÁVÜ Igazgatótanácsa felhatalmazza az ügyvezetést az adásvételi szerződés aláírására..

A kiadmány hitelül:

Tóth Tamás
igazgató

Az MSZP és az SZDSZ koalíciós megállapodása a mezőgazdaságról¹

A két párt megbízottai egyetértenek abban, hogy az agrárgazdaság (élelmiszer-gazdaság) jelentősége a magyar nemzetgazdaságban sokkal nagyobb, mint a fejlett országokban.

Nyitott, a nemzetközi munkamegosztásra különösen ráutalt, energia- és nyersanyagforrásokban szegény országunk gazdasági egyensúlyának biztosításában a mezőgazdaságnak és a hozzá kapcsolódó ipari, szolgáltató és kereskedelmi tevékenységeknek kitüntetett szerepet szánunk. Évszázados hagyományaink, kitűnő termőföldjeink, éghajlatunk, legfőképp pedig a mezőgazdaságban dolgozó emberek hozzáértése és áldozatkészsége alapozza meg ezt a programot.

1. Agrárpolitikánk célja:

- jelentős (évi 3 milliárd dollár) exportot megalapozó mezőgazdaság jöjjön létre;
- biztonságos és megfizethető hazai ellátás legyen, tisztességes és kiszámítható jövedelemhez jussanak a gazdálkodók;
- a mezőgazdaság tevékenysége, igazodva a piaci lehetőségekhez, segítse a foglalkoztatási gondok enyhítését is;
- környezetbarát és egészséges termékek előállítását segítő gazdálkodási módszerek terjedjenek el.

2. Szektorsemleges agrárpolitika

Több mint egymillió magyar család (szövetkezeti tagok, egyéni gazdálkodók és mezőgazdasági munkavállalók) rá van utalva arra, hogy mezőgazdasági tevékenységéből rendszeres és előre kiszámítható jövedelme legyen. Ezért támogatjuk a biztonságos földhasználat és az elemi szolgáltatások kialakulását, segítjük, hogy termelésük megfeleljen a piac, illetve a megrendelők igényeinek.

További több mint félmillió családnak van szüksége arra, hogy háztartása olcsóbbá tétel érdekében, a gazdasági válság átvészelését könnyítendő a mezőgazdasági kiegészítő gazdálkodás lehetőségéhez tartósan hozzájuthasson. Segítjük tehát a kiskertprogramokat és azt, hogy az önkormányzatok és más szervezetek a rászorultak számára a földet, illetve a szükséges szolgáltatásokat biztosítani tudják.

Tiszteletben tartjuk a szövetkezeti tagok döntési jogait. Törekszünk arra, hogy a szövetkezetek a tagok érdekeinek szolgálatában stabilizálódjanak és fejlődjenek.

3. Az exportképesség növelése

Az exportképesség növelése érdekében fontosnak tartjuk, hogy a nagy tételben értékesíthető termékek jelentős szerepe mellett (gabona, hús) a 80-as évek második felében kialakult tendencia alapján növekedjék a sajátos felhasználói igényeknek megfelelő és többcélú termékek exportra termelése.

A fejlett országok piacgazdasági viszonyai közt kialakult jogi, szervezési, egyezkedési, döntési és finanszírozási formákat alkalmazó koordinációs és piacsabályozási rendszert építünk ki. Ez a feltétele az élelmiszer-gazdaság exportképessége megalapozásának, a mezőgazdasági rendszerváltásnak.

¹ A koalíciós tárgyalásokon a mezőgazdasági tárgyalóbizottság társelnöke **dr. Kis Zoltán** országgyűlési képviselő, államtitkár volt.

4. Jogbiztonság

Az agrárium új szereplői, az új tulajdoni, szervezeti és piaci viszonyokra tekintettel különös figyelmet fordítunk a jogbiztonságra, a gazdálkodók törekvéseire és a termelés folyamatosságára. Az agrárgazdaság ugyanis - épp a gazdálkodók és a befektetők biztonságigénye miatt - az érdekeltek tevékenységének összehangolását igényli.

5. Vegyes üzemszer

Egyetértünk abban, hogy a legversenyképesebb és legrugalmasabb mezőgazdaság a vegyes üzemszerű. Ezért segítjük, hogy a szövetkezeti gazdaságok stabilizálódjanak, valamint azok a törekvések is érvényesüljenek, amelyek a nagy farmok kialakítására, illetve fenntartására irányulnak, azok is, amelyek a középparaszti gazdasági modellek kialakítását, mai életformába és gazdasági rendbe illesztését keresik, és azok a törekvések is, amelyek folytatják a másodfoglalkozású ártermelő mezőgazdasági vállalkozás 70-es, 80-as években kialakult hagyományait. Egyik vagy másik forma túlsúlya veszélyeztetheti a különböző üzemszerűek ésszerű versenyét és együttműködését. Ennek ellenére nem korlátozással, hanem - a tőkehiány vagy piaci szerveződési gyengeségek miatt - a háttérbe került gazdálkodási formák támogatásával kell segítenünk a rendszer kiegyensúlyozását.

6. A tulajdon biztonság

A magántulajdon dominanciáját valljuk, ezért biztonságot teremtünk az új tulajdonosoknak. Azonos védelemben részesítjük a különböző tulajdonformákat. A tulajdonosváltást csak a hatékonyabb működtetés, és semmiképpen sem a rövid távú politikai célok érdekében támogatjuk.

Törekszünk a kárpótlási folyamat gyors befejezésére, és segítjük a részarány-tulajdonosokat abban, hogy az osztozkodásnak végére érjenek, kialakítsák a közösen kezelt tulajdonrészek ésszerű tulajdoni és/vagy kezelési formáit.

A világpiac szereplőivel kiépülő többszálú kapcsolatrendszer komoly kihívást jelent a hazai termelőknek. Támogatjuk az új szövetkezeti formák megerősödését, mert a termelők számára elsősorban ezek jelentenek biztonságot. Nekik is biztosítják a világpiacon való közvetlen megjelenés lehetőségét, és egyenrangú partnerekké teszik őket a nagy cégekkel. A szövetkező termelők a feldolgozó és kereskedő cégek kívánatos partnereivé tudnak válni. Az agrárirányítás feladata, hogy az országban működő feldolgozó és kereskedő cégeket hosszú távú megrendelői, termeltetői szerepek felé terelje.

Csak az állami és társadalmi érdekből elengedhetetlenül szükséges eszközöket tartjuk tartósan állami tulajdonban. Felülvizsgáljuk a védett természeti területek és az állami erdők körül kialakult állapotokat. Csak a kárpótlás befejezéséhez elengedhetetlenül szükséges privatizációjukat folytatjuk, az ökológiai garanciák megteremtését követően. Azokat a többnyire társas gazdálkodási formákat kell kialakítanunk, amelyek a magántulajdon viszonyai között is biztosítják a természeti értékek védelmét.

Folytatjuk az állami vagyon privatizációját, ügyelve arra, hogy se helyi, se országos monopóliumok ne alakuljanak ki. Az állami vagyon lebontása során segítjük olyan - a nyugati szövetkezeti rendszerekből jól ismert - szervezeti formák kialakulását, amelyekben a termelők, a feldolgozók és az értékesítők együtt érdekeltek a piaci megmérettetésben.

Tőkehiányos agrárgazdaságunknak szüksége van a befektetőkre, a legfejlettebb szakmai ismeretekre, technológiákra és legfőképp pedig a világpiacon működő nagy cégek piaci kapcsolataira. A privatizációban is, és az új befektetések területén is keressük a kapcsolatokat a nagy cégekkel. Ugyanakkor külön gondot fordítunk arra, hogy a befektetők hazai termelőkkel alakítsanak ki szoros kapcsolatokat, egymással is versenyre legyenek kényszerítve, és a külföldi befektetőkkel kialakuló együttműködések segítsék a hazai termékek világpiacra jutását. A termékpályák résztvevőit segítjük abban, hogy megtalálják a nekik megfelelő, a vertikális integrációt szolgáló együttműködési formákat.

Az átmeneti időszak különös gondja abból adódik, hogy a kárpótlási és a szövetkezeti törvények alapján végrehajtott elsődleges tulajdonosztási folyamatok sok helyen váltak anarchikussá. A tulajdoni osztozás nem mindenütt igazodott az ésszerű földhasználat követelményeihez. Ezért segítenünk kell a gazdálkodók tulajdonszerzését, és támogatnunk kell a földtulajdonosi és a földhasználati együttműködéseket, valamint az önkéntes földcseréket.

7 Támogatási politikánk

Agrárpolitikánk tartósan használni fogja az agrártámogatásoknak mind a három rendszerét.

A piac kiegyensúlyozását és az exportoffenzívát segítő intervenció és exporttámogatási rendszert.

A felgyülemlett tőkehiány és a szerkezeti változások miatt szükséges új befektetések támogatási rendszerét. (Ezen belül - lehetőleg a földjelzáloghitel intézményére támaszkodva - a gazdálkodók föld-, részaránytulajdon- és üzletrésztulajdon szerzését.)

A táj karbantartása és egyes falusi társadalmi csoportok életformájának biztonsága érdekében szükséges jövedelem - és/vagy költségvállaló támogatási formákat.

Mivel - a költségvetés helyzete miatt - a közeli jövőben a mezőgazdaság támogatásának forrásai az ágazat igényeinek megfelelő mértékben nem bővíthetők, a támogatás formáit, elosztási és felhasználási mechanizmusait javítanunk kell. Mind az adósságvállalások, mind az egyéb támogatások kritériuma csak az lehet, hogy az így tehermentesített vagy segített vállalkozás sikeres résztvevője lehet-e piacorientált agrárrendszerünknek. Szem előtt kell tartanunk, hogy minden olyan pénzügyi segítség, amely nem járul hozzá az értékesíthető áru- és szolgáltatástömeg növeléséhez, fokozza az adóterheket és az inflációt.

Az agrárgazdaság támogatási igényét alapvetően meghatározza az agráröllő nyílása vagy záródása, a lakosság jövedelmi viszonyai, az árfolyam-politika és az ágazattól elvárt exportbevételek nagysága is.

Az intervenció és az exporttámogatási technikák javításával, az átláthatóságot és a versenyztetést biztosító formák alkalmazásával hatékonyabbá tesszük a piac kiegyensúlyozottságát és az export növelését célzó pénzeszközök felhasználását. Elengedhetetlen a piaci szereplők és az interveniáló szabályozó szervek tisztánlátását segítő piaci-statisztikai információs és ellenőrzési rendszer kiépítése és hatékonyságának javítása.

A közvetlen támogatási formákat (reorganizációs hitel, adóskonszolidáció, fejlesztési támogatások, hitelkedvezmények) úgy alkalmazzuk, hogy azzal segítsük a hosszabb távon esélyes gazdálkodók stabilitását (benne tulajdonszerzését) és az új gazdálkodási rendszer működésének biztonságát, kiszámíthatóságát és piachoz igazodását segítő együttműködési formák létrejöttét; a földhasználati együttműködéseket, a növényvédő szolgálati rendszereket, az értékesítő, feldolgozó és hitelfelvevő társulásokat, szövetkezeteket.

A támogatások olyan formáit részesítjük előnyben, amelyekhez megnyerhető a pénzintézetek aktív közreműködése, amelyek magukkal vonják az érdekeltek egyértelmű kockázatvállalását, amelyek - ha erre lehetőség van - külső befektetőket is aktivizálnak, és amelyek közép- és hosszú távú hitelezést tesznek lehetővé.

8. Méltányos adóztatás

Egyszerűsítjük az adóztatás rendszerét, eltöröljük a minimáladót, és megszüntetjük a központi földadót. Megteremtjük a tartós beruházások adómentességét. Felülvizsgáljuk a mezőgazdasági célú energia- és vízhasználatra rakódó terheket, valamint a földhaszonbérlet adóterhelését.

Újraalkotjuk a vámszabályokat az élelmiszer-gazdaság érdekeit az eddigieknél is jobban érvényesítő módon.

9. Európai mintájú együttműködési és igazgatási rendszer

Az ésszerű intervenciós és támogatási technikák, a megfelelően tagolt és elemzett információs rendszer és legfőképp a piaci célú együttműködési formák kialakítása érdekében az agrárkoordináció és igazgatás új munkamegosztási rendszerét kell létrehozunk. Ebbe kell beépítenünk a szaktanácsadás és a táj kutatás intézményrendszerét, egyes engedélyezési és minősítési eljárásokat is.

Egyetértünk abban, hogy a koordinációs rendszer hordozói - a vertikumok, a termékpályák mentén szerveződő termeltetési rendszerek és szövetkezetek mellett - a módosítható kamarai törvény alapján kiépülő agrárkamarák lesznek.

A községi mezőgazdasági bizottságok az információs rendszer alapegységei. Ide kapcsolódnak a szaktanácsadó és ellenőrzési jogosítványokkal is rendelkező falugazdászok, faluerdészek.

A koordinációs és szaktanácsadási rendszer gerincét az agrárkamarák osztályainál kell kialakítani, ezek ellátnak bizonyos céhes típusú feladatokat is (jogosítványok nyilvántartását, feltételhez kötését stb.), és ezek biztosíthatják a termék tanácsok infrastruktúráját is.

Az agrárkamarák jövőbeni kitüntetett szerepe miatt figyelünk kell arra, hogy az előkészítésében és a kialakításában az egyes érdekképviseltek az adott megyében lévő piaci és társadalmi súlyuk szerint vegyenek részt. Figyelünk kell arra is, hogy a kamarákból és főképp annak országos szervéből ne váljon a költségvetéssel szemben álló makro-érdekképviselő. A kamarai rendszer az állam feladatait részben átvállaló önkormányzó közszolgálatként működjék.

A piaci koordinációs és szabályozási rendszer csúcán lévő Agrárpiaci Rendtartási Hivatal autonómiáját növelni kell, hogy jelentősége legyen gazdálkodni a rá bízott forrásokkal, és világossá váljon felelőssége. Lehetővé kell tenni, hogy a mainál sokkal nagyobb távlattal hozzon döntéseket, és hogy kívülről is átlátható döntési rendszerrel rendelkezzen.

Tiszteletben tartjuk az érdekképviselői szervek szerzett és törvényekben garantált jogait. Erősítjük az érdekképviselői szerepvállalásának jogi garanciáit.

Az új együttműködési és szaktanácsadási rendszer és a mainál sokkal igényesebb piacsabályozási rendszer kialakítása csak társadalmi összefogással sikerülhet. Ezért szükséges az állandó együttműködés minden jogilag megalapozott érdekképviselővel, az érdekeltek folyamatos, a tervezett intézkedésekre is kiterjedő tájékoztatása és az agrárértelmség bevonása a koordinációs rendszerbe.

A sokféle mezőgazdasági vállalkozási és termelési struktúrához kell igazítani a humán erőforrás (gazdálkodó szaktanácsadó, kutató-, oktató-, tudós- stb.) rendszerét. Kialakítása nem valósítható meg a Földművelésügyi Minisztérium aktív ráhatása nélkül.

Kiemelt szerepet kell kapnia:

- a szakképzésnek, szakoktatásnak;
- az agrárfelsőoktatásnak;
- a szaktanácsadói rendszernek;
- a kutatói és tudományos munkának;
- a tudományos eredmények gyakorlatba átültetésének, fajtakísérleteknek, a genetikai állomány fejlesztésének, a minősítési rendszernek; *mindezt egységes rendszerként kezelve.*

Megerősítjük a hatósági szervezetek, legsürgősebben az erdészeti hatóságok autonómiáját és felelősségét, hogy a piacgazdaság szabadsága ne veszélyeztesse az ország érdekeit. A tulajdonosok és a gazdálkodók érdekeltek legyenek abban, hogy rövid távú meggondolások miatt ne kerüljenek szembe a közösség és saját maguk hosszú távú érdekeivel.

Agrárprogramunk a magángazdálkodók, a vállalkozásokban, szövetkezetekben dolgozó magyar parasztság és a világviszonylatban elismert agrárértelmség áldozatos munkájára épül. Az agrárválság megoldásának kulcsa az ő kezükben van. Ehhez igyekszünk tulajdonosi és vállalkozási biztonságot teremteni az ország ellátása, a versenyképes élelmiszertermelés és biztos megélhetésük érdekében.

A Magyar Szocialista Párt és a Szabad Demokraták Szövetsége mezőgazdasági tárgyalóbizottsága e megállapodást elfogadja.

10. Haladéktalanul elvégzendő kormányzati teendők

A kormányzat haladéktalanul elvégzendő törvény-előkészítési és egyéb intézkedései elsősorban négy célt kell hogy szolgáljanak:

- a várható kedvező gabonatermés értékesítésének megoldása;
- az őszi talaj-előkészítő és vetési munkák pénzügyi fedezetének megteremtése;
- az agrárpiaci szabályozás 1995. évi jogi, költségvetési és szervezési feltételeinek megteremtése;
- a termelők és az agrárértelmiség megrendült bizalmának helyreállítása.

Az e célokat szolgáló intézkedések a következők:

A szövetkezetekről szóló törvény legutóbbi módosításának felülvizsgálata, s a nemzetközi szövetkezeti elveknek ellentmondó, a mezőgazdasági szövetkezeteket diszkrimináló rendelkezések hatályon kívül helyezése.

A megindult kamarai szervezés - szükség esetén jogszabálmódosítás útján való - befolyásolása annak érdekében, hogy az előkészítő bizottságokba valamennyi érdekképviselői szerv - a termelési és piaci részesedésének megfelelő súllyal - delegátust küldhessen.

Az élelmiszer-gazdasághoz rendelt költségvetési bevételek és kiadások áttekintése, hatáselemzése, különös tekintettel az adókonszolidációra, a kedvezményes hitelezés, valamint a mezőgazdasági fejlesztési alap terhére kifizetett támogatásokra.

Az agrárrendtartás jelenlegi keretei között a közraktározás feltételeinek áttekintése, az étkezési búzára meghirdetett garantált ár egy részének azonnali kifizetése. Az értékesíthető mennyiség exportjának támogatása.

Az őszi talaj-előkészítő és vetési munkák pénzügyi fedezetének megteremtése úgy, hogy az a piaci célokhöz és lehetőségekhez igazodó orientáltsággal történjen.

A belső piac védelmének növelése, a vámszabályok maradéktalan betartatása.

Az 1995. évi termelés biztonsága érdekében az agrárrendtartási törvény előírásainak megfelelően a garantált árak és a kvóták biológiai ciklushoz igazodó módon való meghirdetése.

A kárpótlás és részarányföldalapot kijelölésének, kimérésének fölgyorsítása. Ezzel párhuzamosan: a földkiadó bizottságokról szóló törvény módosítása (20 fős korlátozás megszüntetése).

A jogellenes erdő kivágások szükségessé teszik a járulékok és bírságok azonnali érvényesítését, a felügyeleti szervek szakmai és hatósági munkájának javítását.

A kárpótlási hivatalok, a falugazdász-hálózat a földművelésügyi hivatalok feladatának újbóli meghatározása, egyidejűleg a földhivatali apparátus megerősítése.

A hatósági jogkörök szigorítása és az ellenőrzés folyamatossága a növényvédelem és az állategészségügy terén.

Intézkedéseket kell tenni a fajtaállomány genetikai frissítése érdekében.

Az adatvédelmi törvény előírásait megtartva intézkedni kell az információs szolgáltatásról, együttműködve a KSH illetékes szervezeteivel.

A védett természeti területek és az állami erdők privatizációját a jogi garanciák megteremtéséig fel kell függeszteni.

Az élelmiszer-gazdasági privatizáció azonnali felülvizsgálata.

Haladéktalanul meg kell kezdeni a 2. számú melléklet szerinti törvény-előkészítő munkákat.

11. Az 1994. évi ágazati törvényalkotási feladatok

Az 1994. évi ágazati törvényalkotási feladatok kétirányúak:

Az eredményes agrárorientáció érdekében - csomagként kezelve - felül kell vizsgálni és módosítani kell az alapvető agrártörvényeket.

Meg kell kezdeni, illetőleg fel kell gyorsítani az ún. szakmai törvények előkészítését.

Az e feladatokat szolgáló intézkedések a következők:

A szövetkezetekről, a kamarákról, valamint a földkiadó bizottságokról szóló törvényeknek az azonnali intézkedések között jelzett módosítása.

A kívülálló üzletrész-tulajdonosok vagyონrészeinek megváltását segítő megoldások (kedvezményes hitelek, további adókedvezmények) biztosítása.

Előkészíteni a földjelzálog- és a földhitelintézetek működésére vonatkozó törvényi szabályozást, a tulajdonviszonyok egyértelmű, végleges rendezésével párhuzamosan. E területeken a pénzügyintézetekkel együttműködve szigorító intézkedésekre is szükség van.

Előkészíteni a kárpótlás lezárását szabályozó törvényt, amely olyan megoldatlan kérdéseket is rendez, mint az ültetvényérték, önkormányzati utak, valamint a meliorációs beruházások megtérítésének köre. Figyelemmel az Alkotmánybíróság döntésére, itt kell rendezni a kárpótlási jegyutalvány alapján megvásárolt földterületek sorsát is. Javasoljuk, hogy a jóhiszeműen szerzett jogok tiszteletben tartása mellett - a mezőgazdasági vállalkozói kört érintően - ez alakuljon át mezőgazdasági fejlesztési támogatássá, amely összeget az érintett mezőgazdasági szövetkezetek mint földvédelár-ellenértéket kapnak meg.

A szövetkezeti törvénynek az európai szövetkezeti jogelveknek megfelelő újraalkotása, figyelemmel a piacorientált, rugalmas átalakulás és szétválás szabályozására.

A kamarai törvény módosítása a feladatok és hatáskörök pontos meghatározásával, valamint a kamarai szervezet és az agrárpiacon rendtartás intézményei működésének összehangolásával. A falugazdász-hálózat kamarai integrálása során létre kell hozni a faluerdész jogintézményét is.

A földtörvény átdolgozása, hogy a tulajdonszerzési korlátozások fenntartása mellett megengedő szabályozás érvényesüljön a helyi termelők elővásárlási jogának biztosításával. A közös földhasználat szabályozásának egyértelműsítése és közgazdasági ösztönzése. A birtokkoncentráció elősegítése bizonyos területnagyságig kedvezményes hitelek folyósításával is. A földhaszonbérlet újraszabályozása, különös tekintettel a haszonbérlet időtartamára és a terület nagyságára. A jogi személyek földtulajdonszerzésének lehetővé tétele.

Az oktatási és szakképzésről szóló törvény módosítása.

A vámtörvénynek az élelmiszergazdaság igényeit figyelembe vevő módosítása.

Haladéktalanul megkezdeni a törvényelőkészítő munkát az erdő-, a vadászati, a természetvédelmi, az állategészségügyi, az élelmiszeripari, a halászati, a takarmányozási és a hegyközségekről szóló törvények mielőbbi megalkotása érdekében.

Az ismeretlen veszélytől mindig jobban fél a lélek.
(Publilius Syrius)

Csörgő Terézia:

A RADONSUGÁRZÁS MÉRÉSÉNEK TAPASZTALATAIBÓL

A történelem során mindig szorongás, sőt félelem övezte az ismeretlent. Ez az érzés mindaddig jelen volt, amíg valaki fel nem ismerte az idegen anyag, jelenség tulajdonságait, keletkezésének körülményeit, és meg nem tanította, hogyan kell azzal bánni és együtt élni. Az utóbbi évtizedekben - a mindig is misztikusnak számító - radioaktivitás iránt nőtt meg a figyelem. Ennek fő kiváltója a csernobili atomerőmű-katasztrófa volt.

Részben az előbbieket jegyében indult meg a Lehel Vezér Gimnáziumban 1989-ben a több évre tervezett természettudományos kutatómunka. Megfigyeléseink, méréseink középpontjába a természetben is előforduló (Csernobiltól függetlenül) radioaktív anyag, a *radon* került. A radon színtelen, szagtalan, nemesgáz. A mindennapokból ismert többi izetlen nemesgáztól (hélium, kripton, neon) eltérően a radon *alfa-sugárzó* nemesgáz. A radon az urán (^{238}U) radioaktív bomlásakor keletkezik, közvetlen anyja a ^{226}Ra Rádium, mely a földkéregben különböző koncentrációban mindenütt megtalálható.

Környezetünkben vannak ember által létrehozott sugárforrások (pl. orvosi röntgensugárzás, televízió, világító számlapú óra stb.) de a lakásokban az ionizáló sugárzást a radon alfa-sugárzása okozza. A radon könnyen mozgó nemesgáz, mely a keletkezés helyétől (a talajból, a vízből, a falból) még bomlása előtt a lakásba szivároghat.

A lakásban a radon-koncentráció függ:

- a ház alatti talajtól,
- az építőanyag minőségétől,
- a háztartási víztől,
- az időjárástól (évszakok)
- a ház alapincézettségétől,
- a lakás a ház melyik szintjén van,
- a lakás szellőztetéséről,
- a lakók dohányzási kultúrájától,
- a lakás fűtési rendszerétől.

A lakás levegőjébe került radont belélegezve alfa-sugárzás okozhat gondot, de a por-, a füstreszecskekre rakódott bomlás utáni leánymagok is veszélyt jelenthetnek.

A kutatómunka

A ^{222}Rn felezési ideje (bomlása) 3,825. Ez a felezési idő lehetővé teszi a vizsgálatot.

1989-ben a méréseket Boros Dezső vezetésével kezdték el a diákok, az ún. porszívós méréssel: a mérés során a levegő aeroszoljait fél óráig működő porszívós csövére helyezett 6 rétegű orvosi gézen keresztül gyűjtötték. A porszívózás alatt a levegőben levő porszemcsék rátapadtak a gézlapra, ezek aktivitását a Geigner-Müller számláló segítségével könnyen mérhették, és számítógépen rögzítették. Ezt a mérést technikai nehézségek miatt be kellett fejezni.-

1990 tavaszán több lelkes diákkal kezdtük meg a szilárdtest-nyomdetektorral való munkát, melyhez a debreceni Atommagkutató Intézettől kaptunk segítséget. A csoport e dolgozat végső megformálásában is részt vállalt.¹

A munkához használat szilárdtest-nyomdetektor készülhet kristályos anyagból vagy műanyagból. A csoport műanyagból készült szilárdtest-nyomdetektorral dolgozott. A műanyagban az ionizáló sugarak lánchasadást idéznek elő, így a radonból származó *alfa*-sugár ($4/2 \text{ He}^{++}$) is.

Létrejön egy rombolási csatorna, melyet lúgos maratással (NaOH-dal) meg lehet nagyítani, ugyanis kémiailag nagyon érzékeny terület. A kezelt műanyagban lévő nyomok projekciós mikroszkóp látómezején megszámlálhatók. A megszámlált *alfa*-sugár-nyomokból meghatározható a radonkoncentráció.

1. ÁBRA !!!

Alfa- sugár felnagyított nyomai (Mikroszkóp-látómezőn)

A mérés folyamata

Kiválasztottuk az utcákat Jászberény térképen, majd vállalkozó diákokat kerestünk, akik a környéken laktak és kihelyezték a detektorokat.

Elkészítettük a "radoncsapdákat", a detektorokat:

a) Átlyukasztott tetejű filmes dobozba beragasztottuk a speciális műanyag 1 cm x 1 cm nagyságú darabját. A műanyaglapocska azonosító jelzést kapott, ha a talajba került T, ha a lakásba L betűt és sorszámot.

b) A filmes dobozt azután polietilén-fóliából készült zacskóba zártuk. A polietilénfólia csak a radont engedi be a dobozba, ahol az bomlik, a bomláskor keletkező alfa-sugár nyomot hagy a műanyaglapocskán.

A műanyagzacskóra is rákerült a dobozban lévő műanyaglapocska azonosító jelzése (kód).

Az így elkészített detektorok kihelyezésre kerültek a talajba vagy a lakásba.

A talajradon méréséhez a detektort 80 cm mélyre kellett leásni. 1-2 hónapig voltak a talajban, így is elegendő nyomot hagyott a radon.

A lakásradon méréséhez hosszabb expozíciós időre volt szükség, 4-6 hónapig voltak a detektorok a mérőhelyen (legjobb hely a csillár, de mindenképpen faltól távol).

Az expozíciós idő leteltével a maratás, a nyomszámolás, ebből a radonkoncentráció (C_{Rn}) számítása (mértékegység: KBq/m^3 ill. Bq/m^3) majd az értékelés következett.

Mérési eredményeink

A lakásradonmérés

Öt alkalommal mértünk lakásokban, az első mérés még a gyakorlat megszerzését jelentette. Expozíciós idők:

1990. április	-	október
1991. június	-	október
1991. november	-	1992. április

¹Hidas Katalin, Kardos Orsolya és Kókai Ibolya a Lehel Vezér Gimnázium tanulói

1992. október - 1993. január
1993. május - október

A kiadott detektorok száma 242 volt, ebből 198-at tudunk értékelni (a többi festékes lett, kibontották véletlenül, költözéskor elveszett.)

2. sz. ábra

A 2. sz. ábráról leolvasható adatok évenként az összes mért lakásra vonatkoztatva mutatják be a lakás-radonkoncentráció megoszlását. A végső összesítésben az átlag-radonkoncentráció: 39,85 Bq/m³, ami alatta van az elfogadott közép-európai: 55 Bq/m³ átlagnak. Mivel a város sok pontján mértünk (bár maradtak fehér foltok, ahol nem volt vállalkozó a detektor kihelyezésére), a fenti átlagradonkoncentráció Jászberény viszonylatában is elfogadható.

A lakásdetektorok értékelésekor több szempont szerint dolgoztunk:

1. Az időjárás

Esős időben, ha növekszik a talajnedvesség, csökken a Rn-kiáramlás. Ezt a következőképpen mutatják a méréseink:

1991 nyár-ősz	esős időszak	20,41 Bq/m ³
1991-92 tél, tavasz	kevés csapadék	25,81 Bq/m ³
1992-93 ősz-tél	nincs csapadék, szokatlan hideg	82,57 Bq/m ³
1993 nyár, ősz	kevés eső	30,63 Bq/m ³

2. Az építőanyag és származási helye

A mért lakásokról adatlap kitöltését kértük²

² L A K Á S R A D O N A D A T L A P

azonosító kód

Detektor kihelyezve:
beszedve:

Lakcím:
(megye)

A ház építési ideje:

A lakás

- típusa: családi ház, sorház, lakótelepi,.....
- komfort: összkomfort, komfortos, félkomfortos, komfort nélküli
- mérete:m²db szoba
- alapincézett: igen teljesen, igen részben, nem

A szoba amelyben a mérés történik

- mérete: hossza:m, szélessége:m,
magassága:
- földszinti,emeleti
- fűtése: távfűtés, központi (gáz, olaj, szén, fa)
egyedi fűtés (gáz, olaj, szén, fa)
- falak anyaga: vályog, téglá, beton, gázbeton, fa, kő, szilikát.

Nem minden esetben tudták, ismerték az ott lakók pl. a ház építési idejét, az építőanyagszármazási helyét, ennek ellenére több dolgot összegezhettünk.

Mérés éve	1991		1991-92		1992-93		1993	
Építőanyag	Átlag CRn Bq/m3	Lakásszám	Átlag CRn Bq/m3	Lakásszám	Átlag CRn Bq/m3	Lakásszám	Átlag CRn Bq/m3	Lakásszám
Vályog	27,4	8	40,2	14	101,1	12	18,8	3
Szilikát	15,2	5	35,3	5	91,1	6	39,4	5
Tégla	15,1	26	24,4	23	82,1	34	27,4	23
Gázbeton	18,3	5	19,3	3	68,8	2	-	-
Beton	14,7	4	9,7	2	68,6	9	35,7	9

Átlag-radonkoncentráció építőanyagoként

A táblázatból kitűnik: az 1993-as mérés kivételével a *vályogból* épült házaknál legmagasabb a CRn.

A *téglából* épült lakások átlag-radonkoncentrációjáról - mivel elég nagy számú mérés volt (106) - elmondható, hogy az időjárás függvényében változik és alatta van az elfogadott értéknek (55 Bq/m3).

3. sz. ábra

Hét lakásban 4 egymás utáni évben volt mérésünk. A 3. sz. ábra tartalmazza a radonkoncentráció-értékeket, melyek évente eltérnek, de összehasonlítva pl. a szilikátból épült lakásokat egy-egy éven belül a változás nagyon hasonló.

Az építőanyagot származási hely szerint vizsgálva a vályogházakról gyűjthettünk több adatot. A vályogból épült házhoz Jászberényben leginkább a Zagyva árterén vetették a vályogot.

Néhány házban mért értékek:

Építés éve	Radonkoncentráció Bq/m3
1900 körül	101,32
1910	108,00
1948	112,68
1950	101,62
1950	80,68
1955	84,17

Ezek magas értékek, melyek a vályog összetételéből egyértelműen következnek.

Az alápincézett és pince nélküli házak radonkoncentráció értékeit jó megközelítéssel a téglából és a szilikátból épült házak esetében tudtuk összehasonlítani, mivel itt volt megfelelő számú adatunk.

-
- az építőanyag származási helye:
 - a fal borítása: tapéta, festett, meszelt,
 - padlóburkolás: parketta, PVC, padlószőnyeg
 - ha földszinti a szoba, van-e alatta pince: igen , nem
 - szellőztetés (óra/nap)

nyáron:

ősszel:

télen:

tavasszal:

Építőanyag	Alápincézett átlag-radonkoncentráció Bq/m ³	Pince nélküli átlag-radonkoncentráció Bq/m ³
Tégla	34,18	43,7
Szilikát	37,77	44,98

A pince nélküli házakban a ház alatti talajból származó radon növelte a lakás radonkoncentrációját.

A többszintes házak szintenkénti átlag-radonkoncentrációját az 1992-93-as mérésünk a tégláépületekre vonatkozóan mutatja: (nagy számú mérőhely miatt)

	Bq/m ³	Lakásszám
Földszint	92,2	18
I. emelet	72,2	13
II. emelet	62,1	2
III. emelet	68,6	csak egy

A fentiekből kitűnik, hogy a földszinten magasabb a radonkoncentráció, felfelé haladva a talajradon kevésbé befolyásoló tényező.

Az előző értékeket különböző házak különböző szintjein mértük. Ezt követően viszont lehetőség adódott arra, hogy egymást követő években mérhessünk egy ház különböző szintjein:

	1. mérés Bq/m ³	2. mérés Bq/m ³
Földszint	94,1	41,1
I. emelet	74,4	36,5
II. emelet	51,1	29,1
III. emelet	108,9	38,2

A második mérés alkalmával kisebbek az értékek, az eltérés valószínűleg az évszakbeli különbségből adódik. Feltűnő, hogy a harmadik emeleti lakásban mind a két méréskor magasabb radonkoncentrációt mértünk. Ebben az esetben tehát megtört a korábban tapasztalt csökkenés. Mindennek több oka lehet:

- dohányoztak a lakásban,
- kevesebbet szellőztettek,
- esetleg igen jó a lakás szigetelése.

Következtetéseink a lakásradon mérések alapján:

Jászberény különböző részein mért adataink közel vannak a közép-európai átlaghoz (55 Bq/m), és a szakirodalomban megadott, elfogadható lakószobai radonkoncentráció határértékekhez. (100-150 Bq/m).

Évenkénti összehasonlításban jól érzékelhető a környezet sokirányú és változó hatása. Egyértelműen megállapítható, hogy a lakóterei radonkoncentráció gyakori szellőztetéssel, a dohányzás mellőzésével és a ház alatti pince készítésével csökkenthető.

A talajradonmérés

A talaj radonkoncentrációját a 238-as urántartalom határozza meg dominánsan. A szakirodalomból ismert, hogy az agyagpala, az agyagos hordaléktalaj számottevő mennyiségű uránt tartalmaz.

A Jászágóra jellemző a löszös, illetve az agyagos talaj. A geológiai szakirodalomból viszont az is ismert, hogy a föld mélyéből feltörő különböző gázok talaj-, illetve levegő felé áramlását a tektonikus törésvonalak megkönnyítik. Ugyanez a radongáz áramlására is

vonatkozik. A szilárd földkéreg mélyében a Jászág alatt is rejtőznek tektonikus törésvonalak. Talajradonmérésünket az említettek mellett az is motiválta, hogy a vályogházakban magasabb radon aktivitáskonzentrációt mértünk. A vályogról, erről az ősi építőanyagról viszont köztudott, hogy nedves agyagból készül, amit Jászberényben szinte mindenütt megtalálunk, főleg a Zagyva árterein.

Talajradon mérést három alkalommal végeztünk a következő expozíciós időkben:

1990. április-június

1991. november-december

1993. október-december

Az utóbbi két méréskor 95 detektort helyeztünk ki a talajba, részben a lakásradon méréssel párhuzamosan, részben pedig a Zagyva városi ágának árterébe.

Értékelni 64 detektort tudtunk, adatainkat a 4.sz. ábra szemlélteti. (Az elásott detektorok egy részét nem találtuk meg, illetve használhatatlanná váltak.)

4. sz. ábra

A mérési eredmények

ismeretében megpróbáltunk összefüggést keresni a vályog és a

külöND□€□O□š~dd□Ä□gR□□□D□RçR`“Ž□R□Ž €□€□□Š□□:9p□'□ □

□□□€'@×ěöčč\@,@,Ô,fTččAÑäéÑÖE,,ž□□□!ž□□□□ž □ 2óDárt mutatnak, de néhány tény légis megállapítható:

a. bármilyen építőanyagból készültek a házak - ha pince nem volt alattuk -, a lakásban mért radonkoncentráció értéke magasabb. Mindezt feltételezhetően a talajból közvetlenül a lakásba jutó radon befolyásolja. Az építőanyag és a talaj együttes hatását a vályogépületek mutatják, annál is inkább, mert ezekben a házakban kevesebb esetben van pince.

b. A Zagyva árterén és a város különböző pontjain a kertek talajában végzett mérések radonkoncentráció-értékei összecsengenek egymással és a szakirodalom adataival is. Megnyugtató azonban azt is el kell mondani, hogy a Duna és a Tisza között alacsonyabb a radonkoncentráció, mint a hegyvidékeken, illetve a Dunántúl karsztos területein.

Zárszóként

A radonmérő munkában mintegy 200 diák vett részt. Többségük elsősorban a detektorok kihelyezésénél szorgoskodott, 25-en viszont az előkészítő, a feldolgozó és az értékelő folyamatból is komoly részt vállaltak. Nem a felnőttek által előírtakat végezték el, nem a mások által elvégzett méréseket ismételték meg, hanem saját ötleteik alapján, különböző szempontokra ügyelve kutattak.³

Nagyon sokat tanultak a környezetről és radioaktivitásról. Hosszú utat tettek meg a pusztá kíváncsiságtól a tudatos kutatásig. Értelmezték és értékelték a kapott eredményeket, összefüggéseket, kapcsolatokat fedeztek fel közöttük. Talán ennél is fontosabb, hogy közel került hozzájuk a radioaktivitás, természetes, fontos dologgá vált számukra, olyannyira hogy nem kelt bennük félelmet. Megtapasztalhatták, hogy a mindennapi levegőben benne van a radioaktivitás, amely háttérként hasznos is számukra.

Felhasznált irodalom

³Munkánkat az egri, paksi, soproni, jászberényi fizika tanári ankétokon, őszi egyetemeken mutattuk be. Diákpályázaton több alkalommal díjazták tevékenységünket (Paksi Atomerőmű 4, Debrecen ATOMKI 1 alkalommal. .

Fizikai Szemle 1990. 5.sz.

Lennart, Samuelsson: Radon a lakásban

I.U. Ahmed: Radon észlelési módszerek

Fizikai Szemle 1993. 4.sz.

Lars Mjones: Védekezés a radon ellen - A svéd példa

Izotóptechnika, Diagnosztika: 1989. 32.sz.

Radon aktivitáskoncentrációjának mérése...

Tóth Árpád: A lakosság természetes sugárterhelése. Akad.K. Bp. 1983.

Dr.Fodor Ferenc: A Jászság életrajza. Egyetemi Nyomda, Bp. 1991.

Dr. Nagy Mihály: Magfizikai kísérletek nukleáris nyomdetektorokkal. Műszaki Könyvkiadó.

Józsa László:

EMLÉKBESZÉD A JÁSZAPÁTIÁK KITELEPÜLÉSÉNEK 275. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

Mindannyiunkban él - és kell is, hogy éljen - a velünk született érdeklődés szülőföldünk, lakóhelyünk múltjának megismerése, hagyományaink ápolása iránt. Az érdeklődés különösen felfokozódik akkor, ha egy-egy nevezetes évforduló határhőve jelzi a megtett történelmi utat, a letűnt idők emlékeit, az elmúlt évszázadok verejtékes küzdelmeit. Ilyen nevezetes évfordulóhoz érkezett el Kunszentmárton város hagyománytisztelő lakossága az 1994-es esztendőben. Idén pontosan 275 éve annak, hogy a törökidőszak során elnéptelenedett és hosszú ideig lakatlan szentmártoni pusztát újra benépesítették, régi kifejezéssel élve: *megszállták* a Jászapátiból és más jász községekből kirajzott földművelő emberek.

A gondos előkészítés után levert mezsgyekarók az elpusztult ősi Kunszentmárton újjászületését jelezték, s a kitartó munka nyomán új élet sarjadt a kihalt tájon. 1719-ben ment végbe ez a számunkra történelmi léptékű esemény, s ennek köszönhető, hogy Kunszentmárton nem jutott azoknak a török időkben elpusztult községeknek a sorsára, melyeknek csak határrészek, dűlők őrzik a nevét, de fel nem támadtak többé soha. Szentmárton pusztáját a 275 éve lezajlott új "honfoglalás" virágzó település kialakulását eredményezte a merészen kanyargó Körös folyó balpartján.

Ezért érzünk hálát közös őseink iránt, akik innen Jászapátiból elindulva, szorgalmas munkájukkal keltették új életre a kunok által egykor felvirágoztatott, de 1686-ban porig felégetett Kunszentmárton. De hasonló hálával és szeretettel viseltetünk e nemes város mai vezetői és polgárai iránt is, akik lehetővé tették ezt a felejthetetlen mostani találkozást, amikor az elbocsájtó anyatelepülés falai között szembesülhetünk közös múltunk gyökereivel.

A kiemelkedő évforduló indokolja, hogy a kunszentmártoniak szemszögéből nézve röviden felvázoljam, mi is történt a jászok és a nagykunok földjén 275 évvel ezelőtt!

A törökidőszak 1686-ban a földdel tette egyenlővé az Árpád-kor kezdete óta létező Kunszentmártont, s ezt követően három évtizeden át csak "kunszentmártoni puszta" néven emlegették az okiratok.¹ Az új élet sarjadása 1717-től kezdődően indult meg a pusztasággá vált tájon. Lassan, bátortalankodva érkeztek elszórt csoportok távoli vidékekről a Német Lovagrend által birtokolt végtelen síkságra. A pusztulás után mindannyiszor visszatért új életet kezdeni, új fészket rakni, s múltat feledve, jövőben reménykedve nekiakasztotta ekéjét az évekig, sőt évtizedekig parlagon heverő, dús televény földnek.

Biztatólag hatott Orczy István jászkun adminisztrátor 1717-ben Gyöngyösön kelt pecsétes levele, melyben engedélyt adott "az Nemes Nagy Kunságban levő Szent Mártony nevű Puszta" megszállására, aránylag kedvező feltételű árenda mellett. (Természetesen, elsősorban a Lovagrend, mint birtokos jövedelmének növelése érdekében kívánta hasznosítani a pusztát.) A megszállás tehát 1717-ben vette kezdetét, erősödve folytatódott 1718-ban és 1719-ben fejeződött be.

² Számos levéltári adat 1718-ra teszi a megszállás időpontját, ami igaz is annyiban, hogy e nagyjelentőségű folyamat nem ment máról holnapra. Jászapáti lakóiból verődtek össze azok, akik vállalták az otthonkeresés, a fészekrakás gondját és áldozatát. Hogy már 1718-ban is lakták a mai Kunszentmártont, bizonyítja az a kisméretű keresztelési, esketési és halotti anyakönyv, melyet Csomortáni Imre jászapáti plébános ajándékozott a jelzett évben Kunszentmártonba szakadt híveinek.

¹ Botka János - Szabó László: Kunszentmárton In: Adatok Szolnok megye történetéből I. (Szerk. Tóth Tibor) Szolnok 1980. 569. o.

² Dósa József - Szabó Elek: Kunszentmárton története I. 1936. 40. o.

Magát az új "honfoglalás" izgalmas históriáját a nagytekintélyű Radics István kisbírónak, a megszállás vezérének 94 éves korában tollbamondott és tanácsjegyzőkönyvbe foglalt elbeszéléséből ismerjük. Számos másolat készült erről, s ma is több család megbecsült ereklyeként őrzi a *Megszálló levelet*,³ melynek teljes szövegét Vándorfy János is közli: Jászapáthi város Egyházának múltja és jelene című, 1895-ben megjelent kitűnő monográfiájában.

Ebben Radics István elmondja, hogy mivel Jászapáti helység lakossága erősen szaporodott, "és némely mostoha időkben a Nép csaknem erején felül terhelhetnék", látva az előljárók, hogy a megkívánt összeget (adó, szolgáltatások) a szegények képtelenek leróni, olyan rendelőst tettek, hogy a tehetősebb gazdák a szegény nép terheinek könnyítésére biztosítsanak annyit, amiből a megkívánt összeg kitelik, s utána lassan majd behajtják a szegényeken.

A gazdag tanácsnokok azonban ezt nem vállalták, mire Radics István azt ajánlotta, hogy a nép elsokasulása és a termőföld szűk volta miatt válasszanak maguknak új lakóhelyről egy távolabbi pusztát. Ugy is történt. Radics István hatodmagával lóra kapott, s eljutott a tiszasülyi pusztára, de az nem nyerte meg a tetszésüket. Roffnál átkeltek a Tiszán. Az éjszakai szállást adó ottani becsületes ember javaslatára a tiszabői pusztát tekintették meg. Azt megfelelőnek találták, s a Tisza melletti részen karókat vertek le, mint a földfoglalás jeleit. Csakhogy ez földesúri birtok volt, s egy öreg ember azt tanácsolta, hogy mint Jászságból érkezők inkább kun pusztát keressenek. Mindjárt ajánlotta is a nem túlságosan távoli Csorba pusztát, mert annak "bőv Határja és jó földje vagyon". Megfogadták a tanácsot, s hamarosan már a csorbai kun pusztára tágas határain verték le a mezsgyekarókat. A vízben szegény területet azonban ott kellett hagyniuk. A mesterszállási pusztára felé jövet, a túri Kalapos halomnál egy méhésztől érdeklődtek, aki arról tájékoztatta őket, hogy a mesterszállási pusztának jó földje, bővizű folyója van, de a környező szomszédok úgy elcsipkedték, hogy már csak félpusztának mondható; a megmaradt föld lapos, szikes, gödrös. Minderről saját szemükkel akartak meggyőződni. A Körös folyó mellett öcsödi halászok igazították őket útra, s maguk is megtapasztalták a csekély pusztára hiányosságait. Másnap visszaindultak Szolnok felé, ahol Radics Istvánnak egy jó ismerőse azt tanácsolta, hogy ha lakóhelyet keresnek, a Tiszán túli Jenő pusztán próbálkozzanak, mert a fehér barátok (premontrei szerzetesek) szívesen oda engedik őket. Valóban megfelelőnek találták a helyet, s kikarózták a leendő telkeket. Szőlőföldet is osztottak maguknak. Közben megtudták, hogy a tiszttartó Alattyánban lakik. Felkeresték, s előadták szándékukat a földfoglalásra vonatkozóan. A tiszttartó beleegyezését adta, mivel úgy is parancsot kapott a birtoktulajdonos premontrei szerzetesek vezetésétől, hogy katolikus megszállóknak megengedheti a letelepedést. A szerződés megkötésére hamar sor került, melynek értelmében minden pár jármos ökörtől egy tallért, minden tehéntől két icce vaját, a juhoktól három icce vaját, a lakosok összesen tizenkét szekér szénát, három akó sózott halat, tizenkét poszár friss halat fizetnek.

Radics István pálinkát hozatott az áldomás öröme, s közben diktálni kezdte a nótáriusnak az egyezség szövegét: "ezen alkunk és egyezségünk megmásolhatatlanul örökösen, még a maradékunknál is állandó lészen." Ezt a cikkelyt hallva, a tiszttartó felugrott és kijelentette, hogy ő nem örökösen gondolta a szerződést, csak három évre. Radics István azt felelte: "Ha csak három esztendeig adod, tartsd magadnak, édes tiszttartó úr!"

Hosszú fáradozás után dolguk végezetlen visszatértek Jászapátiba. Három esztendő múlva Radics István Jászmihálytelken járt a vízimalomban, ahol szóbakerült a lakóhelykeresés gondja. Hallotta ezt egy öreg koldus, aki így szólt hozzájuk: *"... megöregedtem, sok helyeket ifjúságomtól folyvást öszve jártak, de megvallom, édes fiaim, sehol jobb lakóhelynek való pusztát nem láttam, mint túl a Körös vizén Szent Márton nevezetű Kun Pusztára légyen, ha valahova akartok lakni menni, azon pusztát el ne hagyjátok!"* Az öreg ember biztatására az elszánt jászapátiak - megint csak Radics István vezetésével - elindultak Kun Szent Márton pusztájának megszemlélésére. Öcsödnél átkeltek a Körösön, az éjszakát egy Súly Mihály nevű öcsödi lakosnál töltötték, aki mind őket, mint a jószágukat jöltartotta, s élénk színekkel ecsetelte Kunszentmárton birtoklásának előnyeit. Mindent úgy találtak, ahogy az öcsödi ember és a mihálytelki koldus mondotta. Leverték a mezsgyekaróikat a szentmártoni pusztán, és megnyugodva tértek vissza Jászapátiba, hogy előkészítsék a végleges távozást és búcsút vegyenek a jászok ősi földjéről. A

³ Dósa-Szabó id. m. 42-45.

megszálló levél felsorolja a kirajzó családfőket, mintegy tizenháromat, hozzátéve, hogy nemcsak ezek indultak útnak, hanem más szegény sorsú, vállalkozó kedvű emberek is, akik a határok kikeresésében és az új község megalapításában "szorosán és hathatósan éjjel-nappal dolgoztak." A megszállók név szerint a következők voltak: *Tóth Mátyás, Radics Gergely, Nagy Miklós, Faragó Péter, Baktai Márton, Pente István, Józsa János, Kiss Balázs, Szilvási Márton, Kovács János, Juhász Gáspár, Gyenes Albert, Gyenes János.*

A nagyértékű okmány a következő szavakkal végződik: "*Az meg Szállás volt Az 1719. Pünkösöd Szombattyán.*" A mondák világába is jól beillő történet utolsó sorai azt látszanak igazolni, hogy a két évig tartó otthonkeresés, valamint a részleges megtelepedés folyamatának záróakkordja volt az 1719. tavaszán végbement *újramegszállás*. Ezt az időpontot fogadta el hivatalosan is a kunszentmártoni tanács, amennyiben már 1819 tavaszán a Radics-féle adatokra támaszkodva ünnepelték a megszállás első centenáriumát.⁴ 1919 nyarán hasonló meg gondolások alapján tartottak - a románok itt-tartózkodása miatt csak szerény keretek között - ünnepi tanácsulést a 200. évforduló tiszteletére. 1969. május 24-én, amely akkor éppen szintén pünkösöd szombatjára esett, történt az előzőekben említett 250. évforduló nagyszabású ünnepése, az idén pedig Szent Márton búcsújához kapcsolódóan, november 11-e környékén szeretnénk megemlékezni a most esedékes 275. évfordulóról, ha ezt a gondolatot az új önkormányzat ugyancsak magáévá teszi.

A megszállásban jázsalsószentgyörgyiek is részt vettek, akik hasonlóan szűkös életkörülmények miatt csatlakoztak a jászapátiakhoz. Ezt igazolják a szentmártoni réz ügyében az 1774. év folyamán végzett nyomozás tanúvallomásai, melyek egyöntetűen Jászapátiból és Jázsalsószentgyörgyről érkezett betelepülőkről szólnak.⁵

A beáramlás olyan nagyarányú volt, hogy az anyakönyvek adatait figyelembevéve, Kunszentmárton lakossága az 1719. év végén már 700 - 800 fő lehetett. A nagykiterjedésű határ, valamint Mesterszállás és Csorba puszta birtokbavétele vonzotta a bevándorlókat. E két távoleső puszta megközelítése csak a Körösön való átkeléssel történhetett.

A megszállók tehát rögvest hozzáfogtak a rév felállításához. Az osztatlan legelők lehetővé tették a haszonállatok tenyésztését. A lakosság számának növekedése és anyagi gyarapodása a község gyors szerveződését eredményezte. Egymás után épültek a házak, melyek befedésére nádat bőven termelt a határ sok vízzel borított mélyen fekvő része. Az új község centruma a templom és a későbbi nagyskola környékén alakult ki. Feltételezhető, hogy 1718-ban már bírása is volt a településnek, s ki lehetett volna az első bíró, mint a megszállás vezére: *Radics István*.⁶

Az ő személye értékes összekötő kapocs Jászapáti és Kunszentmárton történetében. Radics István magas kort ért meg: 95 éves korában 1762-ben hunyt el. A halotti anyakönyv híres és lelkes férfiúnak nevezi, miután 43 évvel előbb ezt a helységet, mármint Kunszentmártont plántálta. Eszerint valószínűleg 1667-ben születhetett Jászapátiban. Ötven éven felül volt már, amikor a kunszentmártoni kirajzást megszervezte és vezette. Jászapáti lakói előtt nagy tekintéllyel rendelkezhetett, hiszen sokan csatlakoztak hozzá, elfogadták a korosodó férfi vezetését. Érdemes volna itt helyben a fellelhető iratanyagok, elsősorban a kereszteleési és a házassági anyakönyvek alapján felkutatni és tisztázni Radics István életének Jászapátiban töltött szakaszát. Hasonló feladat vár még ránk is, hogy bírói tevékenységére levéltári kutatások segítségével fényt derítsünk, hiszen Kunszentmárton megalapításán, a községi élet megszervezésén és megindításán túl ez a korszak az önmegváltást, a redemptiót, s az ezzel összefüggő határrendezést, a gazdálkodás beindítását is jelentette. Erre az időszakra esik az első középületek, a templom felépítése, az 1739-es nagy pestisjárvány, amely Jászapátiban és Kunszentmártonban egyaránt súlyos pusztítást okozott, nálunk olyan méreteket öltött ez, hogy szinte újjá kellett éleszteni a községet.

Fontos lenne tehát megismernünk, s a kutatások eredményeit a jászapátiakkal kölcsönösen kicserélnünk, hogy Radics István személyéhez Jászapátiban milyen tevékenység kapcsolódik,

⁴ SZML Kunszentmárton, Tanácsulési jegyzőkönyv XIII. 409. o.

⁵ Dósa-Szabó id. m. 45. o.

⁶ Barna Gábor: A mai Kunszentmárton megalapításának története (az ún. "Megszálló levél") Kézirat 1994. 12-14.

később pedig bíróként hogyan intézkedett, mit cselekedett Kunszentmártonban. Erre vonatkozólag még annyit kell megemlítenem, hogy közös történelmünk e jeles személyiségének emlékét a század eleje óta utcanév őrzi Kunszentmártonban: *Radics bíró utca* néven. Három év óta pedig - kapcsolataink erősítésére és eredetünk tudatosítására *Jászapáti utca* is található Kunszentmárton térképén.

Szólni kell röviden arról is, hogy a települők megtartották a község ősi nevét, nem keresztelték át Jászszenmártonra, de ez a döntés kifejezte a hagyománytisztelet mellett azt is, hogy igényt tartanak a kunok számára egykor biztosított - helyhez kötött - kiváltságok jogfolytonosságára.

Községünk gazdasági, társadalmi életében jelentős fordulatot hozott a Mária Terézia által 1745-ben kiadott diploma, mely szerint a jász, nagykun és kiskun kerületek megválthatták magukat a Német Lovagrend (illetve jogutódának) fennhatósága alól, s a pénzbeli hozzájárulás arányában a föld magántulajdonba került.⁷

A redemptio jelentősége többek között abban is megmutatkozott, hogy a megváltási összeg kifizetése után a Hármaskerület községei kollektíve részesültek a jászok és kunok számára biztosított kiváltságokban. Ezek egyike, hogy a helységek kegyúri jogokat gyakoroltak, ellátták az egyházfenntartás kötelezettségét, és plébánosukat is maguk választhatták. Erre is legyen szabad jászapáti példával hivatkoznom. Kunszentmárton tanácsai elöljárósága 1831-ben Steinhauser Antalt választotta meg plébánosnak, aki eredményes lelkipásztori működésének elismeréseként 1841-ben elnyerte az apáti címet.⁸ 1844-ben került el tőlünk Jászapátiba, s itt maradt haláláig. Sírját én magam is megtaláltam és lefényképeztem egy régebbi jászapáti látogatásom alkalmával.

Kunszentmárton idők múltával mind több királyi adományozáshoz jutott. 1807-ben sikerült kieszközölni a vásártartás kedvezményét.⁹ I. Ferenc császár ugyanabban az évben várossá nyilvánította községünket. Ezt a státuszt egészen 1895-ig sikerült fenntartania, majd nagyközséggé minősült vissza. A városi címet 1986-ban nyertük el újra. Kunszentmárton lakossága századunk elejére megközelítette a 12 ezret. Ez a szám, sajnos azóta sem növekszik, sőt ma már alig haladja meg a 11 ezret.

Befejezésül legyen szabad befejező gondolataimat *Szikszai Gábor* tanár úr, a kiváló helytörténész kunszentmártoni beszédéből idéznem, mert azok értékét az időt-állóság, a jövőbe mutató érvényesség adja: *"Otthon, szülőföld és haza: egymásba átmenő fogalmak. Aki szülőföldjét ismeri és megbecsüli, az meg fogja becsülni egész magyar hazáját."* E nagyszerű gondolatok jegyében köszönöm meg ismételten a kunszentmártoniak részéről is a kedves meghívást, a szeretetteljes vendéglátást.

Kívánok Jászapáti számára, a kunszentmártoniak ősi szülőföldje számára békés fejlődést, boldogulást, anyagi és szellemi gyarapodást, lelki értékekben gazdag polgárokat, mint az elmúlt évszázadokban, úgy az eljövendő harmadik évezredben is.

Éljen és virágozzék Jászapáti városa az idők végezetéig!

⁷ Botka-Szabó id. m. 569. o.

⁸ SZML Kunszentmárton, Tanácsülési jegyzőkönyv XVII. 106. o.

⁹ Botka-Szabó id. m. 569-70. o.

Győri János:

ADATOK A JÁSZKISÉRI 48-AS OLVASÓKÖR TÖRTÉNETÉHEZ

Az önkényuralom időszakát hazánkban az 1867-es kiegyezés zárta le. Ezután kezdődött az ipar és a mezőgazdaság gyorsabb fejlődése, melynek természetes következménye volt a kulturális élet fejlesztése is.

A parasztság körében a gazda- és olvasókörök voltak népszerűek. Az egész országban, de különösen az Alföldön voltak gyakoriak az olvasókörök, így Jászkiséren is. Ezen egyesületekre, olvasókörökre a társadalmi tagozódás mentén szerveződtek:

az úri osztályé az Úri kaszinó,
a jómódú gazdáké (60-200 kh.) a Gazdakör,
a középparasztoké a 48-as Olvasókör,
az iparosoké az Ipartestület,
a szegényparasztoké a Római Katolikus Olvasókör volt.

Ezen öt egyesület jól mutatja Jászkisér társadalmi rétegződését, az egyes csoportok érdekképviseletét. Közülük most a "48-as Olvasókör" történetét, és néhány dokumentumát mutatom be. (Lásd. 1. sz melléklet)

Az olvasókör megalakulása

Helytörténeti kutató munkáim nyomán akadtam azokra az okmányokra, amelyek minden kétséget kizárva igazolják, hogy 1878. március 15-én alakult meg a 48-as Olvasókör Jászkiséren. Első elnöke Róna Ferenc volt, aki Kossuth szellemében akarta működtetni a kört: *"Az Ő szellemében akarjuk hallatni szavunkat: "... Az öncélú, csak az uralkodó osztály állama helyett jöjjön létre a dunai népek elrendezésében"* - mondta.

Az olvasókör épülete 1843-ban épült közadakozásból, a régi "várhuszár" épület helyén. A várhuszár épületre az 1770-es években volt szükség. Jászkisér lakossága az 1600-as években áttért a református vallásra. A későbbi időkben a községben letelepedő katolikusokkal állandó ellentétben voltak, sőt sokszor tettelegességre is sor került. Ezért a "jász-kun kapitány" megépítette a "várhuszárok" épületét, és a várhuszárok vigyáztak a békés életre a kétvallású községben.

A 48-as olvasókör épületében olvasóterem, egy táncterem színpaddal szolgálta a művelődés ügyét. A táncteremben 2 biliárd- és egy rezasztal nyújtotta a szórakozási lehetőséget, míg az olvasóteremben 4-500 kötetes könyvtár, a napi sajtó termékei és kártya állt a vendégek, illetve a tagok rendelkezésére. Alakulásától kezdve vezetőség irányította az Olvasókör működését: elnök, gazdaságvezető, könyvtáros, jegyző és a gondnok volt a vezetőség tagja. Ezek közül a gondnok a szolgálati lakásban, az épületben lakott. Az italmérést is a gondnok végezte, ami a harmadik teremben volt. Tagjai középparasztok és néhány mezőgazdasági munkás voltak.

Többet tudunk az olvasókör két világháború közötti működéséről. Akkoriban a "48-as olvasókör"-ök működését az egész országban, így Jászkiséren is a Faluszövetség irányította. Alapszabályuk célként tűzte ki: "A szövetség célja a magyar falvak és a falusi, tanyai lakosság, különösen a kisgazdák anyagi és társadalmi érdekeinek védelme, a magyar falvak fejlődésének előmozdítása."

1924-től, Balogh János elnöklete alatt tevékeny életet folytatott a kör. A könyvtárban 4-500 kötet könyv volt. Mezőgazdasági szakkönyvek, szépirodalmi könyvek sorakoztak a polcokon: Gárdonyi Géza, Jókai Mór, Mikszáth Kálmán munkái voltak a legkedveltebb olvasmányok. Legkeresettebb könyv a "Pápák bűne, Papok tükre" könyv volt. Ugyancsak olvasható volt a kör könyvtárában Borsos Sándor jászkiséri betyár életének a története is. Akadtak még különböző jászkiséri történetek is, mint pl. Sztráda Eduárd levele Kossuth Lajoshoz, báró Kemény Janka írása a Sztráda család szüretéről, ahol Vágó Pál festőművész is

részt vett stb. Sajnos ezek a háború alatt eltűntek, vagy 1950-ben barbár módon elégették őket, mint reakciós, szocializmus ellenes irodalmat.

Ebben az időben a következő szórakozási lehetőségek álltak a tagok rendelkezésére: az 500 kötetes könyvtár, 3 biliárd, sakk, kártya, valamint a következő újságok: Friss Újság-Nemzeti Újság - Kis Újság - Igazság. A járatott lapokat bizonyos időre kikölcsönözhatték, sőt bizonyos idő után el is adhatták ezeket, és ez is növelte az Olvasókör bevételeit. A legtöbben azonban az Olvasókörben olvasták az újságot, és Jászkiásán a 48-as Olvasókör alapozta meg a népi olvasás kultúráját. A kártyánál a sramlit, a snapszert és az ultit engedélyezték, a 21-es játék tilos volt.

A kör tevékenysége beleépült a mindennapi életbe. Templom után az idősebbek mindjárt ide jöttek, Tagsága 150 fő volt, míg a tagdíj 2 pengő egy évre. A tagfelvétel a következő módon történt. Az új jelentkező nevét kiírták az olvasóteremben lévő táblára. Ha kifogás merült fel a jelentkező ellen, elutasították. Ha nem volt kifogás ellene, két hét letelte után taggá nyilvánították.

Bálokat évente több alkalommal rendeztek, ezek közül a farsangi jelmezbál volt a leghíresebb, amit húshagyó kedden a kedvelt népi szokás, a cefrevágás követett. Ma már sajnos, mint sok régi népszokás, ez is kiment a divatból, így érdemes volna ezt is leírni, míg élnek azok az emberek, asszonyok, akik ezt a népszokást még művelték.

A színelőadások elsősorban a téli időben voltak. Ezen színelőadásokat az ifjúsági egyletek vezetői, tanítók, tanítónők rendezték, majd a második világháború előtt és után Havas János kéményseprő mester rendezte ezeket igen nagy szakértelemmel. Természetesen a régi időkben ezen előadások népszínművek voltak: "A falu rossza...", Piros bugyelláris..., A betyár kendője..., Gyimesi vadvirág..., Gül baba.. Havas János idejében a főbb előadások ezek voltak: Légy jó mindhalálig, Aranycsillag, Nem élhetek muzsikaszó nélkül, Mágna Miska, Csárdáskirálynő, Lili bárónő, János vitéz, Érdekházasság, Bástyasétány 77 stb...

Március 15-e volt a legnagyobb ünnep a 48-as Olvasókörben. Az udvaron elhelyezett mozsárágyút reggel 5 órakor Csorba Balogh Ferenc gépkezelő sütötte el nagy szakértelemmel. A 48-as kör udvarán is volt színpad, ahol a mindenkori elnök, Balogh János malomtulajdonos, vagy Gócza József református lelkész mondott ünnepi beszédet. Ezután mindig bál volt, amit a református óslakosság rendezett.

Külön említésre méltó 1928. március 15-e, amikor a kör alakulásának 50. évfordulójára emlékeztek. Dr. Hegedűs Kálmán 549 kh. föld tulajdonosa, országgyűlési képviselő zászlót ajándékozott a "48-as Olvasókör"-nek. Az ünnepség programjának meghívója megmaradt, amit a mellékletben közreadunk.

Dél előtt a két templomban istentiszteleten vettek részt az emberek, majd délután az ünnepség előtt a temetőben tárogató zenével tisztelegtek a hősök sírjánál. Este került sor a bálra. Az ünnepségeken és a bálon csak a jobb módúak vettek részt, mert a magas belépődíj kirekesztette a szegényebb réteget. 1 pengő = 1 kg zsír, vagy 2 napi kaszálási napszám ára volt!!!!

A II. világháború utáni események közismertek mindannyiunk előtt. Az 1947-es választások után megkezdődött a Kommunista Párt uralma, aminek következetes célja volt a régi hagyományok, így a 48-as körök szétzúzása, megsemmisítése is. A megye alapítványának határozata megszüntette a kör működését. (Lásd 3. sz. melléklet)

DOKUMENTUMOK

1. sz. melléklet

Magyar Királyi
Belügyminisztérium

1ső Példány
48as olvasókör alapszabályai

1. §. A jász-kiséri "48as" olvasókör fennállása az aláírt tagok által biztosítva lévén, magát megalakulnak nyilvánítja. Célja: illedelmes társalgás, hasznos könyvek olvasása, törvényileg nem tiltott mulatságos időtöltés által a polgárosodást, erkölcsiséget és művelődést előmozdítani és fejleszteni. A tagok száma korlátozva nincs. Tagja lehet minden becsületes jellemű s törvény szerint élő önálló honpolgár.

Az egylet, mint olvasókör, a fenti címnek, mint ilyennek semmi mélyebb jelentőségű értelmet tulajdonítani nem kíván, egyedül csak a többi helybeli olvasó-köröktől megkülönböztető címnek tekinti.

2. §. A "48as" olvasó-kör megalakulván, fenntartása aláírt tagjai által biztosított, kik az 1879ik év január 1-ső napjától számított 3 évi időtartamra-, a közgyűlésileg megállapított tagságdíjt félvétenként előlegesen az olvasókör pénztárába befizetni, magukat kötelezik. - Az időközben belépő tagok belépésüktől számított a 3 három évet befejező hátralévő időtartamra kötelesek a tagsági díjat a fenti módzatok szerint fizetni. Az egyleti tagság, halálozás, vagy időközben más helyre költözés által megszűnik.

3. §. Az alakulási három év lefolyásával a "48as" olvasókör tagjai fizetési kötelezettségüket megújíthatják s a "48as" olvasó-kör, csak tagjai 3/4 háromnegyed részének titkos szavazás útján nyilvánított kívánságára oszlattathatik fel.-

4. §. Minden tagnak joga van vidéki vendéggel a kört meglátogatni, de a látogatás ideje két-hétnél tovább nem tarthat, kivétel erre nézve, a tagok felsőbb tanintézetbe járó fiai képeznek, kik a szünidő alatt a kör helyiségébe szabadon járhatnak.

5. §. Hogy a kifizűzött cél eléressék, az olvasókör lapokat járítani és hasznos könyvek megszerzéséről gondoskodni fog.- A napi lapokat az olvasókör helyiségéből addig elvinni nem szabad, míg azok a 48-as körhelyiségében 48 órát nem töltöttek, de akkor is a könyvtárnoktól kell azt kérni, ki nyilván tartja. Elolvasás után szintén a könyvtárnoknak kell vissza szolgáltatni. Az olvasás végett kivitt, az egylet tulajdonát képező könyvet az olvasásukra kiszabott határidő elteltével tisztán s hibátlanul a könyvtárba beszolgáltatandók.

6. §. A hírlapok és könyvek minden tag használatára és élvezetére a kör helyiségében fognak állani.

7. §. Az egylet vagyonához, sem az önként kilépő, sem a kirekesztett tag jogot nem tarthat.

8. §. Az olvasókör ügyei a közgyűlés és a közgyűlés által választott, bizottmányi gyűlés által fognak elintéztetni.

9. §. Az egylet vagy az olvasókör tisztviselői a következők: Elnök. Alelnök. Igazgató. Pénztárnok. Jegyző, Könyvtárnok és a választmány.

10. §. A választmányi gyűlés áll: Iször az Igazgatóból IIszor a 12 választmányi rendes és 12 (tizenként) pótválasztmányi tagból, és végre IIIszor az olvasókör jegyzőjéből.

11. §. A k ö z - g y ű l é s

A közgyűlés össze hívatik az Elnök által kibocsátandó és az olvasókör helyiségében kifüggesztendő hirdetmény-, és körlevél által.

12. §. Közgyűlés évenként kétszer tartatik és minden félévben egyszer az Elnök összehívására, de szükség esetében a választmányi tagok vagy egyleti tagok egy tized részének írásban indokolt kívántatva, sőt rendkívüli közgyűlések is tarttathatnak szükség esetében, de mindig az Elnök előlülése s elnöklete alatt.

13. §. A közgyűléshez tartozik: az új tisztviselők megválasztása, a hírlapok szám és czimszerinti megrendelése, a költségvetés és számadás megvizsgálása, melyet a közgyűlésből kiküldendő három egyén fog eszközölni. Az eredmény felett azonban mindig a közgyűlés fog dönteni. A közgyűlésre tartozik továbbá: a jövő évi költségvetés meghatározása, az alapszabályoknak felsőbb jóváhagyás melletti megválasztása, mire nézve az egyleti tagok háromnegyed részének igenlő nyilvános szavazása kívántatik. A 48as olvasókör feloszlata iránti határozat a harmadik 3ik értelmében.

14. §. Közgyűlésekben, - az alapszabályok felsőbb jóváhagyás melletti megválasztásának és az egylet feloszlata iránti kérdéseit kivéve, - melyek iránt már a 3. § és a 12. §-ban foglaltatik külön intézkedés, - jogérvényes végzés hozatalára a jelenlévő tagok 3/4 három negyed részének beleegyezése, - a titkos szavazással eszközözlendő tisztválasztásoknál pedig ugyancsak a jelen lévő

tagoknak viszonylagos (relatív) szótöbbsége kívántatik. A tisztválasztásokon kívül minden egyéb tárgyak elintézésénél csak akkor történik szavazása, ha különben a többség kivethető nem volna.-

A jelen lévők határozatai a meg nem jelenteket kötelezi. A közgyűlés jegyzőkönyvének hitelesítése az Elnök és a közgyűlésből elnökiileg kinevezett két tag által történik.

15. §. Ha valamely tisztséget az arra megválasztott egyén el nem fogadná, új választás leszen elrendelendő.

16. §. A v á l a s z t m á n y

A "48as" olvasókör, ügyeinek rendes vezetését, valamint a közgyűlési határozatok foganatosítását Igazgató választmánya által eszközli, melynek tagjai a gyűléseken megjelenni kötelesek.

Határozat általános szótöbbséggel titkos szavazással történik és hozatik. Választmányi gyűlés havonta egyszer az Igazgató által kitűzött napon tartatik, sürgős ügyekben pedig az Igazgató vagy három választmányi tag szóbeli kívánatára rendkívüli gyűlések is tartathatnak. A választmányi gyűlés határozatai a legközelebbi közgyűlésre fellebbezhetők. A választmány ülései az egyleti tagokat illetően nyilvánosak.

17. §. A választmány köréhez tartozik: az egylet javainak megőrzése a közgyűlés által megállapított hírlapok, könyvek és más hasznos olvasmányok megrendelése és az azokra való felügyelet, továbbá a kiadásoknak a bevételekhez arányosítása, nem különben kötelessége a választmánynak az egylet helyiségében az illedelem, a rend és csend fenntartása felett szigorúan őrködni, amit előforduló eseteknél, első ízben az Igazgató szóbeli megintése, ismétlődő esetben a választmányi gyűlés elébe idézés és megdorgálás és végre harmadszor a körülményekhez képest, a kör tagjai közül leendő kirekesztés által is eszközöl.

18. §. Ha valamely tisztviselői állomás időközben üresedésbe jönne, a közgyűlés e részbeni intézkedésig s választmány által ideiglenesen fog betöltetni.

19. §. Az egylet vagyonáról két könyv vezetetik, melynek egyike az igazgató, másik a pénztárnok kezeibe tétetik le.

20. §. Ha valamelyik tag annak idejében a tagdíjat befizetni elmulasztaná, vagy azt tenni vonakodnék, e részbeni kötelességének teljesítésére a választmány által felszólítandó, s ha ezen esetben sem tenni eleget a fizetés rövid szóbeli úton az első fokú bíróság által fog behajtatni.

21. §. Az egyletnek célja lévén, az illedelmes társalgás, a véleményben és sorsban vagy helyzetben különbözők egymáshoz közeledése, ha valamely tag ezen üdvös céllal ellenkezőleg, magát az illedelmi szabályokhoz nem alkalmazná, durva, vagy erkölcstelen magaviselete által az egylet egyes tagjait, vagy magát az egyletet megsértené, ennek csendjét, békéjét megzavarná, a választmány által az egyletből kirekesztethetik. - Ezen kirekesztés titkos szavazás útján általános szótöbbség által határozatik el. - Erre szükséges, hogy a választmányi tagok 2/3 kétharmadrésze a szavazásban részt vegyen. A kirekesztett tag neve az egyleti tagok sorából kitöröltetvén, erről az illető az egyleti szolgálta által végzés kézbesítésével értesítendő.

22. §. Az új tagok belépni kívánók a választmánynak a társaság valamely tagja által bejelentetnek, ez az illetőknek be- vagy be nem vétele felett legközelebbi ülésben titkos szavazás által határoz.

23. §. Tisztviselők teendői:

Elnöké:

Az egylet Elnökének köréhez tartozik az egylet feletti ügyeletet vinni, jogait megőrizni, vagyonait megvédeni, a közgyűlésen elnökölni, a tanácskozásokat vezetni, valamint figyelmet fordítani arra is, hogy az igazgató, választmány feladatát híven teljesíti-e? Továbbá az Elnök van hivatva az egyleti pénztárnok gyakoribb véletlen megvizsgálására. - Végre az Elnök képviseli az egyletet a hatóságok és harmadik személy irányában is.

Alelnöké:

Elnök akadályoztatása esetén az elnöki teendőket az alelnök teljesíti.

Igazgatóé:

Az igazgató feladata a választmányi üléseken elnökölni, a hozott végzéseknek folyamatot szerezni, mindazt, mi az igazgató választmányi köréhez tartozik különös figyelemmel kísérni, az olvasókör jogaira és javaira vonatkozó teendők kellő időbeni teljesítésére és az egylet céljai elérésének eszközlésére teljes igyekezettel működni.

Jegyzőé:

A jegyző köteles minden ülésen jelen lenni, a jegyzőkönyvet gondosan vezetni, a könyvek és hírlapok megrendelését eszközölni.

Pénztárnoké:

A pénztárnok az egyleti pénztárt felelősség mellett kezeli, a tagdíj fizetéseket elfogadja és nyugtatja,- az igazgató választmány utalványozására fizetéseket tesz, és az év végével számolni tartozik.

Könyvtárnoké:

A könyvtárnok kötelessége az egylet könyveire, a hírlapjaira és más irataira felügyelni, azoknak kiadását, mint szintén visszavételét az arra rendelt könyvbe bevezetni.

24. §. Az egyleti tagok közt az egyleti viszonyból eredhető vizályok elintézésére egy az 1868ik évi L. IV.t.cz.3ik fejezete értelmében választott bíróság alakul, ugyan ezen törvény értelmében fog eljárni. Ezen bíróság ítéletének, valamint az egylet, úgy annak tagjai magokat alávetni s ennek ítéletében megnyugodni tartoznak.

25. §. Az egyletnek a 3ik § értelmében feloszlása esetében annak vagyona a feloszlató gyűlés által meghatározandó jótékony célra fog fordítani. Ezen eset beáltával az egylet feloszlása a vagyon feletti rendelkezéssel együtt a Nagyméltóságú M.kir.Belügy Minisztériumnak bejelentendő.

26. §. Ha az egylet az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a királyi kormány által az állam vagy az egyleti tagok vagyoni érdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik s a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest, végleg fel is oszlattatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására különbeni feloszlítás terhe alatt köteleztetik.

Kelt Jász-kiséren 1879. április 3- án.

Tannító Ferenc
alelnök

18841 szám

"Láttam magyar királyi belügyminiszter."

Buda-Pesten 1879 évi május hó 1én

a miniszter helyett

Pecsét:

Magyar királyi
Belügyminisztérium

Gróf Ruhyferrari Asztrik
államtitkár

x

2. sz. melléklet

"M e g h í v ó

a Jászkiséri 48-as Olvasókör 1928. március 15-i ünnepélyére és táncmulatságára, mely alkalommal történik az Egyesület újonnan beszerzett zászlójának a felavatása is, melyre a T. Címet és b. családját tisztelettel meghívja a rendezőség. Táncmulatság kezdete este 7 órakor. Belépődíj személyenként 1 pengő"

Az ünnepség műsora pedig ez volt:

- 1./ Ünnepélyes istentisztelet d.e. 9 órakor mindkét templomban.
- 2./ Gyülekezés a 48-as kör helyiségében d.u. fél 2 órakor.
- 3./ Iparos dalárda: Himnusz.
- 4./ Szüle János: Nemzeti dal.

- 5./ Balogh János elnök ünnepi beszéde.
- 6./ Iparos dalárda: Bús magyarok.
- 7./ Kádár András: Szavalat.
- 8./ Iparos dalárda: Nem - nem - soha.
- 9./ Dr. Hegedűs Kálmán ünnepi beszéde.
- 10./ Iparos dalárda: Ébredj magyar!

II.

- 11./ Iparos dalárda: Háromszínű nemzeti zászló.
- 12./ Dr. Hegedűs Kálmánné úrnő - zászlóanya a zászlót átadja.
- 13./ Balogh János az Egyesület nevében a zászlót átveszi.
- 14./ Iparos dalárda: Tavasz elmúlt.
- 15./ Tantó János: Szavalat.
- 16./ Iparos dalárda: Harc a hazáért.
- 17./ Gócza József ref. lelkész zászlóavató beszéde.
- 18./ P. Vattai István: Szavalat.
- 19./ Zászlószalagok elhelyezése.
- 20./ Iparos dalárda: Hiszek egy Istenben.

x

3. sz. melléklet

"Jász-Nagykun-Szolnok vármegye alispánjától.
22.354/1949.III.ki.szám
Pótári István vm. fogalmazó

Tárgy: Jászkiséri 48-as Olvasókör
egyesület feloszlata

Vármegyei Főlevéltárnok Úrnak

S z o l n o k

A fenti egyesületet (kört) 1949. július 5-én a Belügyminiszter Úr 554.058/1949.
IV./3.B.M. számú rendeletével feloszlatta.
Felhívom, hogy az egyesületet nyilvántartásából törölje.

Szolnok, 1949. évi augusztus hó 15-én.

Kulcsár Jenő s.k.
alispán
A kiadmány hitelül
Törökné
vm.köz.ig.kiadó

Pecsét: Jász-Nagykun-Szolnok
vármegye alispánja."

Felhasznált irodalom:

Győri Jánosné: A Jászkiséri Művelődési Ház története
Győri János: A Jászkiséri Egyesületekről...

Gyurkó Miklósné:

ADATOK A NÉGYSZÁLLÁSI ISKOLA TÖRTÉNETÉHEZ FARAGÓ LÁSZLÓ KÉPEIHEZ.

A nagyhatárú Jászberény városához tartozó négyszállási tanyavilág gyermekei valószínű, hogy a XIX. század utolsó harmadában is a beiskolázatlanok kategóriájához tartozhattak. Egykorú iskolai jegyzőkönyv és a szájhagyomány is őrzi a hajdani vasárnapi iskolák, és a népnyelven vándor, vagy zugiskolák emlékét. A Városi Központi Római Katolikus Iskola megőrzött egykorú jegyzőkönyve szerint, valójában nem voltak ezek zugiskolák, mert a népiskolai törvény valószínűleg meg az érdekelt tanyavilág lakóinak kérésére. Bár jobbára oklevél nélküli, egyszerű földművelő parasztemberek voltak az iskolamesterek. A négyszállásiak ma is emlegetik, hogy a Balla Péter-tanyában lévő iskolában Zsidei István, Dózsáról kijáró parasztember oktatott, s egy gyermek tanításáért egy véka búzát kért a szülőktől. A gyermekeket írni, olvasni, számolni és katekizmusra tanították. Az egészségtelen, földes szobában 100-120 tanuló zsúfolódott össze. Legtöbb gyermek nem tanult meg rendesen sem írni, sem olvasni a kurta tanévben. A tarthatatlan helyzet felszámolását vállalta Jászberény városa, amikor állandó tanyai iskolát építtetett, amelyekben már csak okleveles tanítók működtek.

Jászberény város képviselő-testülete az ezredforduló megörökítése jegyében, ünnepi gyűlésen határozza el, hogy Portelek, Alsóboldogháza, Négyszállás tanyavilágában állandó iskolát építtet, s ehhez három okleveles tanítói állást szervez. Négyszálláson 1898-ban épült az első állandó iskola! Az egykorú JÁSZSÁG című hetilap vezércikke a következőkről tudósít: "A négyszállási új iskola be sem várva az évfordulót, bedőlt. Rongya földön, istentelen helyen épült a legcsekélyebb nedvességre szétmálló talajból vert vályogból. November havában vízben, fagyban rakták fel a falakat, s erre húzták fel a nehéz tetőszerkezetet. Minden fala összerogyott az épületnek, anélkül, hogy használatban lett volna. A megismételt építés már új helyen, új költségekkel - a jászberényi dolgozó nép pótdójából - még abban az évben megtörtént." A botránysorozat folytatódott a városi közgyűléseken: "A négyszállási iskola tanítói állása vitajellege miatt nincs betöltve." Mi legyen az iskola jellege? Állami, államsegélyes, felekezeti, városi, községi? Férfi vagy női tanerőt alkalmazzanak? Végre 1900 őszén megkezdődött a tanítás Négyszálláson. Az iskola: Római Katolikus Külterületi Elemi Népiskola, Jászberény Központi Iskolához csatolva. Az iskolaszék Pocskay Róza okleveles tanítónőt választotta meg, ezennel reá bízva az iskolavezetést.

Iskolai élet Négyszálláson 1900-tól 1935-ig

Pocskay Róza Budapestről került Négyszállásra. Elfogadta az istenhátamögötti, széljárta, fátlan, részben vízöntéses pusztai iskolát, osztatlan 1-6. osztályával, 90-100 tanulóival petróleumlámpa világításával, dagasztó sarával, ismeretlen lakóival. Tódult a tanyavilág népe a kisasszony érkezésének hírére az iskola elé. A lányos anyák örültek a női tanerőnek, a jámbor, szemlélődő "emberek" meg törték a fejüket, hogy vajon hogyan bír majd szegényke a kamasz, ismétlős legényekkel. Hát bírt! Vállalta a hivatását és a hivatalt, végezte a tanítói tevékenységét, betartotta a munkahelyi rendet, fegyelmet. Biztosította az iskola normális működését. Az ott élő emberek mindennapi sorsát szívvel-lélekkel felvállalta, a népben pedig jóakarátú, tisztelettudó,

hálás barátira lelt. Az osztatlan iskola idő- és óraszûke, a tanulók nagy létszáma, a szinte csak átadó, átvevő módszerek lehetősége miatt hátrányos helyzetben dolgozott. A tanítónő ennek ellenére egymással törődő, egymást segítő közösséget alakított ki iskolájában. Hány lemaradó elsősön segítettek a nagyobb társaik és zárkóztatták fel őket! Csendesfoglalkozások alatt belebehallgattak egymás óráiba. A nagyok a fonomimikázó elsősöket lesték, a kicsinyek kezében pedig meg-megállt a palavessző egy-egy szép olvasmány, történet hallatán.

A tanterem faltól-falig padjaiban 90-100 gyerek zsúfolódott, mégis volt tanulás, rend, fegyelem, s mit tagadjuk, nádpálca is. Tankönyvcseré hiánya, de bármi szükséges taneszköz kérésére akkor ismeretlen fogalom volt. A még élő Pocskay tanítványok emlékeznek, hogy mindenki elvégezhetette a 6 osztályt, aki akarta és a szülei is szorgalmazták. Felülről hangsúlyozott feladat, elvárás volt: "Nemhogy az ekétől, a földműveléstől elvonni, hanem azokat velük megkedveltetni kell." A tanyai tanítónő az oktató-nevelő munkája mellett Szivgárdát, Leánykört, vándorkönyvtárat vezetett, népművelési előadásokat tartott. Hamar megtanulta a tanyavilág íratlan tövényét: tudta mikor van ős, mikor van tavasz, s hogy a tanyai gyerek zsenge korától segítő családtag. Szolgálati lakásában egymaga élt, fegyverviselési engedélye volt, ezzel kizárva a zaklatást. Nyugalmat, tekintélyt biztosított magának. Vidám oldala is volt ennek a nehéz, pusztai életnek. Karácsonyi betlehemes játékok, mesedélutánok, színelőadások, búcsú, disznótorok, farsangfarka bállal, bakfazékvágással. Pocskay Róza tényleges szolgálati idején végigvonul az Osztrák-Magyar Monarchia egy darabja, az első világháború, forradalmak, Trianon. A nehéz időkben alispáni rendeletre szénszünet, járványok miatt hosszabb, rövidebb időre bezárják a tanyai iskolát.

Adóívek kitöltése, kérvények, tábori levelek megírása, vigasztalás, segítség mind a tanítónőre várt. A változó világban is helyén maradt, mert mint néptanító azt tartotta hivatásának, hogy tudásra, hazaszeretetre, jobbra törekvésre nevelje a reá bízott nehézsorsú, tanyai gyerekeket. Áldásos munkáját rendkívüli előléptetéssel, címzetes igazgatónői kitüntetéssel jutalmazták előljárói. Régi tanítványai mesélték, hogy ismét tódult a tanyák népe az iskolához, és sírva búcsúzott a nyugdíjbavonuló tanítónőtől. Kapcsolata soha nem szakadt meg Négyszállás népével Budapestre való visszaköltözése után sem.

1935-1945

Az iskola további fennállása alatt soha, egyikünk sem szolgált le Négyszálláson annyi időt, mint Pocskay Róza. 1935-től 1974-ig tizennégy tanítót sodort ide a sarkából kifordult történelem vihára.

Pocskay Róza utóda férfi tanerő lett, Bakky József fiatal jászberényi néptanító személyében, de ő csak egy évet töltött Négyszálláson. Utódaul az iskolaszék Molnár Józsefet választotta meg. Hozzá joggal fűzhetett volna Négyszállás népe újabb 35 évet, hisz kenyere, szolgálati lakása, családja erre engedett reményt. Sajnos 1938-tól mind gyakrabban hívták be katonai szolgálatra, s a 120 beiskolázott tanuló nem kevés gondot okozott az anyaiskola igazgatójának. 1939-ben lett Négyszálláson részben osztott, két tanerős iskola. A kiírt pályázatra 64 /!/ kérvény érkezett. A szerencsés megválasztott, a második tanító, az első, második osztályok gazdája én lettem. Egy időre nyugalom köszöntött az iskolai életre. Öröm volt a nyugodt tanév nekünk tanítóknak, a szülők pedig örültek, hogy "széttolták az iskolát." Ha bár felfogásuk nem sokat változott. Megelégedtek, ha gyermekük csak írni, olvasni, számolni tanult meg, hiszen a tanyai élethez nem kell több - gondolták. Ha akadt tehetségesebb közöttük, mint a kitűnő

előmenetelű Sisa Mária, akkor is hiába kilincselte szüleinél a tanító úr, nem sikerült rábírnia a tovább-tanulás engedélyezésére őket.

Az iskolába kerülő gyermek szemében mumusnak számított a tanító. Bevett szokás volt előre ijesztgetni a tanítóval és a pálcájával. Ezt a félelmet kellett először feloldani, ez már a beíratkozáznál szembetűnt. Óvodát nem látott gyermekeknél még tapintatosabban kellett az otthon tanult és használt családi nyelvet iskolaivá nyesegetni. Csakhamar értettem, hogy van *Kálmány*, sőt *Istvány* is, van ragadvány és igazi családi név, tudtam már a *fityik*, *futyik* szavak jelentését. Kollár Jósikát azért nem engedték iskolába, mert *fityik*, értem meg szaladtak a szobámba, hogy *futyik* a tej a tanterem kályháján. Tisztán emlékszem, a fonomimikás betűk tanulásánál kezdett oldódni a hangulat. Ebben az egyszerű, régi olvasás-előkészítő módszerben volt figyelemfelkeltés, tanulói beleélés, az utánzásra ösztönzés, és végül a legfontosabb: a tanulói cselekvés. Segítségül hívtam a mesedélutánokat. Szépen, ízesen tanít beszélni. Megeredtek a nyelvek a meseszöveg, szólások, közmondások, kiszámolók, fejtörők, nyelvtörők játsszi elmondásában. Az együtt reggelizés a nagy kályha körül, ősszel az ázott ruhák szárítgatása, télen dermedt kezek, lábak dörzsölgetése, kihámozásuk a havas bundákból, nagykendőkből. Várni őket az Ágói patak árka mellett, amint a csípős, marós téli szélről az árok fenekére húzódva libasorban jönnek. Milyen szeretettel pályolgatták a nagyok a síró kicsinyeket! Bezzeg, amikor csengős szánon érkeztek az apák jóvoltából, nem sírt senki! Aztán végeszakadt ennek a nyugodt, szép Mikulásos, betlehemi játékok, farsangi vidámságok világának is.

Kollégám katonai behívásai mind hosszabb időre szóltak. Minden iskolai gond az én nyakamba szakadt. Helyettes tanerőről szó sem volt. Felsőbb rendelkezésre délelőtt az első-második osztály, délután a harmadik-hatodik osztály, szombaton pedig az ismétlő tanult. Később - könnyítésként - aztán egyik nap a kisosztályosak, másik nap a nagyok tanultak. A háborús veszély már csak délelőtt tizenegy órától délután három óráig tartott a tanítást felváltva. 1944. októberében a front közeledése miatt bezártuk az iskolát. Utóljára kísértem ki őket az országútig, ahol szétszóródtak a hazavezető dűlőutakra, s még onnan is visszafordulva integettek. Amikor megválasztottak négyszállási tanítónak, úgy gondoltam, itt a jelenem, itt a jövőm. Ebbe azonban két tényező beleszólt: a háború és a férjhezmenetelem.

1945-1974

A háború befejeztével tétován, de megindult az iskolai élet. A négyszállási iskolaépület ugyan nagyobb kárt nem szenvedett, de a két tanterem kongott az ürességtől. Egy árva kályha és két pad volt mindössze. Gyéren szállingóztak még a közelben lakó tanyákról is a gyerekek. Elsős és leánytanuló még mutatóban sem volt. Kollégám valahol hadifogságban, így a kezdeti bizonytalanság néhány tanulóval továbbra is én munkálkodtam. Előszedték a régi tankönyveket, füzeteket, valahonnan kréta is került, miután az árok hídjaként használt táblákat rendbetettük. Ezer veszély leselkedett akkor az országúton közlekedőkre, így a női tanerőket a tanyákról visszarendelték a városi iskolákba. Molnár Béla helybeli fiatal néptanítót választotta meg az iskolaszék a négyszállási iskola további vezetésére. A tanyai nép most is megmozdult szállást, sorkosztot biztosítva, bizalommal befogadta. Az 1944-/45-ös csonka tanévet már ő fejezte be, s az 1945-46-os tanévet két tanító kezdte.

Az új, nyolcosztályos iskola fokozatosan épült ki. Váczi Géza, Németh József, Csák György néptanítók is itt működtek 1945-1952 között. A négyszállási tanítók az új idők változásainak végrehajtásánál mindig ügyeltek arra, hogy a tanító ne kerüljön szembe a tanya

társadalmával. Igazi nyereség volt a gyermekek és szülők számára, amikor a Molnár házaspár vezette az iskolát. Végezték a tanítói tevékenységüket, biztosították az iskola rendjét, fegyelmét. A személtetőeszköz hiányt leleményes módon pótolták. Tizenhét iskolával társultak személtetőeszközök készítésére, cseréjére. Kirándulásokat szerveztek a Mátrába, Budapestre, a Balatonhoz. A szülői gondolkodásban is valami új kezdődött, tudomásul vették az általános iskola nyolc osztályának kötelező elvégzését, sőt a továbbtanulástól sem zárkóztak már el. Talán a paraszti sorsforduló készítette őket elgondolkodásra, meg a tanító házaspár értelmes, türelmes tanácsadásai.

Gimnáziumot, technikumot, tanítóképzőt, sőt egyetemet végzett is kikerült már a jó tanuló négyszállási gyerekek közül. Közben megváltoztak az iskolai ünnepek: Télapót vártak, Fenyőünnepet köszöntöttek itt is a kisdobosok, úttörők. A tanyai iskolák: Négyszállás, Borsóhalma, Peres, Kormospart, Rét, Cserő mind Molnár Béla igazgatása alá kerültek, s ő igazi szakmai és baráti közösséggé kovácsolta az ezen iskolákban tanító nevelőket. Molnár Bélát 1960-ban 15 évi külterületi működés után Jászberény Oktatási Osztályának vezetésével bízzák meg, s így a négy gyermekes tanító házaspár elköszönt Négyszállás népétől. 1957-től 1974-ig rövid szolgálati idővel megfordult itt számos tanító: Horti Irén, Szébenyi Jánosné, Lencse Mátyás, Borissza Ödönné, Csiky Anna, Demeter Béla. Az iskola a tanyavilág lelke volt mindenkor, mindenhol.

A körzetesítés

Volt egyszer egy tanyai iskola Négyszálláson 90-100 tanulóval. Megfogyatkozott itt minden, mindenki. A nép, a tanító, a gyermek megtanult egy új fogalmat, egy új szót; körzetesítés. A körzetesítés ténye ellen nem volt apelláta, Négyszállás népe hiába tiltakozott, ment deputációba. Először a felsőtagozat szűnt meg, a tanulókat naponta autóbusz szállította Jászberény iskoláiba a 60-as évek végén. Az alsótagozat még évekig maradt. Demeter Béla 1960-tól 1974-ig tanított Négyszálláson. Ő zárta be az iskola ajtaját 1974-ben, amikor az alsótagozat is megszűnt. A kicsik is a városi iskolába kerültek, kimondottan a számukra épített tanyai kollégiumba.

1994 májusában volt tanítványaimmal felkerestük a régi iskolát. Elárvult, ütött-kopott iskolaépület, gazverte környezetben. Betört üvegszemeivel bámul a semmibe. Nincs már a hajdani élő, népes, meghitt tanyavilág! Kevesen, idős emberek élnek itt. Gyerek csak búcsúra, látogatóba jön már ide. Ennek az iskolának e tájban élete, kisugárzása, varázsa volt. Mind a 15 tanítójára érvényes Kéthly Anna mondása a tanyai tanítókról: "Hőskölteményt kellene írni azokról, akik ott helytálltak."

PETHES IMRE EMLÉKEZETE

Sem halálának hetvenéves (november 14.), sem születésének százharmincadik évfordulója (december 18.) nem olyan kerek számok, amelyek megemlékezésre köteleznek. De kötelességünk megemlékezni korának legnagyobb színészéről jelentősebb évfordulók nélkül is, hiszen alakját, hangját, mozgását sem film, sem hangplemez nem őrzi. Színpadi alakításait egykori kritikák és leírások őrzik, de a színháztörténészek még sikerült szemtanúkkal és pályatársaival is beszélni, s ezek a mozaikképek alkotják az emlékezés tablóját.

Bálint Lajos, a Nemzeti Színház dramaturgja, aki két évtizeden át szinte minden nap együtt volt Pethes Imrével, látta őt a próbákon, a premiereken, a színpadok mögött és a társalgóban, ezt írta: "*Bevallom, nem volt bátorságom, hogy az évtizedek távolságán át nekimerészkedjem csak vázlatos portréjához annak a színésznek, aki bennem úgy él, mint a legnagyobb színpadi alkotó.*" Ugyanilyen csodáló és lelkes elismeréssel írt róla - többek között - Csathó Kálmán, aki a színházban rendezőként szintén együtt működött vele, vagy a kritikus Kárpáti Aurél és a színházakról mindig lelkesedéssel író Kosztolányi Dezső. Emlékeiket ebben az írásban is idézni fogjuk. Ki volt hát színészetünk immár legendássá nőtt, kiváló alakja?

Pethes Imre régi jászsági családból 1864. december 18-án Jászárokszálláson született. A gimnáziumot Jászberényben végezte. Érettségi után nem tudta eldönteni, milyen pályát választ, mert minden érdekelt. Ma már úgy fogalmazhatunk, hogy az élet érdekelt. Felvették, de a tanulmányi évek alatt semmiel sem tűnt ki társai közül, s a csendes, zárkózott, szerény fiút még a vizsgaelőadásokon sem léptették föl. Pethes elkedvetlenedett, és a harmadik év után otthagyta az Akadémiát. Hazament és hivatalt vállalt. De egy év után visszatért az Akadémiára és azt sikeresen befejezve, 1890-ben színészi oklevelet nyert.

26 éves volt, amikor a színészi pályáját elkezdte. 12 évig vidéki társulatoknál működött: Győr, Sopron, Debrecen, Nagyvárad, Arad és Temesvár voltak a legfontosabb állomásai. Makóék télen a temesvári színházban játszottak, nyáron pedig a budai Horváth-kerti Nyári Színházban. Ezen a nyáron Pethes Imre Rostand verses drámájának, a *Cyrano de Bergeracnak* a címszerepében lépett a színpadra, és ez a szerep hozta meg számára az országos hírt és elismerést, de még mindig nem egy budapesti szerződést. Még egy évig Makó vidéki társulatában játszott, majd 1902-ben a Vígszínház szerződtette. Abban az időben a Vígszínház volt a leghaladóbb magyar színház, műsorán az új francia szerzők sikamlós darabjaival, színpadán a naturalista színjátszás élgárdájával. Az előadásokat a franciásan pergő beszéd és a ríposztzó dialógusok jellemezték. Amilyen kitűnően érvényesült ez a stílus a könnyed, franciás darabokban, annyira nem illett a Vígszínházban bemutatott, tempósabb hangvételű magyar darabokhoz, mint például Herczeg Ferenc - Pethes Imre közreműködésével játszott - Balatoni regéjéhez, Ocskay Brigadérosához, Fényes Samu Kuruc Féja Dávid, vagy Géczy-Lampérth: Rodostó c. darabjaihoz. Pethes a Vígszínházban nyolc szerepet játszott és mind a nyolc magyar szerző darabja volt, ami egyetlen évadban ritkaság volt a Vígszínház műsorrendjében. Pethes Imre tempósabb, magyaros színpadi beszédmódja ezekben érvényesült, de a francia vígjátékok és bohózatok pergő nyelvezete távolabb állt tőle. Ezt ő maga is érezte, de észrevették a Nemzeti Színház vezetői is, ahol ez a beszédstílus, sőt ennél még sokkal vontatottabb és patetikusabb stílus volt a honos. Így 1903. januárjában végre a Nemzeti Színház szerződtette. Az első évben 22 különféle

epizódszerepben lép színre, mint: első udvaronc, első szolga, hírnök, vak öreg stb. Az epizódszerepek egyébként egész pályáján elkísérik, már beérkezett, elismert, vezető színész volt, de ha úgynevezett epizódszerepet osztottak rá, teljes odaadással játszotta azokat is, mert véleménye szerint nincs kis és nagy szerep, csak jó vagy rossz színész van. Soha nem utasított vissza szerepet. Ebből az időből származik az az anekdota, amely a szerződöttet, de egyelőre szinte mellőzött színészeiről és az ugyanakkor a Vígszínháztól visszaszerződöttet és ugyancsak mellőzött rendezőiről, Mátrai Betegh Béláról szól: - A sok kis szerep után Pethes Imre végre nagyobb szerepet kap, és megkérdezi Mátrai Betegh Béla rendezőt, hogy milyen ez a darab - " Képzelteti - volt a válasz - én rendezem és Maga játssza a főszerepet! (Hugó Károly: Báró és bankár c. darabjában Pethes alakította a bárót.)

1904. január 15-én mutatta be a Nemzeti Színház Barrie angol szerző Egyenlőség c. szatírját, amelynek Chrichten szerepében Pethes a Cyrano után ismét, de most már véglegesen a magyar színészet élvonalába került. Tartózkodó modora, mindig kifogástalan megjelenése miatt korábban gúnyosan, később mély tisztelettel nevezték Fejedelemnek.

1904-ben alakult meg a haladó szellemű Thália Társaság, Bánóczi László, Benedek Marcell és Lukács György vezetésével, Hevesi Sándor rendezősege mellett. A Nemzeti Színház szigorúan hagyományörző tagjai olykor gúnyosan nyilatkoztak a színészi képesítés és színpadi gyakorlat nélküli színészekkel dolgozó Tháliáról, amelynek haladó, olykor már-már forradalmi törekvéseit meg sem értették.

Nem így Pethes Imre. Minden szabadidejét a Tháliásokkal töltötte, törekvéseiket érdeklődéssel figyelte, a színészeket tanácsokkal látta el, a kezdőket bátorította. Mindezekről tanúskodnak Pethes Imre fennmaradt levelei. Ő maga a saját művészi területén azt igyekezett megvalósítani - szinte teljesen egyedül -, amiért a Thália küzdött: hogy minden színművet a maga sajátos stílusában kell előadni, tehát nem szabad egy megkövesedett stílusirányhoz ragaszkodni, mint amilyen a Nemzeti Színház akkori előadásaira jellemző idejétmúlt álpáthosz.

Ebben voltak segítőtársai a színháznál Hevesi Sándor rendező, Beregi Oszkár, Ódry Árpád, később Somlay Artúr színészek.

Sokoldalú és sokszínű színész volt, de leginkább a magyar alakok megformálása állt lelkéhez, alkatához a legközelebb. Magyaros szerepformálásáról írta Kosztolányi Dezső: "Lassan beszél, hogy elhiessük, hogy ott előttünk ötlenek eszébe a gondolatok, bámulatosan bánik a szünetekkel. Sohasem siet...Pethes a magyar faj előnyeit vitte színpadra és emelte teljes diadalra. A mi népünk realizmusa, bölcs nyugodtsága az, aminek mi tapsolunk. Pethes magyar művész!"

Eredeti magyar szerepei közül is kiemelkedik a Bánk bán, amelyben a címszerepet, Petur bánt és Tiborcot is alakította. Az Ember tragédiájában játszotta Lucifert, Péter apostolt, az egyiptomi rabszolgát és az agg eretneket. (És ez utóbbi, kis szerepeket már beérkezett, országosan elismert, vezető színész korszakában!) Szép Ernő Egyszeri királyfi című mesedramájában a Halál volt. Kedves, kedélyes, magyar paraszt halál, olyan, akinek jövetele nem félelmes, hanem természetes. Egy magyar alakjáról ismét Kosztolányi Dezső írását idézzük:

"Mindig előttem van egy kemény, kőből kifaragott alakja, a halálraítélt magyar paraszt, Szemere György "Siralomházában". Milyen közvetlenül és öntudatosan játszotta. Hallottam - s ez nagyon jellemző számító és egyben sugallatos művészetére -, hogy a próbát egy egész igénytelennek tűnő rendezési ötlet miatt megállíttatta. A paraszt előtt az asztalon (az asztal túlsó végén) állott egy palack, amelyből töltenie kellett. Pethes az üveget közelebb tette magához. Azt mondta, hogy a kapaszkodó mozdulat, amellyel az üvegért nyúlna, nem illenék a nyugodt, méltóságos keleti ember jelleméhez és megbontaná az alakítás harmóniáját."

Nehéz tallózni Pethes Imre Budapesten játszott 250 szerepe között. Nem dönthetjük el, hogy melyikben volt igazabb, hitelesebb, mélyebb, mert minden szerepét - a legkisebbet is

- a teljes átélés hitelesítette. Tőle ered a híres és máig érvényes mondás: "Átélés nélkül az egész színészet csak kutyakomédia!"

Sok Shakespeare szerepet játszott, kicsinyeket és nagyokat, epizódszerepeket és címszerepeket. Hamlet szerepéhez először 1908-ban, 44 éves korában jutott; utána 1912-ben, majd 56 éves korában, 1920-ban játszotta. 1908-ban már nem volt fiatal, 1920-ban nem volt öreg. Ő az örök Hamlet volt, kortalanul. Hamlet alakításával kapcsolatban idézzük ismét Kosztolányit:

"Alakításában mindig van egy csomó, melybe összefutnak a szálak, egy mozdulat, egy kitörés vagy egy elhallgatás, mely által egyszerre megvilágosodik a hős arca és tragédiája. Sohasem tudom elfelejteni a sírást, mellyel a dán királyfi kíséri az apja szavait, lankadt, fáradt reszketése egy gyermekké váló hősnek, akinek a bosszúja fájdalommal válik, könnyé, vér helyett. Ebben a szerepben a legnagyobb. Színész, alkotó, sűrítő: Költő. Egy pillanatban - hirtelenül - magasra emeli a drámát és külön, egyéni értelmet ad neki az idegrendszerével, a testével. Becsületos hittel állítom, hogy soha magyar színész nem emelkedett ily magasságra. Vagy húsz hazai és külföldi színészt láttam ebben a szerepben. Hamlet azonban Pethes Imre alakításában él emlékezetemben."

Shakespeare szerepei közül ki kell emelni Petruchiót, A makrancos hölgy férfi főszerepét. Erről Csathó Kálmán, a Nemzeti Színház akkori főrendezője így ír:

"A rendezés a negyedik felvonás első képét úgy fejezte be, hogy miután a nász-szoba nyitott ajtaján egymás után repültek be a színpadra az ordítva dühöngő Petruchiótól kidobált ágyneműk, az elgyötört Katalin utánuk támolygott, és egy-két párnából, takaróból egy karosszékben ágyat készített, hevenyészve ledült rá és szinte pillanatok alatt elaludt a kimerültségtől. Petruchio ekkor utánajött lábujjhegyen, végtelenül gyöngéd szerelemmel, mosolyogva nézte az alvó asszonyt, vigyázva megigazította feje alatt a párnát, azután azt mondta szerepe szerint:

*- Ki hölgyzelidítéshez jobban ért,
Szóljon, s kegyes dolgot mível ha szól. -*

De ezt olyan közvetlenül, és annyira más hangon, mintha nem Petruchio, hanem a civil Pethes, a magánember szólalt volna meg, kilépve szerepéből nagyszerűen megjátszott jelenet után. Hiszen ezt teszi a darabban Petruchio is, mikor ott, alvó felesége mellett, magában marad közönség nélkül, és azzal, hogy egyszerre más hangon szólal meg, jelzi, hogy mindaz, amit addig művelt, az asszonynak játszott komédia volt. De a színészet paradox kettőssége következtében, vagyis mivel a művész személye meg a játszott alaké egymástól testileg nem választható el - sőt, lelkileg is csak bizonyos fokig - az őszinte és mély átélés következtében ezúttal a játék mögött nem az alaknak kölcsönzött meggyőződését lehetett érezni a művésznek, hanem a maga magáét; miután lelke mélyén így formálta volna át a szöveget: - Ki ezt jobban meg tudja játszani, szóljon...- A taps elemi erővel tört ki, mert így értette és érezte a közönség is: a művész és a nézők érzése találkozott."

1922-ben alakította a Lear király címszerepét. Ebben a hamleti intellektust az érzelmek széles skálája váltotta fel. Egy szemtanú mesélte el, milyen volt Pethes Imre a Lear király próbáján. Sétabotjával lépett a próba-színpadra, amit a rendező kifogásolni akart, mert ez szokatlan, majd hogynem tilos volt, de Pethes egy tekintete lefegyverezte a rendezőt. Civil felsőkabátja királyi palásttá változott, a kezében tartott sétabot királyi jogar lett, és a próba nézői előtt úgy tűnt, hogy a borotvált arcú Pethes-Learnek hosszú, ősz szakállja van. Már a próbán a belső átélés erejével tudott láttatni. Félelmetesen nagyszerű volt.

Zajos, külső sikere a Cyrano de Bergerachoz fűződik. A budai Nyári Színházban, vidéki társulat tagjaként kirobbanó sikerrel játszott szerepét 1904-ben a Nemzeti Színház tagjaként megismételte, de játszotta még 1920-ban is. Irodalmi szempontból talán bírálható

ez a szerep, de színészi szempontból kiválóbb alig akad. Ennek a szerepnek a billentyűzetén egész egyéniségének pompázatos gazdagsága megmutatkozik. Pethes a nagyorrú lovagot nem hetvenkedő, kötekedő, mindenáron verekedő hősnek ábrázolta, hanem mélyen érző, érzékeny lelkű költőnek, amilyen a XVII. században élt Cyrano valóban volt, aki szinte csak rákényszerül, hogy verekedjék, mert vagy őt bántják, vagy a gyengébbeket, akiknek védelmére kel. Pethes Imre neve összeforrott Cyrano alakjával, amelyet ő játszott először magyar színpadon, s bár utána még voltak kitűnő Cyranók, az ő alakítását nem múlta felül egyik sem.

1918-ban a Színművészeti Akadémia tanárává nevezték ki, és rendező is lett a Nemzeti Színházban. Rendezései közül megemlíthjük az 1920-ban felújított Cyranót, amelynek címszerepét is játszotta. Rendezte Rákosi Jenő: A szerelem iskolája új betanulását, Voinovich Géza Mohács c. drámájának bemutatóját, Vörösmarty Mihály: Czillei és Hunyadiak, valamint Schiller: Haramiák c. darabjainak felújításait. Pedagógusként rajongtak érte növendékei, rendezőként pedig ugyanolyan nagy művész volt, mint színészként.

1923-ban a Nemzeti Színház örökös tagja lett. Abban az időben ez volt a legnagyobb színészi elismerés és kitüntetés. De ez inkább a Nemzeti Színház fényét és rangját emelte, mert Pethes Imrét az egész ország a legnagyobb magyar színésznek tartotta, akinek művészi nagyságát már semmiféle kitüntetés nem fokozhatja.

Magánéletében példásan szép, harmónikus családi életet élt. Felesége korábban színésznő volt, de házasságkötésük után lelépett a színpadról, hogy csak a családjának élhessen. Három gyermekük született, akik közül Sándor lett színész. Az unokaöccsök és unokahúgok közül azonban többen léptek színészi pályára: Pethes Margit, Pethes Ferenc, Pethes György, aki a családból már a harmadik generációt képviseli a színháznál mint rendező.

Pethes Imréből magánemberként nem hiányzott a jókedv és a humor sem. Nyaranta a jázsági atyafiakkal vége-hossza nem volt az ugratásoknak, tréfálkozásoknak. Gondos családapa és jó férj volt, aki feleségét kímélendő, gyakran maga járt a piacra bevásárolni, közismert és híres színészként is.

Hangjának sötét alapszíne volt, fekete bársonyra emlékeztetett, amelyen élesen villant meg a fény. Legtöbbször az irónia fénye. Csengőbb hangja sokaknak volt színpadi kortársai között, de hajlékonyabb és árnyaltabb, kifejezőbb orgánuma senkinek. Pethes Imre tulajdonképpen sohasem játszott, mert számára a szerep mindig élettel teli valóságot jelentett. Színpadralépésével különös légkört teremtett maga körül, s a merev díszletek és holt kellékek is életre keltek tekintete alatt.

Halálba induló szerepei külön tanulmányt igényelnek. Mint Rank doktor úgy búcsúzott el Nórától, hogy egy utolsó pillanatban szinte magába itta az asszonnyal együtt az egész szobát, amelynek bútorai egyszerre jelentőséget kaptak, valósággal megelevenedtek ettől a drámai pillantástól. Mikor pedig a feléje nyújtott szál gyufáért hálásan azt mondta Nórának: "És köszönöm a tüzet", ebbe a néhány szóba belesűrítette a halálos beteg egész reménytelen, elmúló életét. Ugyanígy nézett körül még egyszer Zilahy Lajos darabjában, a Hazajáró lélek mérnöke irodáján is, mielőtt kitántorogna a halál felé, amelynek rátelepedő, roskasztó súlyát szó szerint a vállán cipelte ki, magával víve a számára üressé vált, összeomlott otthon képét. Ugyanígy Mercutio - a halálig önfeláldozó barát - kesernyés gúnyolódása mélyén saját lényének legbensőbb lírája szólalt meg. - Így látta és így írta meg az egykori szemtanú, Kárpáti Aurél.

1924. október 19-én Zilahy Lajos Süt a nap című életképének Tiszteletes szerepében utoljára játszott a Nemzeti Színház színpadán. Ugyanis súlyosan megbetegedett náthalázban és agyhártyagyulladását kapott, ami akkor még szinte gyógyíthatatlan volt. 1924. november 14-én halt meg, egy hónappal hatvanadik születésnapja előtt.

Igazi színész élete későn - negyven éves korában - kezdődött és korán, még hatvan

éves kora előtt ért véget. Mégis, működése saját kora, de az utódok számára is a színjátszás megújítását, a tökéletesség felé vezető útját jelentette. Hatása, példája felmérhetetlen. A Nemzeti Színház előcsarnokából temették. Koporsóját a pályatársak mellett a falvakból felzarándokolt egyszerű emberek ezrei kísérték könnyes szemmel, mezei csokrok százait téve ravatalához és a magyar alföld kései virágaiból kötött koszorúkat. Temetésének ez volt a legmeghatóbb mozzanata.

Pethes Imre színpadi alakításainak értékeléséhez tartozik az a történet, amelyet halála után meséltek a színháznál. Említettük, hogy utolsó szerepe a Tiszteletes volt Zilahy Lajos Süt a nap c. darabjában. A történet úgy szól, hogy az igazgatóság nem kívánt Pethes Imre váratlan halála miatt változtatni a kiadott műsorrenden, s ezért Hevesi Sándor igazgató felkérte az egyik színészt, hogy vegye át és játssza el Pethes elárvult szerepét, a Tiszteletest.

A felkért színész megtanulta és eljátszotta a szerepet, majd bement Hevesi igazgatóhoz és így szólt: "Igazgató Úr, én eljátszottam a Pethes szerepét, szíveskedjék nekem kiutalni a Pethes gázsiját." -(Természetes, hogy az élvonalbeli, örökös tag Pethes Imrének magasabb fizetése volt, mint a felkért, használható, de mégcsak másodrangú színésznek.)- Hevesi így válaszolt:

"Kedves kollégám, Ön kétségtelenül átvette és eljátszotta azt a szerepet, amelyet Ön előtt Pethes alakított. De van némi különbség az Ön játéka és a Pethes alakítása között. Mert amíg Pethes mint Tiszteletes kilépett a paplaktól, átment az udvaron és belépett a templomba, Ön, tisztelt kolléga, kilép a bal kettes kulissza mögül, átmegy a színpadon és eltűnik a jobb egyes kulissza mögött!"

Ennél tömörebben és plasztikusabban még senki sem fogalmazta meg az átélt, élményt és illúziót egyszerre keltő játék lényegét, megkülönböztetve a szokványos "szerepjátszástól", egyszersmind értelmezve Pethesnek a szerepbe való átlényegülését, ami művészetének szinte felejtethetetlen titka volt. Pethes Imre volt A SZINÉSZ, a testi és lelki azonosulás színpadi csodája, s nem érezzük túlzásnak, ha Shakespearenek Hamletről szóló, de Pethes Imrére is vonatkoztatható szavait idézzük:

*"Udvarfi, hős, tudós, szeme, kardja, nyelve;
E szép hazánk reménye és virága,
Az ízlés tükre, mint a szoborhoz,
Figyelme tárgya minden figyelőnek."*

(:Arany János fordítása:)

Bajtai Attila:

IN MEMORIAM FIGUS ILLINYI ALBERT

Életének 67. évében - 1994. január 24-én - elhunyt dr.Figus Illinyi Albert, a jászberényi Városi Kórház Gastroenterológiai részlegének vezető főorvosa. Figus doktor közel 43 éven keresztül dolgozott e kórházban, s töretlen hivatástudattal végezte a legmagasztosabb tevékenységet, a beteg ember gyógyítását. Salgótarjáni, majd esztergomi diákévei után általános orvosi diplomáját a budapesti Orvostudományi Egyetemen szerezte 1951-ben. Első munkahelye a jászberényi kórház lett és attól haláláig nem vált meg. Kezdetben a Belgyógyászati Osztályon dolgozott, majd profilt váltva a Röntgen Osztályra került. Mind belgyógyászatból, mind pedig radiológiából szakképesítést szerzett. Radiológusként hazánkban először írt a gyomorvérzések röntgendiagnosztikájáról. Érdeklődése 30 éve fordult a gastroenterológia felé. Akkortájt kezdett világszerte terjedni a gyomorcytologia, mint járulékos módszer a gyomorrák felismerésére. Ehhez keresett Figus doktor társat 1966-ban, miután résztvett Budapesten egy endoscopos tanfolyamon. Ekkor kerültünk kapcsolatba egymással és együttműködésünk 28 éven át tartott.

Figus főorvos 1969-ben Jászberényben nagysikerű gastroenterológus összejövetelt szervezett hazai résztvevőkkel. elnöke nem kisebb egyéniség volt, mint a tragikus körülmények között korán elhunyt, kiváló sebész professzor, Szabolcs Zoltán Szombathelyről. A konferencia a korai gyomorrák témáját vitatta meg, amely akkoriban - nemcsak hazánkban, hanem világszerte - nagy érdeklődésre tartott számot. ezt követte 1973-ban a második jászberényi konferencia, ahol a gyomor rákelőző állapotaival foglalkoztunk. Ezen számos világhírű szakember is résztvett, Japántól Angliáig. Nagysikerű, forró, baráti összejövetel volt ez, melynek anyaga kitűnő könyvben is közlésre került. Utóbbi értékét jelzi, hogy a benne megjelent egyes közleményeket még a 90-es évek elején is idézték jóhírű, nemzetközi folyóiratokban. A következő hasonlóan sikeres konferencia 1978-ban a vastagbél betegségeinek témakörét ölelte fel, egy akkor még hazánkban is újnak számító vizsgálatra, a colonoscopiara alapozva.

1968-ban a jászberényi kórházban Figus Albert egy 25 ágyas gastroenterológiai részleget szervezett, melynek haláláig volt a vezetője. E részlegen a munka igen magas szintű műszerezettség mellett folyt. Tevékenysége messze túlnőtt Jászberény határain. Állandóan voltak osztályán fiatal orvoskollégák képzésen és továbbképzésen. Munkáját nem egyszer igen nehéz körülmények között végezte. Számos alkalommal kellett megküzdenie a meg nem értéssel, olykor kifejezett gáncsoskodással. Nem egyszer mesélt a maga csendes, visszafogott, szerény módján, hogyan kellett újra és újra megvédenie a tisztességes szakmai munkát a tenni nem akaró, vagy nem tudó irigységgel szemben. Ilyen feladatok, mindennapos küzdelmek mellett volt 20 éven át a kórháznak igazgató főorvosa is.

Közel 120 dolgozata jelent meg gastroenterológia témaköréből. Az idült gastotisról írt cikksorozatáért munkatársaival együtt elnyerte az Orvosi Hetilap Markusovszky-díját. Több, mint 50 féle előadást tartott hazai és külföldi kongresszusokon. Kandidátusi értekezését a korai gyomorrákról írta. Igen aktívan vett részt az 1976-os, nagysikerű, emlékezetes budapesti Nemzetközi Gastroenterológiai Kongresszus szervezésében, ahol több előadást is tartott. Kitűnő kapcsolatot teremtett és ápolt a Baltikum gastroenterológus szakembereivel és támogatta a határainkon túli magyar szakembereket is, elsősorban Erdélyben. Hosszú időn át konziliáriusként végezte, illetve segítette az Országos Onkológiai Intézet endoscopos laboratóriumának munkáját.

Munkásságát a Markusovszky-díj mellett más formában is elismerték. Jászberény városától 1976-ban megkapta a "Pro urbe" megtisztelő címet. Szolnok megye egészségügyéért

kifejtett tevékenységéért 1982-ben "Durst János" díjban részesült. 1986-ban a város díszpolgára lett. Több évtizedes szakmai munkássága elismerésül a Magyar Gastroenterológiai Társaság az e területen adható egyik legmagasabb elismerésben részesítette, amikor 1991-ben neki ítélte a "Pro Optimo Merito in Gastroenterologia" kitüntetést.

Egy orvos emléke előtt akkor is fejet kell hajtanunk, ha munkás élete során nem tesz mást, mint 43 éven keresztül töretlen hűséggel, azonos helyen dolgozva, alázattal szolgálja betegeit. Ha azonban ezt valaki úgy cselekedte, mint Figus doktor, akkor soha nem múló tisztelettel lesz az utókor iránta.

Az emlékezés sorait író nemcsak egy kollégát, jó barátot vesztett el Figus doktor személyében, hanem a sokoldalú klinikustársat is, aki ebben a modern csapatmunkában egyszerre volt számára a belgyógyász, a radiológus és az endoscopos partner. Figus doktor pályáján végigtekintve a gyász nehéz óráiban mégis a költő halhatatlan szavai kell, hogy eszünkbe jussanak:

"...Köszönjük élet áldomásodat,
Ez jó multság, férfi munka volt."

E sorok segíthetnek abban, hogy az eltávozott személye és emléke úgy maradjon fenn, ahogy élt: soha nem lankadva akkor, ha egy közösség érdekében - legyen az akár kicsi, vagy nagy - cselekedni kell.

Fodor István Ferenc

BENDA KÁLMÁN - A FÉLIG JÁSZ TÖRTÉNÉSZ
(1913 - 1994)

A jászok mindig igyekeztek maguknak pártfogókat szerezni történelmük folyamán, - nem mindig sikerrel - századunkban azonban kiválóan betöltötte ezt a szerepet Benda Kálmán, a neves történész.

Az, hogy a Partiumban, Nagyváradon született 1913. november 27-én, - csak a véletlen műve, hiszen a Benedek név középkori változatát viselő Benda család Abaujából mutatható ki már a XVII. század közepén. Egyik ősük ekkor birtok nélküli nemeslevelet kapott. Történészünk apja katonatisztként Beregszászról került Nagyváradra, s ott ismerkedett meg a jász származású táblabíró lányával. Az Imrik család Jászapátiból került oda, - ősük már szerepelt a redemptusok között is. Így Kálmán fiuk apja révén a Felvidék magyar református hagyományait, anyja révén a Jászság katolikus hagyományait örökölte.

A Pázmány Péter Tudományegyetemen tanult, tagja volt az Eötvös Kollégiumnak. Történelem-földrajz szakjával és széleskörű ismereteivel meglehetősen változatos és gyakran méltatlan életpályát futott be. Szinte felsorolhatatlan mindaz, amit alkotott, - amit hagytak neki alkotni. 1945-től a Teleki Pál Tudományos Intézetben dolgozott, mint a Történelmi Intézet helyettes igazgatója. 1948-ban az intézetet megszüntették, s ő 1949-től 1953-ig alkalmi munkákból tartotta fenn a családot: szerencse volt, hogy felesége, mint matematika-fizika tanár dolgozhatott ebben az időben.

Noha nem vett részt az 1956-os forradalomban, mégsem véletlen, hogy 1993-ban megkapta a Nagy Imre-émlékplakettet, hiszen egész életében azt az eszmét támogatta, hogy "...a magunk életét, mint nemzet, mint magyarság, vegyük a magunk kezébe..."

A Bocskai szabadságharcra is meggyűlt a baja, hiszen a 350. évfordulóra megírt könyvét bezúzták. A kiadásban közreműködőket megbüntették, őt pedig az bosszantotta legjobban, hogy hozzá nem szólt senki, azt tartották róla, hogy "...a Bendával nincs mint beszélni, rá vigyázni kell!"

Nem volt sokkal nagyobb szerencséje a francia forradalommal sem: ismeretes, hogy mindegyik rendszer a saját szája íze szerint értékelte: Martinovicsot hol erkölcstelen gátlástalannak, hol szent embernek tartották. Benda megírta az igazat, mely nem egyezett egyik véglettel sem, emiatt - rázós időkben: 1957-ben megjelent - művét igen elhallgatták: már vagy 20 nyelven írtak róla, mikor 10 évvel később néhány sor magyarul is megjelent. Külföldön pedig olyan elismerést hozott, hogy tagja lett a Franciaországban működő Robespierre Társaságnak is, mely révén többször megfordulhatott ott.

Az elismerés még mindig késett: igaz, hogy a 80-as évek közepére már egyenjogú állampolgárrá vált, mind mondta: "...összes származási és egyéb bűneim megbocsájtván...", ez azonban nem jelentette a szakmai elismerést is. Eredetileg résztvett volna a nagy Erdély történetben is, de "nacionalista és polgári szempontokat képviselő történész"-nek titulálták és ebből is kimaradt. A csángó kutatást - melynek nagy szakemberévé vált - pedig különösen nem vették jó néven. Itt került viszont igen jó munkakapcsolatba Halász Péterrel, aki ma a csángó kutató Lakatos Demeter Társaság elnöke. Kimutatta, hogy kétségtelen a csángók magyar származása - vallásuk alapján.

Szabó T. Attila mondta róla: "a Magyar Tudományos Akadémia szégyene, hogy Benda Kálmán, Entz Géza és László Gyula nem tagja!" A rendszerváltás hozta meg számára az elismerést: az Akadémia levelező tagja 1990-ben, rendes tagja 1991-ben lett. 1992-ben megkapta a Szent-György Albert-díjat, s ugyanabban az évben a Széchényi-díjat is.

80 éves kora után nevezték ki a frissen alakult Károli Gáspár Református Egyetem rektorává.

Külön illik szólni a jászokkal való kapcsolatáról, hiszen rá mindig számítani lehetett. Már egyetemista korában lehozta a Lónyai Gimnázium cserkészeit Jászapátira, ahol - 1934-ben - Apáti és Ivány határát járták, levéltárát kutatták. Amikor a 80-as évek elején Pethő László szociológus meghívta a szentandrási falukutató táborba, örömmel ment és felelevenítette előbb említett kutatásainak élményeit, - s némi rábeszélésre - meg is írta. Találkozón vett részt a jászberényi könyvtár olvasóival, de szívesen fogadta a Jászok Egyesületének meghívását is. Az már szinte természetes, hogy a jászberényi csángó fesztivál előadójaként is aktív szerepet vállalt, de ott volt a Jász Népfőiskola 1991-es jubileumán is, mint a Magyar Népfőiskolai Társaság elnöke. S hogy saját házuk tájára is elkalandozzunk: buzdította a Jász Évkönyv megjelenésében fáradozókat is munkájuk fontosságára, hasznosságára.

Senki nem gondolta erről az idős korában is tevékeny emberről, - barátai "Marci bácsijáról", hogy 1994. március idusán végleg itthagya kutatásai színterét. Március 28-án temették Budapesten.

Bagi Gábor:

ÖNISMERETÜNK KÖNYVEI

- A Jászok Egyesületének kiadói tevékenységéről -

A Jászságból a török kiűzését követően jelentős népesség áramlott ki az ország környező tájegységeire, s különösen felgyorsult ez a folyamat századunkban, az ipari jellegű elvándorlás megjelenésével. Az elszármazott jászok, jászságiak azonban máig is élénken őrzik származásuk, sajátos történeti múltjuk, az egykor privilegizált Jászság, illetve Jász-kunság emlékét. 1990-ben alakult újra Budapesten a Jászok Egyesülete, mely az elszármazottak tömörítését, egybefogását tűzte ki céljául, akárcsak az 1945 előtt Czettler Jenő által szervezett hasonló nevű szervezet. Ez céljául tűzte ki egyebek mellett a jász öntudat és a hagyományok ápolását, a Jászság településeivel, szervezeteivel való kapcsolattartást, a tehetséges jászsági fiatalok segítségét, s mindezen elképzelések finanszírozására létrehozta a Jászságért Alapítványt, mely a terület tudományos kutatását is támogatja. A Jászok Egyesülete az elmúlt négy esztendőben számos helyi szervezetet hozott létre, összejöveteleket, találkozókát szervezett, s végül, de nem utolsó sorban számos, ma már unikumnak számító, nehezen hozzáférhető, jászsági vonatkozású könyvet is megjelentetett reprint kiadásban. Az egyesület könyvkiadói tevékenysége s az elfogadható árak lehetővé tették, hogy a helytörténet és a hagyományok iránt érdeklődő jászsági családok könyvespolcaira eljussanak ezek a kiadványok.

A Jászok Egyesülete megalakulását követően elsőként *Fodor Ferenc* (1887-1962) *A Jászság életrajza* című munkáját jelentette meg 1991-ben. A "jászok bibliájaként" emlegetett könyv a szerző közel egy évtizedes tudományos kutatómunkájának összegzése és a XX. század első felében a megyei történeti-helytörténeti kutatás talán legnagyobb teljesítményének. 1942-es első kiadást követő jó ötven évben ugyan a történeti, néprajzi és földrajzi szakirodalom a szerző több megállapítását módosította és tette árnyaltabbá és mindazonáltal a Jászság első nagy monografikus feldolgozása terjedelmét, színvonalát, adatbázisát, forrásanyagát tekintve is akkora vállalkozás volt, hogy az mindmáig alapmunkának tekintendő, s alapmunkaként használatos. A Jászság 1960-1970-es években meginduló komplex történeti, néprajzi, régészeti, szociológiai kutatását egyértelműen Fodor Ferenc alapozta meg ezzel a könyvvel.

Gyárfás István (1822-1883) *A Jász-kunok története* című négy kötetes nagy monográfiája 1992 végén jelent meg újra. Ez a kezdetektől a török kiűzéséig

tárgyalja a jászok és kunok történetét. A szerző korai halála miatt teljesen kiadatlan maradt a munka jórészt már elkészült ötödik kötete, mely az 1745-ös redempcióig vitte tovább a témát. (Sajnos e kézirat sorsa máig ismeretlen.) A szerző halála után megjelent negyedik kötet kiadási munkálataiban Széll Farkas vett részt. A Jászkunság legnagyobb monografusának tartott Gyárfás István monografikus feldolgozásának kötetei 1869 és 1885 között jelentek meg. Az eltelt száz esztendőben e témában is igen sok új tudományos eredmény született. Így a munkának főként a jászok és kunok beköltözése előtti történetével, illetve a nomád népek történetével kapcsolatos részei avultak el, minthogy annak megírásakor a szerző eleve csak a magyar krónikákra és az antik szerzőkre támaszkodhatott. Ez végeredményben érthető is. A magyar történetírás a XIX. század második felében nyerte el alapvető szervezeti kereteit, s ekkortól vált valóban tudományossá, szakszerűvé, s az európai történeti kutatás is ekkor kezdte meg feltárni azokat az arab, perzsa, kínai, türk, örmény, grúz stb. forrásokat, melyek a mai modern orientalisztika alapjául szolgálnak. A harmadik és negyedik kötet hatalmas okleveles anyagon alapuló középkori részei viszont némi kritikával máig is jól használhatók, nagy haszonnal forgathatók. Gyárfás István munkája a XIX. század harmadik negyedében a magyar történetírás egyik legjelentősebb produktuma volt, melyet a kor történetírói erényei, hiányosságai egyaránt jellemeznek.

Ugyancsak 1992-ben jelent meg *Herbert János :Jászárokszállás nagyközség monográfiája* című munkája, az 1927-es első kiadást követően. Herbert János könyvének jelentősége 1944 után sajnálatos körülmények folytán értékelődött fel. Jászárokszállás város levéltári anyaga ugyanis a második világháború végén teljesen megsemmisült, csakúgy mint Jászladányé, valamint Jászfelsőszentgyörgyé. Így legfeljebb a Jászkun Kerület központi levéltárának egyes anyagai alapján van a kutatóknak igen korlátozott, s sok időt és fáradságot követelő lehetősége arra, hogy a monográfia adatbázisát továbbiakkal bővítse. Emiatt főként a munka XVIII-XIX. századi gazdálkodással, társadalommal kapcsolatos adatai, valamint néprajzi vonatkozásai értékesek napjaink helytörténeti kutatói számára.

1993-ban került újra kiadásra *Palugyay Imre (1818-1866) Jász-Kun Kerületek s Külső-Szolnok vármegye leírása* című statisztikai jellegű munkája, mely eredetileg a szerző "Magyarország történeti, földirati s állami legújabb leírása" című sorozatának harmadik köteteként jelent meg 1854-ben. Ez már nem csupán a Jászság, illetve a Jászkunság leírását tartalmazza, hanem Külső-Szolnok vármegye címszó alatt a mai Jász-Nagykun-Szolnok megye nem jászkun, azaz egykori hevesi úrbéres részeinek településeit is. Az adatait az önkényuralmi idők első

éveiből hozó kiadvány értékét a kutatók számára két tényező is növeli. Egyrészt az, hogy a Jászkun Kerület 1849-1876 közötti központi levéltári anyaga rendkívül töredékes, jegyzőkönyvek nem maradtak meg e negyed évszázadról, s az iratanyag döntő többsége is megsemmisült. Ugyanakkor megyénk nem jászkun településeinek 1945 előtti levéltári anyaga is szinte teljesen elpusztult. A kiváló statisztikus, Palugyay Imre munkája tehát egy kimondottan forrásszegény időszakra hoz igen pontos, átfogó adatokat, s rajzol igen részletes képet az egyes településekről.

E soraink megjelenésekor már kapható a Jászok Egyesületének legújabb könyve, *Horváth Péter (1756-1829) Értekezés a kunoknak, és jászkoknak eredetéről, azoknak régi és mostani állapotjokról* című munkája. A latin és magyar nyelven egyaránt kinyomtatott könyv magyar változata 1823-ban jelent meg. A jákóhalmi születésű Horváth Péter előbb a Jász Kerület, majd a Jászkun Kerület központi igazgatási szerveinél töltött be fontos tisztségeket, így valamennyi jászkun települést jól ismerte. Munkája nagyobbik felében a Jászkunság falvait, mezővárosait és pusztáit írja le, részletesen kitérve a gazdálkodásra, a mezőgazdasági művelésre. (Nem zárható ki, hogy Horváth Péter Bedekovich Lőrincnek a Jászkunságot a XVIII. század végén leíró munkájának elkészítésében is közreműködött.) Emellett még kitér a jászkun jogok, a közigazgatás, a bíráskodás ismertetésére is.

A Jászok Egyesülete könyvkiadói tevékenységének bemutatását ezzel még távolról sem zártuk le, hiszen az hozzájárult a Tájak - Korok - Múzeumok sorozatban kiadott, Jászárokszállás és Jászszentandrás nevezetességeit bemutató füzet megjelentetéséhez is. Hogy Horváth Péter munkája után milyen könyvek kiadására kerül még sor, azt egyelőre nem ismeretes. Reméljük azonban, hogy még számos, pillanatnyilag még unikális ritkaságot tesz majd a nagyközönség számára könnyen elérhetővé.

B. Jánosi Gyöngyi:

A HAMZA HÁZBÓL MÚZEUM LESZ

Olvasóink számára is szomorú emlékezetű nap 1993. május 16-a, amikor a világszerte ismert művész Hamza Dezső Ákos eltávozott közülünk. A hátrahagyott életmű azonban egy jól átgondolt felajánlás eredményeként hamarosan közkinccsé válhat.

1991. december 16-án Hamza Lehel Mária divattervező, iparművész - a néhai művész felesége - jelentős összeg letétbe helyezésével művelődési célú alapítványt hozott létre. Az alapítót többféle szándék vezérelte, első számú célja Hamza Dezső Ákos művészeti hagyatékának megfelelő módon való elhelyezése, megóvása és gondozása volt. Ennek érdekében az alapító okirat szerint a Gyöngyösi út 7. szám alatti házban - a művészházaspár egykori lakóhelyén - Hamza Múzeumot kell kialakítani. Olyan gyűjteményt, amely *Hamza Dezső Ákos művészeti alkotásainak méltó otthonot teremt, amelyben a művészet iránt érdeklődők egy helyen kapnak teljes körű áttekintést a mester életművéről. A múzeumban valamennyi műalkotást ki kell állítani, azon festményeket is, amelyek jelenleg a Jász Múzeum megőrzésében vannak.* - rögzíti az okirat. A képzőművészeti alkotásokon kívül a múzeumban hozzáférhetőek lesznek a filmrendezőként is híressé vált alkotó filmjei, továbbá Hamza Lehel Mária divatrajzai, melyekből a Jász Múzeumban már láthattunk egy válogatást.

A múzeum megalapításán kívül az életmű gondozása és megismertetése sem kis feladat. Az elképzelések szerint Hamza Dezső Ákos munkásságának elemzésére és méltatására avatott szakembereket - Koós Judit és Rideg Gábor művészettörténészeket - kérnek fel. Kutatásaik, feldolgozásaik eredményeit vagy részleteit, a Jászsági Évkönyv is közölni fogja.

A mester hazatérve folyamatosan részt vállalt a Jászság művészeti és kulturális életéből. Jászberény mellett Jászapátin és Jászárokszálláson is bemutatták az életművét reprezentáló képeit és szobraikat. Így semmiképpen sem véletlen, hogy az alapítványban a táj művészeti életének támogatását is kilátásba helyezik, miszerint: *A Jászság hírnevét öregbítő, kiemelkedő alkotók tevékenységét elismerik és ösztönzik. Feltételezhetően komoly rangja lesz annak a díjnak is, melyet a Jászság művészeti életében kiemelkedő képzőművészeti teljesítmény elismeréseként adományoznak.*

Az alapítvány vagyonának gondozását, az ismertetett szándékok megvalósulását - a művész tisztelőiből és barátjaiból szerveződött - kuratórium intézi, melynek elnöke Tóth László megyei múzeumigazgató. 1993 májusi ülésükön - a család kérésére - síremlék felállításáról döntöttek. Jelenleg az Olaszországban élő özvegygel együttműködve azon munkálkodnak, hogy a Gyöngyösi úti lakóházból mielőbb - a város és a Jászság közönsége számára látogatható - múzeum legyen.

Mrenáné Szakálos Iлона:

Kis alapítvány nagy célok szolgálatában

(az ENCORE Magyar Konfliktuspedagógiai Alapítványról)

Nemcsak kezdő pedagógusok, hanem hosszú évek óta a pályán levők találják szembe magukat növekvő agresszivitással, nemcsak egyetlen gyermeküket nevelő szülők, hanem már több gyermeket szárnyra bocsátók is tapasztalják: korábban bevált nevelési eszközeik ma elégtelennek bizonyulnak. S a pedagógia elméletével foglalkozók is ugyanezt tanúsítják.

"A természet- és a műszaki tudományok..."szakértelmet" adnak, de a "szakértelem" önmagában semmi, cél nélküli eszköz, pusztán lehetőség, befejezetlen mondat. A "szakértelem" ugyanúgy nem kultúra, ahogyan a zongora nem zene. Segíthet-e az oktatás abban, hogy befejezzük a mondatot, hogy a lehetőséget az ember javát szolgáló valósággá változtassuk? - Ehhez az oktatásnak először is és leginkább értékeszméket kellene közvetítenie, arra kellene megtanítania, mit kezdjünk az életünkkel."(Ernst F. Schumacher: A kicsi szép. Bp. 1991.Közg. és Jogi K. 82.p.)

A közgazdász Schumacher eszmefuttatásával egyetértve, s folytatva azt, nem kerülhetjük meg a kiegészítést: s mit kezdjünk a többi emberrel, akiknek értékrendje kisebb-nagyobb mértékben eltér a sajátunktól? Hogyan kezeljük mindazt az összeütközést, ami az érték- s érdek-eltérésekből adódik? Miként tanítsuk meg gyermekeinket arra, hogyan keressenek erőszakmentes módot problémájuk megoldására, ha szembekerülnek valakivel? Mi a módja annak, hogy jogaik érvényesítésekor ne csorbítsák másokét?

Ezek a kérdések foglalkoztattak bennünket akkor, amikor az alapítvány létrehozását terveztük. S ez a magyarázata annak is, hogy az ENCORE szó szerepel az alapítvány nevében. Nem az idegen szavak divatjának engedtünk, hanem azt szerettük volna kifejezésre juttatni, hogy tagjai vagyunk az ENCORE nevű nemzetközi hálózatnak. Ez a francia-angol szó az 1990-ben Brüsszelben létrehozott hálózat neve (EUROPEAN NETWORK FOR CONFLICT RESOLUTION IN EDUCATION), amely a konfliktusok megoldását, az erre való nevelést célnak tekintő angol, német, belga, ír, stb. szervezeteket fog össze a hatékonyabb munka érdekében. Mivel a hálózat létrehozását kezdeményező angol szervezet munkatársa a magyar származású Leimdorfer Tamás tudott itthoni törekvéseinkről, már 1991-ben tájékoztatott bennünket a hálózat létrejöttéről, és segítette bekapcsolódásunkat.

Előzmények, tapasztalatok

Az említett "szellemi tőke" nem csupán jól hangzó kifejezés: mintegy négy év alatt halmozódott fel abban a munkában, amelynek a központja a szolnoki pedagógiai intézet lett. Egy tárgyilagos számvetésben nemigen van helye a személyes történetnek, de ebben az esetben ez nem kerülhető el. Azért nem, mert nemcsak munkakörömhöz, hanem érdeklődésemhez is kötődik az alapítvány előtörténete.

1988-ban tagja voltam annak a delegációnak, amely Bonnba utazott a Pedagógusok a Békéért II. Nemzetközi Konferenciájára. Ezen a konferencián vettem először részt olyan csoportok munkájában, amelyek célja az erőszakmentes nevelés volt. A következő két évben -

a következő konferencia előkészítésén dolgozva - közelebről megismerkedhettem néhány nemzeti munkacsoporttal, 89-ben a németek nemzeti konferenciáján részt is vehettem. Ezekben a megismert programokban a békére nevelés mint globális cél jelent meg, de az alkalmazott módszerek, módszer-együttesek nyilvánvalóan többféleképpen hasznosíthatónak látszottak.

1990-ben Budapesten volt a Pedagógusok a Békéért III. Konferenciája. Itt vehettem részt két honfitársunk: a Svédországban élő Lelkes Éva és a már említett Leimdorfer Tamás workshopjában. Mindketten tartottak idegennyelvű, Tamás ezen felül egy magyar nyelvű bemutatót is. Kérésemre átengedték kiadásra a tevékenységüket ismertető írást: ebből jelent meg Szolnokon 1990. őszén az első, mindössze 22 lapos füzetke *Konfliktus-megoldás* címmel.

A nemzetközi tapasztalatok megismertetése, hazai tevékenységünk

A füzet fogadtatása s a pedagógusok érdeklődése sarkallt arra, hogy meghívjam a szerzőket: tartsanak tanfolyamot intézetünkben. Mindketten elfogadták a meghívást: Lelkes Éva 1990 decemberében, Leimdorfer Tamás 1991 márciusában tartotta első tanfolyamát Szolnokon. Mindkét kurzus igen sikeres volt, s akik részt vettek, kérték a folytatást. A korábban Szekszárdi Ferencné valamint Fábriánné Kocsis Lenke által vezetett tanfolyamok hallgatói is növelték azt a tábort, amely intenzíven kezdett érdeklődni e pedagógiai terület iránt, amelyet jobb kifejezés híján *konfliktuspedagógiának* nevezünk. Munkatársainkat számbavéve 1991 június 17-22. között a Jászberényi Tanítóképző Főiskolán rendeztünk egy olyan szakmai programot, amelynek résztvevői már nemcsak a megyéből, hanem az ország különböző részeiből érkeztek. Ez a nyári egyetemnek is beillő program elméleti előadásokat (Mihály Ottó, Szilágyi Klára, Pöcze Gábor), Lelkes Éva intenzív videós tanfolyamát foglalta magában, s mindezekon kívül olyan "esti beszélgetéseket", amelyek alkalmat adtak a résztvevők számára különféle műhelyekkel való ismerkedésre. A program végére mind a szervezőkben, mind a résztvevőkben megérlelődött a szándék: hozzunk létre valamiféle intézményes keretet a további tevékenységhez. Így került sor a "Felhívás konfliktuspedagógiai munkacsoport" megfogalmazására és közzétételére az 1992. februárjára kitűzött országos tanácskozás meghirdetésével együtt. Ezen a konferencián több mint száz érdeklődő vett részt. Itt fogalmazódott meg az alapítvány szükségessége a további tevékenység anyagi háttérének biztosítására. Annál is inkább szükség volt erre, mert ezidőtájt a megyei pedagógiai intézet helyzete is ingatag volt, s nem remélhettünk máshonnan sem folyamatos pénzügyi támogatást. E tanácskozáson gyűltek össze azok a nyilatkozatok, amelyek alapján az intézet megindíthatta az alapítvány bejegyzéséhez szükséges előkészítő munkát.

1992 nyarán az észak-írországi szervezet meghívott Londonderrybe az ENCORE nyári egyetemére. Igen hasznos szakmai tapasztalatokat szereztem ott is, Horváth Szabó Katalinnal

együtt. Ő korábban kutatóként foglalkozott az iskolai konfliktusokkal, s megismerve terveinket szívesen vállalta a velünk való együttműködést: egyik alapítója lett alapítványunknak.

Lényegében tehát elmondhatjuk, hogy 1992 őszén, amikor az alapítványt bejegyezték, különböző műhelyek összekapcsolódása jött létre. Külföldi partnereink nagyra értékelik, hogy a létrejött magyar munkacsoport tagsága milyen széles kört fog át: elméleti kutatók, pszichológusok, főiskolai és egyetemi oktatók, az oktatási rendszer különböző szintjein és területein dolgozó pedagógusok, humánpolitikával foglalkozó szakemberek tartoznak hozzánk. Természetesen a mintegy 200 főnyi érdeklődő nem egyformán aktív, érdeklődésük nem "tagsághoz" kötött, de érdeklődésük tartós, s valamennyien igénylik a segítséget - sokan közülük elsősorban képzésben vagy továbbképzésben szeretnének részt venni, mások kiadványokat, tanulmányokat, szakértői segítséget várnak az alapítványtól

Az Alapítvány létrehozásakor legfontosabb feladatunknak mi is az információ biztosítását tekintettük. Szerettük volna közvetíteni a nemzetközi hálózat és az általunk ismert magyar csoportok, műhelyek híreit. Feltételeztük, hogy a rendszeres tájékoztatás új munkatársakat vonz, újabb egyének, csoportok kapcsolódnak hozzánk, gazdagítják tevékenységünket. Kezdetől fogva a módszertani sokszínűséget szerettük volna képviselni: azt a magatartást, hogy mindenki mindenkitől tanulhat. *Hirlevelünket* a megyei pedagógiai intézet jóvoltából 1992 szeptemberében elindítottuk, s negyedévenként küldjük mindazoknak, akik bejelentik, hogy erre igényt tartanak. *Kiadványokat* önállóan még nem tudunk megjelentetni, de az intézet kiadásában már három kis kötetünk jelent meg, ezeket rendezvényeinken árusítjuk, s a nyereségből részesedést kapunk. A sorozat könyvei:

Lelkes Éva: Én így tanítok (A kreativitás szerepe a nevelésben)

Leimdorfer Tamás: Nem mese ez (Konfliktus-megoldás csoportmunkában)

Emberi arcaink - köznapi harcaink (Irodalmi válogatás önismereti és konfliktuspedagógiai foglalkozásokhoz)

Alapító okiratunkban is megfogalmaztuk: fontosnak tartjuk a külföldi szakirodalom gyűjtését, fordíttatását és közzétételét, valamint a képzés kiterjesztését. E tervek megvalósításához igen kevés volt a lassan gyarapodó alapítvány pénze, ezért pályázatokkal próbálkoztunk. A hazaiak közül egy sem sikerült, de a Leimdorfer Tamás koordinálta PHARE Democracy pályázaton jelentős támogatásban részesültünk.

Ez a mintegy 900 ezer Ft újabb lendületet adott munkánknak. Lehetőséget teremtett arra, hogy az 1993 nyarán Berlinben rendezett ENCORE-konferenciára hatan utazzunk, ahol újabb tapasztalatokra tehattünk szert, s bővíthettük kapcsolatainkat. Lehetővé vált továbbá, hogy - előzetes pályázat alapján - 1993 novemberében Szolnokon, 1994 márciusában Pécsen rendezzünk olyan tanfolyamot, amely leendő tanfolyamvezetőket képzett. E két tanfolyamon összesen közel 60 fő vett részt. E támogatás tette lehetővé a második országos tanácskozásunk megszervezését is, amelynek házigazdája a Jászberényi Tanítóképző Főiskola

neveléstudományi tanszéke volt 1994 márciusában. S végül ennek köszönhető majd a konfliktuspedagógiai kézikönyv kiadása is, melynek összeállítását és szerkesztését Szekszárdi Ferencné végzi.

Talán e rövid összefoglalóból is látható, hogy a "Szolnok - Jászberény - Budapest háromszög" együttműködése mindmáig folyamatos, bár a munkamegosztás révén (s mert az IFA a PHARE-pályázatban külön partnerként szerepelt) a három helyszín különválása fokozódott. Reményünk szerint ez nem jelent elszakadást, csupán az együttműködés más minőségét. Annál inkább, mivel kialakulóban vannak új "centrumok" (Pécs, Nyíregyháza), s az 1995. évi ENCORE-konferencia rendezését a Zsámbéki Tanítóképző Főiskola, pontosabban a Horváth Szabó Katalin-vezette neveléstudományi tanszék vállalta. A szolnoki pedagógiai intézet mellett sikerült más intézetek érdeklődését is felkeltenünk, s termékeny együttműködést alakítani ki velük (Baranya, Nógrád). A tanító- és tanárképző főiskolák, újabban néhány egyetem is érdeklődik munkánk iránt. Mindebben szerepet játszottak eddigi rendezvényeink, az, hogy a márciusi tanácskozás előtt pályázatot hirdettünk *Erőszak, üldözés, kiközösítés az iskolában* témakörben, s hogy szerény eszközeinkhez képest igyekszünk tevékenységünk propagálására.

További elképzeléseink

Úgy tűnik tehát, hogy Magyarországon is kialakul egy hálózat, melynek tagjai egymással, más hazai és külföldi szervezetekkel saját igényeik és lehetőségeik szerint állnak majd kapcsolatban. Mi lesz ebben a "szolnokiak" szerepe? Ez alapvetően attól függ, hogyan tudjuk növelni az alapítványt, hiszen azt arra hoztuk létre, hogy minden olyan tevékenységet segítsen, ami közösen megfogalmazott céljainkat szolgálja.

Szolnok *információközvetítő* szerepét mindenesetre elfogadta és szívesen veszi minden partnerünk. Ezt - úgy hiszem - meg kell tartanunk, s tovább kell fejlesztenünk.

Kétségtelenül kialakult egy *szakmai műhely* is a megyei pedagógiai intézethez kötődően, amely nemcsak az eddig leírt háttér szerepét játssza, hanem lehetővé teszi, hogy az iskolák igénye alapján évente induljon konfliktuspedagógiai képzés, továbbképzés az intézet költségén. A szolnoki műhelyt próbáljuk erősíteni azzal is, hogy a korábban tanfolyamot végzett tagjaink részére havi egy alkalommal műhelybeszélgetést tartunk (saját körben, vagy meghívott vendéggel).

A megyei szervezésű tanfolyamokon kívül szeretnénk továbbra is vállalni regionális vagy országos tanfolyamokat, tanácskozásokat. Talán érdeklődésre tart majd számot az pedagógus továbbképző tanfolyam, amit az elmúlt tanév során dolgoztunk ki, s melynek lényege az önfejlesztő csoportmunka (mintegy 120 órás tanfolyam keretében).

Szeretnénk folytatni kiadói tevékenységünket: az intézettel közösen, később esetleg önállóan, vagy erre áldozó más szervezetekkel. A PHARE-támogatás jóvoltából két angol

kézikönyv fordítása is elkészült, ezeket szeretnénk a közeljövőben kiadni - most keressük hozzá a támogatókat.

A kiadói tevékenység bővítése látszik a legfontosabb bevételt-növelő forrásnak. Az egyéni adományokban is bízhatunk, de túl sokat nem remélhetünk tőlük. Sajnos kiadványainak is főleg azokat érdeklik, akiknek a legnehezebb megvenni a könyvet. Mindenképpen szükséges tehát folyamatosan pályázni, támogatókat keresni, hogy a megjelentetett szakirodalmat elérhető áron tudjuk adni.

S a jövő tervezéséhez az is hozzátartozik, hogy találunk-e újabb és újabb önzetlen munkatársakat, akik fizetség nélkül, a feladat iránti elkötelezettségből dolgoznak? Bízunk benne, hogy igen - hiszen ez eddig is így ment, s jó néhány felajánlás van, amellyel most is számolhatunk.

Köszönjük mindenkinek, aki eddig velünk dolgozott, s várjuk mindazokat, akik szeretnének valamit tenni annak érdekében, hogy iskoláinkban és mindennapi életünkben kevesebb legyen a romboló konfliktus, természetesebb az egymásra figyelő, együttműködő tevékenység.

K R Ó N I K A

Előző számunkhoz hasonlóan időrendbe szedve ismertetjük az elmúlt évek fontosabb eseményeit. Idén azonban már nemcsak Jászberény, hanem további települések eseményeit is közreadjuk, azokat, amelyek könyvtárosai összegyűjtötték és rendezték azokat. Megjegyezzük, hogy a "most bekapcsolódók" eseménysora terjedelmesebb, ha valaki esetleg korábbi jászberényi eseményre szeretne visszakeresni, azt az 1993-as évkönyvben találja meg. Megkönnyíti az eseménynaptár használatát a tárgymutató, melynek 1-188-as sorszámai Jászapátiban, 189-264-esek a Jászberényben történetekre vonatkoznak.

Rövidítések:

Öjkv, kjkv = önkormányzati ülés jegyzőkönyve

J. = Jászkürt

Jkr. = Jászkun Krónika

Ju. = Jász Újság

Jv. = Jászvidék

K. = Krónika

M.= meghívó

Mf. = Mi újság Fényszarun ?

N = Néplap, Új Néplap

JÁSZAPÁTI¹

1990

Január

1.15. A HNF Városi Bizottsága felhívással fordult a lakossághoz egy II. világháborús emlékmű felállításának támogatásáért, az áldozatok nevének összegyűjtéséért. (K)

Február

2. 4. Megnyílt az Idősek Szociális Otthona, mely 50 fő elhelyezésére alkalmas. Vezetője: Bartháné Pataki Viktória. (KjKV , 1990.)

Március

3. 15. Megemlékezés az 1848-as forradalomról - koszorúzás, fáklyás felvonulás, ünnepi műsor a művelődési házban. (N. 90. március 10.)

4. 23. A FIDESZ választói gyűlése. Előadó: Antal Ferenc. (N. 90. március 23.)

Április

5. 2. A "Hermann Ottó" biológiai verseny döntőjén 71 tanuló vett részt. Töröcsik István 8.osztályos tanuló 2. helyezést ért el. (N. 90. április 4.)

6. 6. Megalakult az MDF helyi csoportja. (N. 90. április 6.)

7. 8. Az országgyűlési képviselőválasztás második fordulója. A kerület képviselője Mizsei Béla FKgP-i jelölt lett, Kecskés Ákos MDF és Török Sándor független előtt. (K., N. 90. április 10.)

¹ Összeállította. Szikszai Mária

8. 22. Az Országos Verseghy Nyelvművelő verseny megyei döntőjén 7-8. osztályos tanulók közül az országos döntőbe jutott Bugyi Beatrix. (N. 90. április 23.)

9. 22-28. Szomszédolás. Jászapáti bemutatkozik Heves. (M-)

10. 25. Privatizálták az Illatszerboltot: 50 %-os szövetkezeti aránnyal létrehozták az Illatszer kft-t. (Szövetkezet, 90. április 20.)

11.30. Népzenei találkozó. 11 kórus vett részt, többek között a Nagyvárad Bihari Népi Együttes és két francia kórus. (N. 90. április 29.)

Május

12. 1. Tizenkét év után ismét van rendőrőrs városunkban. (K)

13. 19. Önkéntes és vállalati tűzoltók versenye. (Ju. 90. június.)

Június

14. 9. A FKgP meghívására Torgyán József frakcióvezető, Hankó László alelnök, Mizsei Béla képviselő és Posta Zsolt, a megyei választmány vezetője látogatott a városba. (Ju. 90. június)

15. 15. 46 év után ismét megjelent a Jász Újság, Jászapáti havi lapja. Alapító Kovács Miklós, felelős szerkesztő Balla Ferenc, jogi képviselő Polyák György. (Ju. 90. június)

16. 20. Megkezdte működését a Munkaerő-szolgálati Iroda Kirendeltsége. 4 munkanélküli segélyest vett át Jászberényből. (N. 90. október 5.)

17. 30. Önkéntes közbiztonsági csoport kezdte meg működését Jászapáti - a rendőrség munkáját segítve. (Esti Hírlap 90. június 30.)

Július

18. 16. Próbatermelés a Jászapáti Tartóstej kft-ben, tartósítószer nélkül töltik a tejet fél- és literes dobozokba. (Magyar Nemzet, 90. július 16., Falurádió, 90. július 21.)

Augusztus

19. 1. A hatósági Vágóhid és Húsboltot Kiss Menyhért jászladányi lakos vette szerződéses üzemeltetésbe. (Ju. 90. augusztus 4.p.)

20. 18-20. Jászsági Napok. Rendezi. Mihály Béla. (K.)

21. 20. Francia muzsikuskok vendégszereplése a művelődési házban. (N. 90. augusztus 21.)

22. 23. Megnyílt a Casanova Club a Jász Vendéglőben. (K.)

Szeptember

23. 3. A Mezőgazdasági Szakiskolában megkezdődött a gazdaképzés. (Kisalföld, szept. 3.)

24. 7. A FIDESZ alapszervezet alakuló ülése a művelődési házban. (K.)

25. 8. Vasdiplomát kapott a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen Rusvay Lajos közgazdász, Jászapáti szülötte. (Ju. 90. szeptember 5.p.)

26. 12-23. A Jászapáti Népdalkör és Női Kar Árky Kornél vezetésével picardie-i vendégszereplésen vett részt. (Ju. 90. október 3.p.)

27. 15-16. Grafenstein-ben nagyközséggé nyilvánítási ünnepségen vett részt városunk küldöttsége és a néptáncsoport. (Ju. 90. október 3.p.)

Október

28. 29. Küldöttgyűlés a Jászapáti és Vidéke ÁFÉSZ -nél, a vagyon 40 %-ának nevesítéséről döntöttek. (K.)

1991

Január

29. 1. Jászivány leválva Jászapátitól önálló községgé alakult. (Öjkv. 1/1991)

30. 16. Megalakult a "Vadvirág" Utazási bt. (K.)

31. 17. 11 db vállalkozási engedélyt adott ki a Polgármesteri Hivatal. (Öjkv. 1/1991)

32. 31. Bekötötték a telefont a Camping-ben. (Öjkv. 2/1991)

Március

33. 12. A Képzőművészeti Lektorátus a zsürijének véleménye alapján Rajki László szobrászművészt bízták meg a II. világháborús emlékmű elkészítésével. (Öjkv. 3/1991)

34. 14. Megyei intézménnyé vált a Mészáros Lőrinc Gimnázium és Vasútépítő Gépészeti Szakközépiskola, a Mezőgazdasági Szakmunkásképző Intézet és az Idősek Szociális Otthona. (Öjkv. 3/1991)

35. 16. Kezdetét vette a város 600 éves évfordulójára rendezett ünnepségsorozat. (Öjkv. 5/1991, M.)

36. 28. Szlovencsák Imre az FKgP nevében javaslatot tett az utcanevek megváltoztatására. (Öjkv. 5/1991)

Május

37. 1. Nem volt ünnepség és felvonulás, két párt: az MSZP és az MSZMP állított sátrat. A lakosságot sportrendezvények szórakoztatták. (Öjkv. 6/1991)

38. 5. Munkaerőpiac: álláshely: 63, álláskereső: 432, munkanélküli: 432, ebből nő: 97. (N. 91. május 8.)

39. 30. Megszűnt a környező községekkel együtt ellátott orvosi ügyelet. (Öjkv. 6/1991)

Június

40. 8. "600 éves Jászapáti" - ünnepségek: elszármazottak találkozója, II. Világháborús Emlékmű felavatása, kiállítás Gecse Árpád és Chiovini Ferenc alkotásaiból, hangverseny a templomban Tálás Ernő közreműködésével, Jászsági randevú. (TV Híradó 91. június 8., Vasárnapi Hírek 91. június 9., Mai Nap 91. június 9., Kurir 91. június 9., Pesti Hírlap 91. június 10., Népújság Heves 91. május 30., K., M.)

41. 9. Országos kisgazdapárti nagygyűlés Jászapátin. (N. 91. június 12.)

42. 11. "Itt születtem én ezen a tájon" - iskolások honismereti vetélkedője a könyvtárban. (Öjkv. 8/1991., M.)

43. 15. Néptáncfalókozó és táncház a művelődési házban. (Öjkv. 8/1991)

44. 22. Népzenei találkozó (Öjkv. 8/1991)

Július

45. 5. Átadták az új gyógyszertárat és a négy lakást. (Öjkv. 8/1991)

46. 14. Tudományos előadásokkal és színes programmal ünnepelte 10 éves fennállását a Honismereti Kör. (Öjkv. 8/1991., Pesti Hírlap 91. július 11., Magyar Nemzet 91. július 11., N. 91. július 15., M.)

47. 16. A Húsipari Vállalat felszámolta a jászapáti hizlaldát, 30 fő vált munkanélkülivé. (Öjkv. 8/1991)

48. 18. 12 út, utca nevét változtatták meg. (Öjkv. 8/1991)

Szeptember

49. 18. Challenge Day (Kihívás Napja) sportakció Jászapátin. (N. 91. szeptember 6., Pesti Riport 91. szeptember 18, Öjkv. 10/1991., K.)

50. 20. A Challenge Day-n elért eredményért Gallov Rezső helyettes államtitkár, az OTSH elnöke adta át a kupát Jászapátinak. (Pesti Hírlap, 91. szeptember 21.)

Október

51. 5. Éhségstrájkot folytatott Faragó Nándor - ÁFÉSZ fűtő - az ÁFÉSZ pénzt pazarló magatartása miatt. (Kurir, 91. október 10.)

52. 7. A Jászság polgármesterei aláírták a telefonfejlesztés alapító okiratát. (Öjkv. 11/1991. 215.p.)

November

53. 18. Öt éves a könyvtár Nyugdíjas klubja. (M.)

54. 29. "Bölcsönk a Jászság" címmel tudományos tanácskozás Kocséron, a kocséri Népkör és a Jászok Egyesületének rendezésében. (N. 91. december 2.)

1992

Január

55. 1. Megalakult a Városgondnokság. (Öjkv. 14/1991)

56. 1. Önálló intézmény lett a két általános iskola és az óvoda, megyei fenntartásúvá vált az Ipari Szakmunkásképző Iskola. (N. 92. január 5., Ju. 92. január 5.p.)

57. 10. A Hambi üzemben megkezdték a "Jász-libamáj" készítését. Évente 40 ezer libát dolgoznak fel. (N. 92. január 10.)

58. 20. A Mezőgazdasági Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet a 92/93-as tanévben általános mezőgazdasági szakot indít. (N. 92. január 30.)

Február

59. 5. A központi orvosi rendelőben laboratóriumot létesítettek. (Ju. 92. március 3.p.)

60. 14. MSZP fórum a könyvtárban a munkavállalók esélyeiről és az érdekvédelem. Előadó: Kósáné Kovács Magda országgyűlési képviselő. (M.)

61. 16. Az FKgP fórum a kárpótlási és a szövetkezeti törvényről. Előadó: Medvegy Pál ügyvéd-jogtanácsos. (M.)

Március

62. 10. Az új üzemanyagtöltő állomást adtak át. (Öjkv. 6/1992)

63. 20. A Szövetkezeti énekkar és a pávakör jubileumi hangversenye a művelődési házban fennállásuk 20., ill. 25. évfordulóján. (M., K.)

64. 31. Új ivóvízkutat adtak át, melynek hozama 1200 l/perc. (Öjkv. 6/1992)

Április

65. 5. Megalakult a Cserkészcsapat, felszentelték a csapatzászlót. (Öjkv. 6/1992)

66. 9. A termelőszövetkezeti közgyűlés témája a földalapok kijelölése volt. (M.)

67. 23. Az önkormányzat 10 személyt részesített havi 1500 Ft-os nyugdíjmelésben mint nyilvántartott hadigondozottakat. (Öjkv. 6/1992)

68. 25. Nagy Attila színművész (MSZP) tartott fórumot az országgyűlés munkájáról. (Öjkv. 8/1992)

Május

69. 1. MSZP majális és program a sportpályán. (Ju. 92. április 8.p.)

70. 9. 103 ballagót búcsúztattak a Mészáros Lőrinc Gimnázium és Vasútépítő Gépészeti Szakközépiskolában. (M.)

71. 27. Challenge Day, a Kihívás Napja. (Nemzeti Sport 92. április 24.)

72. 31. Orgonahangverseny. Fellépett: Kovács Endre orgonaművész, és Pitti Katalin operaénekes. (K.)

Június

73. 3. Pedagógus fórum az MSZP szervezésében. Előadó: Szőlósi Istvánné, a Pedagógusok Szakszervezetének elnöke és Jánosi György országgyűlési képviselő, az MSZP alelnöke. (N. 92. június 2.)

74. 11. A Cédulaház volt épületét az Ipari Szakmunkásképző Iskolának adta az önkormányzat. (Öjkv. 9/1992)

75. 20. Országos rejtvényfejtő csapatverseny. (N. 92. június 8.)

Augusztus

76. 13. A városi főorvosi státusz megszűnt, a háziorvosi szolgálat vezetésével Szlovencsák Imrét bízták meg. (Öjkv. 9/1992)

77. 21. Jótékony célú hangverseny a templomban. Fellépett: Virág Endre orgonaművész, énekel: a helyi női kar és vegyeskar. A bevételt az orgona felújítására ajánlották fel. (Ju. 92. július 10.p.)

78. 21. "Jászapáti Városért" kitüntető címek átadása. Kapták: Fehér Ferencné és Mihály Béla. (Öjkv. 10/1992, Ju. 92. augusztus 1-2.p.)

Szeptember

79. 8. A Földrendező Bizottság alakuló ülése. Elnök: Járvás István, helyettes: Fülöp Ferencné. (Ju. 92. szeptember 4.p.)

Október

80. 22. Ünnepi megemlékezés, fáklyás felvonulás a forradalom tiszteletére. Előadó: Farkas Ferenc. (Ju. 92. október 3.p.)

81. 31. Detzky Julianna iparművész "Textilfestmények" című kiállítása a művelődési házban. Megnyitja: Gomola György. (M.)

November

82. 2. Ultrahangos vizsgálat - magánrendelés keretében - a központi rendelőben. (Ju. 92. október 3.p.)

83. 13. A külterületi utak önkormányzati kezelésbe kerültek. (Öjkv. 15/1992)

84. 20. Mizsei Béla országgyűlési képviselő tájékoztatót tartott a földtörvény végrehajtásáról. (Ju. 92. november 4.p., Öjkv. 15/1992)

85. 20. Politikai fórumot tartott a könyvtárban Szekeres Imre, az MSZP alelnöke. (Ju. 92. december 6.p.)

86. 21. Károly Éva festőművész kiállítása a Vágó Pál helytörténeti múzeumban. Megnyitja: dr.Gomola György, közreműködik: Sellei Zoltán és Kalmus Péter. Rendezi: Szalkári Rózsa. (Ju. 92. november 4.p., M.)

December

87. 8. A KÓD kft riasztóberendezéseket mutatott be. (Öjkv. 15/1992)

88. 11. Kocsis István tájfutó az Év sportolója, Kissné Kis Mária és ifj.Nyitrai István az Év edzője lett. (Öjkv. 14/1992., 15/1992)

89. 1 A könyvtár Önképzőköre két darabbal szerepelt a jászkiséri "Apáról fiúra" népi gyermekjáték bemutatón. (M.)

90. 17-18. Földárverés a művelődési házban. (Ju. 92. november 4.p.)

91. 19. 45 fővel megalakult a polgárőrség. Vezető: Mihályi István, helyettesek: Bartus Elemér és Barta István. (K.)

1993

Január

92. 20. A napközi otthon konyháját az OZIRISZ Vendéglátó kft vette át. (Öjkv. 1/1993.)

93. 27. Próbaárverés a művelődési házban. (Ju. 93. január 8.p.)

94. 29. Földárverés, árverésre kerültek az A-1, E-1, H-2, H-3, I-10 és H-8-as táblák. (Ju. 93. január 7.p.)

95. 30. Mini péküzemet nyitott az EUROCORN kft. (Öjkv. 1/1993)

Február

96. 11. Eddig a településen 310 vállalkozási engedélyt és 131 üzletnyitást regisztrált az önkormányzat. (Öjkv. 1/1993)

97. 13. Részarányú földtulajdonosok részközgyűlése. (Ju. 93. február 8.p., N. 93. február 10., Öjkv. 1/1993)

98. 20. Megválasztották a Földkiadó Bizottságot. (Ju. 93. március 3.p.)

Március

99. 1. A Kunság Fűszért vásárlói füzetet bocsájt ki, amellyel nagykereskedelmi áron lehet vásárolni. (K.)

100. 1. Megnyílt az EUROCORN kft kenyérboltja. (Ju. 93. március 12.p.)

101. 4. SZDSZ agrárfórum. Előadók: Magyar Bálint és Juhász Pál. (Ju. 93. március 7.p.)

102. 19. A könyvtár "Óda a fényhez" címmel irodalmi estet rendezett vakok és gyengénlátók számára.(M.)

Április

103. 1. Megnyílt a modern divatárukat és cipőket kínáló Pesti butik. (Ju. 93. április 12.p.)

104. 14. Megalakult a Városvédő és Szépítő Egyesület. Elnöke: Tajthy József. Tagdíj: 100 Ft. (Ju. 93. május 3.p.)

105. 14-15. 26.000 AK értékű föld árverésre. (Ju. 93. március 7.p., Ju. 93. április 7.p.)

106. 17. A Damjanich úti Általános Iskola Napja . (M., Ju. 93. április 4.p., 93. április 7.p., 93. május 10.p.)

107. 24. 5.000 Ft önkormányzati támogatás a Városvédő és Szépítő Egyesületnek. (Öjkv. 6/1993)

108. 24. Jászsági dalostalálkozó. (M., Ju. 93.április 7.p., 93. május 9.p., N. 93. április 23.)

109. 28. Az AGRIA Ifjúsági Szövetség meghívására fiatal svájci farmerek voltak a mezőgazdasági szövetkezet vendégei. (Ju. 93. május 5.p.)

Május

110. 1. MSZP majális a sportpályán. Vendégek: Csehák Judit, Békesi László, Szekeres Imre. (Ju. 93. március 11.p., 93. április 7.p., 93. április 11.p., 93. május 2.p.)

111. 25-29. István Király Napok és névadás az István Király úti Általános Iskolában (M., Ju. 93. május 10.p., 93. június 7.p., Öjkv. 5/1993)

112. 29. A Barátság Vadásztársaság nyílt napja. (Ju. 93. július 7.p.)

Június

113. 2. Az István Király Általános Iskola vendége volt Ónódi Henrietta tornász, olimpiai bajnok. (Ju. 93. július 5.p.)

114. 9-27. Tüdőszűrés és nőgyógyászati rákszűrés. A 7800 kötelezettből 6115-en vettek részt, 361-en igazoltan maradtak távol. (Ju. 93. május 3.p., Öjkv. 6/1993)

115. 19. Országos rejtvényfejtő verseny a könyvtárban. (Ju. 93. május 10.p., 93. július 8.p.)

Július

116. 23. Igazgatósági ülés: veszteséges a mezőgazdasági termelőszövetkezet (Ju. 93. augusztus 5.p.)

117. 29. A Vöröskereszt szervezésében 95 véradó 36 l vért adott. (Ju. 93. július)

118. 29. Újjáalakította az Ipartestületet 28 kisiparos és vállalkozó. (Ju. 93. augusztus 5.p.)

Augusztus

119. 1. A mezőgazdasági szövetkezet konyháját a Kristály kft bérlti. (Ju. 93. szeptember 3.p.)

120. 20. Török Sándor polgármester és a Jászapáti Néptánc Együttes kapták a Jászapáti Városért Díj-at. (Ju. 93. szeptember 1.p., Öjkv. 8/1993)

121. 23. 16-an megalakították a "Jászkör" önszerveződő és szabadidős egyesületet. Elnöke: Faragó Ferenc. (Ju. 93. szeptember 3.p.)

122. 27. 4 db számítógép-nyomtató vásároltak az orvosi rendelőbe. (Öjkv. 6/1993)

Szeptember

123. 7. A könyvtárban megalakult a Magyarországi Gyermebarátok Mozgalma. Helyi szervező: Ézsiásné Zagyi Magdolna. (Ju. 93. szeptember 8.p.)

124. 9-19. Jászsági Napok a budapesti Berlin étteremben, ahol bemutatták a Lados-Habos jászapáti jászsört. (Sör. Sörivók Lapja 9/93.)

125. 10. Az Állami Számvevőszék ellenőrzést tartott a polgármesteri hivatalban. (Öjkv. 8/1993)

Október

126. 2. Gulyás József és Simon János tószegi festőművészek nyílt kiállítása a Vágó Pál múzeumban. (Ju. 93. szeptember 7-8.p.)

127. 19. Emlékünnepség Vágó Pál halálának 65. évfordulóján. Fővédnök: Skultéty Sándor köztársasági megbízott. Műsor: Jász Lovas Bandérium a koszorúzási menet élén. Koszorúzás a temetőben. Ünnepi hangverseny, Temetés ósmagyar módra c. film vetítése. (Öjkv. 8/1993, M., Ju. 93. október 3.p., 93. november 1.p.)

128. 19. MSZP-fórum a könyvtárban. Vendég: Csiha Judit és Lendvai Ildikó. (M., Ju. 93. november 4.p.)

129. 21. Megalakult a "Lungo Drom" helyi tagszervezete. Elnöke: Kállai László. (Öjkv. 8/1993)

130. 25. Verseny tárgyalás a kerékpárút építése érdekében. (Öjkv. 8/1993)

131. 30. "Kocséri-nap" - a honismereti szakkör rendezvénye a művelődési házban. (Ju. 93. október 5.p.)

November

132. 6. A városi Vöröskereszt szervezete nyugdíjastalálkozót rendezett, melyen 69 idős, kisnyugdíjas vett részt. (Öjkv. 9/1993, Ju. 93. december 4.p.)

133. 18. 11 meghívottal szemben 4 párt (MDF, FKgP, MSZP és Munkáspárt) vett részt a a Jász Újság - választási etikai tárgyú - megbeszélésen: (Ju. 93. december 4.p.)

134. 20. 15 éves a Jászapáti Néptáncegyüttes , műsor a művelődési házban. (M., Öjkv. 9/1993, N. 93. november 20., Ju. 93. november 1.p., 93. november 6.p., 93. december 4.p.)

135. 25. Új tűzoltóautót kapott a jászapáti Önkéntes Tűzoltó Egyesület, melyet pályázat összeg elnyerésével sikerült megvásárolni. (Ju. 93. december 5.p.)

136. 28. MSZP-agrárfórum a művelődési házban. Vendégek: Szekeres Imre az MSZP alelnöke, Orosz Sándor. (Ju. 93. december 9.p., N. 93. november 22.)

137. 30. A Promed bt. "Megváltó" magángyógyszertárat nyitott. (Ju. 93. december 5.p.Ö)

December

138. 4. Az Ifjúsági Demokrata Fórum Télapó-délután tartott a tsz sörözőjében. Vendégek: Filó Katalin, a Haza és Haladás Alapítvány igazgatója, Szörényi Levente és a nagykáta Kalot iskola. (Ju. 93. december 4.p.)

139. 8. Megalakult a Kollégiumi Szakmai Érdekvédelmi Szövetség megyei tagozata. Brlázs Pál kollégiumvezetőt az országos választmányba is beválasztották . (N. 93. december 10.)

1994

Január

140. 6. Jászapáti-Jászivány településeket is érintő - 890 AK - földárverésre került sor Szolnokon. (Öjkv. 1/1994., Ju. 94. január 2.p.)

141. 22. A Magyar Kultúra Napján Kalmár Pálnét a gimnázium igazgatóját Németh László díjjal tüntették ki. (Ju. 94. február 1.p.)

142. 25. A FKgP-fórum, vendégek: tartott Rajkai Zsolt államtitkár és Mizsei Béla országgyűlési képviselő. (N. 94. január 26.)

143. 26. Mizsei Béla országgyűlési képviselő a Mészáros Lőrinc Gimnázium és Szakközépiskolának 50.000 Ft alapítványi felajánlást tett, melynek kamatát évenként a magyar történelemben legkiválóbb eredményt felmutató tanuló kapja. (Ju. 94. február 2.p., Jk. 94. január 26.)

Február

144. 3. Az alsó-jászsági FIDESZ jelölt: Járvas István bemutatkozása. (N. 94. február 4.)

145. 6. A szolnoki városi művelődési központban "Hol élünk?" címmel vers, énekelt vers és prózamondó versenyt rendeztek, ahol Kalmár Ferencné a városi könyvtár nyugdíjas klubjának tagja szép eredményt ért el. (Jk. 94. február 7.)

146. 9. Szekeres Imre MSZP alelnök a mezőgazdasági szövetkezetek világbanki és EBRD hitellehetőségeiről folytatott megbeszélést a környék gazdasági szakembereivel. (Jk. 94. február 10.)

147. 12. Az IDF találkozó. Vendégek: Boros Lajos a megyei közgyűlés elnöke, Kálmán Attila és Józsa Fábián államtitkárok és Skribek Péter az IDF elnöke. (Jk. 94. február 11.)

148. 13. A FIDESZ megyei elnökségeinek ülése tartották a könyvtárban. Vendég: Glattfelder Béla, a párt mezőgazdasági kabinetfőnöke. (Kossuth Rádió esti krónika 94. február 13., Jk. 94. február 14., Ju. 94. március 2.p.)

149. 13. Meghalt Brósz Róbert a római jog nemzetközi hírű művelője, aki gyermekéveit városunkban töltötte. (K.)

150. 14. A FIDESZ oktatási fóruma. Előadók: Sáska Géza és Pokorni Zoltán az oktatáspolitikai kabinet tagjai. (M.)

151. 14. Bemutatták az FKgP képviselőjelöltjét: Horváth Gábort. (Jk. 94. február 15., N. 94. február 15.)

152. 15. Bemutatták be a KDNP képviselőjelöltjét: Rusvai Antal belgyógyász főorvos. (N. 94. február 16.)

153. 15. A Munkáspárt kampánykezdése. Helyi jelölt: Mihályi István (Jk. 94. február 22.)

154. 16. Négy éves az Idősek Szociális Otthona. Az 52 lakót ez alkalomból Boros Lajos a megyei önkormányzat elnöke köszöntötte. (N. 94. február 17.)

155. 17. 100. születésnapján köszöntötték Berdó Bélát. Török Sándor polgármester adta át Göncz Árpád köztársasági elnök jókívánságait. (Jk. 94. február 17.)

156. 25. Könyvtár és oktatás címmel tartott előadást - a könyvtári kulturális napok keretében - Nagy Attila az OSZK KMK munkatársa. (M., K.)

Március

157. 7. Megkezdte munkáját a falugazdász: Dósa Levente. (Öjkv. 3/1994)

158. 11. Diákbuli az MSZP helyi szervezete, a BIT és a középiskolák közreműködésével. (Ju. 94. március 13.p.)

159. 11. MSZP pedagógus-fórum a könyvtárban. Vendég Szőlősi Istvánné a Pedagógus Szakszervezet főtitkára és Szekeres Imre alelnök. (M.)

160. 19. Éneklő ifjúság - kórushangverseny a művelődési házban. (Ju. 94. március 3.p., Ju. 94. április 3.p.)

161. 25. A területi polgárvédelmi vetélkedő győztese az István Király Általános Iskola csapata.

162. 30. Elhunyt Benda Kálmán történész. Anyai ágon jászapáti illetőségű. (Jk. 94. március 30.)

Április

163. 2. A "Tavaszi maraton" keretében a tápiószecsői Fegyverzettechnikai Szakközépiskola tanulói és nevelőtisztjei az 1849-es tavaszi hadjárat útvonalán Jászapátira érkeztek. (N. 94. április 1., Ju. 94. április 2.p., K.)

164. 8. SZDSZ agrár-fórum. Kis Zoltán bemutatta a 2.sz. kerület képviselő-jelöltjét Szerencsés Istvánt. (N. 94. április 9., N. 94. április 7., Ju. 94. április 7.p.)

165. 10. A Jászsági Napok keretében Palotás János (Köztársaság Párt) tartott fórumot. (Jk. április 8.)

166. 12. A Vállalkozók Pártjának fóruma. Vendégek: Zwack Péter országos elnök. (Jk. 94. április 12.)

167. 15. A jászapáti Néptáncgyűttes műsora a művelődési házban. Vendég: Boros Lajos az MDF képviselőjelöltje. (Jk. 94. április 14.)

168. 16. Horváth Gábor FKgP-i jelölt választási gyűlése, vendége: Gyimóthy Géza főtitkár. (Jk. 94. április 16., Ju. 94. április 7.p.)

169. 18. A Kazinczy Ferenc "Szép magyar beszéd" elődöntője a könyvtárban. I. 5-6. o.: Liszák Eszter, 7-8. o.: Balogh Csilla. (Ju. 94. május 3.p.)

170. 21. A Jász kun Teszöv fórumot tartott. (Jk. 94. április 20.)

171. 22. Mihályi István (Munkáspárt) képviselő-jelöltjének fóruma., vendége: Karacs Lajos a párt KB tagja. (N. 94. április 21.)

172. 23. Görög Béla festőművész tárlata a Vágó Pál helytörténeti múzeumban. (Ju. 94. április 7.p.)

173. 24. Az MSZP kampánygyűlése, Szekeres Imre képviselőjelölt vendége: Horn Gyula MSZP elnök. (Ju. 94. április 7., 8.p.)

174. 26. MDF tájékoztató a közoktatás helyzetéről. Előadást tartott: Kálmán Attila művelődésügyi államtitkár és Boros Lajos MDF-es képviselőjelölt. (N. 94. április 27.)

175. 27. Rusvai Antal KDNP jelölt gyűlése a művelődési házban. (N. 94. április 26.)

176. 28. Használaton kívüli gépek árverése a mezőgazdasági szövetkezetben. (Ju. 94. május)

Május

177. 1. Majális a sportpályán az MSZP rendezésében. (K.)

178. 3. FIDESZ fórum a művelődési házban. Járvás István képviselőjelölt vendége Orbán Viktor elnök. (M.)

179. 5. Hárskuti László független jelölt fóruma a művelődési házban. Vendége: Szabó Barna holland üzletember. (Jk. 94. május 5., N. 94. május 4.)

180. 6. SZDSZ kampányzáró. Szerencsés István vendége: Dornbach Alajos az országgyűlés alelnöke. (Jk. 94. május 6.)

181. 8. A 2.sz. választókerület első fordulójának győztese: Szekeres Imre MSZP (7138), Szerencsés István SZDSZ (3500) és Horváth Gábor FKgP (2549) előtt. (Ju. 94. május 1.p.)

182. 10. A gázellátás versenytárgyalásának eredményhirdetése. A kivitelezésre az INNOTERV Ipari Fővállalkozó rt kapott megbízást. (Öjkv. 4/1994)

183. 13. Ambrus Andrásné tanárnő a Vöröskeresztes Munkáért kitüntetés ezüst fokozatát kapta. (Jk. 94. május 14.)

184. 13. A Mezőgazdasági Szakközépiskola és Szakmunkásképző Intézet a Nemzeti Sport Alapból 100.000 Ft-os támogatást kapott sportlétesítményeinek felújítására. (N. 94. május 13., N. 94. május 19.)

185. 14. Honismereti találkozó a művelődési házban. Előadások a jászok kirajzásáról, Kunszentmárton, Kocsér, Jászkisér és Jászapáti múltjáról. (Jk. 94. május 16., N. 94. május 13., N. 94. május 14.)

186. 24. Szekeres Imre, az MSZP alelnöke, országgyűlési képviselőjelölt a művelődési házban lakossági fórumot tart. Vendége: Juszt László. (N. 94. május 24.)

187. 27. FKgP kampányzáró gyűlés. Előadók: Endrédi Szabó Lajos egyetemi tanár és Horváth Gábor képviselőjelölt. (N. 94. május 26.)

188. 29. A 2.sz. kerületben győzött: Szekeres Imre MSZP 48 %.(N. 94. május 30.)

JÁSZBERÉNY² 1993

² Összeállította: Hasznos Rozália

Október

189. 25. Megnyílt a Babavilág, a Makro-trade kft új üzlete a Dózsa Gy. u.19.sz. alatt. (J. 93. november 20.)

190. 20-29. Vechtában tartózkodott 39 tanuló a Nagyboldogasszony Katolikus Általános Iskola tanulói közül. (J. 93. november 20.)

November

191. 3. ÁVÜ döntés az Aprítógépgyár privatizálására - a pályázat nyertesei: MRP és a gyárvezetés. (J. 93. november 20.)

192. 20. Dózsa György u. 16. sz. alatt megnyílt a Königbrau Söröző. (J. 93. december 4.)

193. 24. Önkormányzati ülés döntése: A Jászság Népi Együttes leválik a DMK-ról, s alapítványi formában működik. (J. 93. december 4.)

194. 27. Meghalt Andrassy József, aki 1951-től 1987-ig járási, később városi sportfelügyelő volt. (J. 93. december 18.)

December

195. 1. Önkormányzati döntés a Gyermek Ház DMK-hoz történő csatolásáról. (J. 93. december 4.)

196. 8. Megalakult az Apponyi Emlékbizottság Czigány István elnökletével. (Berényi Kármentő 94. 1.sz. próbaszám)

197. 10. Palla Mirkó, a Gyakorló Általános Iskola tanulója a Magyar Köztársaság Jó Tanulója, Jó sportolója kitüntetést kapta. (J. 93. december 18.)

198. 10. Weismüller Imre, a PM Hivatal oktatási, kulturális és sportosztályának munkatársa "A Magyar Sportért" kitüntetést kapta. (J. 93. december 18.)

199. 13. Megnyílt a Május 1 téren a Renault autószalon. (J. 94. február 12.)

200. 20. Az önkormányzat szociális és vallásügyi bizottsága karácsonyi ünnepséget rendezett a Nagytemplomban. (J. 94. január 15.)

201. 23. A KDNP kezdeményezésére karácsonyi gyertyagyújtás a városháza előtt. (J. 94. január 15.)

202. 24. Megalakult a Jászság Telecom Konzorcium. Tagjai: Jász-Com Rt., PTT Telecom B.V.Nederland, Swiss Telecom PTT.(J. 94. január 15.)

1994

Január

203. 4. Kultúra a városban címmel színházi találkozó, előadások. Meghívott vendég: Marshall Miklós. (J. 94. január 15.)

204. 13. Megalakult az Egyesült Kisgazdapárt helyi szervezete. Elnöke: Bathó Péter. (J. 94. január 29.)

205. 16. A FKGP gyűlés a DMK-ban. Vendég: Rácz Sándor, az 56-os Szövetség országos elnöke. (J. 94. január 29.)

206. 20. Megalakult a Lakásbérlők Egyesülete. (N. 94. január 25.)

207. 22. Gecse Árpád festőművész kiállítása a DMK-ban. Megnyitotta: Skultéty Sándor. (J. 94. január 29.)

208. 22. Nagy József, a JTKF főigazgatója a Magyar Kultúra Napján Apáczai Csere János-díjat kapott. (J. 94. január 29.)

209. 22. Megjelenik a DMK kiadásában a Berényi Műsor (Tájéoló) című programfüzet mutatványszáma a Magyar Kultúra Napjára. (J. 94. február 5.)

210. 24. Elhunyt Figus Illinyi Albert osztályvezető főorvos, Jászberény díszpolgára. Január 28-án a Fehértói temetőben temették el. (J. 94. február 12.)

Február

211. 3. Megnyílt a MOL 2000 üzemanyag töltőállomás a Vásártéren. Ez az első ilyen rendszerű kút a megyében. (J. 94. február 12.)

212. 3. A hatvani képviselőtestület és a PMH küldöttsége Jászberényben. (J. 94. február 12.)

213. 5. A jászberényi gazdakör a Lehel Étteremben első alkalommal rendezte meg a Farsangi Gazdabált. (J. 94. február 26.)

214. 12. A Jász-bálra megjelenik a Berényi Kármentő a Városvédő és Szépítő Egyesület kiadásában. (J. 94. február 12.)

215. 12. Jász-bál a DMK-ban. Bálanya: Hortiné Bathó Edit. (N. 94. február 15.)

216. 14. Bemutatkozik a FIDESZ országgyűlési képviselőjelöltje, Dobák István közgazdász. Vendég: Varga Mihály. (J. 94. február 26.)

217. 18. Bemutatkozik az MSZP országgyűlési képviselőjelöltje, Stanitz Károly. Vendég: Baráth Etele. (J. 94. február 26.)

218. 18. Jakus Zoltán, az MSZP listás önkormányzati képviselője lemondott mandátumáról. (J. 94. április 9.)

219. 22. A Városházán átadták a 93-as év legjobb jászberényi csapata, sportolója kitüntető címeit. (J. 94. március 12.)

220. 23. Jászberény képviselőtestülete első ízben használja az új számítógépes szavazórendszert. (N. 94. február 22.)

221. 23. Megalakult a MIÉP jászberényi szervezete. (N. 94. február 25.)

222. 24. Emléktáblát avattak az LVG-ben Horváth Péter történész gimnáziumigazgatónak, később jász alkapitánynak. (JKR. 94. február 25. ill. 24.)

223. 25-26. Gyorskorcsolya vidék bajnokság a Gyakorló Általános Iskola rendezésében. (J. 94. március 12.)

224. 26. Kempo karate országos verseny a Bajcsy Általános Iskola tornatermében. (J. 94. március 12.)

225. 26-27. Nemzetközi utánpótlás jégkorongtorna a Hűtőgépgyár műjégpályáján Koha Csaba emlékére. (J. 94. március 12.)

Március

226. 1. A városházán aláírták az első telefonhálózat-fejlesztési koncessziós szerződést a Jászság Telecom Konzorcium képviselői és Schamschula György miniszter. (JKR. 94. március 2.)

227. 9-17. Magyar Levente polgármester Baltimore város (USA) John Hopkins Egyetemének vendége volt, s díszpolgárrá választották. (J. 94. március 26.)

228. 12. Iskolanap a Liska József Erősármú Szakközépiskola és Gimnáziumban. (J. 94. március 14.)

229. 12-19. A Nagyboldogasszony Általános Iskola vendégei voltak a vechtai katolikus iskola tanárai és diákjai. (J. 94. március 26.)

230. 13-15. "Narancs Napok" a FIDESZ szervezésében. (Holló Színház előadása, futóverseny stb.) (J. 94. március 26.)

231. 15. Az ünnepi rendezvények szónoka Dobák István a FIDESZ országgyűlési képviselőjelöltje. (JKR. 94. március 16.)

232. 15. Sisa József iparművészt a Magyar Köztársaság Érdemrend Kiskeresztjével tüntették ki. (N. 94. március 22.)

233. 17. Nagy Varga Géza a Nostalgia Kávéház új tulajdonosa. (J. 94. május 21.)

234. 18-19. II. Országos Konfliktuspedagógiai Tanácskozás a JTKF-en. (J. 94. március 26.)

235. 22. MSZP-fórum. Vendég: Szekeres Imre ügyvezető alelnök. (J. 94. április 9.)

236. 25-27. III. Magyarországi Angol Nyelvű Diák Drámafesztivál - DMK. (J. 94. április 9., N. 94. március 22.)

237. 27. SZDSZ kampánynyitó. Kis Zoltán országgyűlési képviselő képviselőjelöltként bemutatkozik. Vendég: Kuncze Gábor. (J. 94. április 9.)

238. 29. A Világkiállítási Társadalmi Tanács ülése, amelynek egyik alelnöke Magyar Levente. (JKR. 94. március 30.)

239. 30. Az önkormányzat Darázs Árpád karnagynak posztumusz díszpolgári címet adományozott. (J. 94. április 9.)

240. 30. Az MSZP a listás helyről lemondott Jakus Zoltán helyén Kriegel Józsefet delegálta a képviselőtestületbe. (J. 94. április 9.)

241. 31. Üzembe helyezték a Bundás kúti útkereszteződésben Jászberény második közlekedési lámpáját. (JKR. 94. március 28.)

Április

242. 2. Az Európa Unió Magyar Lovastagozatának bemutató haditornája . A Város Napja "előrendezvénye". (J. 94. április 9.)

243. 3. A Város Napja: emléktábla avatás Jozef Wysockinak, Serház u.1.alatt, A Jász Lovasbandérium új tagjainak fogadalomtétele, Pro Urbe Jászberény díj Hortiné Bathó Editnek. Testvérvárosok képviselői: Vechta, Conselve, Sedalia USA. Vendégek: Katona Tamás államtitkár, Halmai Katalin operaénekes. (JKR. 94. április 5.)

244. 6. A Munkáspárt gyűlése a DMK-ban. Mézes Imre képviselőjelölt bemutatása. Vendég: Karacs Magda. (J. 94. április 23.)

245. 7. MIÉP - Magyar Élet és Igazság Pártja rendezvény. (J. 94. április 23.)

246. 8. KDNP gyűlés. Bemutatkozott a képviselőjelölt: Szádvári Gábor. Vendég: Hasznos Miklós alelnök. (J. 94. április 23.)

247. 10. Bemutatkozik a Köztársaság Párt képviselőjelöltje Csabai Tibor. Vendég: Palotás János. (J. 94. április 23.)

248. 11. Első alkalommal rendezték meg Jász-Nagykun-Szolnok megye néptáncgyűtteseinek találkozóját Jászberényben. Házigazda: a Jászság Népi Együttes. (N. 94. április 6.)

249. 18. Fenyvesi Máté a Magyar Köztársaság Érdemrend Tisztikeresztje - Polgári Tagozat - kitüntetést kapta. (N. 94. április 23.)

250. 24. A Rendőrség Napja megyei rendezvényei. (J. 94. május 6.)

251. 24. MSZP gyűlés - DMK. Előadók: Horn Gyula és Szekeres Imre. (J. 94. május 6.)

252. 24. SZDSZ választási rendezvény a DMK-ban. Vendég: Pető Iván. (J. 94. május 6.)

253. 25. Átadták az OTP felújított épületét. (J. 94. május 6.)

254. 25. Az Agrárszövetség gyűlése. Előadó: Nagy Tamás elnök és Novotni János képviselőjelölt. (J. 94. május 6.)

255. 30. FIDESZ rendezvény, vendég: Deutsch Tamás alelnök. (J. 94. május 6.)

Május

256. 2-6. Főiskolai napok a JTKF-en. (N. 94. május 3.)

257. 4. MDF gyűlés. Bemutatkozik a képviselőjelölt: Farkas Miklós. Vendég: Kónya Imre belügyminiszter. (JKR. 94. május 5.)

258. 8. Az országgyűlési választások első fordulója. Az első három helyezett: Kis Zoltán (SZDSZ), Stanitz Károly (MSZP), Fenyvesi Máté (FKgP) (J. 94. május 21.)

259. 15. "Kocogónap" a Lehel Hűtőgépgyár kft Szabadidő Bizottsága rendezésében. (J. 94. május 21.)

260. 25. A Kihívás Napja (Challenge Day) - Jászberény saját kategóriájában második helyezett. (J. 94. június 4.)

261. 25. Önkormányzati döntés az Ifjúsági Ház DMK-hoz való csatolásáról. (J. 94. június 4.)

262. 25. Tordai Enikő (Berény Műhely) amatőr festőművész kiállításának megnyitója a Jász Múzeumban. (J. 94. június 4.)

263. 28. Hajta 50 gyalogos teljesítménytúra a Jászsági Diáksport Bizottság, a DMK rendezésében. (J. 94. június 4.)

264. 29. Országgyűlési választások II. fordulójának győztese: Kis Zoltán (SZDSZ). (J. 94. június 4.)

JÁSZÁGÓ³

1990

Augusztus 1-28.

³ Összeállította: Mozsár Lászlóné

Ásatás kezdődött a középkori Ágó feltárására, Selmeczi László régész vezetésével.

Szeptember 20.

A Jászárokszállási Nagyközségi Közös Tanács utolsó ülése.

30. Helyhatósági választás. Polgármester: Szabó Gyula, képviselők: Bordás Attila, Bordás Miklós, Csajkás Lajos, Guba Sándor, Modé János, Pethes Anna, Pethes Katalin.

Október 9.

Jászágó község önkormányzatának megalakulása és eskütétele.

30. Az önkormányzat a település önállóvá válásáról döntött, s elfogadta a körjegyzőség kialakítását. Vagyonmegosztás: 1990. december 31-i fordulónappal.

November 7.

Új utcanevek: Lenin út helyett Jókai, Ságvári út helyett Széchenyi, Felszabadulás út helyett Arany János, Jáger János út helyett Kodály út.

December 22.

Idősek karácsonya. Szabó Gyula polgármester köszöntötte a legidősebb lakost: özv. Görbe Mihálynét.

1991

Január 1.

Megszűnt az óvoda körzetesítése, s önálló községi intézményként működik a következőkben.

Február 6.

Megszűnt a jászárokszállási Petőfi Művelődési Ház jászágói klubja, az intézményt Jászágó község klubkönyvtáraként működteti az önkormányzat.

Március 21.

64 fővel megalakult a községi polgárőrség, parancsnoka: Nemoda Béla.

Augusztus 1-29.

Folytatódott a középkori Ágó területének feltárása.

Október 23.

Átalakították az 1961-ben emelt felszabadulási emlékművet I-II. világháborús emlékművé. Szabó Gyula polgármester mondott beszédet, Tasi István apát-plébános felszentelte az emlékművet.

1992

Március 27.

Megalakult az Ágóiak Baráti Egyesülete (ÁBE) 30 alapító taggal.

Április 14.

A társulás munkája nyomán a Kossuth és a Kodály utca burkolatot kapott.

Augusztus 18.

Megalakult a földrendező bizottság.

22- Az ÁBE első országos jellegű találkozója és közgyűlése.

1-28. Folytatódott a középkori Ágó területén elkezdett ásítás.

December 12.

A jászárokszállási Kossuth Mg. Tsz. megszűnt, s átalakult Kossuth Mezőgazdasági Szövetkezetté, melynek a jászágói terület is része.

13. Az óvodások 12 fős csoportja szerepelt a Jászkiséren megrendezett Apáról fiúra c. népi játék bemutatón.

1993

Március 4.

Az első földárverés.

Április 10.

A helytörténeti gyűjtemény bővítése érdekében megkezdődött a favázás szín építése, melyet a Jászok Egyesülete, a helyi önkormányzat és az ÁBE finanszírozott.

Május 10.

Látogatást tett Frank N.Henderson amerikai tanácsadó és felesége.

Június 21.

A Jászvidék újság szerkesztő bizottsága Ágón jártunk c. cikket jelentetett meg.. (Jv. IV/XXIX/évf. 7.sz.)

Július 21.

Átadták az újonnan fűrt kutat.

Augusztus 2-28.

Folytatódott a középkori Ágó kutatása.

21. 200-an vettek részt az ÁBE második országos találkozásán.

Október 16.

Negyven éves találkozót tartottak az iskolában.

November 26.

A Jászságért Alapítvány Jászságért díját Macsi Sándor nyugdíjas tanár vette át Jászberényben.

27. Kertészeti tájékoztató és vetőmag-börze a művelődési házban.

December 13.

A negyedik földárveréssel lezárultak az árverések.

22. Idősek karácsonya.

1994

Január 11.

Az önkormányzat CB-rádiót vásárolt a polgárőrség számára, így közvetlen kapcsolatot tarthatnak a jászárokszállási városi rendőrséggel.

Február 4.

Megalakult az iskolaszék, a szülők, a tantestület, valamint az önkormányzat 3-3 képviselőjéből.

Március 5.

Az FKGP jászberényi szervezete gyűlést szervezett a képviselőválasztás jegyében.

16. Az Agárszövetség jászberényi szervezete jelölőgyűlést tartott .

Április 7.

Az Agrárszövetség gyűlése, Novotni János képviselőjelölt bemutatása.

13. Az MSZP képviselőjelöltjének, Stanitz Károlynak a bemutatkozása.

18. Farkas Miklós, az MDF által támogatott képviselőjelölt bemutatkozása.

19. Bemutatkozott a Munkáspárt képviselőjelöltje: Mézes Imre.

26. Kis Zoltán SZDSZ képviselőjelölt gyűlése.

28. A Berény Műhely kiállítása a művelődési házban.

Május 8.

397 fő, a polgárok 60,8 %-a ment el szavazni.

23. Az ÁBE vendége volt a jászdózsai honismereti szakkör.

29. 266 fő, 40,8 %-a szavazott és Stanitz Károly kapta a legtöbb szavazatot.

JÁSZÁROKSZÁLLÁS⁴

1990

⁴Összeállította: Ádám Gáborné

Április

Újra megjelent Jászárokszállás lapja, a Jászvidék (Jv. 1990. április)

Szeptember 30.

Önkormányzati választások. Polgármester: Szikra Ferenc. Képviselők: Ballagó János, Banka Emánuel, Csikós Alajos, Edelényi Béla, Kele József, Kiss László, Kovács Pál, Mann Ildikó, Nagy Ignác, Papp Zoltán, Pethes Zoltán, Szűcs Imre és Vereb András lettek. (Jv. 1990. október)

Október 21.

Az Árokszállásiak Baráti Köre kezdeményezésére, a Magyar Izraeliták Országos Központja és az önkormányzat összefogásával emlékművet állítottak helyre a zsidó temetőben. (Jv. 1990. november)

1991

Február 21

Személycsere a képviselőtestületben. Kiss László és Vereb András a február 7-i bizalmi szavazást követően lemondtak, helyükre Csikós László és Agócs László kerültek. (Öjkv. 1991. február 21.)

Május 4.

Száz éve már címmel ünnepelték a tűzoltók jubileumát. Emléktáblát avattak a II. világháborúban elesett tűzoltók emlékére, megkoszorúzták az első parancsnok sírját. Ugyanakkor megnyitották a tűzoltóság történetét bemutató kiállítást a művelődési házban. (Jv. 1991. május)

18. Városavató ünnepség. Díszvendégek: Szűrös Mátyás a Magyar Köztársaság országgyűlési alelnöke, Boross Péter belügyminiszter. Ünnepi beszédet mondott Szikra Ferenc polgármester. (Jv. 1991. június)

30. Wirth Ágnes Jászárokszállás városban jegyző, Jászágon a május 31-i testületi ülésen körjegyző lett. (Jv. 1991. június)

Október 21.

Megalakult a Nép főiskola. Az egyesület az egykori közbirtokossági székházban kapott helyet. (Jv. 1991. október)

26. Sportrendezvény, melynek bevétele 70.000 Ft a Rákóczi Alapítvány számlájára került, amit az épülő tornacsarnok berendezésére fordítanak. (Jv. 1991. november)

1992

Február

1992/93-as tanévben a Deák Ferenc Gimnáziumban beindult a hatosztályos képzés.
(Jv. 1992. február)

Május

1. Átadták Magyarország 3. BMX kerékpár és gördeszka pályáját. Költségeit a városi önkormányzat és Bordás Pál vállalkozó, a helyi Tüzép-telep vezetője fedezte. (Jv. 1992. május)

21. A Népi Gyermekjátékok I. Jászsági Olimpiája a sportpályán. Vendégek: Monspart Sarolta, Macsus György, Dobos László - egyben a rendezvény támogatói. (Jv. 1992. június)

1993

Április 2.

Göncz Árpád köztársasági elnök látogatása (Jv. 1993. április)

Május

1. Első alkalommal adták ki a Jászárokszállás Városért kitüntetést, melyet Kertész Erzsébet, Dalma nővér az Isteni Megváltóról Nevezett Nővérek Rendjének tagja vett át. A Jászárokszállás Díszpolgára kitüntetést Kóczián János nyugalmazott főorvos kapta. (Jv. 1993. május)

Szeptember 10.

Megalakult a Jászgáz Rt. Az alapító okiratot Alattyán, Besenyszög, Erk, Jánoshida, Jászboldogháza, Jászárokszállás, Jászsószentgyörgy, Jászdózsa, Jászsókóhalma, Jászladány, Jászszentandrás, Jásztelek, Visznek és Zaránk polgármestere, a Duna Trade Holding Rt elnöke, ill. az EDIN Holding SA Luxemburg írta alá. Az Rt igazgató tanácsának elnöke Szikra Ferenc, Jászárokszállás polgármestere lett. (Jv. 1993. október)

18-19. Csörsz kupa nemzetközi meghívásos lovasverseny. (Jv. 1993. október)

24. Átadták a II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola tornatermét. (Jv. 1993. október)

1994

Január

19. A jászsági lapok szerkesztőinek találkozója. (Ju. 94. február 3.p.)

Március 15.

A könyvtár homlokzatán a II. világháborúban elesett iparos áldozatok emlékére avattak emléktáblát. (Jv. 1994. április)

26. A Belügyminisztérium Duna palotájában - 28 új város vezetőjével együtt - vette át a jelképes városkulcsot Szikra Ferenc polgármester. (Jv. 1994. április)

Április 16.

A Népfőiskolai Társaság rendezésében találkozót tartottak az egykori műkedvelő színjátszók. Az alkalomból jelent meg Méri Géza: A jászárokszállási színjátszás története című munkája. (ABK Hírlevele, 1994.)

30. A római katolikus templom bejáratánál emléktáblát avattak a II. világháború áldozatainak emlékére. A táblát Gyenes Gyula főesperes szentelte fel, beszédet mondott Skultéty Sándor címzetes államtitkár. (ABK Hírlevele 1994.)

Május 1.

Az önkormányzat döntése alapján Faragó Jánosné Jászárokszállás díszpolgára, Pár Frigyesné (posztumusz), Kis István és megosztva Kiss László és neje Jászárokszállás városért kitüntetésben részesült. (Jv. 1994. június)

JÁSZDÓZSA⁵

1990

Június 4.

Megalakult 12 taggal a Dósai egyesület a községért és természetért. Szervezők: Gulyás János és Herédi László.

Július

Az erdélyi Nyujtód községből jött vendégeket - 45 iskolás gyermeket és tanáraikat - fogadott a honismereti szakkör.

Augusztus 8.

Megalakult a Jászbrikett kft.

Október 12.

Megalakult a képviselőtestület 9 fővel.

16. Megalakult az SZDSZ helyi szervezete 5 fővel, Paksi József és Lőrinc László kezdeményezésére.

1991

Június 8.

Jász-íjász amatőr lövészversenyt rendeztek

Augusztus 19.

Bolya Ilona (USA-ban élő - jászdozsai származású) amatőr naív festőművésznő 11 képet ajándékozott a községnek.

Szeptember 1

⁵ Összeállította: Zsidei Andrásné

1-től az általános iskola új neve: Általános Iskola és Speciális Szakiskola lett.

Október 15

19 taggal magalakult a Gazdakör, elnöke: Bugyi István.

1992

Május

A Tarnamenti Tsz pékséget nyitott.

Augusztus 1.

Kósáné Vajda Annát újabb 5 évre választották meg az Általános Iskola és Speciális Szakiskola igazgatójává.

20. A II. világháborús emlékműnél két zászlótartót avattak.

Október

A földlicítálás kezdete. További időpontok: 1993. április, szeptember 13, 1994. január 7, május

November 27.

A helyi mgtsz átalakuló közgyűlése. Igazgató-elnöke Kovács István lett.

December

Gulyás János: Jászdózsa - ismertető füzet jelent meg.

1992-ben az mgtsz bélüzeme holland tulajdonba került.

1993

Március 9.

Átadták az Általános Iskola és Speciális Szakiskola kollégiumát.

1993/94 idényben a jászdózsai női Futball Klub az NB I-ben játszik.

1994

Március 12.

A honismereti szakkör megünnepelte fennállásának 10. évfordulóját. Meghívott vendégek: Selmeczi László, Szabó László muzeológusok, Dobos László a Jászok Egyesületének elnöke.

Április 20.

Az Általános Iskola és Speciális Szakiskola központi épületét életveszélyessé nyilvánították.

Május 8.

A jászdózsai születésű Szerencsés István vállalkozó, a mezőgazdasági tudományok kandidátusa lett az SZDSZ országgyűlési képviselő jelöltje.

Június 28.

Palotai Lászlónét újabb 5 évre választották meg az Óvodai Egység vezetőjévé.

JÁSZFÉNYSZARU⁶

1990

Január

16. Egyházi ingatlan visszaigénylése. (Mf. 1992. márc.6.p.)

Február

Három vállalkozó közös tőkéjével megalakul az Eurocoop Vállalkozási és Kereskedelmi kft. (Mf. 1991. márc. 5.p.)

Május

10. Megalakul a cserkészcsapat. (Mf. 1990. júl. 6.p.)

17. Rólad van szó címmel megbeszélés a tanácsházán. (Mf. Próbaszám 1990. máj.25. 10.p.)

25. Első ízben rendezik meg a Kultúra Napját. - Jászfényszaru az Oktatásért Alapítvány létrehozását jelentették be. (Mf. 1990. júl. 2.p. Alapítványról ld. még: Mf. 1990. szept. 5.p. és 1992. jan. 5.p.)

25. 70 példányban megjelenik a Mi újság Fényszarun? c. helyi lap, fénymásolt formában. (VK. irattára 1990.)

Június

1-3. A Gyermekszínpadok Országos Fesztiválján (Gödöllő) nagy sikerrel szerepel a Napsugár Gyermekszínpad. (Mf. 1990. júl. 6.p.)

15. Ünnepléses keretek között megkezdődött a munka a Samsung Electronics-Magyar Rt. gyárában. (N. 1990. jún.16.)

Július

14. Nyolc napos kárpátaljai turnéra utazott a Fortuna Együttes. (Mf. 1990. szept. 6.p.)

23. Kerékpártúra indult a Velencei-tóhoz. (Mf. 1990. szept. 6.p.)

29. A választásra jogosultak 6,95 %-a vett részt a népszavazáson. (Mf. 1990. aug. 1.p.)

⁶ Összeállította: Sugár Istvánné könyvtárvezető

Augusztus

2. Cserkészek a zánkai katolikus táborban. (Mf. 1990. szept. 8.p.)

20. Jászfényszaru zászlójának ünnepélyes avatása. A felújított szökőkút átadása. Aratóbált rendeztek, melynek bevételét a Jászfényszaru az Oktatásért Alapítvány javára ajánlották fel. (Mf. 1990. aug. 1.p.)

Szeptember

Megkezdte működését a Környezetvédő egyesület. (Mf. 1990. nov. 4.p.)

6. A tanácstestület utolsó ülése. (Mf. 1990. szept. 1.p.)

29. Kovács Andrásné pedagógusnak Déryné emlékplakettet adományoztak Jászberényben. (Mf. 1990. okt. 3.p.)

30. Önkormányzati választás. A választópolgárok 42,67 %-a jelent meg. Polgármester: Győríné Czeglédi Márta. (Mf. 1990. okt. 1.p.)

Október

15. Megalakult Jászfényszaru önkormányzata. (Öjkv. 1990.okt.15.)

26. A taxis blokádhhoz jászfényszarui gépjárművezetők ill. fuvarosok is csatlakoznak. (Mf. 1990. nov. 3.p.)

November

A Béke Tsz. húsüzemet létesít. (Mf. 1990. dec. 2.p.)

Az Ipari és Kereskedelmi Minisztérium elutasította az Orion 7.sz. gyáregység leválási szándékát a budapesti központtól. (Mf. 1991. jan. 2.p.)

5. A jegyző egyhangú szavazással Mészáros László lett. (Mf. 1990. nov. 1.p.)

9. Újabb Rólad van szó című beszélgetés a Polgármesteri Hivatalban. (Mf. 1990.dec. 5.p.)

December

15. Megkezdődött a fizioterápiás szakrendelés. (Mf. 1991. febr. 4.p.)

1991

Január

Az Eurocoop kft és az osztrák Diamor kft közös vállalkozást hozott létre. (Mf. 1991. márc. 5.p.)

Március

Elkészült Jászfényszaru címere. (Mf. 1991. nov. 6.p.)

13. Próbasütés az újjáalakított péküzemben. (Mf. 1991. ápr. 4.p.)

19. Bálint László lemondott képviselői mandátumáról, helyébe Cserhádi Vencel került. (Mf. 1991. ápr. 1.p.)

Április

5. Megalakult a Jászsági Önkormányzatok Érdekképviseleti Szövetsége. Székhelye: Jászfényszaru, elnöke: Győriné Czeglédi Márta polgármester. (Alakuló ülés jkv. ill. Mf. 1991.május. 1.p.)

16. Győri János Bertalan alpolgármesterré választása. (Öjkv. 1991. ápr.16. ill. Mf. 1991.máj. 1. és 3.p.)

Május

5. Ünnepeles cserkészavatás. (Mf. 1991. máj.5.p.)

15. Sárosi László FM államtitkár tájékoztatója a kárpótlási törvényről. (Mf. 1991. máj. 6.p.)

Június

14. Kárpátaljai magyar vendégek látogatása. (Mf. 1991. júl. 6.p.)

18-28. A Bakancsosok 1. tábora. (Mf. 1991. nov. 6.p.)

27. Közös táborozáson vett részt a jászfényszarui és jászberényi cserkészcsapat. (Mf. 1991. aug. 12.p.)

Augusztus

5-7. A szolnoki görög-katolikus egyházközség hittanárainak tábora. (Mf. 1991. szept. 7.p.)

Szeptember

1. Koltay József kántor köszöntése 80. születésnapja alkalmából. (Mf. 1991. szept. 5.p.)

15. Bér márkózás. (Mf. 1991. nov. 8.p.)

Október

5. A Védelem kft bemutatója. (Mf. 1991. szept.1.p. ill. okt. 5.p.)

November

Megkezdődött az új tornaterem építése. (Mf. 1991. nov. 1.p.)

20. Jászsági Telefonfejlesztési Alapítvány bejegyzése. (Mf. 1991. dec. 1.p.)

30. Országos Nyílt Fekvenyomó Bajnokságon Kolozs Ferenc ezüstérmét szerzett. (Mf. 1991. dec. 5.p.)

December

19. Az önkormányzat határozatot hozott a Speciális Szakiskola indítására. (Öjkv. 1991. dec. 19.)

20. Megalakul a Jászfényszaru Cigány Demokratikus Egyesület. (Mf. 1992. febr. 3.p.)

1992

Január

10. A Művelődési és Közoktatási Minisztérium engedélyezte a szakiskola indítását kísérleti jelleggel, határozatlan időre. (Szakiskola irattára)

Február

29. Fennállásának 15. évfordulóját ünnepelte a pávakör. (Mf. 1992. febr. 6.p.)

29. Jászszági ÁFÉSZ terem-labdarúgó kupa, Jászfényszaru csapata első lett. (Mf. 1992. márc. 7.p.)

Március

Kocsis András gyermekorvossá, Kaszai Tamás rendőrfőhadnagyot a KMB csoport vezetőjévé nevezték ki. (Mf. 1992. márc. 1.p.)

1. Érdekegyeztető Fórum alakult. (Mf. 1992. márc. 4.p.)

1. Megalakul a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Cigányok Érdekvédelmi Szervezete. (Mf. 1992. aug. 2.p.)

11. A lakossági fórum vendégei: Gergátz Elemér földművelésügyi miniszter és Zsámboki Sándor minisztériumi főosztályvezető. (Mf. 1992. márc. 1.p.)

17. Az országos Bolyai János matematikaverseny 3. helyezettje: Kovács Andrea. (Mf. 1992. márc. 1.p.)

Április

Lámpások találkozója - kétnapos drámapedagógiai konzultáció. (VK. helytörténeti gyűjteménye.)

26. Az Országos Erőemelő Bajnokságon Varga Gábor egy, Győri Ildikó két bronzérmert nyert. (Mf. 1992. jún. 8.p. és aug. 8.p.)

Május

30. Jász Próba 1992. Cserkészek vetélkedője a Vadászháznál. (Mf. 1992. jún. 1.p.)

15-19. Jászfényszaru is bemutatkozott az első Nemzetközi Településfejlesztési Szakkiállításán Budapesten.

Július

15. Bakancsosok 2. tábora. (Pesti Hírlap, 1992. júl. 16. ill. Mf. 1992. aug. 4.p.)

17. Ünnepeles gázfáklya gyújtás. (Mf. 1992. júl. 1.p.)

27. Átadták a Diamor-Hungary kft új üzemcsarnokát. (Mf. 1992. júl. 4.p.)

Augusztus

10. Átadták a Zenit varrodát. (Mf. 1992. szept. 5.p.)

19. Új tornaterem műszaki átadása. (Mf. 1992. szept. 1.p.)

Szeptember

3. Fórum a kárpótlásról. (Mf. 1992. szept. 3.p.)

7. Az önkormányzat visszavásárolta a Jászszági ÁFÉSZ-től az egykori Kaszinó Éttermet. (Mf. 1992. okt. 6.p.)

7. Elbocsátási ütemterv készült az Orion gyáregységben, miszerint a dolgozók munkaköre 30 nap múlva megszűnik. (Mf. 1992. okt. 5.p.)

18. Ezredforduló Folklorizmus Pedagógia. Országos módszertani tanácskozás. (Mf. 1992. okt. 4.p.)

28. Vagyonmegosztó közgyűlés a Béke Tsz-ben. (Mf. 1992. okt. 1.p.)

Október

Varroda üzemeltetésére az önkormányzat bérbeadta a Kastély-épületet. (Mf. 1992. nov. 3.p.)

Megkezdődött a termelés a Thermotechnika kft-ben. (Mf. 1993. ápr. 2. 4.p.)

1. Tóth József egészségügyi-koordinátori megbízást kapott. (Mf. 1992. nov. 1.p.)

8. Az első földárverés. (Mf. 1992. okt. 1.p.)

10. Új tornaterem és tanuszoda ünnepeles avatása. (Mf. 1992. okt. 3.p.)

10. Jászfényszaruí Fiatalok Sportjáért Alapítvány létrehozását kezdeményezték. (Mf. 1992. okt. 4.p.)

November

1. Elkészült a II. világháború áldozatainak nevét is megörökítő két gránittábla. (Mf. 1992. nov. 6.p.)

13. Megnyílt a Kaszinó Étterem. (Mf. 1992. nov. 5.p.)

18. A Béke Tsz új igazgató-elnökévé Győri Ernőt választották. (Mf. 1992. dec. 5.p.)

30. Jászfényszaruért kitüntetést alapított az önkormányzat. (Öjkv. 1992. nov.30.)

December

21. A képviselőtestület Sugár Istvánnét bízta meg a Mi újság Jászfényszarun? c. lap felelős szerkesztői teendőinek ellátásával. (Öjkv. 1992. dec.21.)

1993

Január

A Jászfény kft-ben nyelvi labor berendezéseinek sorozatgyártását kezdték meg. (Mf. 1993. febr. 5.p.)

1-től Jászfényszaru a városi cím viselésére jogosult. (Mf. 1993. jan. 1. és 3.p.)

26. A második földárverés. (Mf. 1993. febr. 5.p.)

Február

15. Megalakult a 17 tagú földkiadó bizottság. (Mf. 1993. márc. 3.p.)

26. Megnyílik a fénydiszkó. (Mf. 1993. febr. 6.p.)

Március

1. Ismét van hétfévi orvosi ügyelet. (Mf. 1993. márc. 7.p.)

1. Megalakult a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Cigányok Független Érdekvédelmi Szervezete. (Mf. 1993. jún. 7.p.)

4. SZDSZ delegáció látogatása Jászfényszarun. (Mf. 1993. márc. 3.p.)

16. Megalakult a Mozgáskorlátozottak Egyesületének helyi csoportja. (Mf. 1993. ápr. 11.p.)

Április

2. Városavató ünnepség a római katolikus templomban. Ünnepi köszöntőt mondott, a városalapító okiratát átadta Göncz Árpád köztársasági elnök. Az új várost köszöntötte Verebélyi Imre BM közigazgatási államtitkár. (Mf. 1993. ápr. 1-6.p.)

8. Földárverés harmadik alkalommal. (Mf. 1993. ápr. 8.p.)

18. Maróti István a bécsi maratoni futóversenyen vett részt. (Mf. 1993. ápr. 8.p.)

20-24. Frank Henderson amerikai közigazgatási szakértő három napot töltött Jászfényszarun. (Mf. 1993. júl. 8.p.)

Május

1. A kastély épületében lévő varrodát az Euromobil bt. üzemelteti. (Mf. 1993. júl. 7.p.)

4-7. IFABO kiállításon a Jászfény kft-ben gyártott bútorokat állítottak ki.. (Mf. 1993. jún. 4.p.)

8. Gyermekszínjátsszók megyei találkozója. (Mf. 1993. jún. 3.p.)

25. Samsung-ajándékok átadása Jászfényszarunak. (Mf. 1993. jún. 4.p.)

28-29. Cserkészek pünkösdi táborozása. (Mf. 1993. jún. 7.p.)

Június

Helyi pedagógusok tankönyvei jelentek meg. (Mf. 1993. máj. 1.p.)

20. Jászfényszaruért kitüntetést kapott Litkei Antal címzetes prépost. (Mf. 1993. júl. 2.p.)

25-26. A Hatvan Expo 93 kiállításon a szakiskola, a Béke tsz. kalapüzeme és a Jászfény kft vett részt. (Mf. 1993. júl. 5.p.)

Július

1. Pro Sanitate díjat kapott Lakatos Béla. (Mf. 1993. aug. 1-2.p.)

7. Megalakult a Jászsági Cigány Muzsikusok és Táncosok Együttese. (Mf. 1993. szept. 6.p.)

21. Megkezdődött az úszásoktatás. (Mf. 1993. júl. 3.p. és aug. 10.p.)

Július vége-augusztus Bakancsosok 3. tábora. (Mf. 1993. aug. 6-7-p.)

Augusztus

1. A cserkészcsapat ötnapos táborozásra utazott a Börzsönybe. (Mf. 1993. aug. 8.p.)

16. A Kiskunfélegyháza fennállásának 250. évfordulója tiszteletére rendezett Kiskun Staféta Jászfényszarut is érinti. (Mf. 1993. aug. 4.p.)

20. Jászfényszaruért posztumusz kitüntetést adományoznak Kiss József (1924-1989) helytörténész pedagógusnak. (Mf. 1993. szept. 5.p.)

Augusztus-szeptember a Szolnoki Expón a Béke tsz kalapüzeme is kiállít. (Mf. 1993. szept. 3.p.)

Szeptember

7. Jászfényszarun forgatott a Magyar Televízió. (Mf. 1993. szept. 3.p.)

15. Földárverés negyedik alkalommal. (Mf. 1993. aug. 1.p. és okt. 1.p.)

25. A zsombói honismereti szakkör tagjainak látogatása közös múltunk felelevenítése céljából. (Mf. 1993. okt. 5.p.)

26. Megalakult 15 alapító taggal a Fényszarui Cigányok Független Érdekegyeztető Szervezete. (Mf. 1993. nov. 4.p.)

26. Maróti István a berlini maratoni futóversenyen vett részt. (Mf. 1993. okt. 4.p.)

Október

4. Jászfényszaru önkormányzata - településfejlesztési eredményeiért - Habitat kisplasztikát kapott a belügyminisztertől. (Mf. 1993. nov. 1.p.)

30. Megalakult a Fényszaruiak Baráti Egyesülete. (Mf. 1993. nov. 2.p.)

November

10. Megalakul a Vakok és Gyengénlátók Szövetségének helyi szervezete (Mf. 1993. nov. 4.p.)

25. Helytörténeti kutatócsoport alakult az FBE kezdeményezésére. (Mf. 1993. dec. 5.p.)

December

12. A zsidó emlékmű ünnepélyes avatása az Alsó temetőbe helyezés alkalmából. Ünnepi beszédet mondott: Szabad György, emlékező beszédet tartott, imát mondott Markovics Zsolt rabbi. (Mf. 1993. dec. 1.p.)

20. Megalakult a Bedekovich Lőrinc Népfőiskolai Társaság. (Mf. 1994. jan. 8.p.)

29. Fennállásának 20. évfordulóját ünnepelte a Fortuna Együttes és a Napsugár Gyermekszínpad. (Mf. 1994. jan. 7.p.)

29. Juhász Judit kormányzóvivő látogatása (Mf. 1994. jan. 2.p.)

1994

Január

26. Kis Zoltán országgyűlési képviselő a választási ciklusban utolsó beszámolóját tartotta a művelődési házban. (Mf. 1994. febr. 3.p.)

Február

8. Megalakult a 48-as Gazdakör. (Mf. 1994. febr. 3.p.)

15. Mr.Sung Hong Choi nagykövet látogatást tett a Samsung gyárban. (Mf. 1994. márc. 3.p.)

Március

Jászfényszaru és Pusztamonostor falugazdásza Török Imre mezőgazdasági szakember lett. (Mf. 1994. márc. 3.p.)

14. Az FBE kezdeményezi a Jászfényszaruért alapítvány létesítését. (Mf. 1994. márc. 4.p.)

25. Új városok 1991-1993 címmel szakmai konferenciát rendeztek a BM Duna Palotában, melyen a polgármester is részt vett. (Mf. 1994. ápr. 5.p.)

Április

6. Amerikai tanulmányútra utazott a Jász-Nagykun-Szolnok megyei közgyűlés 51 tagja, köztük Győriné Czeglédi Márta polgármester. (Jk. 1994. ápr.7. és Mf. 1994. máj. 4.p.)

15. Befejeződött a zöldkönyves tanfolyam, 48 gazdálkodó tett sikeres vizsgát. (Mf. 1994. máj. 5.p.)

26. A Napsugár Gyermekszínpad bejutott a III. Weöres Sándor Gyermekszínházi Fesztivál országos döntőjébe. (N. 1994. ápr.27.)

Május

29. Játsszótér létesült a templomkertben, ahol Szilágyi Dezső fadaragó népi iparművész által készített játsszóeszközöket, pihenőpadokat helyeznek el. (VK helytörténeti gyűjteménye.)

29. Országgyűlési választások második fordulója. A szavazatok megoszlása: Stanitz Károly (887), Kis Zoltán (685), Fenyvesi Máté (442). (Technikai összesítő, 1994. máj.29.)

JÁSZJÁKÓHALMA⁷

1990.

Január

20. Megalakult a FKGP helyi csoportja. (N. 90. január 23.)

Április

3. A Történelmi Lovasegyesület első alkalommal vonult fel a Fő úton az 1849-es Tavaszi Hadjáratra emlékezve.

Május

28. Új autóbuszjárat, így községünkben is közvetlenül lehet eljutni Debrecenbe, valamint a Tisza-tóhoz. (N. 90. május 28.)

30. Az általános iskola új igazgatója: Muhari Zoltán. (Tanácshatározat. 90. május 30.)

Szeptember

30. 5 jelölt közül Fodor István független lett a polgármester, (46,9 %) megelőzve a volt tanácselnököt.

Október

9. Megalakult a képviselőtestület. (N. 90. október 16.)

November

3. II. világháborús emlékművet avattak, melyet a község szülötte Czuk Ferenc tervezett. Ünnepi beszédet mondott: Cziné Mihály. (N. 90. november 4.)

9. A szovjet emlékművet áthelyezték a temetőbe. (Öjkv. 90. november 9.)

⁷ Összeállította: Kiss Béláné

16. Új utcanevek. Eddig névtelen utcák kaptak nevet, továbbá helyi személyiségekről neveztek el utcákat.) Hegyfokya Kabos u., Kálmán Kata u., Sport u. (N. 90. november 16.)

1991

Április

3. Gonzáles Béla által készített kopjafát állítottak Tóth Imre András 1848-as helyi gyermekhős emlékére. Beszédet mondott Rakó József a Magyar Hagyományörzők Szöv. elnöke. (N. 90. április)

8. Az önkormányzat határozatot hozott május 6-a - az 1745-ös redemptio jubileuma - a Jászok napjává nyilvánításáról. (Öjkv. 91. április 8.)

Május

5. Országos népijáték-olimpia jászági válogatója volt a Makkos erdőben. (N. 91. május 7.)

6. Jászok Napja - Czine Mihály ünnepi beszédével kezdődött az ünnepség. (N. 91. május 7.)

Június

3. Összevonták a könyvtárat és a művelődési házat, az intézmény új elnevezése: községi közösségi ház. 1991. július 1. (Öjkv. 91. június 3.)

22. Megalakult a Gubicz András Gazdakör 14 taggal (vezetője: Gyurkó István) és a Jászfákóhalmi Gazdakör 10 taggal (vezetője: Bella József).

24. A képviselőtestület a bölcsődét 1992. január 1-vel megszünteti. (Öjkv. 91. június 24.)

24. Az önkormányzat emléktábla állításáról döntött az 1956-os forradalom tiszteletére az öreg iskola falán. (Öjkv. 91. június 24.)

Július

6. Jászszenlászó és Jászfákóhalma testvérkapcsolatának felvétele közös testületi ülésen. (Jászszenlászó 1873-ig a község pusztája volt.)

22. Az önkormányzat rendeletet alkotott a község zászlójáról és címeréről. (Öjkv. 91. július 22.)

Augusztus

26. A templomot bemutató füzet - Tájak-korok-múzeumok sorozatban való - megjelentetését az önkormányzat támogatja. (Öjkv. 91. augusztus 26.)

Szeptember

30. Távhívásos telefonfülkét kapcsoltak be.

Október

4. Széchenyi István születésének 200. évfordulójára készült, Gonzáles Béla által faragott kopjafát avatott fel Katona Tamás államtitkár.

23. A forradalom ünnepére egykori internáltakat hívott meg a község. Gecse Árpád festőművész kiállítását Skultéty Sándor címzetes államtitkár nyitotta meg.

28. A község belépett a Jászsági Telefonfejlesztési Alapítványba. (Öjkv. 91. október 28.)

December

7. A tornaterem ünnepélyes átadása.

28. A DUNATRADE RT és 10 jász község aláírta a vezetékes gáz kiépítésének alapító okiratát a jászfákóhalmi község házában.

1992

Április 25. Önkéntes és vállalati tűzoltók versenye. 1. Jászapáti ÖTE, fiúknál 1. Jászapáti SENIOR

Május 6. Jászok napja - díszvendég Andrásfalvy Bertalan miniszter, ő nyitotta meg az amatőr képzőművészek: Gonzáles Béla, Nagy Béla és Horvát István kiállítását. (N. 92. május 8.)

14. Megalakult a polgárőrség, vezetője: Csipe János. (Öjkv. 92. június 1.)

Június

1. Az önkormányzat "Jászfákóhalma Községért Díj" alapításáról és adományozásáról határozott. (Öjkv. 92. június 1.)

Augusztus

20. Hegyfokly Kabos meteorológus, 1875-77 között jákóhalmi káplán emléktábláját helyezték el a plébánia falán.

31. Megalakult a 9 tagú földrendező bizottság. (Öjkv. 92. augusztus 31.)

November

23. Természeti értékeket nyilvánított védetté a képviselőtestület. (Öjkv. 92. november 23.)

23. Az önkormányzat hozzájárul a Don-kanyarban elesettek Velencei-tó melletti emlékkápolnájának építéséhez. (Öjkv. 92. november 23.)

December

Húszéves a Jákó Kertbarát Kör. Vendégek: Bálint György és Sass Pál.

1993

Április

26. Az önkormányzat 50 évre átadja az iparosoknak a volt mozi épületét. (Öjkv. 93. április 26.)

Május

6. Jászok napja - vendégek: Gyurkó János miniszter és Szaló Péter államtitkár. Első ízben adták át a Jászfákóhalmáért díjat, Katona Jánosné és Tihanyi Károly nyugdíjas pedagógusoknak. (N. 93. május 7.)

24-25. Frank Henderson amerikai közgazdász látogatása.

Június

1. II. Jászsági Népi Játék Olimpia a sportpályán. (Öjkv. 93. július 5.)

Október

12-14. A polgármester vezette küldöttség - meghívás alapján - Aigenben (Ausztria) járt.

November

5. A privatizáció során a SIKÉR kft. kapta meg a malmot.

13. 30 éves a Honismereti szakkör, Horváth Péter emléktáblát avattak. Vendégek: Czine Mihály irodalomtörténész, Fodor István a Nemzeti Múzeum főigazgatója, Halász Péter a Magyar Művelődési Intézet igazgatója, Dobos László a Jászok Egyesületének ügyvivője. (Öjkv. 93. november 29.)

December

20. Az önkormányzat hozzájárul a Jászapátin megjelenő Jász Újság költségeihez, amely rendszeresen közöl jákóhalmi híreket is. (Öjkv. 92. december 20.)

1994

Január

24. A falugazdász munkakörbe Gyurkó Tibor jászdózsai agrármérnököt javasolta az önkormányzat. (Ő is nyerte el az állást.)

26. Tóth Imre András és László Gergely 1848-as honvédekről neveztek el utcákat. (N. 94. január 26.)

27. Halálának 75. évfordulóján Ady Endre emléktáblát avatott Boros Lajos a megyegyűlés elnöke. (N. 94. január 28.)

Február

14. Az önkormányzat nem engedélyezi a községházán a pártok tevékenységét.

Március

21. Újjáalakult az ipartestület Terjéki Pál vezetésével.

Megalakult az iskolaszék, vezetője: Pallai Judit.

Április

16. II. Jász Kupa országos gyermek-sakkverseny. (Jk. 94. május 21.)

Május

6. A Jászok napján felszentelték a község új zászlóját. Díszvendég: Gyurkó János miniszter és felesége. Jászfákóhalmáért díjat kaptak: Tóth Andorné és Gozáles Béla nyugdíjas pedagógusok. (N. 94. május 7.)

17. Pályázati segítséggel befejeződött a vezetékes vízhálózat felújítása.

29. A választásokon Szekeres Imre győzött (MSZP 38,8 %) , Horváth Gábor (FKgP 32,9 %) és Szerencsés István (SZDSZ 28,3 %) előtt.

30. Az önkormányzat dönt a Jászok világtalálkozójának 1995. évi rendezvénysorozatán való részvételről. (Öjkv.)

30. A polgármester bejelenti, hogy az április 3-i lovas felvonulást az Expo kísézőrendezvényeként a Világkiállítási Pályázati Bizottság elfogadta.

JÁSZTELEK⁸

1990

Február 13.

Megalakult a helyi Kiszgazdapárt, vezetője: Ali Illés lett.

Március 15

Ismét elhelyezték az 1848-as centenáriumi emléktáblát - amely az elmúlt évtizedekben raktárban porosodott - a művelődési ház falán. Beszédet mondott: Kisbakonyi Zoltánné tanácselnök.

Ugyanekkor adták át a jelenlegi könyvtár épületét.

Július 1.

Modern fogászati eszközökkel felszerelt fogászati rendelő kezdte el működését.

November 4.

A Főtérén a II. világháborús emlékművet avattak. Készítette: E.Lakatos Aranka, felszentelte: Kiss Lajos plébános, ünnepi beszédet mondott: Kisbakonyi Zoltánné polgármester.

1991

Szeptember 28.

⁸ Összeállította: Fülöp Istvánné

Üzembe helyezték a második artézi kutat.

1992

Május 27.

Először nevezett be község a Challenge Day-re.

Június 1.

Megalakult a polgárőrség 53 fővel. Parancsnoka: Vass Zoltán lett.

Július 31.

A Tolbuchin Tsz átalakult termelő és szolgáltató szövetkezetté. Az igazgatóság elnöke Jánosi Menyhért lett.

1993

Március 15.

Jásztelek községért díjat kapott: Kisbakonyi Istvánné tanítónő.

1994

Március 15.

Jásztelek községért díjat Gazdag Antal kapta.

Megjelent a Jászteleki Harsona című időszakos kiadású önkormányzati lap.

Május 28.

Székely faragással készült haranglábat állítottak fel a temetőben, amelyet Szabó Árpád jászteleki lakos készített.

Június 3.

A tanulók közül legtöbben Hunyadi Mátyás nevét ajánlották, így róla nevezték el ünnepélyesen az iskolát.

T á r g y m u t a t ó

Agrárszövetség	254
AGRIA Ifjúsági Szövetség	109
Apáczai Csere János-díj	208
Apponyi Emlékbizottság	196
Aprítógépgyár	191
Babavilág üzlet	189
Baltimore	227
Berényi Kármentő	214

Berényi Músor 209
"Bölcsőnk a Jászság" -tanácskozás 29
Casanova Club 22
Challenge Day 49, 50, 71, 260
Cserkész csapat 65
Damjanich úti általános iskola 106
Déryné Művelődési Központ (ld. DMK)
"Diákbuli" 158
DMK 193, 195, 209, 261
Egyesült Kisgazdapárt Jászberényi Szervezete 204
EUROCORN KFT 95, 100
Az Év Edzője 88
Az Év Sportolója 88
Falugazdász 157
Fiatal Demokraták Szövetsége (ld. FIDESZ)
FIDESZ 4, 24, 144, 148, 150, 178, 216, 230, 231, 255
FKgP 14, 36, 41, 61, 142, 151, 168, 181, 187, 188, 205, 258, 264
Főiskolai Napok (JTKF) 256
Földárverés 90, 93, 94, 105, 140
Földkiadó Bizottság 98
Földrendező Bizottság 79
Független Kisgazda-Földmunkás és Polgári Párt (ld. FKgP)
Gázellátás 182
Gazdakör 213
Grafenstein 27
Gyakorló általános iskola 223
Gyermekek Háza 195
Hadigondozottak 67
Hajta 50 gyalogos teljesítménytúra (III.) 263
Hambi üzem 57
"600 éves Jászapáti" ünnepség 35, 40
Hatvan város képviselőtestülete 212
Háziorvosi szolgálat 76
Heves 9
Honismereti kör 46
Honismereti vetélkedő 42
Horváth Péter emléktáblájának felavatása 222
IDF 138, 147
Idősek Szociális Otthona 2, 34, 154
Ifjúsági Demokrata Fórum (ld. IDF)
Ifjúsági Ház 261
Illatszer kft. 10
Ipari Szakmunkásképző Iskola 56, 74
Ipartestület 118
István Király Általános Iskola 111, 113, 161
Jász-bál 215
Jász Com Rt 202
"Jász libamáj" 57
Jász Újság 15, 133

Jászapáti és Vidéke ÁFÉSZ 28
Jászapáti II. világháborús emlékmű 1, 33, 40
Jászapáti Népdalkör 26
Jászapáti Néptánc Együttes 120, 134, 167
Jászapáti Önkéntes Tűzoltó Egyesület 135
Jászapáti Tartóstej kft. 18
"Jászapáti Városért" kitüntetés 78, 120
Jászivány 29, 140
Jászberény Diszpolgára 194, 239
Jászberényi Tanítóképző Főiskola (ld. JTKF)
"Jáskör" Egyesület 121
Jászság Népi Együttes 193, 248
Jászság Telecom Konzorcium 202, 226
Jászsági dalostalálkozó 108
Jászsági Napok 20, 124, 165
JTKF 208, 234, 256
KDNP 152, 175, 201, 246
Kereszténydemokrata Néppárt (ld. KDNP)
Kiállítás 81, 86, 126, 172, 207, 262
Kihívás Napja (ld. Challenge Day)
"Kocogónap" 259
Kocsér 54, 185
"Kocséri-nap" 131
Koha Csaba nemzetközi utánpótlás jégkorongtorna 225
Königbrau Söröző 192
Könyvtár (Jászapáti) 53, 102, 115, 123, 145, 156
Köztársaság Párt 165, 247
Kristály kft. 119
"Kultúra a városban" 203
Lakásbérlők Egyesülete 206
Liska József Erősamú Szakközépiskola és Gimnázium 228
"Lungo Drom" 129
Magyar Demokrata Fórum (ld. MDF)
Magyar Igazság és Élet Pártja (ld. MIÉP)
Magyar Köztársaság jó tanulója, jó sportolója kitüntetés 197
Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztje 232
Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje - Polgári Tagozat 249
Magyar Kultúra Napja 141
Magyar Sportért kitüntetés 198
Magyar Szocialista Párt (ld. MSZP)
Magyarországi Angolnyelvű Diák Drámafesztivál (III.) 236
Magyarországi Gyermebarátok Mozgalma 123
MDF 6, 7, 167, 174, 257
"Megváltó" - magánygyógyszertár 137
Mészáros Lőrinc Gimnázium és Szakközépiskola 34, 70, 143
Mezőgazdasági Szakiskola 23, 58, 184
MIÉP Jászberényi Szervezete 221, 245
MOL 2000 üzemanyagtöltő állomás 211

MSZP 60, 68, 69, 73, 85, 110, 128, 136, 146, 158, 159, 173, 177, 181, 186, 188, 217, 218,
235, 240, 251, 258, 264
Munkaerőszolgálati Iroda Jászapáti Kirendeltsége 16
Munkáspárt 153, 171, 244
Nagyboldogasszony Katolikus Általános Iskola 229
"Narancs Napok" 230
Németh László - díj 141
Néptáncfalalkozó 43
Népzenei találkozó 11, 44
Nosztalgia Kávéház 233
Október 23-i ünnepség 80
Országgyűlési képviselőválasztások 7, 181, 188, 258, 264
Országos Konfliktuspedagógiai Tanácskozás (II.) 234
OTP 259
OZIRISZ Vendéglátó kft 92
Önkéntes közbiztonsági csoport 17
Pesti butik 103
Polgárőrség 91
Pont Színház 203
Renault autószalon 199
Rendőrség létesítése 12
Rendőrség Napja 250
Szabad Demokraták Szövetsége (ld. SZDSZ)
SZDSZ 101, 164, 180, 181, 188, 237, 252, 258, 264
Szövetkezeti énekkar 63
Telefonfejlesztés 52, 202, 226
Testvérvárosok 27, 190, 229
Utcanév-változtatások 48
Üzemanyagtöltő állomás 62
"Vadvirág" utazási bt. 30
Vágó Pál emlékűnnepség 127
Vállalkozók Pártja 165
Város Napja 242, 243
Városgondnokság 55
Városvédő és Szépítő Egyesület 104, 107, 214
Vechta 190, 229
Világkiállítási Társadalmi Tanács 238
Vöröskereszt 132, 183

Jászság népességszám változása 1960-90 között

változás % 1970-80	lakosság 1990 fő
0,2	19:
-4,9	26:
-22,8	8:
-1,0	38:
1,0	98:
1,5	86:
5,5	294:
-0,3	19:
-8,7	23:
-5,5	18:
-1,5	58:
-28,9	4:
-6,6	30:
-3,3	57:
-6,7	60:
-9,2	30:
-8,4	16:
1,5	17:
-0,8	910:
1,8	4264:
4,2	103755:

változás % 1960-70	változás % 1970-80	változás % 1980-90
-------------------------------	-------------------------------	-------------------------------

Országos átlag	3	4	-3
Jász-Nagykun-Szolnok megye	-5	2	-5
Jászság	-12	-1	-8
Pusztamonostor	-5	1	-5
Jásztelek	-26	-8	-4
Jászszentandrás	-21	-9	-16
Jászladány	-19	-7	-9
Jáskisér	-10	-3	-9
Jászárokhalma	-14	-7	-6
Jászivány	-25	-29	-20
Jászfényszaru	-13	-1	-9
Jászfelsőszentgyörgy	-16	-6	-7
Jászdózsa	-24	-9	-15
Jászboldogháza	-8	0	-2
Jászberény	-2	6	-6
Jászárokszállás	-16	2	-9
Jászapáti	-6	1	-5
Jászsalsószentgyörgy	-15	-1	-8
Jászágó	-25	-23	-21
Jánoshida	-22	-5	-14
Alattyán	-16	0	-8

Lakosság
száma
ak
változ
sa 1990
-45

Jászság iskolázottsága 1990

Település	0 osztályt végzett 10 évnél idősebbek		Legalább 8 osztályt végzett 14 évnél idősebbek		Szakmunkásképzőt, szakiskolát végeztek	
	fő	%	fő	%	fő	%
Alattyán	31	1,8	984	63,6	236	15
Jánoshida	39	1,7	1272	59,6	285	13
Jászágó	28	3,7	427	60,7	98	13
Jászsalsószentgyörgy	30	0,9	1968	63,5	471	15
Jászapáti	217	2,6	5167	65,8	1108	14
Jászárokszállás	99	1,3	5004	69,1	1126	15
Jászberény	313	1,2	18313	75,6	3845	15

Jászboldogháza	7	0,4	1153	72	242	15
Jászdózsa	24	1,1	1223	61,7	275	13
Jászfelsőszenygyörgy	36	2,3	876	59,9	242	16
Jászfényszaru	162	3,1	2815	58,2	758	15
Jászivány	4	0,9	254	63,2	71	17
Jászfákóhalma	39	1,5	1517	61,3	401	16
Jáskisér	113	2,3	3054	66,9	624	13
Jászladány	152	2,9	2902	60,6	598	12
Jászszentandrás	48	1,7	1524	58,3	364	13
Jásztelek	55	3,8	753	55,9	185	13
Pusztamonostor	20	1,3	973	67,1	284	19
Jászság	1417	1,8	50179	67,5	11213	15
Jász-Nagykun-Szolnok megye	5906	1,6	243379	71,1	50859	14
Országos	109449	1,2	6438632	76,3	1233732	14

0 osztály végzett	
Országos átlag	1,2
Jász-Nagykun-Szolnok megye	1,6
Jászság	1,8
Pusztamonostor	1,3
Jásztelek	3,8
Jászszentandrás	1,7
Jászladány	2,9
Jáskisér	2,3
Jászfákóhalma	1,5
Jászivány	0,9
Jászfényszaru	3,1

Jászfelsőszentgyörgy	2,3
Jászdózsa	1,1
Jászboldogháza	0,4
Jászberény	1,2
Jászárokszállás	1,3
Jászapáti	2,6
Jászalsószentgyörgy	0,9
Jászágó	3,7
Jánoshida	1,7
Alattyán	1,8

Felsőfokú végzettség	
Országos átlag	9,3
Jász-Nagykun-Szolnok megye	6,8
Jászság	5,6
Pusztamonostor	1,6
Jásztelek	2,8
Jászszentandrás	2,9
Jászladány	3,3
Jázkisér	3,2
Jásziákóhalma	4,5
Jászivány	0,5
Jászfényszaru	3
Jászfelsőszentgyörgy	2,3
Jászdózsa	3,3
Jászboldogháza	5,2
Jászberény	9,4
Jászárokszállás	4,5
Jászapáti	5,6
Jászalsószentgyörgy	3,6
Jászágó	1,9
Jánoshida	3,6
Alattyán	2,8

Jászság foglalkozási főcsoportok szerint, 1990; és a munkanélküliség, 1

település	aktív dolgozó fő	iparban dolgozó fő	%	mezőgazdaság- ban dolgozó fő	%	egyéb ágaza ban dolgozó fő
Alattyán	749	300	40,1	205	27,4	24
Jánoshida	1004	492	49,0	232	23,1	28
Jászágó	311	93	29,9	159	51,1	59
Jászsószentgyörgy	1637	424	25,9	787	48,1	424
Jászapáti	3776	1196	31,7	884	23,4	1696
Jászárokszállás	3516	1728	49,1	778	22,1	1010
Jászberény	13037	6537	50,1	1493	11,5	5007
Jászboldogháza	875	297	33,9	282	32,2	296
Jászdózsa	868	283	32,6	323	37,2	262
Jászfelsőszentgyörgy	711	284	39,9	244	34,3	183
Jászfényszaru	2343	1318	56,3	498	21,3	527
Jászivány	187	24	12,8	127	67,9	36
Jászkóhalma	1178	454	38,5	401	34,0	323
Jáskisér	2428	679	28,0	766	31,5	983
Jászladány	2180	556	25,5	791	36,3	833
Jászszentandrás	1186	337	28,4	418	35,2	431
Jásztelek	603	171	28,4	243	40,3	189
Pusztamonostor	777	423	54,4	135	17,4	219
Jászság	37366	15596	41,7	8766	23,5	13004
Jász-Nagykun-Szolnok megye	181630	66845	36,8	39605	21,8	75180
országos	4527157	1724963	38,1	694986	15,4	2107205

	munkanél- küli/aktív %	iparban dolgozó %	mezőgazdaság dolgozó %	egyéb %
országos átlag	14,0	38,1	15,4	46,5
Jász-Nagykun-Szolnok megye	18,9	36,8	21,8	41,4
Jászság	16,9	41,7	23,5	34,8

Pusztamonostor	15,6	54,4	17,4	28,2
Jásztelek	19,1	28,4	40,3	31,3
Jászszentandrás	18,4	28,4	35,2	36,3
Jászladány	20,1	25,5	36,3	38,2
Jáskisér	31,1	28,0	31,5	40,5
Jászárókhalma	17,1	38,5	34,0	27,4
Jászivány	9,6	12,8	67,9	19,3
Jászfényszaru	17,4	56,3	21,3	22,5
Jászfelsőszentgyörgy	20,8	39,9	34,3	25,7
Jászdózsa	14,5	32,6	37,2	30,2
Jászboldogháza	15,8	33,9	32,2	33,8
Jászberény	11,2	50,1	11,5	38,4
Jászárokszállás	19,5	49,1	22,1	28,7
Jászapáti	18,3	31,7	23,4	44,9
Jászsószeptgyörgy	23	25,9	48,1	26,0
Jászágó	14,1	29,9	51,1	19,0
Jánoshida	23,7	49,0	23,1	27,9
Alattyán	19,4	40,1	27,4	32,6

természetes szaporodás 1980-90	vándorlási különbség 1980-90	nő/férfi arány 1990
-98	-60	1,13
-145	-289	1,07
-64	-159	0,98
-74	-247	1,06
-146	-362	1,07
-518	-310	1,07
-811	-1129	1,09
-59	28	1,00
-237	-175	1,18
-63	-68	1,01
-352	-235	1,09
-10	-116	1,03
-95	-90	1,07
-16	-577	1,00
-345	-286	1,07
-417	-158	1,09
-62	-4	1,03
-53	-49	1,04
-3565	-4286	1,07
-2796	-17442	1,06
-140866	-189383	1,08

ltozása 1960-90 között (%)

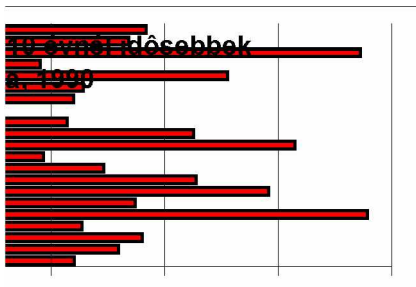

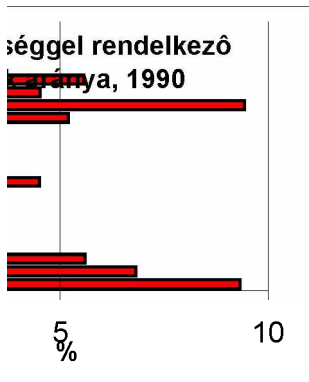
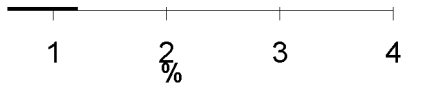
ibb középfokú
ségű 18 évnél
ősebbek

Felsőfokú végzettségű 18
évnél idősebbek

	%	fő	%
	13,5	41	2,8
	13,8	71	3,6
	10,4	13	1,9
	20,1	103	3,6
	20,9	389	5,6
	18,7	309	4,5
	28,1	2104	9,4

22,7	78	5,2
14,2	62	3,3
10,9	32	2,3
14,3	134	3
5,4	2	0,5
16,2	104	4,5
15,9	137	3,2
15,4	148	3,3
14,1	72	2,9
11,4	35	2,8
10,5	22	1,6
20,2	3856	5,6
23,5	21436	6,8
29,2	723036	9,3

fizikai dolgozó fő		szellemi dolgozó fő		munkanélküli 1993. dec. fő	munkanél- küli/aktív %	munkanélküli/ 18-60 éves %	180 napon túli mul- kanélküli az össz munknélk. %-ában
	%		%				
638	85,2	111	14,8	145	19,4	14,7	63
820	81,7	184	18,3	238	23,7	17,9	68
286	92,0	25	8,0	44	14,1	9,8	52
1285	78,5	352	21,5	377	23	18,2	74
2917	77,3	859	22,7	692	18,3	13,8	68
2798	79,6	718	20,4	686	19,5	14,9	65
8746	67,1	4291	32,9	1461	11,2	8,8	60
626	71,5	249	28,5	138	15,8	12,8	65
710	81,8	158	18,2	126	14,5	10,7	54
611	85,9	100	14,1	148	20,8	15,4	74
1956	83,5	387	16,5	408	17,4	12,8	67
166	88,8	21	11,2	18	9,6	7,1	61
966	82,0	212	18,0	202	17,1	12,9	70
1961	80,8	467	19,2	756	31,1	23,7	77
1757	80,6	423	19,4	439	20,1	14,7	68
976	82,3	210	17,7	218	18,4	13,8	64
505	83,7	98	16,3	115	19,1	13,7	59
671	86,4	106	13,6	121	15,6	12,2	60
28395	76,0	8971	24,0	6332	16,9	13,0	66
129354	71,2	52276	28,8	34301	18,9	14,7	66
3011208	66,5	1515949	33,5	631539	14,0	10,9	64

